Honoré de Balzac

Modeste Mignon

Editura Eminescu

Coperta colecției: Val Munteanu
Ilustrația copertei: Teodor Șalar

1973
București, Bd. Ana Ipătescu 39

Honoré
de Balzac

Modeste Mignon

Roman

Traducere de
Peltz

Editura Eminescu

H. de Balzac
Modeste Mignon
Ed. Calmann-Lévy
Paris

UNEI POLONEZE

Fiică a unei țări înrobite, înger prin iubire, demon prin fantezie, copilă prin credință, bătrînă prin experiență, bărbat prin minte, femeie prin inimă, uriașă prin speranță, mamă prin durere și poetă prin viscle tale; ție, care întrupezi totodată Frumusețea, această lucrare în care iubirea și fantezia ta, credința, experiența, durerea ta, speranța și visele tale sînt ca urzeala ce susține o țesătură mai puțin strălucitoare decît poezia păstrată în sufletul tău și a cărei expresie, cînd îți animă chipul, este, pentru cine te admiră, ceea ce sînt pentru savanți slovele unei limbi dispărute.

De Balzac

LA ÎNCEPUTUL LUNII OCTOMBRIE a anului 1829, domnul Simon-Babylas Latournelle, de profesie notar, urca dinspre Le Havre către Ingouville, braț la braț cu fiul său și însoțit de nevastă, alături de care pășea ca un paj, funcționarul principal al biroului său, un mic cocoșat, pe nume Jean Butscha. Cînd cele patru personaje, dintre care cel puțin două parcurgeau această cale seară de seară, ajunseră la cotul drumului ce se întoarce asupra lui însuși asemenea celor numite de italieni cornișe, notarul privi cu atenție să vadă de nu cumva putea fi auzit de cineva de pe vreo terasă aflată în fața sau în spatele lor și, din prea multă precauție, vorbi cu jumătate de voce :

— Exupère, se adresă el fiului său, încearcă să îndeplinești în mod inteligent mica manevră pe care am să ți-o indic, fără să-i cauți sensul ; dar dacă totuși îl ghicești, îți poruncesc să-l arunci în acel Styx pe care orice notar sau orice om ce se consacră magistraturii trebuie să-l păstreze într-însul pentru secretele altora. După ce-ți vei fi prezentat respectele după cum se cuvine, precum și omagiile tale doamnei și domnișoarei Mignon, domnului și doamnei Dumay, domnului Gobenheim, dacă se află la castel, și după ce se va fi restabilit liniștea, domnul Dumay te va lua într-un colț ; tot timpul cît îți va vorbi, o vei privi cu interes (îți permit) pe domnișoara Modeste. Bunul meu prieten te va ruga să ieși să te plimbi și să revii cam după un ceas, pe la nouă, cu aerul omului grăbit, încercînd să imiți respirația cuiva cu sufletul la gură ; apoi, îi vei spune la ureche, cu vocea cît mai scăzută, dar astfel încît domnișoara Modeste totuși să te audă : „Soseşte tînărul !"

Exupère urma să plece a doua zi la Paris ca să-și înceapă studiile la facultatea de drept. Această plecare apropiată îl determinase pe Latournelle să-l propună pe fiul său prietenului Dumay drept complice în importanta conspirație pe care acest ordin ne îngăduie s-o întrezărim.

— Domnișoara Modeste să fie, oare, bănuită de vreo legătură ? își întrebă Butscha, cu voce timidă, patroana.

— Sst ! Butscha, răspunse doamna Latournelle, reluînd brațul soțului ei.

Doamna Latournelle, fiică a grefierului tribunalului de primă instanță, se considera îndeajuns de autorizată, prin originea ei, să afirme că se trage dintr-o familie de parlamentari. Pretenția ne arată prin ea însăși de ce această femeie, puțin cam prea colorată în obraji, încerca să-și însușească maiestatea tribunalului ale cărui hotărîri erau mîzgălite de dumnealui, tatăl ei. Cucoana prizează tutun,

se ține țeapănă ca un par, pozează în femeie demnă de considerație și seamănă desăvîrșit cu o mumie căreia galvanismul i-ar fi redat, pentru o clipă, viața. Ea încearcă să dea inflexiuni aristocratice vocii sale acre, dar nu reușește, după cum nu poate să-și ascundă lipsa de cultură. Utilitatea ei socială pare incontestabilă dacă te iei după bonetele cu flori pe care le poartă, podoabele atîrnate pe tîmple și rochiile pe care le alege. Cui ar plasa negustorii aceste produse dacă n-ar exista doamne de soiul Latournellei ? Poate că tot ridicolul unei asemenea femei, în fond mărinimoasă și pioasă, ar fi trecut aproape neobservat, dacă natura, care cîteodată glumește dînd la iveală asemenea creaturi caraghioase, n-ar fi înzestrat-o cu o statură de tambur-major pentru a pune în lumină născocirile acestui spirit provincial. Ea n-a ieșit niciodată din Le Havre, crede că Le Havre este fără cusur, cumpără totul din Le Havre, acolo își face toaletele ; se declară normandă pînă în vîrful unghiilor, își venerează tatăl și își adoră soțul. Micul Latournelle cutezase să se însoare cu această fată ajunsă la vîrsta antimatrimonială de treizeci și trei de ani și reușise s-o facă mama unui băiat. Cum cei șaizeci de mii de franci primiți ca zestre de la grefier i-ar fi obținut oriunde aiurea, căsătoria lui a fost atribuită dorinței de a evita invazia Minotaurului, pe care mijloacele sale personale cu greu ar fi împiedicat-o dacă ar fi avut imprudența să-și dea foc casei introducînd în ea o femeie tînără și frumoasă. Notarul recunoscuse pur și simplu existența marilor calități ale domnișoarei Agnès (acesta era numele ei, Agnès) și știa cît de repede trece pentru soț frumusețea unei femei. În ceea ce îl privește pe tînărul acela șters căruia grefierul i-a impus numele său normand la cufundarea în cristelniță, doamna Latournelle continua să fie atît de surprinsă de a-i fi devenit mamă, la treizeci și cinci de ani și

şapte luni, încît pentru el, dacă ar fi trebuit, şi-ar fi redobîndit mamelele şi laptele, — singura hiperbolă care poate zugrăvi exageratele ei sentimente materne.

— Cît de frumos e băiatul meu... obişnuia ea să spună, fără vreun gînd ascuns, micuţei sale prietene, Modeste, arătîndu-i-l cînd mergeau la biserică, cu fiul ei păşind în faţa lor.

— Vă seamănă, răspundea Modeste Mignon pe un ton de parcă ar fi spus : „Ce vreme urîtă !"

Descrierea acestui personaj cu totul accesoriu se va dovedi necesară cînd vom spune că doamna Latournelle era de vreo trei ani tutoarea tinerei pe care notarul şi prietenul său Dumay voiau s-o atragă într-una din capcanele numite *curse de şoareci* în *Fiziologia căsătoriei.*

Cît îl priveşte pe Latournelle, imaginaţi-vă un omuleţ cumsecade, viclean atît cît permite cinstea cea mai desăvîrşită şi pe care orice străin l-ar socoti un pungaş dacă s-ar lua după ciudata-i fizionomie, cu care oraşul Le Havre s-a obişnuit. Vederea lui slabă îl sileşte pe onorabilul notar să poarte ochelari verzi ca să-şi ferească ochii, permanent roşii. Ambele arcade, împodobite cu un puf destul de rar, depăşesc cu puţin rama brună a ochelarilor, în felul lor dublînd cercul. Dacă încă n-aţi observat pe figura vreunui trecător efectul produs de aceste două circumferinţe suprapuse şi separate de un gol, nu vă puteţi închipui cît te intrigă o asemenea faţă, mai ales cînd această faţă, palidă şi scofîlcită, se termină cu o bărbiţă ca a lui Mefistofel, pe care pictorii au copiat-o după cea a pisicilor, căci aceasta este asemănarea oferită de Babylas Latournelle. Deasupra acestor îngrozitori ochelari verzi se ridică un craniu pleşuv, cu atît mai artificios cu cît peruca, în aparenţă mobilă, lasă cu indiscreţie să-i scape în toate direcţiile smocuri de păr alb şi îi taie mereu frun-

ţea în diagonală. Cînd îl vezi pe acest stimabil normand, înveşmîntat în negru ca o coleopteră, înfipt pe picioarele sale ca pe două ace şi ştii că este cel mai cinstit om din lume, cauţi, fără să găseşti, raţiunea acestor nepotriviri ale fizionomiei sale.

Jean Butscha, biet copil natural abandonat, de care avuseseră grijă grefierul Labrosse şi fiica sa, ajuns funcţionar principal printr-o muncă asiduă, găzduit şi hrănit de patronul său care îi dădea o leafă de nouă sute de franci, lipsit de orice semn al tinereţii, aproape un pitic, îşi făcuse din Modeste un idol ; pentru ea şi-ar fi dat viaţa. Această sărmană făptură ai cărei ochi asemănători cu două guri de puşcă sînt apăsaţi de pleoapele groase, însemnată de vărsat, strivită de o claie de păr sîrmos, încurcată de mîinile sale enorme, trăia sub semnul milei de la vîrsta de şapte ani : oare nu-i de ajuns ca să vi-o imaginaţi întrutotul ? Tăcut, recules, cu o comportare exemplară, credincios, el călătorea pe întinderile imense ale ţării numite, pe harta Tandreţei, [1] Iubire-fără-Speranţă, stepele aride şi sublime ale Dorinţei. Modeste îl poreclise pe acest grotesc funcţionar principal „piticul misterios". Porecla îl făcuse pe Butscha să citească romanul lui Walter Scott şi el îi spuse Modestei :

— Vreţi, pentru cînd veţi fi în primejdie, un trandafir de la piticul dumneavoastră misterios ?

Modeste rostogoli brusc sufletul adoratorului său înapoi, în bordeiul lui de noroi, printr-una din acele priviri teribile pe care tinerele le aruncă bărbaţilor ce nu le sînt pe plac. Butscha însuşi spunea despre sine că este un

[1] Ţara Tandreţel — ţară alegorică, imaginată de domnişoara de Scudéry şi de alţi romancieri din secolul al XVII-lea (n. tr.)

„funcționar obscur“ [1], fără să știe că acest calambur datează încă de la apariția *pannonceaux*-urilor [2]; dar asemenea patroanei sale, el nu ieșise niciodată din Le Havre.

Poate că este util, pentru cei ce nu cunosc Le Havre, să spunem cîteva cuvinte despre oraș, explicînd unde mergea familia Latournelle, căci funcționarul principal îi este evident înfeudat. Ingouville este pentru Le Havre ceea ce este Montmartre pentru Paris, o colină înaltă la poalele căreia se întinde orașul, singura deosebire fiind că orașul și colina sînt înconjurate de mare și de Sena, că Le Havre se vede în mod fatal circumscris de niște fortificații strîmte și că, în sfîrșit, gura fluviului, portul, bazinele prezintă un cu totul alt spectacol decît cele cincizeci de mii de clădiri ale Parisului. La picioarele colinei Montmartre, un ocean de țigle își arată valurile albastre încremenite; la Ingouville, parcă vezi acoperișuri mobile agitate de vînt. Această colină, care se întinde de-a lungul fluviului de la Rouen și pînă la mare lăsînd un spațiu mai mult sau mai puțin îngust între ea și ape, dar care posedă comori de pitoresc cu orașele, văile, vîlcelele și pajiștile ei, a dat o imensă valoare așezării Ingouville încă din anul 1816, cînd a început prosperitatea orașului Le Havre. Această comună a devenit un Auteuil, un Ville-d'Avray, un Montmorency al negustorilor, care și-au ridicat vile etajate pe acest amfiteatru pentru a respira acolo aerul mării parfumat de florile somptuoaselor grădini. Acești îndrăzneți speculanți își alungă aici oboseala pe care le-o datorează prăvăliilor și atmosferei caselor lor înghesuite una în alta, fără spațiu, deseori lipsite de curte, așa cum

[1] Joc de cuvinte în limba franceză: *clerc obscur*, care se pronunță ca și *clair-obscur* (clar-obscur) (n. tr.)

[2] Tăblițe cu însemne ale unor funcții în aparatul judiciar: notar, portărel etc. (n. tr.)

le silește să fie și creșterea populației orașului și linia inflexibilă a fortificațiilor lui, și lărgirea bazinelor lui portuare. Într-adevăr, cîtă tristețe în inima orașului și cîtă bucurie la Ingouville ! Legea dezvoltării sociale a făcut să crească, asemenea unei ciuperci, suburbia Graville, astăzi mai considerabilă decît Le Havre și care se întinde în josul coastei ca un șarpe. Sus, pe culme, Ingouville nu are decît o stradă ; și, ca în toate așezările de acest fel, casele care privesc spre Sena au inevitabil un imens avantaj asupra celor situate de partea cealaltă a drumului, cărora le astupă vederea, dar care se ridică, aidoma unor spectatori, pe vîrful picioarelor, pentru a privi pe deasupra acoperișurilor. Totuși, există și aici, ca pretutindeni, servituți. Cîteva case aflate pe culme ocupă o poziție superioară, unde se bucură de un drept de vedere care-l obligă pe vecin să-și mențină construcțiile la înălțimea dorită. Apoi, roca plină de capricii este brăzdată de drumuri care fac ca amfiteatrul să fie practicabil ; prin aceste interstiții, cîteva proprietăți pot zări fie orașul, fie fluviul, fie marea. Colina se termină cu o faleză care, fără să fie perpendiculară, este destul de abruptă. Din capătul străzii ce șerpuiește pe culme se văd văile cu cîteva sate — Sainte-Adresse, două sau trei Sfîntul-nu-știu-cum — și barierele de stînci unde se aude mugetul oceanului. Această parte aproape pustie a Ingouville-ului contrastează puternic cu vilele frumoase care privesc spre valea Senei. Să fie teama că rafalele de vînt ar dăuna vegetației ? Să fie reținerea negustorilor în fața cheltuielilor pe care le-ar impune aceste terenuri în pantă ?... Oricum ar fi, turistul de pe vapoare se miră profund cînd îi apare în fața ochilor coasta golașă și brăzdată de rîpe din vestul Ingouville-ului, un sărăntoc în zdrențe alături de un bogătan în haine somptuoase și parfumat.

În 1829, una din ultimele case dinspre mare, care astăzi se află, desigur, în centrul Ingouville-ului, se numea și poate se mai numește și acum *le chalet*. Inițial a fost o locuință de portar, cu grădiniță în față. Proprietarul vilei de care ținea — casă cu parc, cu grădini, cu volieră, cu seră, cu pajiști — avusese fantezia să armonizeze această căsuță cu somptuozitățile locuinței sale și o reconstrui după modelul unui *cottage*. El separă acest *cottage* de pajiștile smălțate cu flori, de straturile, de terasa vilei sale, printr-un zid scund de-a lungul căruia plantă un gard viu care să-l ascundă. Dincolo de *cottage*, numit în continuare, în ciuda eforturilor sale, *le chalet*, se întind grădinile de zarzavat și livezile. Acest *chalet*, fără vaci și fără îngrăditură, este împrejmuit, dinspre drum, numai de un șir de pari care au dispărut sub vegetația luxuriantă a unui gard viu. Casa de peste drum, supusă unei servituți, este și ea împrejmuită la fel cu pari și cu un gard viu, care permit celor din *chalet* să privească spre Le Havre. Această căsuță îl aducea la desperare pe domnul Vilquin, proprietarul vilei. Și iată de ce. Creatorul reședinței unde pînă și detaliile strigă : „Aici lucesc milioane !“ își întinsese atît de mult parcul spre cîmpie numai, cum spunea el, ca să nu se poticnească tot timpul de grădinarii săi. Odată terminată reconstrucția, în *chalet* nu mai putea să locuiască decît un prieten. Domnul Mignon, proprietarul precedent, ținea mult la casierul său și cele de mai jos vor dovedi că Dumay nutrea aceleași sentimente față de el ; așadar, îi oferi această locuință. Desăvîrșit cunoscător al formelor juridice, Dumay îi ceru patronului său să semneze un contract de închiriere pe doisprezece ani cu o chirie de trei sute de franci și domnul Mignon îl semnă bucuros, spunînd :

— Gîndește-te, dragul meu Dumay, te angajezi să locuiești doisprezece ani la mine.

În urma unor evenimente care vor fi povestite, proprietățile domnului Mignon, odinioară cel mai bogat negustor din Le Havre, i-au fost vîndute lui Vilquin, unul dintre concurenții lui pe piață. În bucuria de a pune mîna pe celebra vilă Mignon, cumpărătorul uită să ceară rezilierea acelui contract. Dumay, pentru a nu împiedica vînzarea, ar fi semnat atunci tot ce ar fi cerut Vilquin ; dar din momentul în care vînzarea a fost perfectată, el ținu la contractul său ca la o răzbunare. Rămase în coasta lui Vilquin, în inima familiei Vilquin, supraveghindu-l pe Vilquin, stingherindu-l pe Vilquin, în sfîrșit un tăune pentru Vilquin. Dimineață de dimineață, cînd privea pe fereastră, Vilquin era cuprins de o furie violentă văzînd această clădire frumoasă ca o bijuterie, acest *chalet* care costase șaizeci de mii de franci și care strălucea în soare ca un rubin. Comparația este aproape întrutotul îndreptățită ! Arhitectul construise acest *cottage* din cărămizi de cel mai frumos roșu, rostuite cu alb. Ferestrele erau vopsite într-un verde aprins, iar lemnăria într-un soi de cafeniu care bătea spre galben. Acoperișul ieșea în afară cu cîteva picioare. O frumoasă galerie dantelată împodobea etajul întîi și o verandă își arăta cușca de sticlă în mijlocul fațadei. Parterul cuprindea un frumos salon și o sufragerie, separate prin tinda unei scări de lemn, a cărei linie și ale cărei ornamente erau elegante prin simplitatea lor. Bucătăria era lipită de sufragerie, iar salonul avea alături un cabinet care servea ca dormitor domnului și doamnei Dumay. La etajul întîi, arhitectul amenajase două camere mari, avînd fiecare cămăruța ei de toaletă, cărora veranda le servea de salon ; deasupra, sub acoperișul asemănător cu două cărți de joc sprijinite una de alta, erau două camere de serviciu, luminate fiecare printr-o lucarnă rotundă, mansardate, dar destul de spațioase. Vilquin avu meschi-

năria să ridice un zid pe latura dinspre livezi și grădinile de zarzavat. În urma acestei răzbunări, cei cîțiva centiari pe care contractul îi asigura *chalet*-ului semănau cu o grădiniță din Paris. Atenansele, construite și vopsite astfel încît să se îmbine cu *chalet*-ul, se sprijineau pe zidul proprietății vecine. Interiorul acestei încîntătoare locuințe era în armonie cu exteriorul. Salonul, pardosit pe toată suprafața lui cu parchet din lemn de tec, oferea privirilor splendorile unei picturi care imita lacurile chinezești. Pe fonduri negre, mărginite cu aur, străluceau păsări multicolore, imposibile frunzișuri verzi, imaginile fantastice din desenele chinezilor. Sufrageria era în întregime îmbrăcată în lemn de esență nordică, decupat și sculptat ca în frumoasele cabane rusești. Zugrăveala micii anticamere, pe care o formau tinda și casa scării, imita lemnul vechi și includea ornamente gotice. Dormitoarele, tapetate cu țesături persane, îți atrăgeau atenția prin costisitoarea lor simplitate. Cabinetul unde dormeau pe atunci casierul și soția lui, avea pereții și tavanul capitonate cu lemn, ca o cabină de pachebot. Aceste nebunii de armator explicau turbarea lui Vilquin. Sărmanul cumpărător voia ca în *cottage* să locuiască ginerele și fiica sa. Știind că Dumay cunoștea acest proiect veți înțelege mai tîrziu încăpățînarea lui bretonă. În *chalet* se intra pe o portiță de fier forjat ale cărei vîrfuri de lance se înălțau cu cîteva degete deasupra palisadei și a gardului viu. Grădinița, de aceeași lărgime cu fastuoasa peluză de gazon, era plină de flori — trandafiri, dalii, cele mai frumoase și mai rare exemplare ale florei de seră. Căci — iar aceasta constituia o altă cauză a suferinței lui Vilquin — mica și eleganta seră, seră de vis, „sera doamnei", cum i se spunea, depindea de *chalet*, separînd vila Vilquin de *cottage* sau, dacă vreți, unindu-le. După activitatea lui de casier, Dumay se destindea îngrijindu-și

sera, alc cărei specii exotice erau una din bucuriile Modestei. Sala de biliard a vilei Vilquin, un fel de galerie, comunica odinioară cu această seră printr-o imensă volieră în formă de foișor ; după construirea zidului care i-a închis vederea spre livezi, Dumay, la rîndu-i, a zidit ușa de comunicare.

— Zid pentru zid ! spuse el.

— Dumneata și Dumay vă zidăriți unul pe altul ! îi spuseră lui Vilquin negustorii ca să-l tachineze.

Și zi de zi, pizmuitul speculant era primit la Bursă cu un nou calambur.

În 1827, Vilquin îi oferi lui Dumay șase mii de franci salariu și zece mii de franci despăgubiri ca să rezilieze contractul ; casierul refuză, deși nu avea decît o mie de scuzi la Gobenheim, un fost funcționar al patronului său. Dumay, puteți s-o credeți, era un breton pe care soarta îl răsădise în Normandia. Imaginați-vă ura nutrită de normandul Vilquin, om cu o avere de trei milioane împotriva chiriașilor săi din *chalet*. Adevărată crimă de lez-milioane să arăți bogătanilor neputința aurului ! Vilquin, pe care desperarea îl făcuse de basm în Le Havre, tocmai propusese lui Dumay o locuință frumoasă, cu forme depline de proprietate, dar acesta refuzase din nou. Orașul începu să fie neliniștit de această încăpățînare, a cărei explicație; pentru numeroși oameni, se afla în următoarea frază : „Dumay este breton". În ceea ce-l privește, casierul socotea că orice altă locuință ar fi fost prea proastă pentru doamna și mai ales pentru domnișoara Mignon. Cei doi idoli ai săi locuiau într-un templu demn de ele și barem profitau de această colibă somptuoasă, unde un rege detronat ar fi putut să-și mențină o ambianță maiestuoasă, decor care adesea le lipsește celor ce au decăzut. Cititorul, poate, n-o să regrete că a cunoscut anticipat atît locuința

cît şi societatea obişnuită a Modestei, căci, la vîrsta ei, fiinţele şi lucrurile au asupra viitorului tot atîta influenţă cît şi caracterul, dacă nu cumva imprimă caracterului unele trăsături de neşters.

După felul în care familia Latournelle îşi făcu intrarea în *chalet*, un străin ar fi ghicit că veneau acolo seară de seară.

— Aţi şi venit, domnule ! spuse notarul, zărindu-l în salon pe un tînăr bancher din Le Havre, Gobenheim, rudă cu Gobenheim-Keller, şeful marii case din Paris.

Acest tînăr cu chipul palid, unul din acei blonzi cu ochi negri a căror privire imobilă are un nu ştiu ce fascinant, la fel de sobru în vorbire ca şi în maniere, îmbrăcat în negru, slab ca un tuberculos, dar cu constituţie viguroasă, cultiva familia fostului său patron şi casa casierului său nu atît din afecţiune, cît din calcul : aici *whist*-ul se juca la doi gologani miza, iar ţinuta nu era de rigoare ; nu accepta decît pahare de apă îndulcită, pentru care nu rămînea îndatorat cu nimic. Acest aparent devotament faţă de familia Mignon crea impresia că Gobenheim ar fi un om inimos şi îl scutea să frecventeze înalta societate din Le Havre, să facă cheltuieli inutile, să tulbure economia vieţii sale casnice. Acest catecumen al viţelului de aur se culca în fiecare seară la ora zece şi jumătate şi se scula dimineaţa la ora cinci. În sfîrşit, sigur pe discreţia lui Latournelle şi a lui Butscha, Gobenheim putea să discute faţă de ei afacerile spinoase, să le supună consultaţiilor gratuite ale notarului şi să reducă zvonurile din tîrg la adevărata lor valoare. Acest ucenic de-nghite-aur [1] (calamburul îi aparţinea lui Butscha) era făcut din acel gen de substanţe pe care chimia le numeşte absorbante. De la

[1] În limba franceză *„gobe-or"*, de la *„gober"* (a înghiţi) şi *„or"* — aur (n. tr.)

catastrofa suferită de casa Mignon, unde Kellert îl plasaseră să învețe negoțul maritim în stil mare, nimeni din *chalet* nu-l rugase să facă ceva, nici măcar un simplu comision, răspunsul lui fiind cunoscut. Acest băiat o privea pe Modeste așa cum ar fi examinat o litografie de două parale.

— Este unul din pistoanele imensei mașini numite Comerț, spunea despre el sărmanul Butscha, al cărui spirit se trăda prin mici cuvinte de duh lansate cu timiditate.

Cei trei Latournelle salutară cu cea mai respectuoasă deferență o doamnă bătrînă, înveșmîntată în catifea neagră, ce nu se ridică din fotoliul unde ședea, deoarece amîndoi ochii îi erau acoperiți de pata galbenă produsă de cataractă. Pe doamna Mignon o vom zugrăvi într-o singură frază. Ea îți atrăgea privirea prin figura-i augustă caracteristică mamelor de familie a căror viață fără reproș desfide loviturile soartei — ce totuși a ales-o ca țintă a săgeților sale — și care formează tribul numeros al Niobelor. Peruca ei blondă, bine pieptănată, bine așezată pe cap, se potrivea cu chipu-i alb și rece, asemănător celui al nevestelor de primari zugrăvite de Mirevelt. Aspectul extrem de îngrijit al îmbrăcămintii sale, al botinelor de catifea, al gulerașului de dantelă, al șalului așezat drept, totul atesta grija Modestei pentru mama ei.

Cînd scurtul interval de tăcere anunțat de notar se instaură în frumosul salon, Modeste, așezată lîngă mama ei și brodînd pentru ea o broboadă, deveni timp de o clipă ținta tuturor privirilor. Această curiozitate ascunsă sub întrebările banale pe care și le adresează unii altora toți oamenii aflați într-o vizită, chiar și cei ce se văd zilnic, ar fi trădat și unui indiferent complotul casnic urzit împotriva tinerei fete. Gobenheim, însă, mai mult decît indiferent, nu băgă nimic de seamă ; el aprinse lumînările

de la masa de joc. Atitudinea lui Dumay făcu situaţia de nesuportat pentru Butscha, pentru cei trei Latournelle şi îndeosebi pentru doamna Dumay, care îşi ştia soţul în stare să tragă în amantul Modestei ca într-un cîine turbat. După cină, casierul plecase la plimbare urmat de doi superbi cîini din Pirinei şi îi lăsase la un fost arendaş al domnului Mignon ; apoi, cu cîteva clipe înainte de sosirea familiei Latournelle, îşi luase pistoalele de la căpătîiul patului şi, fără să-l vadă Modeste, le pusese pe cămin. Tînăra nu dăduse nici o atenţie tuturor acestor pregătiri cel puţin ciudate.

Deşi era bondoc, ciupit de vărsat şi vorbea aproape în şoaptă, cu aerul că se ascultă, faţa acestui breton, fost locotenent în gardă, emana atîta hotărîre, atîta sînge rece, încît de-a lungul a douăzeci de ani de armată, nimeni n-a îndrăznit să rîdă de el. Ochii lui mici, de un albastru calm, semănau cu două bucăţi de oţel. Manierele sale, expresia chipului, vorba, ţinuta, totul i se potrivea cu numele scurt — Dumay. Forţa lui, de altfel bine cunoscută, îi permitea să nu se teamă de nici o agresiune. Capabil să ucidă un om cu o lovitură de pumn, el săvîrşise această faptă deosebită la Bautzen, trezindu-se neînarmat faţă-n faţă cu un saxon, după ce rămăsese în urma companiei. Acum, înfăţişarea hotărîtă şi blîndă a acestui om atinsese culmea tragicului : paloarea buzelor şi a feţei trăda o mare frămîntare ţinută în frîu de energia-i bretonă ; o sudoare uşoară, pe care însă fiecare o văzu şi o presupuse rece, îi umezise fruntea. Notarul ştia că din toate acestea putea să rezulte o dramă la curtea cu juraţi. Şi într-adevăr, casierul, în cazul Modestei Mignon, se socotea angajat într-o partidă unde erau în joc o onoare, o fidelitate şi sentimente de o importanţă superioară faţă de legăturile sociale şi rezultînd dintr-unul din acele pacte care, în caz de neno-

rocire, au un singur judecător în cer. Majoritatea dramelor își au originea în ideile pe care ni le facem despre lucruri. Evenimentele care ni se par dramatice nu sînt decît niște subiecte pe care sufletul nostru le transformă în tragedie sau în comedie în funcție de caracterul nostru.

Doamna Latournelle și doamna Dumay, a căror misiune era s-o supravegheze pe Modeste, avură ceva nefiresc în comportare, un tremur în voce pe care vinovata nu le observă, într-atît părea să o absoarbă brodatul. Modeste plasa fiecare fir de bumbac cu o precizie capabilă să exaspereze și o brodează. Fața ei exprima toată plăcerea ce i-o dădea matul petalei care încheia o floare tocmai brodată. Piticul, așezat între patroana sa și Gobenheim, își reținea lacrimile, întrebîndu-se cum să ajungă la Modeste ca să-i șoptească la ureche două cuvinte de prevenire. Alegîndu-și locul în fața doamnei Mignon, doamna Latournelle, cu diabolica-i inteligență de femeie cucernică, o izolase pe Modeste. Doamna Mignon, tăcută în surditatea ei, cu o paloare mai accentuată decît de obicei, arăta că are idee de încercarea la care avea să fie supusă Modeste. Poate că în ultima clipă ea condamna stratagema, deși o socotea utilă. De aici și tăcerea ei.

Exupère ignora total piesa în care hazardul îi rezervase rolul de a declanșa capcana. Gobenheim, ca urmare a firii sale era de o nepăsare egală cu cea vădită de Modeste. Pentru un spectator pus în temă, contrastul dintre ignoranța completă a unora și atenția palpitantă a celorlalți ar fi fost sublim. Astăzi, romancierii folosesc mai mult ca oricînd aceste efecte și sînt în dreptul lor s-o facă; pentru că natura și-a permis dintotdeauna să fie mai inventivă decît ei. Aici, natura, cum veți vedea, natura socială, care este o natură în natură, își permitea luxul să facă istoria mai interesantă decît romanul, la fel cum

torentele desenează fantezii inaccesibile pictorilor şi înfăptuiesc adevărate tururi de forţă dispunînd şi şlefuind pietrele într-un fel care îi uluieşte pe sculptori şi pe arhitecţi. Se făcuse ora opt. În acest anotimp era ora ultimelor raze ale amurgului. În seara aceea cerul era fără nor, aerul călduţ mîngîia pămîntul, florile îşi răspîndeau mireasma şi puteai să auzi nisipul scîrţîind sub paşii trecătorilor care se îndreptau spre casă. Marea lucea ca o oglindă. În sfîrşit, vîntul era atît de slab încît flacăra lumînărilor de pe masa de joc rămînea neclintită deşi ferestrele erau întredeschise. Salonul, seara aceea, locuinţa — ce cadru pentru portretul acelei tinere pe care personajele amintite o studiau cu atenţie concentrată, ca un pictor în prezenţa Margheritei Doni, una din gloriile palatului Pitti. Modeste, floare claustrată, ca a lui Catul, îndreptăţea, oare, toate aceste precauţii? Cunoaşteţi colivia, iată şi pasărea.

În vîrstă de douăzeci de ani, zveltă, fină ca una din sirenele născocite de desenatorii englezi pentru *Cărţile frumuseţilor*, Modeste avea, ca şi mama ei odinioară, expresia cochetă a acelor graţii puţin înţelese în Franţa, unde o numim fandoseală, dar care la germani este poezia inimii, şi care, ajunsă la suprafaţa fiinţei, se transformă în afectare la făpturile proaste şi în maniere divine la fetele inteligente. Remarcabilă prin părul ei de un auriu stins, ea amintea de acel gen de femei numite, desigur în amintirea Evei, blonde celeste, a căror piele satinată seamănă cu o hîrtie mătăsoasă aplicată pe carne, care tremură sub răceala unei priviri sau se înviorează sub soarele ei, ochiul stîrnind gelozia mîinii. Sub acest păr uşor ca penele de marabu şi pieptănat cu bucle după moda englezească, fruntea, parcă trasată cu compasul într-atît îi era de pură linia, rămînea discretă, calmă pînă la placiditate, deşi luminată de gîndire; cînd şi unde să mai fi întîlnit o frunte atît de

netedă, atît de transparentă ? Părea să aibă, ca și o perlă, jocuri de ape. Ochii, de un albastru bătînd în cenușiu, limpezi ca ochii unui copil, oglindeau toată maliția și toată inocența ei, în armonie cu arcul sprîncenelor abia marcat de firele parcă așezate cu penelul, ca în desenele chinezești. Candoarea îi era subliniată, în jurul ochilor și la colțurile lor, la tîmple, de tonurile sidefii cu vinișoare albastre, privilegiu al acestor tenuri delicate. Chipul, cu ovalul atît de des folosit de Rafael pentru madonele sale, se remarca prin culoarea sobră și virginală a pometților, dulce ca a trandafirului de Bengal, iar genele lungi ale pleoapelor diafane aruncau pe el umbre împletite cu lumini. Gîtul, în momentul descrierii noastre aplecat, aproape fragil, de albeața laptelui, amintea de liniile alungite, dragi lui Leonardo da Vinci. Cîțiva pistrui, asemănători musculițelor din secolul al XVIII-lea, arătau că Modeste era totuși o făptură terestră și nu una din creațiile visate de școala angelică italiană. Deși fine, dar totodată pline, buzele ei, puțin ironice, exprimau voluptate. Talia, suplă fără să fie subțire, nu speria Maternitatea, cum se întîmplă la tinerele care își așteaptă succesele de la presiunea morbidă a unui corset. Bazeaua, balenele de oțel, șiretul modelau și nu dădeau naștere acelor linii unduioase de o eleganță comparabilă cu a unui plop tînăr legănat de vînt. O rochie *gris-perle*, împodobită cu pasmanterii de culoarea cireșii, cu talia ridicată, punea cu delicatețe în evidență bustul și acoperea umerii, încă puțin slabi, cu un voal care nu lăsa vederii decît primele rotunjimi ce unesc gîtul cu umerii.

După aspectul acestui chip vaporos și totodată inteligent, căruia finețea unui nas grecesc cu nări roze, cu linii ferme, îi imprima un nu-știu-ce pozitiv ; pe care poezia ce-i stăpînea fruntea era oarecum negată de expresia vo-

luptuoasă a gurii ; pe care candoarea și ironia cea mai fină își disputau planurile adînci și variate ale pupilelor — un observator ar fi gîndit că această tînără, cu urechea-i fină și trează la orice zgomot, cu mirosul sensibil la miresmele florii albastre a idealului, este tărîmul unei înfruntări între întreaga poezie care însoțește de fiece dată răsăritul soarelui și corvezile zilnice, între fantezie și realitate. Modeste era o tînără curioasă și totuși pudică, dar conștientă de destinul ei și totuși plină de castitate, fecioara spaniolă mai degrabă decît cea a lui Rafael.

Ea ridică fruntea cînd îl auzi pe Dumay spunîndu-i lui Exupère : „Vino-ncoace, tinere !“ Iar atunci cînd îi văzu discutînd într-un colț al salonului crezu că este vorba de vreun comision pentru Paris. Se uită la prietenii din jur parcă mirată de tăcerea lor și exclamă cu aerul cel mai firesc : „Dar bine, nu jucați ?“ arătînd spre masa verde pe care voinica doamnă Latournelle o numea „altarul“.

— Să jucăm ! răspunse Dumay, care tocmai îl expediase pe tînărul Exupère.

— Ia loc aici, Butscha, zise doamna Latournelle, așezînd masa între primul funcționar și grupul format de doamna Mignon și fiica ei.

— Și tu, vino aici !... îi spuse Dumay soției sale, ordonîndu-i să stea lîngă el.

Doamna Dumay, o americancă scundă, în vîrstă de treizeci și șase de ani, își șterse pe furiș lacrimile : o adora pe Modeste și se temea de o catastrofă.

— Nu sînteți veseli astă-seară, vorbi din nou Modeste.

— Jucăm, răspunse Gobenheim în timp ce-și aranja cărțile.

Oricît de interesantă poate să pară această situație, ea va fi și mai interesantă dacă explicăm poziția lui Dumay față de Modeste. În cazul în care povestirea devine aridă

din cauza conciziunii ei, ni se va ierta această uscăciune ținînd seama de dorința noastră de a încheia repede această scenă și de necesitatea de a expune motivația care domină orice dramă.

Dumay (Anne-François-Bernard), născut la Vannes, plecase ca soldat în 1799, în armata din Italia. Tatăl său, președinte de tribunal revoluționar, depusese atîta energie, remarcîndu-se, încît atunci cînd, destul de slab avocat, pieri pe eșafod după 9 Thermidor, ținutul deveni de nelocuit pentru fiul său. După ce-și văzu mama murind de supărare, Anne vîndu tot ce avea și porni, la vîrsta de douăzeci și doi de ani, spre Italia, în momentul cînd armatele franceze erau înfrînte. În departamentul Var întîlni un tînăr care, din motive similare, pornise și el în căutarea gloriei, socotind cîmpul de bătălie un loc mai puțin periculos decît ținutul Provence.

Charles Mignon, ultim vlăstar al acestei familii căreia Parisul îi datorează strada și palatul clădite de cardinalul Mignon, avu un tată isteț care ținu să salveze din ghearele Revoluției frumosul domeniu la Bastie, din ținutul Comtat. Ca toți fricoșii din vremea aceea, contele de la Bastie, devenit cetățeanul Mignon, socoti că este mai sănătos să taie capete decît să i se taie lui capul. Acest fals adept al teroarei dispăru la 9 Thermidor și fu atunci trecut pe lista emigraților. Domeniul la Bastie fu vîndut. Castelul dezonorat își văzu turnurile ascuțite rase de pe fața pămîntului. În sfîrșit, fiind descoperit la Orange, cetățeanul Mignon fu masacrat împreună cu soția și copiii săi, cu excepția lui Charles Mignon pe care îl trimisese să-i caute un adăpost în ținutul Hautes-Alpes. Înspăimîntat de aceste știri înfiorătoare, Charles așteptă, într-o vale a muntelui Genèvre, vremuri mai puțin furtunoase. Acolo trăi pînă în 1799 din cei cîțiva ludovici pe care tatăl său i-i pusese în

mînă la plecare. În sfîrșit, la douăzeci și trei de ani, fără altă avere decît frumoasa-i înfățișare, decît acea frumusețe meridională care, cînd e deplină, atinge sublimul și al cărei prototip este Antineus, ilustrul favorit al lui Adrian, Charles hotărî să-și rişte pe masa de joc a războiului îndrăzneala-i provensală, pe care, ca atîția alții, o confunda cu o vocație. Mergînd la centrul de recrutare de la Nisa, îl întîlni pe breton. Deveniți camarazi datorită atît soartei lor asemănătoare cît și contrastului dintre firile lor, cei doi infanteriști băură din aceeași cană, în plin torent, frînseră aceeași bucată de pesmet și se treziră amîndoi sergenți la încheierea păcii care urmă bătăliei de la Marengo. Cînd războiul reîncepu, Charles Mignon obținu mutarea la cavalerie și își pierdu atunci din vedere camaradul. Ultimul Mignon de la Bastie era, în 1812, ofițer al Legiunii de onoare și maior într-un regiment de cavalerie, nutrind speranța să-și redobîndească titlul de conte de la Bastie și împăratul să-l avanseze la gradul de colonel. Făcut prizonier de ruși, el fu trimis, ca atîția alții, în Siberia. Drumul îl străbătu împreună cu un sărman locotenent în care îl recunoscu pe Anne Dumay, nedecorat, brav, dar nefericit ca și alți un milion de pifani cu epoleți de lînă — canavaua de oameni pe care Napoleon a zugrăvit tabloul imperiului. În Siberia, pentru a-și omorî timpul, locotenent-colonelul îl învăță pe breton să scrie și să socotească fiindcă educarea lui i se păruse ceva inutil părintelui Scevola. Charles întîlni la primul său tovarăș de drum o inimă rară, în care putu să-și verse toate necazurile povestindu-i nefericirea. Provensalul întîlnise pînă la urmă norocul care îi pîndește pe toți băieții frumoși. În 1804, la Frankfurt pe Main, Bettina Wallenrod, fiica unică a unui bancher, se îndrăgostise de el și el o luase de nevastă cu atît mai mult entuziasm cu cît fata, una din frumuse-

ţile oraşului, era bogată, iar el era doar un simplu locotenent, fără altă avere decît viitorul extrem de problematic al militarilor din acea vreme. Bătrînul Wallenrod, un baron german decăzut (Banca este întotdeauna baroană), încîntat că frumosul locotenent este unicul reprezentant al familiei Mignon de la Bastie, aprobă pasiunea blondei Bettina, pe care un pictor (era unul pe atunci la Frankfurt) o pusese să-i pozeze ca o întruchipare a Germaniei. Wallenrod — numindu-şi anticipat nepoţii conţi de la Bastie — plasă în rente de stat franceze suma necesară pentru a-i asigura fiicei sale un venit de treizeci de mii de franci. Această zestre se făcu prea puţin simţită în casa lui, ţinînd seama de valoarea neînsemnată a capitalului. Imperiul, promovînd o politică practicată de numeroşi debitori, plătea rar dobînzile semestriale. Ca urmare, Charles fu destul de speriat de acest plasament, căci avea mai puţină încredere în vulturul imperial decît o avea baronul german. Fenomenul credinţei sau al admiraţiei, care nu este decît o credinţă efemeră, apare greu cînd există un concubinaj cu idolul. Mecanicul se teme de maşina pe care călătorul o admiră, iar ofiţerii erau oarecum fochiştii locomotivei napoleoniene, dacă nu chiar cărbunii ei. Aşa se face că baronul de Wallenrod-Tustall-Bartenstild promise să ajute menajul. Charles începu s-o iubească pe Bettina tot atît cît îl iubea ea, ceea ce e mult spus ; dar cînd un provensal se exaltă, totul la el devine normal în materie de sentiment. Şi cum să nu adori o blondă coborîtă dintr-o pînză a lui Albrecht Dürer, cu o figură angelică şi cu o avere apreciată la Frankfurt ?

Aşadar, Charles avu patru copii, dintre care mai trăiau doar două fete în momentul cînd îşi vărsa necazurile în faţa inimosului breton. Fără să le cunoască, Dumay le îndrăgi pe cele două fetiţe în virtutea acelei simpatii, atît

de bine prinse de Charlet [1], care îl face pe soldat un părinte al tuturor copiilor. Cea vîrstnică, numită Bettina-Carolina, era născută în 1805 ; cealaltă, Maria-Modeste, în 1808. Nefericitul locotenent-colonel, lipsit de veşti de la fiinţele-i dragi, reveni acasă, în 1814, după ce străbătu pe jos Rusia şi Prusia, însoţit de locotenent. Cei doi prieteni, între care diferenţa de grad nu mai conta, ajunseră la Frankfurt tocmai cînd Napoleon debarca la Cannes. Charles îşi găsi soţia la Frankfurt, dar în doliu : avusese durerea să-şi piardă tatăl, care o adorase şi care dorise întotdeauna s-o vadă surîzătoare, chiar şi la căpătîiul lui cînd era pe moarte. Bătrînul Wallenrod nu supravieţuise dezastrelor imperiului. În vîrstă de şaptezeci şi doi de ani, se lansase în speculaţii cu bumbac, încrezător în geniul lui Napoleon, neştiind că geniul este tot atît de des victima evenimentelor pe cît de des este deasupra lor. Acest ultim Wallenrod, din adevăraţii Wallenrod-Tustall-Bartenstild, cumpărase aproape tot atîtea baloturi de bumbac cîţi oameni pierduse împăratul în sublima lui campanie din Franţa.

— Eu mor în pumpac !... îi spuse fiicei sale acest tată din specia lui Goriot, străduindu-se să atenueze o durere care îl înspăimînta, — şi mor fără să tatorez frun pan nimănui...

Căci acest francez din Germania muri încercînd să vorbească limba îndrăgită de fiica sa.

Bucuros să-şi salveze, din acest mare şi dublu naufragiu, soţia şi cele două fiice, Charles Mignon se înapoie la Paris, unde împăratul îl înaintă la gradul de locotenent-colonel în cuirasierii de gardă şi îl numi comandor al Legiunii de onoare. Visul colonelului, care se vedea în sfîrşit

[1] *Nicolas Charlet* (1792—1845), desenator francez ; a excelat în scene militare, avînd ca eroi preferaţi pe ostaşii din garda imperială (n. tr.)

general și conte după primul triumf al lui Napoleon, se stinse în valurile de sînge de la Waterloo. Colonelul, rănit, dar nu prea grav, se retrase pe Loara și plecă din Tours înainte de a fi concediat din armată.

În primăvara anului 1816, Charles își vîndu titlurile care îi aduseseră un venit de treizeci de mii de livre pe an, obținu pe ele cam patru sute de mii de franci și se decise să facă avere în America, părăsind țara, unde și începuse persecutarea ostașilor lui Napoleon. Coborî de la Paris la Le Havre însoțit de Dumay, căruia, printr-o întîmplare destul de curentă în timp de război, îi salvase viața luîndu-l pe calul său în toiul învălmășelii care urmase zilei de la Waterloo. Dumay împărtășea părerile și descurajarea colonelului. Charles, urmat de breton ca de un căţeluș (sărmanul ostaș idolatriza cele două fetițe), socoti că supunerea — obicei al militarilor — cinstea, atașamentul locotenentului ar face din el un slujitor pe cît de fidel pe atît de util : îi propuse, deci, să treacă în subordinea sa în civilie. Dumay fu încîntat să se vadă adoptat de o familie în care spera că va trăi ca vîscul pe stejar. Așteptînd o ocazie ca să se îmbarce, alergînd între diferite nave și cîntărind șansele oferite de destinația lor, colonelul auzi vorbindu-se de perspectivele strălucite pe care pacea le hărăzea orașului Le Havre. Ascultînd o discuție între doi burghezi, el întrevăzu un mijloc de a face avere și deveni simultan armator, bancher, proprietar ; cumpără, cu două sute de mii de franci, terenuri, case, și expedie la New York un vas încărcat cu mătăsărie franceză cumpărată pe un preț ieftin la Lyon. Dumay, împuternicitul său, porni cu vasul. În timp ce colonelul se instala, cu familia, în cea mai frumoasă casă de pe strada Regală și învăța, manifestînd inițiativa și prodigioasa inteligență a provensalilor, abecedarul activității bancare, Dumay dobîndi două averi, căci se înapoie cu o încărcătură de bumbac cumpărat pe un

preț de nimic. Această operație comercială dublă aduse casei Mignon un capital enorm. Colonelul achiziționă atunci vila din Ingouville și îl răsplăti pe Dumay dăruindu-i o casă modestă pe strada Regală. Sărmanul breton adusese de la New York, odată cu bumbacul, o femeie mică și drăgălașă, căreia îi plăcuse, înainte de toate, faptul că Dumay este francez. Miss Grummer poseda circa patru mii de dolari, adică douăzeci de mii de franci pe care Dumay îi plasă la colonelul său. Devenit un *alter-ego* al armatorului, Dumay învăță în scurtă vreme contabilitatea, știința prin care se disting, după spusa lui, plutonierii-majori ai comerțului. Acest ostaș naiv, pe care norocul îl ocolise timp de douăzeci de ani, se socoti omul cel mai fericit de pe pământ cînd se văzu în posesia unei case pe care dărnicia șefului său o completă cu un frumos mobilier, a unei dobînzi de o mie două sute de franci de pe urma fondului plasat și a unui salariu de trei mii șase sute de franci. Nici în visele sale nu năzuise vreodată locotenentul Dumay la o astfel de situație ; satisfacția lui era, însă, și mai mare simțindu-se pivotul celei mai bogate case de comerț din Le Havre. Doamna Dumay avu nefericirea să-și piardă toți copiii încă de la naștere, iar necazurile ultimei faceri îi spulberară speranța să mai aibă alții ; se atașă, deci, de cele două domnișoare Mignon cu tot atîta dragoste ca și Dumay, care le-ar fi preferat și copiilor săi. Doamna Dumay, care provenea dintr-o familie de cultivatori obișnuiți cu un trai modest, se mulțumi cu două mii patru sute de franci pentru ea și pentru menajul ei. Astfel, Dumay plasă an de an încă două mii și cîteva sute de franci în casa Mignon. Examinînd bilanțul anual, patronul sporea contul casierului cu o gratificație proporțională cu serviciile aduse de el. În 1824, creditul casierului se urcase la cincizeci și opt de mii de franci. Atunci Charles Mignon, conte de la Bastie, — titlu de care nu pomenea niciodată —

îşi copleşi casierul, instalîndu-l în *chalet*, unde îşi ducea acum, traiul obscur Modeste împreună cu mama ei.

Starea de plîns în care se găsea doamna Mignon, cînd, încă frumoasă, fu părăsită de soţul ei, îşi află cauza în catastrofa produsă de absenţa lui Charles. Trei ani i-au trebuit mîhnirii ca să distrugă această blîndă nemţoaică ; dar era una din acele mîhniri care seamănă cu viermii vîrîţi în inima unui fruct bun. Bilanţul acestei dureri e uşor de făcut. Doi copii morţi în cei dintîi ani, îşi găsiră un loc dublu în acest suflet care nu ştia să uite nimic. Captivitatea lui Charles în Siberia, constituia, pentru această femeie iubitoare o moarte de fiecare zi. Catastrofa bogatei case Wallenrod şi moartea bietului bancher pe sacii săi goi, luă, în toiul îndoielilor Bettinei cu privire la soarta soţului ei, proporţiile unei lovituri supreme. Prea marea bucurie încercată prin regăsirea soţului era cît pe-aci să omoare această floare germană. Apoi a doua cădere a Imperiului, expatrierea proiectată, fură ca nişte noi accese ale aceleiaşi febre. În cele din urmă, zece ani de prosperitate neîntreruptă, distracţiile din casa ei, prima din oraş, dineurile, balurile, serbările date de negustorul fericit, somptuozitatea vilei Mignon, stima de care se bucura Charles, afecţiunea deplină a acestui om care răspunsese cu o dragoste unică unei iubiri unice, totul o împăcase pe sărmana femeie cu viaţa. În momentul cînd nu mai avea îndoieli, cînd întrevedea că ziua ei furtunoasă s-ar putea încheia cu o seară frumoasă, o catastrofă necunoscută, înmormîntată în inima acestei duble familii şi despre care vom vorbi mai încolo, a fost ca o somaţie a nenorocului. În luna ianuarie a anului 1820, în toiul unei serbări, cînd întregul Le Havre îl desemna pe Charles Mignon drept deputatul său, trei scrisori, sosite de la New York, Paris şi Londra, au fost ca tot atîtea lovituri de ciocan în palatul de sticlă al Prosperităţii. În zece minute, ruina se năpustise cu aripile sale

de vultur asupra unei fericiri fără egal, ca gerul asupra marii armate în 1812. Într-o singură noapte, petrecută în socoteli împreună cu Dumay, Charles Mignon se hotărî. Toate valorile la un loc, fără a excepta mobilele, ajungeau pentru a plăti tot.

— Le Havre, îi spuse colonelul locotenentului, n-o să mă vadă la pămînt. Dumay, iau cei şaizeci de mii de franci ai tăi cu o dobîndă de şase la sută.

— Cu trei, domnule colonel.

— Atunci fără nimic, răspunse Charles Mignon pe un ton hotărît. Vei avea partea ta în noile mele afaceri. Nava „Modestul" care nu-mi mai aparţine, pleacă mîine şi căpitanul mă ia cu el. Îţi încredinţez soţia şi fiica. Nu voi scrie niciodată. Lipsa de veşti înseamnă veşti bune.

Dumay, ca un adevărat locotenent, nu-i puse colonelului nici o întrebare în privinţa proiectelor sale.

— Cred, îi spuse el lui Latournelle ca şi cum ar fi ştiut ceva, că domnul colonel are un plan precis.

A doua zi în zori îl însoţise pe patronul său pînă pe nava „Modestul", care pleca spre Constantinopole. Acolo, pe puntea din spate a navei, bretonul îl întrebase pe provensal :

— Care sînt ultimele dumneavoastră ordine, domnule colonel ?

— Nici un bărbat să nu se apropie de *chalet* ! strigase tatăl, reţinîndu-şi cu greu o lacrimă. Dumay, păzeşte-mi ultima copilă aşa cum mi-ar păzi-o un buldog. Moarte oricui ar încerca să-mi pîngărească a doua fiică ! Să nu te temi de nimic, nici de eşafod, voi urca pe el alături de tine !

— Domnule colonel, vedeţi-vă liniştit de afaceri. Vă înţeleg. O veţi găsi pe domnişoara Mignon aşa cum mi-o încredinţaţi, sau de nu, voi fi mort ! Mă ştiţi şi îi ştiţi şi pe

cei doi câini ai noștri din Pirinei. Nimeni nu va ajunge la fata dumneavoastră. Iertați-mi vorba lungă.

Cei doi militari se aruncară unul în brațele celuilalt ca doi oameni care învățaseră să se aprecieze în plină Siberie. În aceeași zi, ziarul „*Curierul din le Havre*" publicase, în locul articolului de fond, următorul anunț teribil, simplu, energic și cinstit :

„Casa Charles Mignon își suspendă plățile. Subsemnații lichidatori își iau însă angajamentul să plătească toate creanțele pasive. De pe acum pot fi scontate terților deținători poliţele la termen. Vînzarea proprietăților funciare acoperă integral conturile curente.

Prezentul anunț se dă pentru onoarea casei și pentru a preveni orice zdruncinare a creditului pe piața din Le Havre.

Domnul Charles Mignon a plecat azi-dimineață cu nava «Modestul» spre Asia Mică, după ce a lăsat depline puteri pentru realizarea tuturor valorilor, inclusiv a celor imobiliare.

Dumay, *lichidator pentru conturile băncii.*

Latournelle, *notar, lichidator pentru proprietățile urbane și rurale.*

Gobenheim, *lichidator pentru valorile comerciale.*"

Averea domnului Latournelle se trăgea de pe urma bunătății domnului Mignon, care îi împrumutase o sută de mii de franci ca să cumpere cel mai frumos birou de notariat din Le Havre. Acest biet om, lipsit de mijloace materiale, de vreo zece ani prim-funcționar într-un birou de notariat, și atingînd, pe-atunci, vîrsta de patruzeci de ani, se și vedea rămînînd în aceeași situație pe tot restul vieții. El fu singurul, în tot orașul, de un devotament comparabil cu acela al lui Dumay, căci Gobenheim profită de lichidare

spre a prelua relațiile și afacerile domnului Mignon, ceea ce îi îngădui să salte mica sa Bancă. În timp ce la Bursă, în port, în toate casele se exprimau regrete unanime, în timp ce toate buzele rosteau panegiricul unui om fără pată, onorabil și binefăcător. Latournelle și Dumay, tăcuți și muncitori ca furnicile, vindeau, realizau, plăteau și lichidau. Vilquin făcu pe generosul cumpărînd vila, casa din oraș și o fermă ; nu-i vorbă, și Latournelle profită de acest prim impuls, obținînd un preț bun de la Vilquin. Lumea vru să le viziteze pe doamna și pe domnișoara Mignon ; ele, însă, dăduseră ascultare lui Charles, refugiindu-se în *chalet* chiar în dimineața plecării acestuia, plecare ce le fusese în primul moment ascunsă. De teamă ca durerea lor să nu-i zdruncine hotărîrea, curajosul bancher își sărutase soția și fiica în timp ce ele dormeau. Trei sute de cărți de vizită au fost depuse la ușa casei Mignon. Cincisprezece zile mai tîrziu, uitarea cea mai adîncă, prezisă de Charles, dezvăluia celor două femei înțelepciunea hotărîrii ce le fusese impusă. Dumay se îngriji de reprezentarea legală a patronului său la New York, la Londra și la Paris. El urmări lichidarea celor trei case bancare vinovate de această ruină, realiză între 1826 și 1828 cinci sute de mii de franci, o optime din averea lui Charles și, conform ordinelor primite în scris în noaptea plecării, trimise banii la New York, la începutul anului 1828, prin intermediul casei Mongenod, în contul domnului Mignon. Toate acestea fură îndeplinite militărește, exceptînd reținerea a treizeci de mii de franci pentru nevoile personale ale doamnei și ale domnișoarei Mignon, reținere pe care Charles o ordonase, dar pe care Dumay n-o făcuse. Bretonul își vîndu casa din oraș pe douăzeci de mii de franci și îi remise doamnei Mignon, gîndind că cu cît colonelul său va dispune de mai mult capital, cu atît va reveni mai repede.

— Uneori poți să pieri dacă-ți lipsesc treizeci de mii de franci, îi spuse el lui Latournelle, care cumpără la valoarea ei această casă în care locuitorii *chalet*-ului găseau oricînd un apartament.

Aceasta a fost, pentru celebra casă Mignon, din Le Havre, efectul crizei care a zguduit, între 1826 și 1828, principalele centre comerciale și care a provocat, dacă vă amintiți de acea rafală de vînt, ruina mai multor bancheri din Paris, unul dintre ei fiind președintele tribunalului de comerț. E de înțeles, așadar, că uriașa prăbușire survenită după o domnie burgheză de zece ani a fost o lovitură mortală pentru Bettina Wallenrod, care se văzu încă o dată despărțită de soț, fără să știe nimic de soarta lui, în aparență la fel de periculoasă, de aventuroasă ca și exilul în Siberia. Piatra infernală zvîrlită în inima acestei mame era o piatră de mormînt din micul cimitir din Ingouville, pe care se putea citi :

BETTINA-CAROLINA MIGNON
Decedată în vîrstă de douăzeci
și doi de ani
Rugați-vă pentru ea !
1827

Această inscripție era pentru tînăra fată ceea ce este un epitaf pentru numeroși morți, tabla de materii a unei cărți necunoscute. Cartea, al cărei rezumat înspăimîntător iată-l, ne poate explica dublul jurămînt făcut de către colonel și locotenent pe cînd își luau rămas bun, unul de la altul.

Un tînăr cu înfățișare încîntătoare, pe nume Georges d'Estourny, venise la Le Havre sub pretextul banal de a vedea marea și o văzu pe Carolina Mignon. Un așa-zis elegant din Paris nu duce niciodată lipsă de cîteva recomandații ; așadar, el fu invitat, prin mijlocirea unui prie-

ten al familiei Mignon, la o serbare dată la Ingouville. Îndrăgostindu-se foarte de Carolina și de averea ei, el își întrevăzu un sfîrșit fericit. În trei luni, folosi toate mijloacele de seducție și o răpi pe Carolina.

Cînd are fiice, un tată de familie nu mai trebuie să îngăduie intrarea unui tînăr în casă, fără a-l cunoaște, după cum nu trebuie să lase la vedere cărți sau ziare pe care nu le-a citit. Nevinovăția fetelor e ca laptele, care se taie de la tunet, de la un parfum înveninat, de la o vreme caldă, dintr-un nimic, de la o suflare chiar.

Citind scrisoarea de adio a fiicei sale mai mari, Charles Mignon trimise imediat pe doamna Dumay la Paris. Familia invocă necesitatea unei călătorii urgente, prescrisă de medicul casei, care se făcu părtaș la o asemenea scuză necesară, fără să poată, totuși, împiedica orașul Le Havre să comenteze această absență.

— Cum, o persoană tînără atît de voinică, cu tenul brun, cu părul negru, lucios... Ea și bolnavă de piept !

— Ei, da, se zice că ar fi comis o imprudență.

— Ah ! Ah ! exclama cîte-un Vilquin.

— S-a înapoiat leoarcă de transpirație, de la o partidă de călărie și a băut apă de la gheață. De altfel, așa spune doctorul Troussenard.

Cînd doamna Dumay se înapoie, nenorocirile casei Mignon erau un fapt împlinit și nimeni nu mai dădea atenție absenței Carolinei, nici întoarcerii soției casierului.

La începutul anului 1827, ziarele se ocupară pe larg de procesul lui Georges d'Estourny, condamnat de către poliția corecțională pentru nenumăratele sale fraude la jocul de cărți. Tînărul corsar se exilă fără să se ocupe de soarta domnișoarei Mignon, căreia lichidarea de la Le Havre îi răpise întreaga-i valoare. Într-un interval mic de timp, Carolina află și de infama părăsire și de ruina pe care o suferiseră părinții ei. Revenind într-o stare de boală îngro-

zitoare și mortală, ea se stinse în puține zile la *chalet*. Moartea îi ocroti, cel puțin, reputația. În general, lumea a crezut în boala invocată de domnul Mignon cînd îi fugise fata și în prescripția medicală care, după cum se spunea, o îndrumase pe Carolina spre Nisa. Mama sperase pînă în ultima clipă să-și salveze fiica. Bettina fusese preferata ei, așa cum Modeste era cea a lui Charles. În aceste două preferințe era ceva mișcător. Bettina fusese leit portretul lui Charles, după cum Modeste era al mamei sale. Cei doi soți își continuau dragostea unul pentru celălalt, iubindu-și copilele. Carolina, fiică a Provenței, moștenise de la tatăl ei frumosu-i păr ca pana corbului, admirat la femeile din sud, și ochii căprui, migdalați, strălucitori ca o stea, și tenul măsliniu, și pielea aurie a unui fruct catifelat, și piciorul cambrat, și acea talie care face să crape rochiile spanioloaicelor. De altfel, și tatăl și mama erau mîndri de contrastul pe care îl prezentau cele două surori.

— Un diavol și un înger ! se spunea fără maliție, deși era o profeție.

După ce plînse timp de o lună în camera ei, fără să vrea să vadă pe cineva, biata nemțoaică ieși de acolo cu ochii bolnavi. Înainte de a-și pierde vederea, se dusese, în pofida sfaturilor date de toți prietenii, să contemple mormîntul Carolinei. Această ultimă imagine îi rămase vie în întunericul care o cuprinse, așa cum spectrul roșu al ultimului obiect văzut continuă să strălucească dacă închizi ochii în plină zi. După această îngrozitoare și dublă nenorocire, Modeste, devenită fiică unică, îl făcu pe Dumay să fie nu mai devotat, ci mai temător decît pînă atunci. Doamna Dumay, ținînd nebunește la Modeste ca orice femeie care n-a avut copii, o copleși cu sentimentele ei materne de ocazie, fără să încalce totuși ordinele soțului său, neîncrezător în prieteniile dintre femei. Consemnul era clar.

— Dacă vreodată un bărbat, indiferent de vîrstă, indiferent de rang — spusese Dumay — îi vorbește Modestei, o privește, îi face ochi dulci, este un om mort, îi zbor creierii și merg să mă pun la dispoziția procurorului regelui : poate că moartea mea o va salva pe fată. Dacă nu vrei să vezi cum mi se taie capul, ține-mi bine locul pe lîngă ea atunci cînd sînt plecat în oraș.

De trei ani încoace, Dumay își verifica armele seară de seară. El părea să fi luat părtași la jurămînt pe cei doi ciini din Pirinei, două animale de o inteligență rară : unul dormea în casă, iar celălalt era postat într-o cușcă de unde nu ieșea și nu lătra, dar clipa cînd cei doi ciini și-ar fi înfipt dinții în vreun nepoftit ar fi fost teribilă !

Vă puteți acum închipui viața pe care o duceau la *chalet* mama și fiica. Domnul și doamna Latournelle, deseori însoțiți de Gobenheim, veneau aproape în fiecare seară să țină de urît prietenilor lor și jucau cu ei whist. Conversația se învîrtea în jurul afacerilor din Le Havre, a evenimentelor mărunte ale vieții de provincie. Între orele nouă și zece seara, musafirii plecau. Modeste se ducea s-o culce pe maică-sa : își făceau rugăciunea împreună, își repetau una alteia speranțele, vorbeau despre călătorul drag. După ce-și săruta mama, fata se înapoia în camera ei la ora zece. A doua zi de dimineață, Modeste își trezea mama cu aceeași grijă, făceau aceleași rugăciuni, vorbeau despre aceleași lucruri. Spre lauda Modestei, din ziua cînd groaznica infirmitate i-a răpit mamei sale unul din simțuri, ea îi deveni o adevărată îngrijitoare și manifestă, clipă de clipă, aceeași solicitudine, fără să obosească, fără ca lucrul să i se pară monoton. Ea fu sublimă ca afecțiune tot timpul, de o blîndețe rară la fetele de vîrsta ei, ceea ce îi atrase bune aprecieri din partea martorilor acestei tandrețe. De aceea Modeste era în ochii familiei Latournelle, ai domnului și ai doamnei Dumay perla pe care o cunoașteți. Între masa de

prînz și masa de seară, doamna Mignon și doamna Dumay făceau, în zilele cu soare, o mică plimbare pînă la malul mării, însoțite de Modeste, căci biata oarbă avea nevoie de sprijinul a două brațe. Cu o lună înainte de scena în care am intercalat, ca o paranteză, aceste explicații, doamna Mignon ținuse sfat cu singurii săi prieteni, doamna Latournelle, notarul și Dumay, în timp ce doamna Dumay o distrăgea pe Modeste printr-o plimbare lungă.

— Ascultați-mă, prieteni — spusese oarba — fiica mea este îndrăgostită : acest lucru îl simt, îl văd... În ea s-a produs o ciudată răsturnare și nu știu cum de nu v-ați dat seama...

— Fir-ar să fie ! exclamase locotenentul.

— Nu mă întrerupe, Dumay. De două luni, Modeste are o grijă de sine de parcă s-ar pregăti să meargă la o întîlnire. A devenit din cale-afară de dificilă în ce privește încălțămintea, vrea să-și pună în valoare piciorul, o bombăne pe doamna Gobet, pantofăreasa. La fel se întîmplă și cu croitoreasa. În unele zile, micuța mea stă posomorită și atentă de parcă ar aștepta pe cineva ; vocea ei are intonații scurte ca și cum, punîndu-i întrebări, ai contraria-o în starea ei de așteptare, în calculele ei secrete ; apoi, dacă cel așteptat a venit...

— Fir-ar să fie !

— Așază-te, Dumay, spusese bătrîna. Ei bine, atunci Modeste este veselă ! Oh, pentru voi ea nu e veselă, voi nu percepeți aceste nuanțe prea subtile pentru niște ochi atenți la spectacolul aparent al naturii ; această veselie răzbate din intonațiile vocii ei, din accente pe care le sesizez și mi le explic. Modeste, în loc să stea liniștită, pe gînduri, cheltuiește o energie nebună în mișcări dezordonate... E fericită, ce mai ! Pînă și în ideile pe care le exprimă, înalță mulțumiri cerului. Ah, prieteni, mă pricep la fericire tot atît de bine ca la nenorocire... Din sărutarea

pe care mi-o dă sărmana mea Modeste ghicesc ce se petrece în sufletul ei : dacă a primit ceea ce aştepta sau dacă e neliniştită. O sărutare poate avea multe nuanţe, chiar şi sărutarea unei fete inocente, căci Modeste este inocenţa însăşi, dar este ca o inocenţă învăţată. Dacă sînt oarbă, tandreţea mea este în schimb clarvăzătoare şi vă cer să-mi supravegheaţi fiica.

Dumay, devenit feroce, notarul, ca un om care vrea să afle cheia unei enigme, doamna Latournelle, ca o duenă păcălită, şi doamna Dumay, care împărtăşea temerile soţului ei, începură atunci s-o spioneze pe Modeste. Modeste nu mai fu pierdută din ochi nici o clipă. Dumay îşi petrecu nopţile sub ferestrele casei, ascunzîndu-se în mantia sa ca un spaniol gelos ; cu toată perspicacitatea lui de militar, totuşi nu izbuti să surprindă vreun indiciu acuzator. Modeste nu avusese posibilitatea să vadă pe nimeni, nici să primească sau să dea vreun semnal, doar dacă nu cumva iubea privighetorile din parcul Vilquin sau vreun prinţ năzdrăvan. Doamna Dumay, care nu se mai culca decît după ce o vedea pe Modeste dormind, supraveghea drumurile de sus, din *chalet*, cu aceeaşi atenţie ca şi soţul ei. Sub privirile celor patru Arguşi, ireproşabila copilă, căreia pînă şi cele mai mărunte mişcări îi fură studiate şi analizate, fu achitată de acuzaţia de a fi avut convorbiri vinovate, astfel încît prietenii ajunseră la concluzia că doamna Mignon este nebună, obsedată.

Doamna Latournelle, care o conducea ea însăşi pe Modeste pînă la biserică şi de acolo acasă, fu însărcinată să spună mamei că se înşală în privinţa fiicei sale.

— Modeste, spuse doamna Latournelle, este o tînără foarte exaltată şi face o pasiune ba pentru poeziile unuia, ba pentru proza altuia. N-aţi putut să vă daţi seama de impresia pe care i-a produs-o acea simfonie a gîdelui (butadă a lui Butscha care găsea că binefăcătoarea sa avea

mult spirit) intitulată *Ultima zi a unui condamnat*; mie însă mi s-a părut că-l admiră nebunește pe acest domn Hugo. Nu știu de unde își iau ideile oamenii ăștia (Victor Hugo, Lamartine, Byron erau „oamenii ăștia" pentru doamna Latournelle). Micuța mi-a vorbit despre *Child Harold*, n-am vrut să mă fac de rîs, am avut naivitatea să mă apuc să citesc *asta* pentru a putea să discut cu ea. Nu știu dacă trebuie să atribui acest efect traducerii, dar simțeam o sfîrșeală în inimă, ochii îmi clipeau, n-am putut să continui. Sînt acolo comparații care urlă, stînci care dispar, revărsarea de lavă a războiului... În sfîrșit, cum cel ce călătorește este un englez, trebuie să te aștepți la bizarerii, dar asta depășește ceea ce-i permis. Te crezi în Spania, și el te duce în nori, deasupra Alpilor, face să vorbească torenții și stelele: și-apoi prea sînt multe fecioare... Te scoate din răbdări! În sfîrșit, după campaniile lui Napoleon, ne-am plictisit de ghiulele incendiare și de trîmbițele sonore care se rostogolesc din pagină în pagină. Modeste mi-a spus că tot patosul se datorește traducătorului și că trebuie citit originalul englezesc. Dar n-am să mă apuc să învăț engleza pentru lordul Byron, dacă nu am făcut-o pentru Exupère. Prefer cu mult mai mult romanele lui Ducray-Duminil acestor romane englezești! Sînt prea normandă ca să mă aprind după tot ce vine din străinătate și mai cu seamă din Anglia...

Imaginîndu-și-o pe doamna Latournelle citind *Child Harold*, doamna Mignon, cu tot doliul ei veșnic, nu-și putu reține un zîmbet. Severa notăreasă acceptă acest zîmbet ca pe o aprobare a doctrinelor sale.

— Așadar, scumpa mea doamnă Mignon, confundați fanteziile Modestei, efectele lecturilor sale, cu o dragoste. Ea are douăzeci de ani. La vîrsta asta te iubești pe tine. Te gătești ca să te vezi cum arăți gătită. Eu îi punеam defunctei mele surioare o pălărie bărbătească și ne jucam

de-a domnul şi doamna... Dumneavoastră aţi avut, la Frankfurt, o tinereţe fericită ; dar să fim drepte : Mignon n-are nici un fel de distracţie. Cu toată bunăvoinţa cu care îi sînt întîmpinate şi cele mai mici dorinţi, ea se ştie păzită, iar viaţa pe care o duce nu i-ar place unei tinere, care nu şi-a găsit, ca ea, o distracţie în lectură. Haida de, nu vă iubeşte decît pe dumneavoastră. Socotiţi-vă fericită că o pasionează corsarii lordului Byron, eroii romanelor lui Walter Scott, germanii dumneavoastră, conţii de Egmont, Werther, Schiller şi alţi Err.

— Ei bine, doamnă ? spuse respectuos Dumay, speriat de tăcerea doamnei Mignon.

— Modeste nu este doar îndrăgostită, ci iubeşte pe cineva, răspunse mama cu încăpăţînare.

— Doamnă, este vorba de viaţa mea şi veţi găsi că e firesc, nu din cauza mea, dar a bietei mele soţii, a domnului colonel şi a noastră, să încerc să aflu cine se înşală, mama sau cîinele de pază...

— Dumneata te înşeli, Dumay ! Ah, dac-aş putea să-mi văd fiica !... spuse biata oarbă.

— Dar pe cine o fi iubind ? zise doamna Latournelle. În ceea ce ne priveşte, eu răspund de Exupère al meu.

— Nu poate să fie Gobenheim, pe care, de la plecarea colonelului, abia dacă-l vedem cu totul nouă ore într-o săptămînă, spuse Dumay. De altfel, acestei piese de cinci franci cu chip de om nu-i e mintea la Modeste. Unchiul său, Gobenheim-Keller, i-a spus : „Fă destulă avere ca să te însori cu o Keller". Cu programul acesta, nu-i nici o primejdie ca el să ştie cărui sex îi aparţine Modeste. Ăştia-s toţi bărbaţii pe care-i vedem aici. Nu-l pun la socoteală pe Butscha, sărmanul cocoşat, mi-e drag, el e un fel de Dumay al dumneavoastră, doamnă, se adresă el notăresei. Butscha ştie prea bine că o privire aruncată Modestei i-ar asigura o burduşeală ca la Vannes... Nu-i nimeni

care să comunice cu noi. Doamna Latournelle, care, de la... de la nenorocirea care v-a lovit, vine să o conducă pe Modeste la biserică și înapoi, a observat-o atent zilele acestea în timpul slujbei și n-a văzut nimic suspect în jurul ei. În sfîrșit, ca să vă spun tot, de o lună încoace am greblat eu însumi aleile din jurul casei și le-am regăsit dimineața fără vreo urmă de pași...

— Greblele nu sînt nici scumpe, nici greu de mînuit, spuse fiica Germanici.

— Și cîinii ?... întrebase Dumay.

— Îndrăgostiții știu să le găsească un leac, răspunse doamna Mignon.

— Ar trebui să-mi zbor creierii dacă ați avea dreptate, căci ar însemna că m-am lăsat învins !... strigă Dumay.

— Și de ce, Dumay ?

— Eh, doamnă, n-aș putea să-l privesc în ochi pe colonel dacă nu și-ar regăsi copila, mai ales acum, cînd a rămas singura lui fiică, tot atît de pură, de virtuoasă cum era atunci cînd mi-a spus : „Nici teama de eșafod să nu te oprească, Dumay, dacă ar fi în joc onoarea Modestei ! "

— Vă recunosc în asta pe-amîndoi ! spuse doamna Mignon, cu multă duioșie.

— Îmi pun chezașă veșnica mîntuire afirmînd că Modeste e tot atît de pură cum era și în leagăn, spuse doamna Dumay.

— Oh ! am s-o aflu, replicase Dumay, dacă doamna contesă binevoiește să-mi îngăduie să-ncerc un procedeu, căci bătrînii militari se pricep la strategeme.

— Îți îngădui tot ce ne-ar putea lumina fără să dăuneze ultimului nostru copil.

— Și cum ai să faci Anne — întrebase doamna Dumay — ca să afli secretul unei tinere, cînd acest secret este atît de bine păzit ?

— Ascultați-mă cu toții ! exclamase locotenentul, am nevoie de toată lumea.

Acest scurt rezumat, care, dezvoltat cu pricepere, ar fi oferit un amplu tablou al moravurilor (cîte familii nu pot recunoaște în el evenimente din viața lor !), este suficient pentru a se înțelege importanța micilor detalii date despre oameni și lucruri în cursul acestei seri în care bătrînul militar pornise lupta împotriva unei tinere, ca să scoată la iveală, din adîncurile inimii ei, o dragoste constatată de o mamă oarbă.

O oră se scurse într-un calm înspăimîntător, întrerupt de frazele scurte ale jucătorilor de whist : „Pică ! — Atu ! — Cupă ! Avem atuurile ? — Doi de trei (sic) ! — Opt ! — Cine le face ?“ Cuvinte care marchează azi marile emoții ale aristocrației europene. Modeste lucra fără să se mire de tăcerea mamei sale. Doamnei Mignon îi alunecă batista din poale și căzu pe podea, iar Butscha se repezi să i-o dea ; se văzu lîngă Modeste și, ridicîndu-se, îi șopti la ureche :

— Fiți atentă !...

Modeste îl privi pe pitic cu ochii plini de mirare, iar razele lor, parcă tocite, îl umplură de o bucurie inefabilă.

— Nu iubește pe nimeni ! își spuse bietul cocoșat, frecîndu-și mîinile mai-mai să-și rupă pielea de pe ele.

În această clipă, Exupère se năpusti de pe peluză, în casă, pătrunse ca o furtună în salon și îi spuse la ureche lui Dumay :

— Vine tînărul !

Dumay se sculă, se repezi să-și ia pistoalele și ieși.

— Doamne, Dumnezeule !... Și dacă-l omoară ?... strigă doamna Dumay, izbucnind în lacrimi.

— Dar ce se-ntîmplă aici ? întrebă Modeste, privindu-și prietenii cu un aer candid și fără să arate vreo teamă.

— Păi e vorba de un tînăr care dă tîrcoale *chalet*-ului !... exclamă doamna Latournelle.

— Ei și, reluă Modeste, e un motiv ca Dumay să-l ucidă ?...

— *Sancta simplicitas !...* spuse Butscha, care îl contemplă pe patronul său cu aceeași mîndrie cu care Alexandru privește Babilonul în tabloul lui Lebrun.

— Unde te duci, Modeste ? o întrebă mama pe fiica ei, care se îndreptă spre ușă.

— Să-ți pregătesc totul pentru culcare, mamă, răspunse Modeste cu o voce pură ca sunetul unei armonici.

— Nu v-ați scos cheltuiala ! spuse piticul lui Dumay, cînd acesta se înapoie în casă.

— Modeste este cuminte ca Fecioara din altarul nostru ! exclamă doamna Latournelle.

— Doamne, Dumnezeule, emoții ca asta mă dau gata — spuse casierul — și sînt totuși destul de tare !

— Sînt gata să pierd douăzeci și cinci de pitaci dacă înțeleg o iotă din tot ce faceți în seara asta, spuse Gobenheim ; parc-ați fi înnebunit.

— Și totuși este vorba de o comoară, spuse Butscha, ridicîndu-se în vîrful picioarelor ca să ajungă la urechea lui Gobenheim.

— Din nefericire, Dumay, am aproape certitudinea a ceea ce v-am spus, repetă mama.

— Acum este rîndul dumneavoastră, doamnă, spuse Dumay pe un ton calm, să ne dovediți că greșim.

Văzînd că nu este vorba decît de onoarea Modestei, Gobenheim își luă pălăria, salută și plecă, cu un cîștig de cincizeci de centime, întrucît socotea că fie și un singur alt *rubber* devenise imposibil.

— Exupère și tu, Butscha, lăsați-ne singuri, spuse doamna Latournelle. Duceți-vă la Le Havre, o să mai ajungeți la timp să vedeți o piesă, vă plătesc eu biletele.

Cînd doamna Mignon rămase singură cu cei patru prieteni ai săi, doamna Latournelle, după ce privi spre Dumay, care, breton fiind, înțelegea încăpățînarea mamei, și spre soțul ei, care se juca cu cărțile, se crezu îndreptățită să ia cuvîntul.

— Dar, doamnă Mignon, ce fapt hotărîtor v-a izbit?

— Eh, scumpă prietenă, dacă ați fi fost muziciană, ați fi și auzit, ca mine, limbajul Modestei cînd vorbește de dragoste.

Pianul celor două domnișoare Mignon era printre puținele mobile pentru femei care fuseseră aduse la *chalet* din casa de la oraș. Modeste își alungase uneori supărările, studiind fără profesor. Muziciană înnăscută, ea cînta la pian ca să-și înveselească mama. Cînta cu naturalețe și repeta ariile germane învățate de la mama ei. Din aceste lecții, din aceste stăruințe rezultase un fenomen destul de obișnuit la firile care au o vocație și anume că, fără să-și dea seama, Modeste compunea, așa cum se poate compune cînd nu cunoști armonia, niște cantinele strict melodice. În muzică melodia este ceea ce sînt imaginea și sentimentul în poezie, o floare care poate să se deschidă spontan. De aceea au și avut popoarele melodii naționale înainte de inventarea armoniei. Întîi au fost florile și apoi a apărut botanica. Astfel, Modeste, fără să fi cunoscut din meșteșugul picturii altceva decît ceea ce văzuse la sora ei, cînd aceasta picta acuarele, avea să rămînă ca vrăjită, ca doborîtă în fața unui tablou de Rafael, de Tizian, de Rubens, de Murillo, de Rembrandt, de Albrecht Dürer și de Holbein, adică în fața frumosului ideal al fiecărei țări. Or, mai ales de o lună încoace, Modeste se deda unor cîntece de privighetoare, unor încercări a căror semnificație, a căror poezie atrăseseră atenția mamei sale, destul de surprinsă să o vadă pe Modeste pasionată de compoziție și încercînd melodii pe cuvinte necunoscute.

— Dacă bănuielile dumneavoastră nu au un alt temei, spuse Latournelle, vă deplîng susceptibilitatea.

— Cînd fetele din Bretania cîntă, spuse Dumay din nou posomorît, iubitul se află în preajma lor.

— Am să vă fac s-o surprindeţi pe Modeste improvizînd, spuse mama, şi o să vedeţi !...

— Biata copilă — spuse doamna Dumay — dar dacă ea ne-ar cunoaşte preocupările, ar fi desperată şi ne-ar spune adevărul, mai ales aflînd ce înseamnă toate acestea pentru Dumay.

— Mîine, dragi prieteni, o voi întreba pe fiica mea — spuse doamna Mignon — şi poate că eu voi obţine mai mult prin tandreţe decît voi prin şiretenie...

Oare comedia *Fata prost păzită* se juca aici ca pretutindenea şi întotdeauna fără ca aceşti Bartolo [1] cinstiţi, aceşti spioni devotaţi, aceşti cîini din Pirinei atît de vigilenţi, să fi putut simţi, ghici, percepe, fie pe cel iubit, fie legătura, fie fumul pe care-l scoate focul ? Acesta nu era rezultatul unei înfruntări între nişte paznici şi o prizonieră, între despotismul celulei şi libertatea deţinutului, ci veşnica repetare a primei scene jucate la ridicarea cortinei Facerii : Eva în paradis. Şi-acum, cine avea dreptate, mama sau cîinele de pază ? Nimeni dintre persoanele apropiate de Modeste nu putea să înţeleagă această inimă de fată, căci sufletul şi faţa ei erau în armonie, puteţi s-o credeţi ! Modeste trăia într-o lume tot atît de negată în zilele noastre ca aceea a lui Cristofor Columb în secolul al XVI-lea. Din fericire ea tăcea, altfel ar fi fost socotită nebună. Să explicăm, înainte de toate, influenţa trecutului asupra Modestei.

Două evenimente au modelat pentru totdeauna sufletul tinerei fete, tot aşa cum i-au dezvoltat inteligenţa. Ca-

[1] Aluzie la personajul din piesele lui Beaumarchais (n. tr.)

tastrofa care o lovise pe Bettina, fiindu-le un avertisment, domnul și doamna Mignon hotărîseră, înainte de dezastrul lor, să o mărite pe Modeste. Alegerea lor se oprise asupra fiului unui bancher bogat, originar din Hamburg și stabilit în Le Havre din 1815, care de altfel le era și obligat. Acest tînăr, pe nume Francisc Althor, *dandy*-ul orașului, înzestrat cu frumusețea care îi satisface pe burghezi, în genul a ceea ce englezii numesc un *mastok* (o culoare sănătoasă, vulgară, cărnos, spătos), o abandonă atît de bine în momentul dezastrului, încît nu mai revăzuse nici pe Modeste, nici pe doamna Mignon, nici pe soții Dumay. Cînd Latournelle se hazardase să-i pună lui papa Iacob Althor o întrebare în această privință, neamțul ridicase din umeri și-i răspunse : „Nu înțeleg ce vreți să spuneți !" Acest răspuns, relatat Modestei pentru a-i îmbogăți experiența, a fost o lecție cu atît mai bine înțeleasă cu cît Latournelle și Dumay comentară destul de amănunțit josnica trădare. Cele două fiice ale lui Charles Mignon, răsfățate cum erau, făceau plimbări călare, aveau la dispoziție cai, slujitori și se bucurau de o libertate fatală. Văzîndu-se cu un curtezan oficial, Modeste îl lăsase pe Francisc să-i sărute mîna, să o prindă de mijloc ca s-o ajute să încalce ; acceptase de la el flori și alte mici mărturii de tandrețe ce se obișnuiesc cînd un pretendent face curte ; ea îi brodase o pungă, crezînd în acele legături care sînt atît de puternice pentru sufletele cinstite și doar o pînză de păianjen pentru cei de felul lui Gobenheim, Vilquin și Althor. În primăvara care urmă instalării doamnei și domnișoarei Mignon la *chalet*, Francisc Althor veni să cineze la Vilquin. Văzînd-o pe Modeste deasupra zidului grădinii, el întoarse capul. Șase săptămîni mai tîrziu se însură cu domnișoara Vilquin, vîrstnica. Modeste frumoasă, tînără, de familie nobilă, află astfel că, timp de trei luni, nu fusese decît domnișoara „Milion". Sărăcia notorie a

Modestei fu așadar o sentinelă care interzise căile de acces spre *chalet* la fel de bine ca prudența soților Dumay și vigilența menajului Latournelle. Nu se vorbea despre domnișoara Mignon decît pentru a o jigni cu fraze ca: „Biata fată, ce-o să se aleagă de ea? O să se retragă la mănăstire. Ce soartă! Să fi văzut pe toată lumea la picioarele tale, să fi avut șanse de a te mărita cu fiul lui Althor și să te trezești că nu te mai vrea nimeni. — Să fi dus viața cea mai luxoasă, draga mea, și să cazi în mizerie!" Și să nu credeți că toate aceste insulte i se aduceau în ascuns și că Modeste doar le intuia; ea le auzi nu o dată, rostite de tineri, de tinere persoane din Le Havre, venite să se plimbe la Ingouville și care, știind că doamna și domnișoara Mignon și-au stabilit domiciliul în *chalet* vorbeau despre ele cînd treceau prin fața frumoasei clădiri. Unii dintre prietenii Vilquinilor își exprimau mirarea că cele două femei au vrut să trăiască printre creațiile fostei lor măriri. Din spatele obloanelor sale închise, Modeste auzi deseori insolențe de acest gen: „Nu știu cum pot să locuiască acolo! spuneau cîte unii tot plimbîndu-se în jurul grădinii, poate și pentru a-i ajuta pe Vilquini să-și izgonească chiriașii. — Din ce trăiesc ele? Ce-or fi făcînd acolo? — Bătrîna a orbit! — Domnișoara Mignon mai e frumoasă? Aa, nu mai are cai! Și ce ferchezșă era!..." Auzind aceste crunte prostii ale Invidiei, care se năpustește, băloasă și circotașă, pînă și asupra trecutului, multe fete ar fi roșit pînă-n vîrful unghiilor; altele ar fi izbucnit în plîns, cîteva ar fi fost cuprinse de furie; Modeste, însă, surîdea așa cum surizi la teatru ascultîndu-i pe actori. Mîndria ei nu cobora pînă acolo unde ajungeau aceste vorbe pornite de jos.

Celălalt eveniment fu și mai grav decît această lașitate mercantilă. Bettina-Carolina murise în brațele Modestei, care își veghease sora cu devotamentul adolescenței, cu

curiozitatea unei imaginații neprihănite. Cele două surori, în tăcerea nopții, își făcuseră multe confidențe. Bettina cunoștea pasiunea numai sub haina nenorocirii, ea murea pentru că iubise. Între două fete, orice bărbat, cît de scelerat ar fi el, rămîne un iubit. Din tot ce-i omenesc, numai pasiunea este cu adevărat absolută, ea nu admite niciodată că a greșit. Georges d'Estourny, cartofor, desfrînat, vinovat, rămînea în amintirea celor două fete *dandy*-ul parizian al serbărilor din Le Havre, urmărit cu privirile de toate femeile (Bettina crezuse că i-l răpește cochetei doamne Vilquin), în sfîrșit ca iubitul fericit al Bettinei. Adorația, la o tînără, este mai tare decît orice oprobriu al societății. Bettina era convinsă că justiția fusese înșelată : cum de putuse să condamne un tînăr de care ea fusese iubită timp de șase luni, iubită cu pasiune în refugiul misterios unde Georges o ascunsese, la Paris, pentru a-și păstra, lui, libertatea. Așadar, murind, Bettina îi inoculase surorii sale dragostea. Cele două fete discutaseră adesea despre această mare dramă pasională, pe care imaginația o făcea și mai mare, și moartea luase cu ea în mormînt toată puritatea Modestei, lăsînd-o, dacă nu instruită, în orice caz devorată de curiozitate. Totuși, remușcarea își înfipsese prea des colții în inima Bettinei pentru ca ea să nu-și sfătuiască sora. Chiar și în toiul mărturisirilor, fata nu uitase niciodată să-i predice, să-i recomande Modestei o ascultare totală față de familie. În ajunul morții, ea își implorase sora să nu uite de acest pat scăldat în lacrimi și să nu imite o purtare pe care atîtea suferințe cu greu puteau s-o răscumpere. Bettina se învinui că ea atrăsese trăsnetul asupra familiei ; muri desperată că tatăl ei n-o iertase. Cu toate mîngîierile religiei, înduioșată de atîta căință, Bettina nu adormi fără să strige în clipa supremă, pe un ton sfîșietor : „Tată ! Tată !“

— Nu-ți dărui inima decît odată cu mîna, îi spusese Bettina Modestei cu o oră înainte de a muri, și mai ales nu accepta nici un omagiu fără încuviințarea mamei noastre sau a tatei...

Aceste cuvinte, atît de înduioșătoare, rostite în plină agonie, avură un ecou cu atît mai puternic în mintea Modestei cu cît Bettina îi impuse jurămîntul cel mai solemn. Această biată fată, clarvăzătoare ca un profet, scoase de sub pernă un inel pe care, prin credincioasa ei slujnică, Françoise Cochet, pusese să se graveze, la Le Havre, în loc de orice deviză : „Gîndește-te la Bettina ! 1827". Cu cîteva clipe înainte de a-și da ultima suflare, ea pusese acest inel în degetul Modestei, rugînd-o să-l poarte pînă la măritiș. Cele două fete făcură, deci, un ciudat schimb de remușcări sfîșietoare și de tablouri naive ale anotimpului scurt căruia îi urmaseră atît de prompt gerurile fatale ale abandonului, numai că plînsetele, regretele, amintirile fură întotdeauna dominate de teama de rele.

Și totuși, această dramă a tinerei fete seduse care se întoarce să moară sub acoperișul unei sărăcii cu lustru, dezastrul suferit de părinți, lașitatea ginerelui Vilquinilor, orbirea mamei din cauza durerii, toate acestea nu explică decît ceea ce Modeste lăsa să se vadă din inima ei și cu care se puteau mulțumi soții Dumay sau Latournelle, întrucît nici un devotament nu poate înlocui o mamă ! Viața monotonă în acest *chalet* cochet, în mijlocul frumoaselor flori cultivate de Dumay, obișnuințele cu regularitatea lor de orologiu, acea înțelepciune provincială, acele partide de cărți în jurul cărora se tricota, acea tăcere întreruptă doar de vuietul mării, acea liniște monahală ascundea viața cea mai furtunoasă, trăirea ideilor, viața universului spiritual. Lumea se miră uneori de greșelile făcute de unele tinere fete ; numai că atunci ele nu au alături o mamă oarbă care să bată la ușa unei inimi neprihănite, brăzdată de

subteranele fantezici. Soții Dumay dormeau cînd Modeste deschidea fereastra, imaginîndu-și că pe-acolo poate să intre un bărbat, bărbatul visat de ea, cavalerul așteptat, care s-o ia pe crupa calului, înfruntînd împușcăturile lui Dumay. Abătută, după moartea surorii sale, Modeste se cufundase în lecturi continue, mai-mai să-și piardă mintea. Fiind educată astfel încît să vorbească două limbi, știa germana la fel de bine ca și franceza ; apoi, împreună cu sora ei, învățase engleza de la doamna Dumay. Modeste, prea puțin supravegheată în această privință de niște oameni lipsiți de cultură, își hrăni sufletul cu capodoperele moderne a trei literaturi : engleză, germană și franceză. Lordul Byron, Goethe, Schiller, Walter Scott, Hugo, Lamartine, Crabbe, Moore, marile creații din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, istoria și teatrul, romanul de la Rabelais și pînă la *Manon Lescaut*, de la *Eseurile* lui Montaigne și pînă la Diderot, de la *Fabliaux*-uri și pînă la *Noua Heloïse*, gîndirea a trei țări îngrămădi imagini confuze în această minte sublimă prin naivitatea ei nepăsătoare, prin puritatea ei rezervată, de unde izbucni strălucitoare, tainică, sinceră și puternică, o admirație fără rezerve față de tot ce e geniu. Pentru Modeste, o carte nouă era un mare eveniment : o capodoperă o aducea într-o asemenea stare de fericire, încît ajungea s-o sperie pe doamna Latournelle, așa cum am văzut. Dar dacă lucrarea nu-i răscolea inima, era în culmea mîhnirii. Un lirism intim clocotea în acest suflet plin de frumoasele iluzii ale tinereții. Nici un licăr al flăcărilor acestei vieți nu răzbătea însă la suprafață, ea îi scăpa atît locotenentului Dumay și soției sale, cît și soților Latournelle. Urechile mamei oarbe auziră însă ușoarele trosnituri ale focului. Disprețul profund care o cuprinse pe Modeste față de toți oamenii banali imprimă curînd figurii ei ceva mîndru, sălbatic, care îi temperă naivitatea germanică, acordîndu-se

de altfel cu un detaliu al fizionomiei sale. Părul crescut în unghi deasupra frunții părea că prelungește cuta ușoară pe care gîndirea o și săpase între sprîncene, accentuînd poate puțin prea mult acea expresie de sălbăticie. Vocea încîntătoarei copile, pe care înainte de plecarea sa Charles o numea „papucul lui Solomon" datorită inteligenței ei, dobîndise cea mai prețioasă flexibilitate în urma studierii a trei limbi. Acest avantaj era sporit de un timbru al vocii totodată suav și proaspăt care îți răsuna și în inimă nu numai în ureche. Dacă mama nu putea să vadă speranța unui destin măreț înscrisă pe frunte, ea studie însă tranzițiile de pubertate ale sufletului în accentele acestei voci pline de dragoste. Setea de lectură fu urmată de jocul acelei stranii capacități, pe care o au imaginațiile vii, de a deveni actori într-o viață construită ca în vis ; de a-și reprezenta cu atîta putere lucrurile dorite încît aproape că devin realitate, în sfîrșit de a se bucura în minte, de a înghiți totul, pînă și anii, de a se mărita, de a se vedea bătrînă, de a asista, precum Carol Quintul, la propria înmormîntare, de a juca, în sine, comedia vieții, iar la nevoie și pe cea a morții. Cît o privea pe Modeste, ea interpreta comedia dragostei. Se presupunea iubită, așa cum își dorea, trecînd prin toate fazele.

Devenită eroina unui roman negru, iubea, fie pe călău, fie pe cîte-un scelerat, sau aidoma surorii sale, pe un tînăr elegant, fără un chior în buzunar, care n-avea încurcături decît în cabinetele de instrucție. Își închipuia că e curtezană și își bătea joc de bărbați, ținînd-o într-o sărbătoare continuă, întocmai ca Ninon. Ducea, rînd pe rînd, viața unei aventuriere sau a unei actrițe aplaudate, trăind toate pericolele prin care trecuse Gill Blas și izbînzile Partei, ale lui Malibran, ale Florinei. Obosită de atîtea orori, revenea la existența reală. Se căsătorise cu un notar, mînca pîinea neagră a unei vieți oneste, se vedea în ipostaza

doamnei Latournelle. Accepta un trai penibil, suporta grijile legate de dorința de a-și încropi o situație : după care, reîncepea să viseze : era iubită pentru frumusețea ei ; fiul unui *pair* al Franței, tînăr excentric, artist, îi înțelegea inima și recunoștea steaua pe care geniul doamnei de Staël i-o puse pe frunte. În sfîrșit, tatăl ei se întorcea acasă multimilionar. Îndreptățită prin experiența sa, își supunea iubiții unor încercări, în care ea își păstra independența ; poseda un minunat castel, servitori, trăsuri, tot ceea ce are luxul mai neobișnuit și își ducea cu vorba pretendenții pînă ce împlinea patruzeci de ani, vîrstă la care își alegea soțul. Această ediție dintr-o *Mie și una de nopți*, trasă într-un singur exemplar, dură aproape un an și o făcu pe Modeste să ajungă la saturație numai prin gînduri.

Prea își ținuse adesea viața în căușul palmelor, prea își spusese adesea și cu seriozitate, filozofic și cu amărăciune : „Ei bine, și-apoi ?...“ ca să nu se cufunde pînă la brîu în profundul dezgust în care cad oamenii de geniu grăbiți să se smulgă de-acolo prin eforturile imense solicitate de opera căreia i se consacră. De n-ar fi avut o fire minunată, tinerețe, Modeste s-ar fi dus la mănăstire. Această saturație o aruncă pe tînăra încă stăpînită de fervoare catolică în iubirea binelui. Concepu caritatea ca un mod de a trăi, dar se prăbuși într-o tristețe sumbră, nemaigăsind hrană pentru fantezia ascunsă în inima ei, ca o insectă veninoasă în fundul unui caliciu. Și cosea liniștită pieptare pentru copiii femeilor sărace ! Și asculta cu un aer distrat bombănelile domnului Latournelle, care reproșa domnului Dumay că i-a tăiat a treisprezecea carte sau că l-a silit să joace ultimul atu. Credința o împinse pe o cale ciudată. Își închipui că devenind ireproșabilă, din punct de vedere religios, va ajunge la un asemenea grad

de sfințenie încît Dumnezeu o va asculta și îi va împlini dorințele.

Ținu în întregime postul Paștelui și nu făptui nici cel mai mic păcat. Apoi își spuse că în ziua cutare, cînd va ieși din biserică, va întîlni un tînăr demn de ea, pe care mama l-ar putea agrea și care o va urmări, nebun de dragoste. În ziua pentru care îi stabilise lui Dumnezeu misiunea de a-i trimite un înger, se ținu scai de ea un sărac destul de dezgustător; ploua cu găleata și pe străzi nu era nici un tînăr. Se duse să se plimbe în port să-i vadă pe englezii care debarcau, dar cu toții își aduceau englezoaice aproape tot atît de frumoase ca Modeste, care nu zări nici un Child Harold rătăcit. În acea perioadă o podidea plînsul cînd se așeza, ca Marius, pe ruinele fanteziei sale. Într-o zi, după ce se rugase îndelung crezu că alesul multvisat este în biserică și o sili pe doamna Latournelle să se uite în spatele fiecărui stîlp imaginîndu-și că el se ascunde din delicatețe. De atunci, ea îi retrase lui Dumnezeu orice putere. Deseori, vorbea cu acest iubit imaginar, inventînd întrebările și răspunsurile și acordîndu-i mult spirit.

Ambiția excesivă a inimii sale, ascunsă în aceste romane, fu, așadar, cauza acelei cuminții atît de admirate de oamenii cumsecade care o păzeau pe Modeste; ar fi putut să-i aducă sumedenie de tineri ca Francisc Althor și Vilquin-fiul, Modeste nu s-ar fi coborît pînă la acești țopîrlani. Ea își dorea pur și simplu un om de geniu, talentul i se părea prea puțin, tot așa cum un avocat nu înseamnă nimic pentru o fată care țintește la un ambasador. De altfel, dorea bogății numai ca să le arunce la picioarele idolului său. Fundalul de aur pe care se detașară personajele viselor sale era mai puțin bogat decît inima ei, plină de delicatețele femeii, căci gîndul ei dominant era să-l facă fericit și bogat pe un Tasso, pe un Milton, pe un Jean-Jacques Rousseau, pe un Murat, pe un Cristofor Columb.

Necazurile banale nu prea emoționau acest suflet care voia să stingă rugul unor astfel de martiri adesea neluați în seamă în timpul vieții. Modeste era însetată de suferințe nemaipomenite, de mari dureri ale gîndirii.

Ba alcătuia balsamuri, inventa cercetări, muzici, o mie de mijloace prin care ar fi calmat mizantropia feroce a lui Jean-Jacques. Ba se închipuia soția lordului Byron și aproape că ghicea disprețul lui față de realitate, devenind fantastă ca poezia *Manfred,* îndoielile-i făcîndu-l un catolic credincios. Modeste imputa melancolia lui Molière tuturor femeilor din secolul al XVII-lea.

— Cum se poate, se întreba ea, să nu alerge spre fiecare bărbat genial o femeie iubitoare, bogată, frumoasă, care să-i devină sclavă, paj misterios ca în *Lara* ?

După cum vedeți, fata înțelesese bine acel *pianto* pe care poetul englez l-a cîntat în persoana lui Gulnar. Avea o mare admirație pentru tînăra englezoaică, aceea care venise să-și ofere mîna lui Crebillon-fiul și cu care acesta se însurase. Povestea lui Sterne și a Elizei Draper îi umplu viața și o făcu fericită timp de cîteva luni. Devenind, în închipuire, eroina unui roman asemănător, ea studie, nu o dată, rolul sublim al Elizei. Admirabila sensibilitate, atît de grațios exprimată în acea corespondență, îi umplu ochii de lacrimile care, așa se spune, lipsiseră în ochii celui mai spiritual dintre scriitorii englezi.

Modeste mai trăi deci cîtăva vreme din înțelegerea nu numai a operelor, ci și a caracterului autorilor săi favoriți. Goldsmith, Senancour, autorul lui *Obermann,* Charles Nodier, Maturin, cei mai săraci, cei mai suferinzi, erau zeii ei ; ea le ghicea durerile, se iniția în acea mizerie amestecată cu contemplări celeste, investind în ele toate comorile inimii ei ; se vedea autoarea bunăstării acelor artiști, martiri ai harului lor. Această nobilă compătimire, această intuire a greutăților muncii, acest cult al talentu-

lui alcătuiesc una din cele mai rare fantezii care au împodobit vreodată un suflet de femeie. Este, înainte de toate, ca un secret între femeie și Dumnezeu : căci nu se află aici nimic strălucitor, nimic din ceea ce măgulește vanitatea, acel auxiliar atît de puternic al acțiunilor, în Franța. Din cea de a treia perioadă de idei, se născu în Modeste o dorință violentă de a pătrunde în inima uneia dintre aceste existențe ieșite din comun, de a cunoaște resorturile gîndirii, nefericirile intime ale geniului, și ceea ce vrea el, și ceea ce este el. Astfel, la ea, izbucnirile Fanteziei, călătoriile sufletului prin vid, incursiunile în întunericul viitorului, nerăbdarea unei iubiri dornice de a se revărsa toată asupra cuiva, noblețea ideilor sale despre viață, hotărîrea de a suferi într-o sferă superioară în loc de a se bălăci în mlaștina vieții provinciale, cum făcuse mama ei, angajamentul față de sine de a nu greși, de a respecta căminul părintesc și de a nu-i aduce decît bucurie, tot acest univers de sentimente luă, în sfîrșit, o formă. Modeste voia să fie soția unui poet, a unui artist, a unui bărbat superior mulțimii bărbaților ; dar ea voia să-l aleagă, să nu-i dăruiască inima ei, viața ei, imensa ei tandrețe, eliberată de chinurile pasiunii, decît după ce îl va fi supus unei cercetări temeinice. Începu să se bucure de acest frumos roman. Liniștea cea mai adîncă coborî în sufletul ei. Obrazul îi căpătă o culoare plăcută. Deveni frumoasa întruchipare a Germaniei pe care ați văzut-o, gloria *chalet*-ului, mîndria doamnei Latournelle și a soților Dumay. Modeste începu atunci o existență dublă. Se ocupă cu umilință și cu drag de toate mărunțișurile vieții din *chalet*, servindu-se de ele ca de o frînă pentru a-și controla viața ideală, după modelul călugărilor, care își strunesc viața materială. Toate marile inteligențe se dedică vreunei munci mecanice ca să-și concentreze gîndurile Spinozza șlefuia lentile de ochelari. Bayle număra olanele

de pe acoperișuri, Montesquieu se ocupa cu grădinăritul. Trupul fiind astfel îmblînzit, sufletul își desface aripile în siguranță. Doamna Mignon, care citea în sufletul fiicei sale, avea așadar dreptate. Modeste iubea, ea iubea cu acea dragoste platonică atît de rară, atît de puțin înțeleasă, prima iluzie a tinerelor fete, cel mai delicat dintre toate sentimentele, dulceața inimii. Sorbea cu înghițituri lungi din cupa necunoscutului, a imposibilului, a visului. Admira pasărea albastră a paradisului, care cîntă undeva, departe, și pe care nu poți niciodată s-o ajungi cu mîna, care se lasă zărită, dar pe care n-o nimerește plumbul nici unei pușți, ale cărei culori magice și ale cărei pietre strălucitoare îți iau ochii și pe care n-o mai revezi de îndată ce — scorpie hîdă — apare realitatea, însoțită de martori și de domnul primar. Să te bucuri de toată poezia dragostei fără să-ți vezi iubitul! Ce desfrîu suav! Ce himeră sălbatică și înaripată!

Iată întîmplarea banală și stupidă care hotărîse soarta acestei tinere.

Modeste văzu în vitrina unui librar portretul litografiat al lui Canalis. Știți cît de mincinoase sînt aceste schițe, rod al unor speculații hidoase în jurul persoanelor celebre, de parcă figura lor ar fi un bun public. Or, Canalis, desenat într-o poziție destul de byroniană, oferea admirației publice părul în vînt, gîtul gol, fruntea imensă pe care trebuie s-o aibă orice bard. Fruntea lui Victor Hugo va face să se radă tot atîtea cranii cîți mareșali în perspectivă au făcut să piară gloria lui Napoleon. Acel chip, sublim din necesități comerciale, o izbi pe Modeste. În ziua cînd ea cumpără acel portret, tocmai apăruse una dintre cele mai frumoase cărți ale lui d'Arthès. Chiar dacă aceasta ar coborî-o pe Modeste, trebuie să recunoaștem că ea a ezitat mult între ilustrul poet și ilustrul prozator. Dar cei doi oameni celebri erau oare liberi? Modeste începu

prin a-şi asigura colaborarea lui Françoise Cochet, fata luată cu sine de biata Bettina-Carolina la Le Havre, pe care doamna Mignon şi doamna Dumay o preferau oricărei alteia să le lucreze cu ziua şi care locuia la Le Havre. O luă în camera sa pe această creatură destul de pocită; ea îi jură să nu le facă nici cel mai mic necaz părinţilor săi, să nu depăşească limitele admise pentru o tînără fată; cît o priveşte pe Françoise, mai tîrziu, la întoarcerea tatălui său, ea îi va asigura un trai liniştit, cu condiţia să păstreze un secret deplin asupra serviciului cerut. Despre ce era vorba? Un nimic, ceva nevinovat. Modeste nu-i ceru complicei sale decît să ducă nişte scrisori la poştă şi să le ridice de acolo pe cele care vor fi adresate Françoisei Cochet. Pactul odată încheiat, Modeste scrise o scurtă scrisoare politicoasă lui Dauriat, editorul poeziilor lui Canalis, prin care ea îl întreba, în interesul marelui poet, dacă acesta este însurat; apoi, îl ruga să trimită răspunsul domnişoarei Françoise, *post-restante*, la Le Havre. Dauriat incapabil să ia această epistolă în serios, răspunse printr-o scrisoare pe care o ticlui tocmai cînd în cabinetul lui se aflau cinci sau şase ziarişti şi la care fiecare dintre aceştia contribui cu cîte-o vorbă muşcătoare:

Domnişoară,

Canalis (baron de), Constant-Cyr-Melchior, membru al Academiei franceze, născut în 1800, la Canalis (departamentul Corrèze), înalt de cinci picioare şi patru degete, în stare foarte bună, vaccinat, cu serviciul militar satisfăcut, se bucură de o sănătate perfectă, posedă o mică moşie de la părinţi, în Corrèze şi vrea să se însoare, dar cu o femeie foarte bogată.

Blazonul lui este alcătuit din două cîmpuri verticale, unul roşu cu secure aurie şi unul negru cu cochilie de ar-

gînt, avînd deasupra o coroană de baron și ca suporți două zade verzi [1].

Deviza lui, Aur și fier, *n-a fost niciodată auriferă.*

Primul Canalis, care a plecat spre Sfîntul Mormînt cu prima cruciadă, este menționat în Cronicile din Auvergne *ca fiind înarmat doar cu o secure din lipsa totală de bani în care se afla și care urmărește de atunci întregul său neam. De aici, fără îndoială, și blazonul. Securea n-a dat decît o scoică. Acest măreț baron, de altfel celebrat astăzi pentru că a înfrînt numeroși necredincioși, a murit la Ierusalim, pe drumul Ascalonului, fără aur, fără arme, gol ca un vierme, pe vremea aceea neexistînd încă ambulanțe.*

Castelul lui Canalis, care aduce ca venit cîteva castane, se reduce la două turnuri prăbușite, reunite prin resturile unui zid demn de remarcat datorită unei admirabile iedere. Acest castel e impus de către fisc la 22 de franci.

Subsemnatul editor ține să precizeze că plătește zece mii de franci domnului de Canalis pentru fiecare volum de poezii, fără să-și scoată banii.

Cîntărețul Corrèzei locuiește pe strada Paradis-Poissonière, la numărul 29, care este un cartier convenabil pentru un autor de rime din școala angelică. Rimele atrag peștișorii.

Cîteva nobile doamne din foburgul Saint-Germain iau deseori, așa se vorbește, drumul spre Paradis și își protejează zeul. Regele Carol al X-lea îl stimează atît de mult pe acest mare poet, încît îl consideră capabil să devină administrator; el l-a numit recent ofițer al Legiunii de onoare și, ceea ce e și mai important, consilier la Ministe-

[1] Aici, ca și mai departe, dăm o traducere explicativă, fără a recurge strict la terminologia heraldică, folosită de Balzac (n. tr.)

rul Afacerilor Externe. Funcțiile sale nu-l împiedică deloc pe marele om să încaseze o pensie de trei mii de franci din fondurile destinate încurajării artelor și literelor. Acest succes financiar a abătut asupra editorilor o a opta plagă, căreia Egiptul i-a scăpat, și anume versurile !

Ultima ediție a operelor lui Canalis, publicată pe hîrtie velină, specială, cu viniete de Bixion, Joseph Bridau, Schinner, Sommervieux etc., tipărită de Didot, are cinci volume și costă nouă franci transmisibili prin poștă."

Scrisoarea aceasta căzu ca un bolovan pe o lalea. Un poet consilier, cu salariu de la un minister, cu o pensie, urmărind o decorație, adulat de femeile din foburgul Saint-Germain, mai semăna cu poetul murdar, vagabondînd pe cheiuri, trist, visător, covîrșit de muncă și urcînd în mansardă cu sufletul plin de poezie ?... Totuși, Modeste ghici că editorul invidios își bătuse joc și că acum spunea : „I-am făcut-o lui Canalis ! I-am făcut-o lui Nathan !" De altfel, ea reciti poeziile lui Canalis, niște versuri excesiv de înșelătorie, pline de ipocrizie și care cer un cuvînt de analiză fie și numai pentru a explica entuziasmul ei. Canalis se deosebește de Lamartine, șeful școlii angelice, printr-o lingușeală de infirmieră, printr-o blîndețe vicleană, printr-o puritate încîntătoare. Dacă șeful școlii, cu strigătele-i sublime, este un vultur, Canalis, alb și roz, este ca un flamingo. Femeile văd în el pe prietenul care le lipsește, un confident discret, interpretul lor, o ființă care le înțelege, care poate să le explice pe ele lor înseși. Marginile late lăsate de Dauriat în ultima ediție fuseseră acoperite de confesiunile scrise de Modeste, care simpatiza acest suflet visător și tandru. Canalis nu poseda darul

vieții, el nu insufla existență creațiilor sale : totuși, știa să calmeze suferințele vagi, ca acelea care o asaltau pe Modeste. El le vorbea tinerelor fete pe limba lor, alina durerea provocată de rănile sîngerînde, potolind gemetele și chiar hohotele de plîns. Talentul lui nu consta în discursuri frumoase ținute bolnavilor, spre a le oferi leacul împotriva emoțiilor puternice ; el se mulțumea să le spună, cu un glas armonios, în care te încredeai : „Sînt nefericit ca și voi, vă înțeleg prea bine ; veniți lîngă mine, să plîngem împreună pe malul pîrîului, sub sălcii ?“ Și te duceai ! Și îi ascultai poezia goală și sonoră cum sînt cîntecele cu care doicile îi adorm pe copii. Canalis, asemenea lui Nodier în această privință, te vrăjea printr-o naivitate care în cazul prozatorului este naturală dar în cazul său căutată, prin finețea, prin surîsul, prin florile sale cu petalele căzute, printr-o filozofie copilărească. El mima limbajul primelor zile destul de bine pentru a te readuce pe pajiștea iluziilor. Față de vulturi nu există cruțare, li se pretind calitățile diamantului, o perfecțiune inalterabilă ; dacă e vorba însă de Canalis, te mulțumeai cu bănuțul orfanului, îi iertai totul. Părea un copil bun, mai ales uman. Grimasele de poet angelic îi reușeau așa cum vor reuși întotdeauna cele ale femeii care o face pe ingenua, pe mirata, pe tînăra, pe victima, pe îngerul rănit. Modeste, revăzîndu-și impresiile, avu încredere în acest suflet, în această fizionomie tot atît de fermecătoare ca a lui Bernardin de Saint-Pierre. Ea nu-l crezu pe editor. Deci, la începutul lunii august, îi scrise următoarea scrisoare acestui Dorat [1], care continuă să treacă drept una dintre stelele pleiadei moderne.

[1] *Dorat (Jean Dinemandi,* zis) (1508—1588), poet din grupul Pleiadei (n. tr.)

„Domnului de Canalis

De multe ori, domnule, am vrut să vă scriu și ghiciți, desigur, de ce : ca să vă spun cît de mult vă îndrăgesc talentul. Da, simt nevoia să vă exprim admirația unei biete fete, singură în colțul ei, care nu cunoaște altă fericire decît să vă citească poeziile. De la René [1], am trecut la dumneavoastră. Melancolia te duce la visare. Cîte femei nu v-au trimis omagiul gîndurilor lor secrete ! Ce șansă am eu să fiu remorcată în această mulțime ? Ce ar putea să aibă în plus această hîrtie, pe care mi-am așternut sufletul, față de toate scrisorile parfumate care vă hărțuiesc ? Eu vin cu mai multe necazuri decît oricare alta : țin să rămîn necunoscută și vă cer o încredere deplină, ca și cum m-ați cunoaște de multă vreme.

Răspundeți-mi, fiți bun cu mine. Nu îngăduiesc că într-o zi voi spune cine sînt, dar nu rostesc nici un categoric nu. Ce-aș putea să adaug la această scrisoare ?... Vă rog să vedeți în ea, domnule, un mare efort și îngăduiți-mi să vă întind mîna, oh ! o mînă cu adevărat prietenească, cea a

Plecatei dumneavoastră
O. D'Este-M.

Dacă veți avea bunăvoința să-mi răspundeți, trimiteți, vă rog, scrisoarea dumneavoastră pe adresa : Domnișoarei F. Cochet, post-restant, Le Havre."

Acum, toate tinerele fete, romantice sau nu, își pot imagina în ce stare de nerăbdare trăi Modeste timp de cîteva zile. Atmosfera fu plină de limbi de foc. Arborii îi păreau a fi niște penaje. Nu-și mai simțea trupul, pur și

[1] Este vorba de *François-René de Chateaubriand* (1768—1848) (n. tr.)

simplu plutea prin natură. Nici pămîntul nu-l mai simţea sub paşii ei. Admirînd instituţia poştei, ea urmări mica sa foaie de hîrtie prin spaţiu şi se simţi fericită, cum sîntem fericiţi la douăzeci de ani, cînd facem uz, pentru prima oară, de voinţa noastră. Era stăpînită, posedată ca în Evul Mediu. Îşi imagina apartamentul, camera de lucru a poetului, îl vedea deschizînd scrisoarea ei şi făcea mii şi mii de presupuneri. După ce am schiţat poezia, e necesar să desenăm şi profilul poetului. Canalis era un omuleţ pirpiriu, cu o înfăţişare aristocratică, ochieş, înzestrat cu un cap cam mărunt, ca al oamenilor care au mai multă vanitate decît orgoliu. Iubea luxul, strălucirea, grandoarea. Averea era pentru dînsul o necesitate mai mare decît pentru oricare altul. Mîndru de nobleţea sa, ca şi de talentul său, îşi ucisese strămoşii din cauza prea marilor pretenţii faţă de prezent. La urma urmei, Canalis-ii nu erau nici Navarra, nici Cadignani, nici Grandlieu, nici Negrepelisse ; şi cu toate acestea, natura i-a fost de mare folos în afirmarea pretenţiilor sale.

Avea nişte ochi de o strălucire orientală, aşa cum se cer poetului, o fineţe destul de plăcută în modul său de comportare, o voce puternică ; aceste avantaje erau, însă, aproape anihilate de viclenia-i înnăscută. Juca teatru, cu credinţă. Dacă păşea foarte elegant, o făcea pentru că se obişnuise. Dacă folosea formule declamatorii, o făcea pentru că erau ale lui. Dacă adopta o poză dramatică, asta era o a doua lui natură. Acest gen de cusururi concordă cu o generozitate constantă, cu ceea ce trebuie să numim *paladinaj*, în contrast cu *cavalerismul*. Canalis nu era destul de credincios ca să fie Don Quijote, dar era prea mărinimos ca să nu se situeze totdeauna de partea dreptăţii. Această poezie, care tot timpul erupea ca o spuzeală, dăuna mult poetului de altfel nu lipsit de spirit, dar pe care talentul îl împiedica să şi-l dezvăluie ; era dominat de re-

putația sa și tindea să pară mai mare decît ea. Astfel, cum se întîmplă foarte adesea, omul era în dezacord total cu roadele gîndirii sale. Acele strofe calme, naive, pline de tandrețe, acele versuri calme, pure ca oglinda lacurilor, acea mîngîietoare poezie feminină avea ca autor un mic ambițios, strîns în fracul său, cu înfățișare de diplomat, aristocrat pînă la ostentație, afectat, pretențios, însetat de avere pentru a-și asigura renta care să-i satisfacă ambiția, corupt de succes sub dubla lui formă : cununa de lauri și cununa de mirt. O funcție plătită cu opt mii de franci, o pensie de vreo trei mii de franci, cei peste două mii de franci de la Academie și mia de scuzi din venitul patrimoniului său, știrbită de cerințele moșiei de la Canalis, în total vreo cincisprezece mii de franci venit fix, plus cei zece mii de franci pe care i-i aducea poezia, an de an : în total douăzeci și cinci de mii de livre. Pentru eroul Modestei această sumă constituia pe atunci o avere cu atît mai precară cu cît cheltuielile îi depășeau cu aproximativ cinci sau șase mii de franci veniturile ; dar caseta regelui, fondurile secrete ale ministerului acoperiseră pînă atunci acest deficit. El compuse, pentru încoronare, un imn care-i aduse drept recompensă un serviciu de argintărie și refuză orice sumă spunînd că pentru cei din stirpea Canalis era o datorie să-și aducă omagiul regelui Franței. Regele-cavaler surîse și comandă la Odiot o ediție costisitoare a versurilor din *Zaïre*.

„Tu versificatorule, sperat-ai, vanitos,
Să poți fi decît regele cumva mai generos ?“

Din acea epocă, bietul Canalis, după pitoreasca expresie a ziariștilor, își golise sacul ; se simțea incapabil să inventeze o nouă formă de poezie ; lira lui nu mai avea șapte corzi, ci doar una, și atît de mult o folosise încît sin-

gura alternativă pe care i-o lăsase publicul era să se spînzure cu ea sau să tacă.

Marsay, care nu-l agrea pe Canalis, și-a permis o glumă a cărei săgeată înveninată îl atinse pe poet în plin amorpropriu.

— Canalis, spusese el odată, îmi dă impresia că e omul cel mai curajos, semnalat de marele Frederic după luptă, acel gornist care a suflat tot timpul aceeași melodie din goarna lui!

Canalis dori să devină om politic și profită, pentru început, de călătoria pe care o făcu la Madrid, cu prilejul misiunii ducelui de Chaulieu, în calitate de ataşat, dar pe lîngă ducesa de Chaulieu, cum mergea vorba pe atunci prin saloane. De cîte ori n-a decis o vorbă soarta unui om? Un prieten spunîndu-i, cînd împlinise patruzeci de ani, că habar n-are de botanică, fostul președinte ale republicii cisalpine, cel mai mare avocat al Piemontului, Golla, se ambiționează, devine un Jussieu, cultivă flori, inovează horticultura și publică, în limba latină *Flora Piemontului*, la care a lucrat zece ani!

— La urma urmelor, Canning și Chateaubriand sînt oameni politici, își spuse poetul sfîrșit, iar de Marsay își va găsi maestrul în mine!

Lui Canalis i-ar fi plăcut să scrie o mare operă politică, dar se temu că se va compromite în proza franceză, ale cărei exigențe sînt crude pentru cei ce deprind obiceiul să folosească patru alexandrini ca să exprime o idee. Dintre toți poeții zilelor noastre, numai trei — Hugo, Téophile Gautier și de Vigny — au reușit să întrunească gloria dublă, de poet și de prozator, pe care au atins-o de asemeni Racine și Voltaire, Molière și Rabelais, una dintre cele mai mari distincții ale literaturii franceze și care trebuie să-l semnaleze pe un poet de frunte. Deci, poetul din foburgul Saint-Germain proceda cu înțelepciune, încer-

cînd să-şi tragă carul sub acoperişul protector al Administraţiei. Devenind consilier, el simţi nevoia să aibă un secretar, un prieten care să-l poată înlocui în numeroase împrejurări, să se ocupe de bucătăria editărilor, să aibă grijă de gloria lui în ziare şi, la nevoie, să-l ajute în politică, în sfîrşit să fie unealta lui. Numeroşi oameni celebri din domeniul ştiinţelor, al artelor, al literelor, au la Paris unul sau doi trepăduşi, un căpitan din gardă sau un şambelan care trăiesc sub razele soarelui lor, un fel de aghiotanţi însărcinaţi cu misiunile delicate, care la nevoie se lasă compromişi, lucrînd la piedestalul idolului, nici pe de-a-ntregul servitorii lui, nici întru totul egalii lui, zeloşi să-i facă reclamă, primii la apărarea breşelor, acoperind retragerea, ocupîndu-se de afaceri şi devotaţi cîtă vreme le dăinuie iluziile sau pînă în clipa cînd li se împlinesc dorinţele. Cîte unii recunosc că marele lor om este un pic ingrat, alţii se socotesc exploataţi, cei mai mulţi se plictisesc de această ocupaţie, puţini se mulţumesc cu acea blîndă egalitate a sentimentului, singura răsplată care trebuie căutată în intimitatea unui om superior şi cu care se mulţumea Ali, ridicat de Mahomet pînă la sine. Sînt mulţi cei care, înşelaţi de amorul lor propriu, se consideră la fel de capabili ca marele lor om. Devotamentul este ceva rar, mai ales fără soldă, fără speranţe, aşa cum îl concepea Modeste. Se găsesc totuşi Mennevali, la Paris mai mulţi ca oriunde, oameni care îndrăgesc o viaţă în umbră, o muncă liniştită, călugări rătăciţi în societatea noastră care nu au o mănăstire a lor. Aceşti mici curajoşi poartă în acţiunile lor, în viaţa lor intimă, poezia pe care scriitorii o exprimă. Ei sînt poeţi prin inima lor, prin meditaţiile lor în singurătate, prin tandreţea lor, aşa cum alţii sînt poeţi pe hîrtie, pe cîmpiile inteligenţei şi deopotrivă ale versului, ca lordul Byron, ca toţi cei ce trăiesc, vai, din cerneala lor, actuala apă a lui Hippocrene, din cauza nepăsării autorităţilor.

Atras de gloria lui Canalis, de viitorul care i se întrezărea acestei pretinse inteligențe politice și sfătuit de doamna d'Espard, care acționase în interesul ducesei de Chaulieu, un tînăr consilier referendar de la Curtea de Conturi se constitui secretar benevol al poetului și fu lingușit de acesta așa cum un speculant îl lingușește pe primul său creditor. Premisele acestei camaraderii au fost destul de asemănătoare cu o prietenie. Tînărul mai făcuse un astfel de stagiu pe lîngă unul dintre miniștrii căzuți în 1827 ; ministrul avusese însă grijă să-l plaseze la Curtea de Conturi. Ernest de la Brière, un tînăr în vîrstă de douăzeci și șapte de ani, decorat cu Legiunea de onoare, fără altă avere decît leafa postului său, era versat în afaceri și știa multe după cei patru ani petrecuți în cabinetul principalului minister. Blînd, amabil, cu sufletul aproape pudic și plin de sentimente frumoase, îi repugna să fie pe primul plan. Își iubea țara, dorea să-i fie de folos, dar strălucirea îl orbea. Dacă ar fi fost să aleagă, locul de secretar pe lîngă un Napoleon, i-ar fi convenit mai bine decît acela de prim-ministru.

Ernest, devenit prietenul lui Canalis, îi făcu mari servicii ; dar, în optsprezece luni, își dădu seama de nesimțirea acestei firi, atît de poetice numai cînd se exprima literar. Adevărul acestui proverb popular : „Nu haina face pe om" se aplică mai ales în literatură. Foarte rar întîlnim un acord între talent și caracter. Aptitudinile nu îl rezumă pe om. Această nepotriveală ale cărei fenomene uimesc, se datorează unui mister neexplorat, poate neexplorabil. Creierul, realizările sale de tot felul, căci în artă mîna omului continuă mintea, constituie o lume aparte, care înflorește sub craniu, într-o perfectă stare de independență față de sentimente, de ceea ce numim virtuțile cetățeanului, ale tatălui de familie, ale insului particular. Această observație nu trebuie luată, totuși, la modul absolut. Nimic

în om nu este absolut. E sigur că desfrînatul își va risipi talentul în orgii, că bețivul și-l va cheltui în chefuri, ceea ce nu înseamnă că omul virtuos poate deveni talentat printr-o igienă perfectă ; dar e aproape tot atît de dovedit că Virgiliu, poetul amorului, nu a iubit-o niciodată pe Didona și că Rousseau, cetățeanul model, avea suficient orgoliu pentru o întreagă aristocrație. Cu toate acestea, Michelangelo și Rafael au dat pilda unei fericite îmbinări a geniului cu caracterul. Talentul, la bărbați, este deci, în raport cu morala, ceea ce este la femei frumusețea : o făgăduială. Să admirăm cu atît mai mult pe omul a cărui inimă și al cărui caracter egalează în perfecțiune talentul.

Descoperind, dincolo de poet, un egoist ambițios, cea mai rea specie dintre toate egoismele, căci există și egoisme plăcute, Ernest se simți rușinat să-l părăsească. Sufletele cinstite nu-și rup cu ușurință legăturile, mai ales pe acelea pe care le-au înnodat cu voia lor. Secretarul ducea, deci, trai bun cu poetul, cînd poșta purta scrisoarea Modestei, dar așa cum poți să duci trai bun, sacrificîndu-te întotdeauna, La Brière aprecia francheța cu care i se destăinuise Canalis. De altfel, la acest om, care va fi considerat mare în timpul vieții sale, care va fi sărbătorit cum fusese sărbătorit Marmontel, defectele erau reversul unor calități strălucite. Astfel, fără vanitatea, fără pretențiile lui, poate că n-ar fi fost înzestrat cu acea dicție sonoră care este un instrument necesar în viața politică actuală. Uscăciunea lui îl ducea la corectitudine, la loialitate. Ostentația lui era dublată de generozitate. Rezultatele erau folositoare societății, motivele îl priveau pe Dumnezeu. Dar atunci cînd sosi scrisoarea Modestei, Ernest nu-și mai făcea iluzii în privința lui Canalis. Cei doi prieteni tocmai luaseră masa și stăteau de vorbă în biroul poetului, care ocupa pe atunci, în fundul unei curți, un apartament la parter, ce dădea într-o grădină.

— Oh ! exclamă Canalis, aveam dreptate cînd îi spuneam deunăzi doamnei de Chaulieu că trebuie să public un nou poem, că admirația e în scădere, căci iată, a trecut destulă vreme de cînd n-am mai primit scrisori anonime...

— O necunoscută ? întrebă la Brière.

— O necunoscută ! O D'Este și încă la Le Havre. Evident că este un nume de împrumut.

Și Canalis îi dete scrisoarea lui la Brière. Acel poem, acea exaltare ascunsă, în sfîrșit inima Modestei fu întinsă nepăsător cu un gest plin de înfumurare.

— E frumos ! strigă referendarul, să-ți cîștigi astfel sentimentele cele mai pudice, să constrîngi o sărmană femeie să-și lepede obiceiurile pe care educația, natura, lumea i le impun, să nesocotească convențiile... Ce privilegiu dobîndește geniul ! O scrisoare cum e cea din mîna mea, scrisă de o tînără fată, o adevărată tînără fată, fără vreun gînd ascuns, și cu entuziasm...

— Ei bine ? zise Canalis.

— Ei bine, chiar dacă ai fi îndurat suferințele lui Tasso, pentru asta, trebuie să te socoți recompensat, exclamă la Brière.

— Îți spui așa, dragul meu, la prima, la a doua scrisoare, spuse Canalis, dar cînd vine a treizecea... Cînd constați că tînăra entuziastă e destul de vicleană, cînd, la capătul drumului strălucitor, parcurs de exaltarea poetului, ai dat de vreo bătrînă englezoaică așezată pe o piatră și care îți întinde mîna ! Cînd îngerul din scrisori se preschimbă într-o sărmană fată, de o mediocră drăgălășenie umblînd după un soț... oh ! atunci, fierbințeala ți se potolește.

— Încep să cred, spuse la Brière, surîzînd, că gloria are ceva veninos, aidoma unor flori strălucitoare.

— Și-apoi, amice, reluă Canalis, toate femeile acestea, chiar cînd sînt sincere, au un ideal și rareori îl îndeplinim.

Ele nu-şi spun că poetul e un om destul de vanitos, cum se spune despre mine ; ele nu-şi închipuie niciodată cum poate fi un om hărţuit de un fel de agitaţie febrilă care îl face dezagreabil, nestatornic ; ele îl vor totdeauna mare, totdeauna frumos ; niciodată nu-şi imaginează că talentul este o boală ; că Nathan trăieşte cu Florina, că d'Arthex e prea gras, că Joseph Bridau este prea slab, că Béranger merge pe jos, că zeul poate să sufere de vărsături. Un Lucien de Rubempré, poet şi băiat frumos, este un Fenix. Şi de ce s-o porneşti singur în căutarea unor complimente răutăcioase şi să te trezeşti cu duşul rece pe care-l toarnă privirea năucă a unei femei deziluzionate ?

— Adevăratul poet, spuse la Brière, trebuie deci să rămînă ascuns ca Dumnezeu, în centrul lumilor sale, să nu fie vizibil decît prin creaţiile sale...

— Gloria ar costa atunci prea scump, răspunse Canalis. Viaţa are părţile ei plăcute. Uite, zise el luînd o ceaşcă de ceai, cînd o femeie nobilă şi frumoasă iubeşte un poet, ea nu se ascunde nici în lojile de sub tavan, nici în lojile de jos ca o ducesă îndrăgostită de un actor ; ea se simte îndeajuns de puternică, îndeajuns de apărată de frumuseţea, de averea, de numele ei, pentru a spune ca în toate poemele epice : „Eu sînt nimfa Calipso şi Telemac mi-e drag". La mistificare recurg spiritele mărunte. De la un timp numai răspund măştilor...

— Oh, cît aş iubi o femeie ce-ar veni spre mine !... strigă la Brière, reţinîndu-şi o lacrimă. Ţi se poate răspunde, dragul meu Canalis, că niciodată nu se întîmplă ca o fată sărmană să se înalţe pînă la bărbatul celebru ; ea e prea neîncrezătoare, prea vanitoasă, prea fricoasă ! Totdeauna este o stea, o...

— O prinţesă — exclamă Canalis izbucnind în rîs — care coboară pînă la el, nu-i aşa ?... Dragul meu, aşa ceva se vede o dată la o sută de ani. O asemenea dragoste este

ca floarea care înfloreşte numai o dată într-un secol!... Prinţesele tinere, bogate şi frumoase sînt prea ocupate; ele, ca toate plantele rare, sînt înconjurate de un gard viu, format din gentilomi manieraţi, dar proşti, goi pe dinăuntru ca socul. Visul meu, vai! cristalul din visul meu, pe care, cu cîtă rîvnă (să nu mai vorbim), l-am împodobit din Corrèze şi pînă aici cu ghirlande de flori, zace de multă vreme în ţăndări la picioarele mele... Nu, nu, orice scrisoare anonimă cerşeşte ceva. Şi ce pretenţii! Scrie-i acestei micuţe, presupunînd că este tînără şi frumoasă, şi ai să vezi! N-o să mai ai încotro. E absurd să crezi că poţi să iubeşti toate femeile. Apolo, cel din Belvedere, în orice caz, este un ofticos elegant care trebuie să se menajeze.

— Dar cînd o fiinţă vine la tine astfel, scuza ei trebuie să fie certitudinea că va eclipsa prin tandreţe, prin frumuseţe, pe metresa cea mai adorată — spuse Ernest — şi atunci un pic de curiozitate...

— Ah! răspunse Canalis, permite-mi, prea tinere Ernest, să mă mulţumesc cu ducesa mea, care îmi asigură fericirea.

— Ai dreptate, prea multă dreptate, răspunse Ernest.

Cu toate acestea, tînărul secretar citi şi reciti scrisoarea Modestei, încercînd să ghicească firea acesteia.

— Şi totuşi nu văd aici nici cea mai mică emfază, nu-ţi atribuie geniu, se adresează inimii tale, spuse el lui Canalis. Parfumul acesta de modestie şi contractul pe care-l propune m-ar tenta...

— Semnează-l, răspunde, mergi tu însuţi pînă la capătul aventurii; jalnică simbrie îţi mai dau, exclamă Canalis surîzînd. Lasă, mai vorbim noi peste trei luni, dacă o să dureze trei luni...

Patru zile mai tîrziu, Modeste primea următoarea scrisoare, aşternută pe hîrtie fină şi apărată de un plic dublu închis cu o pecete purtînd blazonul lui Canalis.

„Doamnișoarei O. D'Este-M.

Domnișoară,

Admirația pentru lucrările frumoase, presupunînd că ale mele sînt astfel, are ceva sfînt și candid care desfide orice batjocură și justifică în fața oricărei judecăți demersul pe care l-ați făcut scriindu-mi. Înainte de toate, trebuie să vă mulțumesc pentru plăcerea pe care o produc întotdeauna astfel de mărturii, chiar dacă nu le meriți; căci făcătorul de versuri și poetul se cred în egală măsură îndreptățiți să le primească, amorul propriu fiind o substanță prea puțin refractară la elogiu. Cea mai bună dovadă de prietenie pe care o pot aduce unei necunoscute, în schimbul acestei mîngîieri care-ți alină durerile provocate de mușcăturile criticii, nu este oare să împart cu ea prinosul experienței mele, chiar și cu riscul să-i spulber iluziile atît de puternice?

Domnișoară, cea mai frumoasă podoabă pentru o tînără față sînt laurii unei vieți sfinte, pure, ireproșabile. Sînteți cumva singură pe lume? Dacă da, totul este clar. Dar dacă aveți o familie, un tată sau o mamă, gîndiți-vă la toate necazurile ce pot urma unei scrisori ca aceea adresată de dumneavoastră unui poet pe care nu-l cunoașteți personal. Nu toți scriitorii sînt îngeri. Ei au defecte. Unii sînt ușuratici, nechibzuiți, înfumurați, ambițioși, desfrînați; și oricît de impunătoare ar fi inocența, oricît de cavaler ar fi poetul francez, la Paris puteți întîlni destui menestreli degenerați, gata să vă cultive afecțiunea ca s-o înșele. Scrisoarea dumneavoastră ar fi atunci interpretată altfel decît am făcut-o eu.

S-ar vedea în ea un gînd pe care nu l-ați pus acolo și pe care, în inocența dumneavoastră, nici nu l-ați bănuit. Citi autori, atîtea caractere. Sînt excesiv de flatat că m-ați socotit demn să vă înțeleg; dacă ați fi dat însă peste un

talent ipocrit, peste un zeflemist ale cărui cărți sînt melancolice, dar a cărui viață este un neîncetat carnaval, v-ați fi putut găsi, la capătul sublimei dumneavoastră imprudențe, în fața unui om rău, vreun obișnuit al culiselor sau un erou al cafenelelor!

Sub umbrarul de clematită unde meditați la poeziile citate, nu simțiți mirosul de tutun care depoetizează manuscrisele; după cum, cînd mergeți la bal împodobită cu operele strălucitoare ale bijutierului, nu vă gîndiți la atelierele sordide de unde răsar, radioase, aceste flori ale muncii. Dar să trecem mai departe... Prin ce ar putea viața visătoare și solitară pe care o duceți, fără îndoială, pe malul mării, să intereseze un poet a cărui misiune este să ghicească tot pentru că trebuie să zugrăvească tot? Tinerele noastre fete sînt atît de desăvîrșite încît nici una dintre fiicele Evei nu poate să lupte cu el! Cînd oare s-a ridicat realitatea pînă la înălțimea visului? Și-acum, ce-ați cîștiga, dumneavoastră, o tînără crescută ca să devină o cuminte mamă de familie, inițiindu-vă în agitațiile teribile ale vieții poeților din această capitală înfiorătoare, care nu poate fi definită decît prin aceste cuvinte: Un iad pe care-l îndrăgești! Dacă dorința de a vă înviora existența monotonă de față curioasă este cea care v-a pus pana în mînă, oare asta n-are aparența unei depravări? Cum să înțeleg scrisoarea dumneavoastră? Sînteți oare dintr-o castă persecutată și vă căutați un prieten mai departe? Vă chinuie cumva urîțenia și vă socotiți un suflet frumos care n-are cui să se destăinuie? Concluzia este, vai, tristă: ați făcut sau prea mult, sau prea puțin. Să ne oprim aici; sau, dacă vreți să continuați, spuneți-mi mai mult decît în scrisoarea pe care mi-ați trimis-o. Dar dacă, domnișoară, sînteți tînără, dacă aveți o familie, dacă simțiți că aveți în inimă un parfum celest pe care să-l răspîndiți, așa cum s-a întîmplat cu Magdalena la picioa-

rele lui Iisus, lăsați-vă prețuită de un bărbat demn de dumneavoastră și deveniți ceea ce trebuie să fie orice tînără cumsecade: o excelentă soție, o virtuoasă mamă de familie. Un poet este cea mai tristă cucerire pe care poate să o facă o tînără, el are prea multe vanități, prea multe asperități care pot să rănească vanitățile legitime ale unei femei și să strivească o tandrețe lipsită de experiența vieții. Soția poetului trebuie să-l iubească timp îndelungat înainte de a se mărita cu el, ea trebuie să-și însușească milostenia îngerilor, indulgența lor, virtuțile maternității. Aceste calități, domnișoară, nu sînt decît în germene la tinerele fete.

Ascultați tot adevărul, oare nu vi-l datorez în schimbul laudelor dumneavoastră ametitoare? Dacă este glorios să te căsătorești cu un om cu renume, curînd îți dai seama că un bărbat superior este, ca bărbat, asemănător celorlalți. El împlinește cu atît mai puțin speranțele cu cît se așteaptă minuni din partea lui. Cu poetul celebru se-ntîmplă atunci ca și cu o femeie a cărei frumusețe, prea mult lăudată, îl face pe cel ce-o vede să spună: „O credeam mai bine!"; ea nu mai corespunde portretului trasat de zeița Imaginație, căreia îi datorez biletul dumneavoastră! În sfîrșit, calitățile spiritului nu se dezvoltă și nu înfloresc decît într-o sferă invizibilă, soția poetului nu mai simte decît neajunsurile, ea vede cum se fac bijuteriile, în loc să se împodobească cu ele. Dacă v-au fascinat scînteierile unei poziții excepționale, aflați că plăcerile ei sînt repede mistuite. Te irită să găsești atîtea asperități într-o situație care, de la distanță, părea netedă, un frig atît de mare pe un pisc strălucitor! Apoi, cum soțiile nu pătrund niciodată în lumea greutăților, curînd ele nu mai apreciază obiectul admirației lor, pe care crezuseră, la prima vedere, că l-au înțeles.

Închei cu o ultimă considerație, în care nu trebuie să vedeți o rugăminte deghizată, ci sfatul unui prieten. Comunicarea sufletească este posibilă numai între oameni dispuși să nu-și ascundă nimic. V-ați dezvălui oare unui necunoscut așa cum sînteți? Nu mai analizez consecințele acestei idei.

Vă rog să primiți, domnișoară, omagiul pe care-l datorăm tuturor femeilor, chiar și celor ce nu ne sînt cunoscute și poartă o mască."

Să fi ținut o zi întreagă această scrisoare între carnea și corsetul tău, sub balenele lui arzătoare !... Să-ți fi rezervat citirea ei pentru miezul nopții, ora cînd totul doarme, după ce ai așteptat această liniște solemnă cu anxietatea unei imaginații înflăcărate !... Să-l fi binecuvîntat pe poet, să fi citit anticipat mii de scrisori, să fi presupus totul, afară de acel strop de apă rece căzînd pe formele cele mai vaporoase ale fanteziei și dizolvîndu-le așa cum acidul prusic dizolvă viața, aveai, într-adevăr, de ce să-ți ascunzi fața în pernă — așa cum făcu Modeste deși era singură — să stingi lumînarea și să plîngi...

Acestea se întîmplau în primele zile ale lui iulie. Modeste se ridică, străbătu camera și deschise fereastra. Simțea nevoie de aer. Parfumul florilor urcă spre ea, cu acea prospețime pe care o au miresmele în timpul nopții. Marea, iluminată de lună, scînteia ca o oglindă. O privighetoare cînta într-un pom din parcul Vilquin.

„Ah, așa arată poetul !" își spuse Modeste, a cărei furie se stinse.

În mintea ei se perindară cele mai amare reflecții. Se simți adînc mîhnită, vru să recitească scrisoarea, aprinse din nou lumînarea, studie proza ei rafinată și în cele din urmă auzi suflarea horcăită a lumii reale.

„El are dreptate, eu greșesc, își spuse ea. Dar cum să-ți închipui că sub mantia înstelată a poetului vei găsi un moșneag al lui Molière ?“

Cînd o femeie sau o tînără fată este prinsă în flagrant delict, o cuprinde o ură adîncă împotriva martorului, a autorului sau a obiectului greșelii ei. Tot astfel și Modeste cea adevărată, cea firească, sălbatică, simți o dorință cumplită să înfrîngă acest spirit al corectitudinii și să-l înghesuie într-o contradicție, să-i înapoieze acea lovitură de măciucă. Această copilă atît de pură, care avea doar mintea coruptă și de lecturile ei, și de agonia îndelungată a surorii sale, și de meditațiile primejdioase ale singurătății, fu surprinsă cînd o rază de soare poposi pe obrazul ei. Trei ore tot navigase pe întinderile imense ale mării îndoielilor. Asemenea nopți nu se uită niciodată. Modeste se duse drept la măsuța ei chinezească, dăruită de tatăl său, și scrise o scrisoare dictată de infernalul spirit de răzbunare care mocnește în fundul inimii tinerilor.

Domnului de Canalis

„Domnule,

Sînteți fără îndoială un mare poet, dar sînteți mai mult decît atît, și anume un bărbat cinstit. După ce ați dat dovadă de atîta leală sinceritate față de o tînără ce se afla pe marginea prăpastiei, oare veți mai avea destulă răbdare ca să răspundeți, fără urmă de ipocrizie, fără ocolișuri, la următoarea întrebare ? Ați fi scris scrisoarea, pe care am primit-o, ca răspuns la a mea ? Ideile, limbajul dumneavoastră ar mai fi fost aceleași dacă cineva v-ar fi șoptit la ureche : «Domnișoara O. D'Este-M. are șase milioane și nu vrea de soț un nătîng ?»

Acceptați, pentru un moment, doar această presupunere. Fiți cu mine deschis cum ați fi cu dumneavoastră înșivă, nu aveți nici o teamă, sînt mai matură decît cei douăzeci de ani ai mei, nimic din ceea ce ar fi sincer nu vă poate dăuna în mintea mea. Cînd voi fi citit această confidență, dacă totuși veți binevoi să mi-o faceți, veți primi un răspuns la prima dumneavoastră scrisoare.

După ce v-am admirat talentul, adesea sublim, îngăduiți-mi să aduc un omagiu delicateței și probității dumneavoastră, care mă silesc să rămîn

Preaplecata dumneavoastră
O. D'Este-M."

Primind această scrisoare, Ernest de la Brière o porni pe bulevarde, cu sufletul agitat ca o barcă șubredă pe timp de furtună, cînd vîntul se schimbă din clipă în clipă și suflă din toate direcțiile. Un tînăr, ca atîția alții, un adevărat parizian, ar fi încheiat totul cu această frază: „E șmecheră, micuța!" Dar la un băiat cu sufletul nobil și frumos, apelul acesta la Adevăr avu forța să trezească pe cei trei judecători ascunși în cugetul oricui. Iar Onoarea, Adevărul, Dreptatea ridicîndu-se în picioare, își strigau energic părerea. „Ah, scumpe Ernest — spunea Adevărul — fără îndoială că n-ai fi făcut morală unei moștenitoare bogate! Ah, băiatule, ai fi plecat, și încă repede, la Le Havre ca să vezi dacă tînăra este frumoasă și ai fi fost foarte nenorocit de preferința acordată geniului. Și dacă ai fi putut să-i pui piedică prietenului tău, să te faci agreat în locul lui, domnișoara D'Este ar fi fost sublimă! — Cum, spunea Dreptatea, voi, oamenii cu spi-

rit sau cu capacități, dar fără bani, vă plîngeți că vedeți fete bogate, măritate cu ființe pe care nu le-ați accepta nici ca portari ? Clevetiți împotriva spiritului pozitiv al secolului, care se grăbește să unească banii cu bani și niciodată pe un tînăr plin de talent, dar sărac, cu o tînără nobilă și bogată ; și cînd iată una care se revoltă împotriva spiritului secolului, poetul îi răspunde cu o lovitură de ciomag în inimă ! — Bogată sau săracă, tînără sau bătrînă, frumoasă sau urîtă, fata asta are dreptate, e înzestrată cu spirit, îl tăvălește pe poet în mocirla interesului personal — striga Onoarea ; ea merită un răspuns sincer, nobil și direct, și în primul rînd să exprimi tot ce gîndești ! Examinează-ți conștiința ! Sondează-ți inima și goncște-i lașitățile ! Ce-ar spune Alceste al lui Molière ?"

Și la Brière, plecat din bulevardul Poissonière, pășea atît de încet, cufundat în gîndurile sale, încît după o oră abia ajunsese în bulevardul Capucinilor. O porni pe cheiuri pentru a ajunge la Curtea de Conturi, care pe atunci se afla lîngă Sainte-Chapelle. Dar în loc să verifice conturi, rămase sub stăpînirea nedumeririlor sale.

— Că n-are șase milioane este evident, își spuse el, dar nu asta-i problema...

Șase zile mai tîrziu, Modeste primea următoarea scrisoare.

„Doamnișoarei O. D'Este-M.

Domnișoară,

Nu sînteți o d'Este. Acest nume este împrumutat pentru ca să-l ascundă pe al dumneavoastră. Cuiva care minte în privința lui însuși îi ești oare dator cu revelațiile

care le solicitați? Știți ce? Eu răspund rugăminții dumneavoastră prin alta: aparțineți unei familii ilustre? Unei familii nobile? Unei familii burgheze? Fără îndoială, morala nu se schimbă, ea este una; dar obligațiile ei variază după sfera căreia îi aparții. După cum soarele nu luminează în același fel toate locurile, realizînd aspectele diferite pe care le admirăm, morala adaptează obligația socială la rang, la pozițiile deținute în societate. Mica greșeală a soldatului constituie o crimă cînd e comisă de general — și viceversa. Regulile de purtare nu sînt aceleași pentru o țărancă, la seceriș, pentru o muncitoare plătită cu un franc pe zi, pentru fiica micului prăvăliaș, pentru tînăra burgheză, pentru copilul unei bogate case de comerț, pentru tînăra moștenitoare a unei nobile familii, pentru o fiică a casei d'Este. Un rege nu trebuie să se aplece ca să ridice de jos o monedă de aur, iar plugarul e silit să se întoarcă din drum ca să caute zece centime pierdute, cu toate că și unul și altul trebuie să țină seama de legile economiei. O d'Este, cu o avere de șase milioane poate să-și pună o pălărie cu boruri mari și cu pene, să taie aerul cu cravașa, să-și lovească peste coapse calul și să vină, amazoană îmbrăcată în aur, urmată de lacheu, la un poet, zicîndu-i: «Iubesc poezia și vreau să ispășesc greșelile Leonorei față de Tasso!», pe cînd fiica unui negustor, dacă ar imita-o, s-ar acoperi de ridicol. Cărei clase sociale aparțineți? Răspundeți în mod sincer și eu vă voi răspunde la fel la întrebarea pe care mi-ați pus-o.

Neavînd norocul să vă cunosc și fiind de pe acum legat de dumneavoastră printr-un fel de comuniune poetică, n-aș vrea să vă aduc omagii vulgare. Și poate că l-ați pus în încurcătură pe un bărbat care își publică scrierile numai dintr-o oarecare șiretenie.“

Referendarul nu era lipsit de acea abilitate pe care și-o poate îngădui un om de omenie. Cu prima poștă, el primi răspunsul.

„Domnului de Canalis,

Sînteți din ce în ce mai rezonabil, dragul meu poet. Tatăl meu este conte. Cel mai ilustru din neamul nostru este un cardinal de pe vremea cînd cardinalii erau aproape egalii regilor. Astăzi, casa noastră, aproape decăzută, se stinge cu mine; am totuși strămoșii necesari ca să fiu primită la toate curțile și în orice familie nobilă. În sfîrșit, nu sîntem mai prejos decît cei din neamul Canalis. Dați-mi voie să nu vă trimit blazonul nostru. Încercați să-mi răspundeți tot atît de sincer ca și mine. Aștept răspunsul dumneavoastră pentru a ști dacă voi putea să mă consider în continuare, ca acum,

Plecata dumneavoastră
O. D'Este-M.“

— Cum mai abuzează de avantajele ei, micuța! exclamă de la Brière. O fi, însă, sinceră?

Patru ani petrecuți ca secretar particular al unui ministru, ședereа la Paris, observarea intrigilor nu puteau să nu lase urme; chiar și sufletul cel mai curat este întotdeauna mai mult sau mai puțin îmbătat de atmosfera amețitoare a acestui oraș împărătesc. Fericit că nu e Canalis, tînărul referendar își reținu un loc în diligența de Le Havre, după ce ticlui o scrisoare în care, invocînd importanța confesiunii cerute și treburile ministrului

său, anunța un răspuns la o dată precisă. El se îngriji să obțină de la directorul general al poștelor un bilet care îi recomanda directorului din Le Havre să manifeste bunăvoință și discreție. Ernest putu astfel să o vadă pe Françoise Cochet venind la oficiul poștal și o urmări fără afectare. Remorcat de ea, ajunse pe culmea Ingouville-ului și o zări la fereastra *chalet*-ului pe Modeste Mignon.

— Ei bine, Françoise ? întrebă tînăra fată.

La care lucrătoarea răspunse :

— Da, domnișoară, am una.

Izbit de frumusețea acestei blonde celeste, Ernest porni înapoi și-l întrebă pe un trecător cum îl cheamă pe proprietarul splendidei reședințe.

— Asta ? răspunse trecătorul, arătînd proprietatea.

— Da, prietene.

— Oh, e a domnului Vilquin, cel mai bogat armator din Le Havre, un om care nu-și cunoaște averea.

— Nu-mi amintesc de nici un cardinal Vilquin în istorie, își spunea referendarul coborînd spre Le Havre pentru a se înapoia la Paris.

Firește, el îl chestionă pe directorul poștei despre familia Vilquin : află că familia Vilquin avea o avere imensă, că domnul Vilquin avea un fiu și două fiice, dintre care una măritată cu domnul Althor-fiul. Prudența îl împiedică pe la Brière să pară că are ceva cu familia Vilquin ; directorul îl și privea cu un aer ironic.

— În afară de familie, stă cineva la ei acum ? mai întrebă el.

— Acum se află acolo familia d'Hérouville. Se vorbește de căsătoria tînărului duce cu domnișoara Vilquin cea mică.

— Sub Valois, a existat un faimos cardinal d'Hérouville, își spuse la Brière, iar sub Henric al IV-lea, teribilul mareșal care a fost făcut duce.

Ernest porni înapoi după ce o privi destul de mult pe Modeste pentru a visa la ea, pentru a gîndi că, bogată sau săracă, dacă are un suflet frumos, ar face cu dragă inimă din ea doamna de la Brière și hotărî să continue corespondența.

Încercați numai să rămîneți necunoscute, biete femei din Franța, să țeseți cel mai mic roman, înconjurate de o civilizație care notează în piețele publice plecarea și sosirea trăsurilor, care îți numără scrisorile, care ți le timbrează de două ori, o dată cînd sînt aruncate la cutie și a doua oară la distribuirea lor, care numerotează casele, care înregistrează pe rolul fiscului și etajele, după ce le-a verificat deschiderile, care în curînd își va avea întreg teritoriul, pînă la ultimele sale parcele și cu cele mai mici aliniamente ale sale, reprezentat pe foile vaste ale cadastrului, treabă de uriaș, ordonată de un uriaș!

Încercați numai să vă sustrageți, fete imprudente, nu privirilor poliției, ci acelei flecăreli continue care, pînă în ultimul tîrgușor, scrutează acțiunile cele mai indiferente, numără felurile de desert la masa prefectului și vede cojile de pepene la ușa micului rentier, care încearcă să audă clinchetul aurului în clipa cînd mîna Economiei îl adaugă averii și care, seară de seară, la gura sobei, evaluează averile din canton, din oraș, din departament! Modeste scăpase, printr-o banală confuzie, celui mai inocent dintre spionaje, pe care însă de pe acum Ernest și-l reproșa. Dar care parizian ar accepta să se lase păcălit de o mică provincială? Să nu te lași păcălit de nimeni, această maximă îngrozitoare este dizolvantul tuturor sentimentelor nobile ale omului.

Furtuna de sentimente contrarii care bîntuie sufletul tînărului este ușor de ghicit din scrisoarea pe care o scrise el și în care fiece lovitură de bici primită de conștiință și-a lăsat urmele.

Iată, așadar, ce citi Modeste cu cîteva zile mai tîrziu, stînd la fereastră, într-o frumoasă zi de vară.

„Doamnișoarei O. D'Este-M.

Domnișoară,

Fără nici o ipocrizie, da, dacă aș fi fost sigur că aveți o avere imensă, aș fi procedat cu totul altfel. De ce? Am căutat motivul și iată-l. Există în noi un sentiment înnăscut, dezvoltat de altfel peste măsură de către societate, care ne face să căutăm fericirea, s-o vrem. Majoritatea oamenilor confundă fericirea cu mijloacele ei, iar averea este, în ochii lor, principalul element al fericirii. Aș fi încercat deci să vă plac, antrenat de sentimentul social care, în toate timpurile, a făcut din bogăție o religie. Cel puțin așa cred. Nu trebuie să te aștepți să găsești la un bărbat încă tînăr acea înțelepciune care pune în locul senzației binele simț; iar în fața unei prăzi, instinctul bestial ascuns în inima omului îl împinge înainte. În locul unei lecții ați fi primit, deci, din partea mea, complimente, lingușeli. M-aș mai fi stimat pe mine însumi? Mă îndoiesc. În acest caz, domnișoară, succesul te absolvă de păcat; cît privește, însă fericirea... asta-i altceva. M-aș fi îndoit de soția mea dacă aș fi obținut-o astfel? Fără îndoială că da... Soțul dumneavoastră, oricît de mare l-ați vedea, pînă la urmă v-ar reproșa că l-ați înjosit; dumneavoastră înșivă veți ajunge, poate, mai devreme sau mai tîrziu, să-l disprețuiți. Nodul gordian

pe care-l constituie o căsnicie din interes, omul de rînd îl taie cu sabia tiraniei. Omul puternic iartă. Poetul se lamentează. Acesta este, domnișoară, răspunsul probității mele.

Și-acum, ascultați-mă cu atenție. Ați dobîndit o victorie, aceea de a mă face să reflectez profund asupra dumneavoastră, pe care nu vă cunoșteam îndeajuns, asupra mea, pe care mă cunoșteam puțin. Ați avut talentul să răscoliți multe gînduri urîte care zac în străfundul tuturor inimilor ; la mine însă a țîșnit la suprafață ceva generos și vă aduc binecuvîntările mele cele mai fierbinți, așa cum binecuvîntăm pe mare farul care ne-a arătat stîncile ce ne puteau aduce pieirea. Iată confesiunea mea, căci nici pentru toate comorile pămîntului n-aș vrea să pierd stima dumneavoastră și cea pe care mi-o port mie însumi.

Am vrut să știu cine sînteți. Tocmai m-am întors de la Le Havre, unde am văzut-o pe Françoise Cochet, am urmărit-o pînă la Ingouville și v-am văzut în magnifica dumneavoastră vilă. Sînteți frumoasă ca femeia viselor unui poet ; nu știu însă dacă sînteți domnișoara Vilquin ascunsă în domnișoara d'Hérouville, sau domnișoara d'Hérouville ascunsă în domnișoara Vilquin. Deși cinstită, această spionare m-a făcut să roșesc și mi-am oprit cercetările. Mi-ați stîrnit curiozitatea, nu fiți supărată pe mine că m-am purtat ca o femeie : dar nu este acesta dreptul poetului ? Și-acum, după ce mi-am deschis inima, după ce v-am lăsat să citiți în ea, puteți crede în sinceritatea a ceea ce am să adaug. Oricît de rapidă a fost privirea pe care am aruncat-o asupra dumneavoastră, ea a fost suficientă ca să-mi modifice judecata. Sînteți deopotrivă un poet și o poezie, înainte de a fi femeie. Da, aveți în dumneavoastră ceva mai prețios decît frumusețea, sînteți

frumosul ideal al artei, fantezia... Demersul făcut, condamnabil la fetele hărăzite unui destin comun, devine altceva la o fată cu caracterul pe care vi-l atribui. În marele număr de ființe aruncate de hazardul vieții sociale pe pământ pentru a forma o generație există și excepții. Dacă scrisoarea dumneavoastră este concluzia unor lungi reverii poetice despre soarta pe care legea o rezervă femeilor; dacă ați vrut, antrenată de vocația unui spirit superior și instruit, să cunoașteți viața intimă a unui om căruia îi acordați hazardul geniului, pentru a vă crea o prietenie ieșită din comun, cu un suflet asemănător cu al dumneavoastră, susținîndu-vă tuturor condițiilor sexului dumneavoastră, sînteți, fără îndoială, o excepție! Legea care servește la aprecierea faptelor mulțimii este așadar prea strîmtă pentru a putea caracteriza hotărîrea dumneavoastră. Numai că atunci este întru totul valabil ceea ce am spus în prima mea scrisoare: ați făcut fie prea mult, fie prea puțin. Primiți încă o dată mulțumiri pentru serviciul pe care mi l-ați făcut obligîndu-mă să-mi cercetez inima; căci m-ați scos din greșeala, destul de obișnuită în Franța, de a socoti căsătoria drept un mijloc de a face avere. Cînd eram în culmea frămîntărilor, o voce sfîntă mi s-a adresat. Mi-am jurat solemn să fac singur avere, pentru ca alegîndu-mi soția să nu fiu împins de lăcomie. În sfîrșit, am blamat, am reprimat curiozitatea necuviincioasă pe care mi-ați stîrnit-o. Nu aveți șase milioane. Este imposibil, la Le Havre, ca o tînără cu o asemenea avere să rămînă necunoscută; v-ar trăda acea haită de familii de pairi pe care o văd la Paris venind moștenitoare și care l-a aruncat pe intendentul general al grajdurilor la Vilquinii dumneavoastră. Astfel, părerile pe care vi le exprim au fost concepute, independent de orice roman, ca o regulă absolută. Dovediți-mi acum că sufletul dum-

neavoastră este dintre cele cărora li se iartă abaterea de la legea comună și atunci, în sinea dumneavoastră, veți găsi justificată această a doua scrisoare a mea, ca și pe prima. Sortită vieții burgheze, trebuie să dați ascultare legii de fier care menține societatea. Femeie superioară, vă admir ; dar dacă vreți să ascultați de instinctul pe care trebuie să-l înfrînați, vă deplîng ; așa o cere starea socială. Admirabila morală a epopeii domestice intitulate Clarisse Harlowe *este că dragostea legitimă și cinstită a victimei o duce la pieire, deoarece se naște, se dezvoltă și continuă în pofida familiei. Familia, oricît de stupidă și de crudă ar fi, are dreptate față de Lovelace. Familia este societatea. Credeți-mă, pentru o fată, ca și pentru o femeie, gloria va însemna întotdeauna închiderea în sfera convenienței a celor mai arzătoare capricii. Dacă aș avea o fată sortită să devină doamna de Staël, i-aș dori să moară la vîrsta de cincisprezece ani. V-o puteți imagina pe fiica dumneavoastră expusă pe podiumul gloriei, fandosindu-se pentru a obține sufragiile mulțimii și să nu vă chinuie mii de regrete ? Oricît de sus ar ridica-o pe o femeie poezia secretă a visurilor sale, ea trebuie să-și sacrifice superioritatea pe altarul familiei. Elanurile și geniul, aspirațiile ei spre bine, spre sublim, toată poezia tinerei fete aparțin celui pe care-l acceptă ca soț, copiilor pe care-i va avea. Ghicesc la dumneavoastră o dorință secretă de a lărgi cercul strîmt al vieții la care este condamnată orice soție și de a pune pasiune, dragoste în căsnicie. Da, este un vis frumos, nu imposibil, dar greu de împlinit ; numai că el s-a împlinit spre deznădejdea sufletelor — iertați-mi acest cuvînt devenit ridicol — desperecheate !*

Dacă vă căutați un fel de prietenie platonică, ea vă va face să desperați în privința viitorului. Dacă scrisoarea

dumneavoastră a fost un joc, nu-l mai continuați. Așadar, micul roman a luat sfîrșit, nu-i așa? Totuși, el n-a trecut fără să dea unele roade: probitatea mea s-a consolidat, iar dumneavoastră ați dobîndit o certitudine asupra vieții sociale. Aruncați-vă privirile spre viața reală și practicați virtuțile sexului dumneavoastră cu entuziasmul trecător pe care vi l-a trezit literatura. Adio, domnișoară. După ce v-am văzut, pe dumneavoastră sau pe cea care o cred că sînteți, am găsit întru totul firească scrisoarea pe care ați scris-o: o floare atît de frumoasă trebuia să se întoarcă spre soarele poeziei. Iubiți, deci, poezia așa cum iubiți probabil florile, muzica, măreția mării, frumusețile naturii, ca pe o podoabă a sufletului; gîndiți-vă însă la tot ce am avut onoarea să vă spun despre poeți. Feriți-vă să vă măritați cu un prost, căutați cu grijă soțul pe care vi l-a hărăzit Dumnezeu. Credeți-mă, există mulți oameni de spirit capabili să vă aprecieze, să vă facă fericită. Dacă eram bogat și dacă erați săracă, într-o zi v-aș fi pus la picioare averea și inima mea, căci cred că sufletul vă e plin de bogății, de loialitate, în sfîrșit v-aș fi încredințat viața și onoarea mea cu un sentiment de liniște deplină. Încă o dată, adio, fiică blondă a blondei Eve.“

Citirea acestei scrisori, înghițită ca o gură de apă în plin deșert, îi luă Modestei o piatră de pe inimă; apoi constată greșelile comise în conceperea planului ei și le îndreptă pe loc făcînd pentru Françoise plicuri pe care scrise propria ei adresă de la Ingouville și recomandîndu-i să nu mai vină la *chalet*. De-acum înainte, Françoise, înapoiată acasă la ea, va pune fiecare scrisoare sosită de la Paris într-unul din aceste plicuri și o va arunca pe ascuns în cutia poștală din Le Havre. Modeste se hotărî ca pe

viitor să-l întîmpine ea însăşi pe factor, aşteptîndu-l în pragul *chalet*-ului la ora cînd trece. Cît priveşte sentimentele pe care i le trezi acest răspuns, în care inima nobilului şi sărmanului la Brière bătea sub masca strălucitoare a lui Canalis, ele se înmulţiră ca valurile care vin să moară unul cîte unul pe ţărm, în timp ce cu ochii aţintiţi spre largul oceanului, ea se lăsa în voia bucuriei de a fi prins cu harponul, în marea pariziană, ca să spunem aşa, un suflet angelic, de a fi intuit că la oamenii de elită inima poate fi uneori în armonie cu talentul şi de a fi fost atît de bine servită de vocea magică a presentimentului. Un interes puternic avea să-i însufleţească viaţa. Împrejmuirea acestei frumoase locuinţe, zăbrelele coliviei erau sfărîmate! Gîndirea ei îşi luă zborul cu aripile larg desfăcute.

„O, tată, îşi spuse ea privind în depărtare, fă-ne bogaţi!"

Răspunsul pe care-l citi cu cinci zile mai tîrziu Ernest de la Brière va fi de altfel mai grăitor decît orice glosă.

„Domnului de Canalis,

Amicul meu, îngăduiţi-mi să vă numesc astfel, m-aţi încîntat şi n-aş vrea să fiţi altfel de cum vă arătaţi în această întîi scrisoare... oh! să nu fie şi ultima. Cine altul decît un poet ar fi putut ierta, cu atîta bunăvoinţă, o tînără fată ghicindu-i gîndurile?

Vreau să vă vorbesc cu sinceritatea care v-a făcut să scrieţi primele rînduri ale scrisorii dumneavoastră. Din fericire, nu mă cunoaşteţi. Pot să v-o spun cu satisfacţie, nu sînt nici acea groaznică domnişoară Vilquin, nici foarte nobila şi foarte uscata domnişoară d'Hérouville, care pluteşte

între treizeci și cincizeci de ani, fără a se hotărî pentru o vîrstă tolerabilă.

Cardinalul d'Hérouville a înflorit în istoria Bisericii înaintea cardinalului pe care îl socotesc singurul mare personaj al familiei noastre, pentru că nu consider celebrități niște locotenenți-generali sau niște prelați autori ai unor volumașe de versuri prea lungi. Apoi eu nu locuiesc în splendida vilă a Vilquinilor; în vinele mele, slavă Domnului, nu curge nici a zecea milioana parte dintr-o picătură de sînge care și-a pierdut căldura în casele de comerț.

Țin în același timp și de Germania și de Franța de miazăzi, în gîndirea mea stăruie reveria tudescă, iar în sînge sprinteneala provensală. Sînt nobilă și după tată, și după mamă. După mamă, am rude în toate paginile Almanahului Gotha. În sfîrșit, mi-am luat toate măsurile pentru ca să nu fie în puterea nici unui om, nici măcar în puterea autorităților, de a mă demasca. Voi rămîne necunoscută. În ce privește nurii mei, cum spun normanzii, fiți pe pace, sînt cel puțin tot atît de frumoasă ca acea creatură mică (fericită fără s-o știe) asupra căreia s-au oprit privirile dumneavoastră și nu cred că sînt o sărăntoacă, deși în plimbările mele nu sînt însoțită de zece fii de pairi ai Franței. Am și văzut cum mi se joacă vodevilul abject al moștenitoarei adorate pentru milioanele ei. În sfîrșit, nu încercați în nici un fel să ajungeți pînă la mine. Din nefericire, deși sînt liberă, sînt păzită, de mine însămi în primul rînd și de niște oameni viteji care n-ar ezita să vă înfigă un cuțit în inimă dacă ați încerca să pătrundeți în refugiul meu. Nu spun aceasta pentru a vă stîrni curajul sau curiozitatea, nu cred că am nevoie de vreunul dintre aceste sentimente pentru a vă interesa, pentru a vă atașa de mine.

Răspund acum la ediția a doua, considerabil adăugită, a primei dumneavoastră scrisori.

Să vă fac o mărturisire: Văzînd că sînteți atît de neîncrezător și că mă luați drept o Corină, ale cărei improvizații m-au plictisit foarte mult, mi-am spus că de multe ori, stîrnindu-vă curiozitatea, a zecea muză v-a atras în alcovul ei și v-a oferit să gustați din fructele Parnasului ei de întreținută... Oh, fiți pe deplin liniștit, amicul meu: e adevărat că iubesc poezia, dar n-am «poezioare» în buzunar, iar ciorapii mei sînt și vor rămîne întotdeauna albi[1]*. Nu vă voi plictisi cîtuși de puțin cu «improvizații» într-unul sau două volume. În sfîrșit, dacă vă voi spune vreodată: «Veniți!», nu veți găsi deloc, asta o știți acum, o fată bătrînă, săracă și urîtă... O, amicul meu, dacă ați ști cît de mult regret că ați venit la Le Havre... În felul acesta, ați schimbat ceea ce numiți romanul meu... Nu, singur Dumnezeu poate cîntări în mîinile sale puternice tezaurul pe care l-am rezervat unui om atît de mare atît de încrezător, atît de perspicace încît să pornească de la el, pe temeiul scrisorilor mele sincere, după ce a pătruns, pas cu pas, în spațiul inimii mele și să vină la prima noastră întîlnire, cu simplitatea unui copil. Visam existența acestei candori la un om de geniu. Tezaurul l-ați distrus. Vă iert, trăiți la Paris și — cum spuneți — există și omul în poet. Mă veți considera, oare, din-această cauză, drept o fetiță care cultivă ogorul fermecat al iluziilor? Să nu ne amuzăm, aruncînd cu pietre în vitraliile sparte ale unui castel de multă vreme căzut în ruină. Om de spirit, cum de n-ați ghicit că lecția din prima, pedanta dumneavoastră scrisoare, domnișoara D'Este și-a ținut-o ea singură? Nu,*

[1] Aluzie ironică la femeile pedante, cu pretenții literare, numite în limba franceză *bas-bleus* — ciorapi albaștri (n. tr.)

scumpul meu poet, prima mea scrisoare n-a fost pietricica piciului care se plimbă de-a lungul drumurilor cu intenția de a face farse și se amuză să sperie cîte-un proprietar care-și citește lista impozitelor, la adăpostul ramurilor pomilor săi; nu, prima mea scrisoare a fost undița aruncată cu grijă din vîrful unei stînci de pe malul mării, cu speranța într-o pradă miraculoasă.

Tot ceea ce spuneți frumos despre familie are aprobarea mea. Bărbatului care îmi va plăcea, de care mă voi socoti demnă, îi voi dărui inima și viața mea, cu încuviințarea părinților mei; nu vreau nici să-i mîhnesc, nici să-i pun în fața unui fapt împlinit; am certitudinea că mă ascultă și, de altfel, nu au prejudecăți. În sfîrșit, știu să țin piept iluziilor fanteziei mele. Mi-am construit cu propriile mele mîini o fortăreață și am lăsat să fie întărită de devotamentul fără margini al celor care veghează asupra mea ca asupra unei comori, nu pentru că n-aș fi capabilă să mă apăr pe teren deschis; căci, trebuie s-o știți, hazardul m-a îmbrăcat cu o armură bine călită, pe care stă săpat cuvîntul DISPREȚ. Am cea mai adîncă oroare de tot ce miroase a calcul, de tot ce nu este pe de-a-ntregul nobil, pur, dezinteresat. Am cultul frumosului, al idealului, fără să fiu romanțioasă, dar după ce am fost astfel, numai cu mine însămi, în visele mele. Tocmai de aceea am recunoscut adevărul lucrurilor, exacte pînă la vulgaritate, pe care mi le-ați scris despre viața socială.

Pentru moment, nu sîntem și nu putem fi decît doi prieteni. De ce să cauți un prieten într-un necunoscut? veți spune dumneavoastră. Nu vă cunosc personal, dar inima, spiritul vi le cunosc, ele îmi plac și sufletul mi-e plin de sentimentele fără margini cărora numai un bărbat de geniu poate să le fie confident. N-aș vrea ca poemul din inima mea să fie zadarnic, el va străluci pentru

dumneavoastră așa cum ar fi strălucit numai pentru Dumnezeu. Ce lucru prețios să ai un bun camarad căruia să poți să-i spui totul! Veți refuza oare florile inedite ale tinerei fete care vor zbura spre dumneavoastră ca frumoasele musculițe spre razele soarelui? Sînt sigură că n-ați întîlnit încă niciodată acest noroc al spiritului: confidențele unei tinere fete! Ascultați-i ciripitul, acceptați cîntecele pe care pînă acum nu și le-a cîntat decît sieși, iar mai tîrziu, dacă sufletele noastre sînt cu adevărat apropiate, dacă experiența va dovedi că și caracterele noastre se potrivesc, un servitor bătrîn, cu părul alb, vă va aștepta pe marginea unui drum pentru a vă conduce într-o casă țărănească, într-o vilă, într-un castel, într-un palat, încă nu știu de ce gen va fi pavilionul galben și brun al căsătoriei (culorile Austriei), nici dacă acest deznodămînt este posibil; recunoașteți însă că este poetic și că domnișoara d'Este nu e o ființă dificilă! Nu vă lasă ea libertatea? Vine ea, îmboldită de gelozie, să arunce o privire în saloanele Parisului? Vă impune ea obligațiile unei influențe totale, lanțurile pe care paladinii și le puneau odinioară de bună voie de braț? Ea vă cere o alianță efectiv morală și secretă. Haideți, veniți spre inima mea cînd veți fi nefericit, rănit, obosit. Și atunci spuneți-mi totul, nu-mi ascundeți nimic, voi avea elixiruri pentru toate durerile dumneavoastră. Am douăzeci de ani, dar judecata mea are cincizeci și, din nefericire, am cunoscut într-un alter ego *al meu ororile și deliciile pasiunii. Știu cîte lașități și infamii poate conține inima omenească și totuși sînt cea mai cinstită dintre toate tinerele fete. Nu, nu-mi fac iluzii, dar am în schimb ceva mai bun: am încredere.*

Oricare ar fi soțul pe care-l voi avea, dacă l-am ales, acest bărbat va putea dormi liniștit, va putea să plece în India, la înapoiere mă va găsi terminînd broderia înce-

pută la plecarea lui, fără ca ochii mei să fi întîmpinat privirea cuiva, fără ca urechea mea să fi ascultat vorba vreunui bărbat. Şi în fiecare punct va recunoaşte un vers dintr-un poem al cărui erou va fi el. Chiar dacă mă voi fi lăsat înşelată de o înfăţişare frumoasă, dar mincinoasă, bărbatul acela va avea toate florile gîndurilor mele, toate cochetăriile tandreţei mele, sacrificiile tăcute ale unei resemnări mîndre şi nu cerşite. Da, mi-am jurat să nu-mi însoţesc bărbatul în afara casei cînd nu o va dori: voi fi divinitatea căminului său. Aceasta este religia mea. Dar de ce să nu-l pun la încercare şi să nu-l aleg pe bărbatul căruia îi voi fi ca viaţa pentru trup? Ce este o femeie care-l contrariază pe cel pe care-l iubeşte? Este boală în loc de viaţă. Prin viaţă înţeleg acea sănătate fericită care te face să te bucuri de fiece clipă.

Dar să revenim la scrisoarea dumneavoastră, care îmi va fi întotdeauna preţioasă. Da, nu glumesc, ea cuprinde ceea ce doream, este expresia unor sentimente prozaice tot atît de necesare familiei ca şi aerul pentru plămîni şi fără de care fericirea nu este posibilă. A acţiona ca un bărbat, a gîndi ca un poet, a iubi aşa cum iubesc femeile, iată ce doream prietenului meu şi ce nu mai este acum o himeră.

Adio, amicul meu. Pentru moment sînt săracă. Este unul din motivele pentru care ţin la masca mea, la incognito-ul meu, la fortăreaţa mea inexpugnabilă. V-am citit ultimele versuri în revistă, şi cu cîte delicii, după ce m-am iniţiat în măreţia austeră şi secretă a sufletului dumneavoastră!

Aţi fi tare nefericit ştiind că o tînără fată se roagă cu fervoare lui Dumnezeu pentru dumneavoastră, că îi sînteţi unicul gînd şi că nu aveţi alţi rivali decît un tată şi o mamă? Există vreun motiv să respingeţi nişte pagini pline de dumneavoastră, scrise pentru dumneavoas-

tră, care nu vor fi citite de altcineva? Procedați la fel față de mine. Sînt încă atît de puțin femeie, încît confidențele dumneavoastră, cu condiția să fie depline și adevărate, vor fi de ajuns să o facă fericită pe

a dumneavoastră
O. D'Este-M."

— Doamne! Oare m-am și îndrăgostit? exclamă tînărul referendar, dîndu-și seama că rămăsese cu scrisoarea în mînă timp de o oră, după ce o citise. Ce să fac? Ea crede că scrie marelui nostru poet! Să continui această înșelăciune? Este vorba de o femeie de patruzeci de ani sau de o tînără de douăzeci de ani?

Ernest rămase fascinat de prăpastia necunoscutului. Necunoscutul este infinitul obscur, și nimic nu este mai atrăgător. Din această întindere sumbră se ridică focuri care o săgetează din cînd în cînd și care colorează fantezii à la Martynn. În viața unui om ocupat, cum era Canalis, o astfel de aventură are soarta unei albăstrele pe care torentul o strivește de stînci; dar în viața unui referendar care așteaptă revenirea la putere a unui sistem al cărui reprezentant este protectorul său și care, din discreție, îl creștea pe Canalis cu biberonul pentru tribună, acea frumoasă fată, în care imaginația lui persista s-o vadă pe tînăra blondă, era inevitabil să-i pătrundă în inimă și să provoace acolo miile de distrugeri cauzate de romanele care intră într-o existență burgheză ca un lup într-o ogradă. Așadar, Ernest se gîndi mult la necunoscuta din Le Havre și răspunse cu următoarea scrisoare, scrisoare studiată, scrisoare pretențioasă, dar în care ciuda începea să dezvăluie pasiunea.

„Domnișoarei O. D'Este-M.

Domnișoară, este oare foarte loial să pătrundeți în inima unui tînăr cu gîndul ascuns de a-l abandona dacă nu corespunde dorințelor dumneavoastră, lăsîndu-i eterne regrete, arătîndu-i pentru cîteva clipe o imagine a perfecțiunii, fie ea și mimată, sau măcar un început de fericire? Am fost tare neprevăzător cerîndu-vă acea scrisoare în care începeți să depănați firul elegant al ideilor dumneavoastră. Un bărbat poate prea bine să facă o pasiune pentru o necunoscută care știe să îmbine atîta îndrăzneală cu atîta originalitate, atîta fantezie cu atîta sentiment. Cine n-ar dori să vă cunoască după ce a citit acea primă confidență? Trebuie să depun eforturi cu adevărat mari ca să-mi păstrez rațiunea, gîndind la dumneavoastră, deoarece ați făcut tot ce poate tulbura inima și mintea unui bărbat. De aceea și profit de restul de sînge rece pe care-l mai am în acest moment pentru a vă face umile imputări. Credeți, așadar, domnișoară, că niște scrisori mai mult sau mai puțin adevărate în raport cu viața așa cum e ea, mai mult sau mai puțin ipocrite, vor înlocui, oare, vreodată, imaginea noastră așa cum am arăta în viața cotidiană? Omul are o dublă personalitate. Există viața invizibilă, aceea a inimii, căreia niște scrisori îi pot fi de ajuns, și viața mecanică, aceea căreia i se acordă — vai! — mai multă importanță decît puteți crede la vîrsta pe care o aveți. Aceste două existențe trebuie să coincidă cu idealul pe care îl nutriți; ceea ce, în treacăt fie spus, se întîmplă foarte rar. Omagiul curat, spontan, dezinteresat al unui suflet însingurat, instruit și cast, este una din acele flori cerești ale cărei culori și al'cărui parfum te consolează de toate amărăciunile, de toate rănile, de toate trădările pe care le presupune viața literară pariziană; și vă mulțumesc cu elan; dar după această poe-

tică înșiruire a durerilor mele în schimbul perlelor bunăvoinței pe care mi-ați arătat-o, ce ați mai putea aștepta? N-am nici geniul, nici splendida situație a lordului Byron; și, mai ales, n-am aureola damnațiunii sale prefăcute și a falsei sale nefericiri sociale; dar ce ați fi așteptat din partea lui într-o împrejurare asemănătoare? Prietenia lui, nu-i așa? Ei bine, el, care nu trebuia să aibă decît orgoliu, era devorat de vanități care rănesc, sînt bolnăvicioase și descurajează sentimentul prieteniei. Eu, de o mie de ori mai mic decît el, n-aș putea avea trăsături urîte de caracter care fac viața neplăcută, iar, din prietenie, povara cea mai dificilă? În schimbul reveriilor dumneavoastră, ce veți primi? Necazurile unei vieți care nu va fi în întregime a dumneavoastră. Această învoială e fără sens. Iată de ce. Proiectatul dumneavoastră poem nu-i decît un plagiat. O tînără fată din Germania, care nu era ca dumneavoastră, pe jumătate nemțoaică, ci în întregime, în beția celor douăzeci de ani ai săi, l-a adorat pe Goethe; a făcut din el prietenul ei, credința ei, Dumnezeul ei, deși îl știa însurat. Doamna Goethe, ca o perfectă nemțoaică, ca soție de poet, a acceptat acest cult cu o bunăvoință foarte vicleană și care n-a lecuit-o pe Bettina. Ce s-a întîmplat? Această ființă a sfîrșit prin a se mărita cu un oarecare neamț pîntecos. Între noi fie zis, să recunoaștem că o tînără fată care s-ar fi făcut sluga geniului, care ar fi ajuns egala lui prin înțelegere, care l-ar fi adorat cu sfințenie pînă la moartea lui, așa cum a făcut-o una din acele divine figuri zugrăvite de către pictori pe obloanele capelelor lor, și care după ce Germania îl va fi pierdut pe Goethe, s-ar fi retras în cine știe ce singurătate, pentru a nu vedea pe nimeni, așa cum a făcut-o amica lordului Bolingbroke, să recunoaștem că această tînără fată s-ar fi încrustat în gloria poetului. Și dacă acesta e sublimul, ce ziceți de contrariul lui?

Nefiind nici lordul Byron, nici Goethe, doi uriași ai poeziei și ai egoismului, ci, pur și simplu, autorul cîtorva poezii prețuite, eu nu voi pretinde onorurile unui cult. Sînt foarte puțin martir. Sînt totodată inimos și ambițios, pentru că trebuie să-mi fac o situație și sînt încă tînăr. Vedeți-mă așa cum sînt. Bunătatea regelui, protecția miniștrilor săi, îmi asigură o existență onorabilă. Am toate aparențele unui om foarte obișnuit. Frecventez seratele din Paris absolut la fel ca primul venit, ca un neghiob, dar într-o trăsură ale cărei roți nu calcă pe un teren asigurat de venituri înscrise în registrul fiscului. Dacă nu sînt bogat, n-am deci nici relieful pe care-l dau mansarda, munca neînțeleasă, gloria în mizerie a unor oameni care valorează mai mult decît mine, ca d'Arthez, de exemplu. Ce deznodămînt prozaic căutați în fanteziile fermecătoare ale tinărului dumneavoastră entuziasm? Să ne oprim aici. Dacă am avut fericirea să vă par o raritate pe pămînt, ați fost pentru mine cera luminos și măreț, ca stelele care se aprind și dispar. Fie ca nimic să nu murdărească acest episod din viața noastră. Continuînd astfel, s-ar putea să vă iubesc, să fiu cuprins de una din acele pasiuni care înfrîng obstacolele, care aprind în inimă văpăi a căror violență iscă îndoieli în privința duratei lor; și, presupunînd că aș avea succes la dumneavoastră, vom termina în modul cel mai vulgar: o căsătorie, un menaj, copii... Oh! Bélise și Henriette Chrysale împreună, e oare cu putință?... Adio deci!"

„Domnului de Canalis

Amicul meu, scrisoarea dumneavoastră pe cît m-a bucurat pe-atît m-a mîhnit. Poate că în curînd citirea scrisorilor noastre ne va aduce numai bucurii. Înțelegeți-mă bine. Ne adresăm lui Dumnezeu, îi cerem o mul-

ţime de lucruri, dar el rămîne mut. Eu vreau să găsesc la dumneavoastră răspunsurile pe care Dumnezeu nu mi le dă. Prietenia dintre domnişoara de Gournay şi Montaigne nu se poate repeta? Nu cunoaşteţi menajul lui Simonde de Sismondi, la Geneva cel mai mişcător cămin cunoscut şi despre care mi s-a vorbit, ceva în genul marchizului şi marchizei de Pescaire, fericiţi chiar şi la bătrîneţe? Doamne! E oare imposibil să existe, ca într-o simfonie, două harfe care, la distanţă, îşi răspund una alteia, vibrează şi produc o delicioasă melodie? Bărbatul, singur în omenire, este totodată harfa, muzicianul şi ascultătorul. Mă vedeţi oare neliniştită în felul femeilor obişnuite? Oare nu ştiu că ieşiţi în lume, că vedeţi acolo cele mai frumoase şi cele mai spirituale femei din Paris? Oare nu pot presupune că una dintre acele sirene cataclizmeşte să vă înlănţuie cu solzii ei reci şi că v-a dat un răspuns care mă întristează prin consideraţiile lui prozaice? Există, amicul meu, ceva mai frumos decît aceste flori ale cochetăriei pariziene, există o floare care creşte pe piscurile numite «oameni de geniu», mîndria omenirii pe care o fecundează revărsînd asupră-i norii ce mintea lor îi soarbe din ceruri; această floare vreau s-o cultiv şi s-o fac să înflorească, deoarece parfumurile ei sălbatice şi blînde nu ne vor lipsi niciodată, ele sînt veşnice. Faceţi-mi cinstea să nu credeţi că în mine ar fi ceva vulgar. Dacă aş fi fost Bettina, căci ştiu la cine aţi făcut aluzie, n-aş fi fost niciodată doamna d'Arnim; iar dacă aş fi fost una din femeile lordului Byron, m-aş afla acum într-o mănăstire. M-aţi lovit în punctul meu sensibil. Nu mă cunoaşteţi, dar mă veţi cunoaşte. Simt în mine ceva sublim despre care se poate vorbi fără vanitate. Dumnezeu mi-a răsădit în suflet rădăcina acelei plante hibride născute în vîrful munţilor despre care am vorbit şi pe care nu vreau s-o pun într-un ghiveci de flori, la fereastră, ca

s-o văd ofilindu-se. Nu, acest caliciu minunat, unic, cu miresme îmbătătoare, nu va fi tîrît în vulgaritățile vieții; el vă aparține, este al dumneavoastră fără ca vreo privire să-l pîngărească, al dumneavoastră pe veci! Da, dragul meu, vă aparțin toate gîndurile mele, chiar și cele mai secrete, cele mai nebunești; vă aparține, fără nici o șovăială, inima unei tinere fete, vă aparține o nemărginită afecțiune. Dacă persoana dumneavoastră nu mi se va potrivi, nu mă voi mărita niciodată. Pot trăi viața inimii, a spiritului, a sentimentelor dumneavoastră; ele îmi plac și voi rămîne totdeauna ceea ce vă sînt: o prietenă. Dați dovadă de o frumoasă ținută morală și asta îmi ajunge. Aceasta îmi va fi viața. Nu îndepărtați o tînără și frumoasă slujitoare care nu dă înapoi, îngrozită, la ideea de a deveni într-o zi bătrîna guvernantă a poetului, de a fi cît puțin mama lui, menajera lui, cugetul lui, comoara lui. Această fată devotată, atît de necesară tuturor laturilor existenței este întruchiparea Prieteniei pure și dezinteresate, căreia îi mărturisim totul, care ascultă uneori, clătinînd din cap, a dojană și care veghează torcînd la lumina lămpii, pentru a fi prezentă cînd poetul se întoarce acasă leoarcă de ploaie sau bombănind. Iată-mi soarta, dacă nu-mi va fi dat s-o am pe aceea de soție fericită și devotată pe veci: eu zîmbesc atît uneia cît și celeilalte. Și credeți cumva că Franța va fi păgubită dacă domnișoara d'Este nu-i va da doi sau trei copii, dacă nu va fi o oarecare doamnă Vilquin? În ce mă privește, nu voi fi niciodată o fată bătrînă. Voi fi mamă prin binefaceri și prin colaborarea mea secretă cu existența unui om mare căruia îi voi consacra toate gîndurile și toate eforturile mele pe lumea asta. Am o profundă oroare de vulgaritate. Dacă sînt liberă, bogată, dacă mă știu tînără și frumoasă, nu voi aparține niciodată vreunui nătărău sub pretextul că e fiul unui pair al Franței, vreunui negu-

ţător care se poate ruina de pe o zi pe alta, vreunui bărbat chipeş care ar şi femeia, în menaj, nici vreunui bărbat care m-ar face să roşesc de douăzeci de ori pe zi fiindcă îi aparţin. Fiţi întru totul liniştit în această privinţă. Tatăl meu mă adoră prea mult pentru a-mi contraria dorinţele. Dacă îi plac poetului meu, dacă el îmi place, edificiul strălucitor al dragostei noastre va fi clădit la o asemenea înălţime încît va fi cu totul inaccesibil nefericirii: sînt un vulturaş, şi aţi vedea acest lucru din privirea mea. Nu voi repeta ceea ce v-am mai spus, ci o fac cu mai puţine cuvinte mărturisindu-vă că aş fi femeia cea mai fericită de a fi ţinută ca o prizonieră, din dragoste, aşa cum sînt ţinută acum prin voinţa părintească. Eh, amicul meu, să socotim ca un roman adevărat ceea ce ni se întîmplă prin vrerea mea.

O tînără fată, cu o imaginaţie aprinsă, închisă într-un foişor, moare de dorinţa de a alerga prin parcul în care îi pătrunde numai privirea; găseşte un mijloc de a-şi desfereca gratiile, sare pe fereastră, escaladează zidul parcului şi se duce să zburde la vecin. Ei bine, acea tînără fată este sufletul meu, iar parcul vecinului este talentul de care daţi dovadă. Oare nu este firesc? S-a văzut vreodată vecin să se plîngă că gardul i-a fost stricat de nişte picioare frumoase? Atîta pentru poet. Sublimul moralist din comedia lui Molière vrea motive? Iată-le. Dragul meu Géronte, de obicei căsătoriile se fac în poşida bunului simţ. O familie ia informaţii despre un tînăr. Dacă Leandrul recomandat de o vecină sau pescuit la un bal nu a furat, dacă nu are tare vizibile, dacă are averea dorită, dacă a absolvit un colegiu sau o şcoală de drept, corespunzînd astfel ideii vulgare despre educaţie, şi dacă are ţinută, i se permite să vină să vadă o tînără persoană, strînsă în corset încă de dimineaţă, căreia mama îi ordonă să fie foarte atentă la ce vorbeşte şi îi recomandă ca nimic

din sufletul, din inima ei să nu-i apară pe față, unde să-și întipărească un zîmbet de dansatoare care își încheie pirueta, înarmată cu instrucțiunile cele mai ferme privind pericolul de a-și arăta adevăratul caracter, și căreia i se recomandă să nu pară de o cultură îngrijorătoare. Părinții, după ce au căzut de acord asupra problemelor materiale, au bunăvoința să-i invite pe pretendenți să se cunoască, în momentele destul de rare cînd sînt singuri, cînd stau de vorbă, cînd se plimbă fără pic de libertate, deoarece, se și știu legați unul de altul. Un bărbat își costumează atunci atît sufletul cît și trupul, iar tînăra fată, în ceea ce o privește, face la fel. Această jalnică comedie, ce cuprinde de-a valma buchete de flori, podoabe, spectacole, se cheamă «a face curte logodnicei». Iată ce m-a revoltat și de ce vreau ca o căsătorie legală să urmeze unei îndelungate căsnicii a sufletelor. În întreaga ei viață, numai în acest moment îi sînt necesare unei tinere fete reflecția, clarviziunea, experiența. Am dreptul, voința, puterea, permisiunea să mă nenorocesc cu mîna mea, și fac uz de această posibilitate, așa cum a făcut și mama mea, care, călăuzită de instinct, s-a măritat cu cel mai generos, cel mai devotat, cel mai drăgăstos bărbat, îndrăgit într-o seară pentru frumusețea lui. Vă știu liber, poet și frumos. Fiți sigur că n-aș fi ales drept confident pe unul dintre confrații dumneavoastră întru Apolo. Dacă mama mea a fost sedusă de frumusețe, care este, poate, geniul formei, eu de ce n-aș fi atrasă și de spirit și de formă? Voi fi oare mai edificată studiindu-vă prin corespondență decît începînd prin experiența cîtorva luni de curte? Aceasta e întrebarea, ar spune Hamlet. Dar procedeul meu, dragă Chrysale, are cel puțin avantajul de a nu compromite persoana noastră. Știu că dragostea își are iluziile ei și că orice iluzie este trecătoare. Acesta e motivul atîtor despărțiri între îndrăgostiți care se credeau uniți pe viață.

Adevărata încercare este suferința și fericirea. Abia după ce au trecut prin această dublă încercare a vieții, dezvăluindu-și astfel defectele și calitățile și cunoscîndu-și unul altuia caracterul, două ființe pot să păsească mînă în mînă pînă la mormînt; dar, dragul meu Argante, cine vă spune că mica dramă care a început între noi nu are viitor? În orice caz, n-am avut oare plăcerea corespondenței noastre?

Vă aștept ordinele, monseniore, și sînt, din toată inima, a dumneavoastră
O. d'Este-M.

„Domnișoarei O. d'Este-M.

Știți ce, sînteți un demon și vă iubesc! Oare aceasta ați vrut, făptură ieșită din comun? Poate vreți doar să vă alungați lincezeala provincială prin spectacolul prostiilor de care e capabil un poet? Ar fi o faptă într-adevăr răutăcioasă. Din cele două scrisori ale dumneavoastră se degajă efectiv suficientă șiretenie pentru a trezi această îndoială în mintea unui parizian. Nu mai sînt însă stăpîn pe mine, viața și viitorul meu depind de răspunsul pe care mi-l veți da. Spuneți-mi dacă certitudinea unei afecțiuni nemărginite, dăruite în pofida convențiilor sociale, v-ar mișca? În sfîrșit, dacă îmi îngăduiți să vă caut... Îmi sînt rezervate destule incertitudini și neliniști pînă voi ști dacă persoana mea vă place. Dacă îmi răspundeți favorabil, îmi schimb viața și spun adio unui mare număr de necazuri pe care avem nebunia să le numim fericire. Fericirea, draga mea necunoscută, este ceea ce visați dumneavoastră: o deplină contopire a sentimentelor, o perfectă potrivire sufletească, o puternică am-

prentă a frumosului ideal (ceea ce Dumnezeu ne îngăduie să avem aici, pe pămînt) asupra acțiunilor vulgare ale vieții, căreia trebuie să-i dăm ce-i al ei, în sfîrșit statornicia inimii, mai de prețuit decît ceea ce numim fidelitate. Mai poate fi vorba de un sacrificiu cînd în joc e un bine suprem, visul poeților, visul tinerelor fete, poemul pe care orice inteligență deosebită, la începutul vieții și atunci cînd gîndirea își încearcă aripile, l-a mîngîiat din priviri și l-a sorbit din ochi pentru a-l vedea sfărîmîndu-se de o piedică pe cît de dură pe atît de vulgară, căci pentru aproape toți oamenii călcîiul Realității strivește imediat acest mugur misterios care nu înflorește aproape niciodată? Tocmai de aceea încă nu voi vorbi despre mine, nici despre trecutul meu, nici despre caracterul meu, nici despre o afecțiune, filială din partea mea, pe care ați și alterat-o, și al cărei efect asupra vieții mele explică cuvîntul sacrificiu. M-ați și făcut să uit multe, ca să nu spun că m-ați făcut să devin ingrat: vă este de ajuns? Oh, vorbiți, spuneți un cuvînt și vă voi iubi pînă cînd mi se vor închide ochii, așa cum marchizul de Pescara și-a iubit soția, ca Romeo pe Julieta lui. Viața noastră, cel puțin pentru mine, va fi acea fericire senină pe care Dante o numește elementul Paradisului *său, poem cu mult superior* Infernului. *Ce ciudat, nu de mine, ci de dumneavoastră mă îndoiesc în lungile meditații în care mi-a plăcut, ca și dumneavoastră poate, să străbat drumul himeric al unei existențe visate. Da, draga mea, simt că pot să iubesc astfel, să pășesc spre mormînt cu o dulce încetineală și mereu cu zîmbetul pe buze, dînd brațul unei femei iubite, fără să-i tulbur vreodată seninătatea sufletului. Da, am curajul să-mi imaginez bătrînețea noastră, să ne vedem cu părul alb, ca venerabilul istoric al Italiei, însuflețiți de aceeași afecțiune, dar transformați cu fiecare anotimp. Iată, nu mai pot să fiu doar prietenul dumnea-*

voastră. Deși Chrysale, Oronte și Argante retrăiesc, spuneți, în mine, încă nu sînt destul de bătrîn pentru a bea dintr-o cupă întinsă de mîinile fermecătoare ale unei femei voalate fără să simt o dorință atroce de a-i sfîșia dominoul, masca, și de a-i vedea chipul. Sau nu-mi mai scrieți, sau dați-mi speranță să vă zăresc, sau abandonez partida. Oare trebuie să vă spun adio? Îmi permiteți să semnez

Prietenul dumneavoastră?"

„Domnului de Canalis"

Cîtă lingușeală! Cu cîtă repeziciune s-a transformat gravul Anselme în frumosul Leandru! Cui trebuie să-i atribui o asemenea schimbare? Oare acelor rînduri negre pe care le-am așternut pe albul hîrtiei, acelor idei care sînt față de florile sufletului meu ceea ce este un trandafir desenat cu creionul negru față de trandafirii din grădină? Sau amintirii tinerei fete luată drept mine și care este față de persoana mea ceea ce este camerista față de stăpîna ei? Ne-am inversat rolurile? Eu sînt Rațiunea? Sînteți Fantezia? Să lăsăm gluma la o parte. Scrisoarea dumneavoastră mi-a îmbătat sufletul, l-a făcut să cunoască primele bucurii pe care nu le datorez sentimentelor de familie. Ce sînt, cum a spus un poet, legăturile de sînge, care au atîta greutate pentru sufletele obișnuite, în comparație cu cele pe care mi le făurește cerul în simpatiile misterioase? Dați-mi voie să vă mulțumesc... Nu, pentru asemenea lucruri nu se mulțumește... Fiți binecuvîntat pentru fericirea pe care mi-ați dat-o; fie să trăiți bucuria pe care mi-ați răspîndit-o în suflet. Mi-ați explicat unele nedreptăți aparente ale vieții sociale. Gloria are în ea ceva strălucitor, bărbătesc, care nu i se potri-

veşte decît bărbatului şi Dumnezeu ne-a interzis să purtăm această aureolă, lăsîndu-ne în schimb iubirea, tandreţea pentru a răcori frunţile încinse de lumina ei cruntă. Mi-am simţit misiunea, sau, mai degrabă, mi-aţi confirmat-o.

Uneori, amicul meu, m-am trezit dimineaţa cu un calm sufletesc inimaginabil. Un fel de pace, tandră şi divină, mă făcea să mă gîndesc la cer. Primul meu gînd era ca o binecuvîntare. Numeam aceste dimineţi: «micile mele treziri din Germania» [1]*, în opoziţie cu apusurile mele de soare din sud, pline de acţiuni eroice, de bătălii, de serbări romane şi de poeme înflăcărate. Ei bine, după ce am citit acea scrisoare în care vădeaţi o nerăbdare febrilă, am simţit în inimă răcoarea uneia din acele deşteptări cereşti cînd iubeam aerul, natura şi mă simţeam sortită să mor pentru o fiinţă iubită. Una dintre poeziile dumneavoastră:* Cîntecul unei tinere fete, *zugrăveşte aceste clipe delicioase cînd te simţi cuprins de o bucurie calmă, cînd simţi nevoia să te rogi, şi ea este poezia mea favorită. Vreţi să adun toate măgulirile mele într-una singură? Vă cred demn să fiţi eu!...*

Scrisoarea pe care mi-aţi trimis-o, deşi scurtă, mi-a permis să citesc în inima dumneavoastră. Da, v-am ghicit reacţiile furtunoase, curiozitatea stîrnită, proiectele, toate vreascurile puse (de cine?) pe rugurile inimii. Totuşi, încă nu ştiu destul despre dumneavoastră pentru a vă satisface rugămintea. Ştiţi, dragul meu, misterul îmi îngăduie acel abandon care lasă să se vadă pînă în adîncul sufletului. Odată văzută, adio cunoaştere reciprocă. Vreţi un pact? Primul încheiat între noi v-a fost dezavantajos?

[1] În limba franceză *mes petits levers*, aluzie la ceremonialul care avea loc dimineaţa, la curtea regelui Franţei, cînd suveranul se trezea din somn (n. tr.)

Aţi cîştigat prin el stima mea. Şi e mare lucru, prietene, o admiraţie dublă de stimă. Descrieţi-mi întîi, în puţine cuvinte, viaţa pe care o duceţi, apoi povestiţi-mi cum trăiţi la Paris, zi de zi, fără nici o mistificare, ca şi cum, aţi vorbi cu o veche prietenă; ei bine, după asta voi avea grijă ca prietenia noastră să facă un pas înainte. Vă voi vedea, amicul meu, v-o promit. Şi asta e mult... Toate acestea, dragul meu, nu înseamnă nici o legătură, nici o aventură, vă previn, nu pot duce la nici o galanterie, cum spuneţi între voi, bărbaţii. E vorba de viaţa mea, şi ceea ce îmi stîrneşte uneori groaznice remuşcări pentru gîndurile pe care le las să zboare în stoluri spre dumneavoastră, e vorba totodată de viaţa tatălui şi mamei mele, pe care-i ador, cărora alegerea mea trebuie să le placă şi care trebuie să-şi găsească în prietenul meu un adevărat fiu.

În ce măsură spiritul dumneavoastră superb, căruia Dumnezeu îi dă aripile îngerilor fără a-i da întotdeauna şi perfecţiunea lor, poate să se plece în faţa familiei, în faţa măruntelor ei mizerii?... Cît nu m-am gîndit la asta! O, dacă mi-am spus în sinea mea, înainte de a veni spre dumneavoastră; «Să mergem...», nu înseamnă că pe drum nu mi-a bătut inima, şi nu mi-am ascuns nici aridităţea drumului, nici greutăţile muntelui pe care urma să-l urc. Am meditat îndelung la toate. Oare nu ştiu că oamenii eminenţi, cum sînteţi dumneavoastră, au cunoscut dragostea pe care au inspirat-o, ca şi pe aceea pe care au simţit-o, că au trăit mai mult de un roman şi că dumneavoastră, mai ales, nutrind acele himere pentru care femeile plătesc preţuri nebuneşti, v-aţi ales cu mai multe deznodăminte decît capitole de început? Şi totuşi mi-am spus: «Să mergem!» pentru că am studiat mai mult decît credeţi geografia acelor piscuri ale Omenirii pe care le-aţi găsit glaciale. Nu mi-aţi spus despre Byron şi Goethe că

erau doi coloşi ai egoismului şi ai poeziei? Eh, amicul meu, aţi comis astfel greşeala pe care o fac oamenii superficiali; poate, însă, că la dumneavoastră a fost generozitate, falsă modestie sau dorinţa de a scăpa de mine. Îi este îngăduit vulgului, dar nu dumneavoastră, să luaţi rezultatul străduinţilor drept o manifestare a personalităţii. Nici lordul Byron, nici Goethe, nici Walter Scott, nici Cuvier, nici inventatorul nu-şi aparţin, ei sînt sclavii ideii lor; iar această forţă misterioasă este mai geloasă decît o femeie, ea îi absoarbe, îi face să trăiască şi îi ucide în folosul ei. Manifestările vizibile ale acestei existenţe ascunse se aseamănă, prin rezultatul lor, cu egoismul; dar cum să îndrăzneşti să spui că un om care s-a vîndut plăcerii, instruirii sau măreţiei epocii sale este un egoist? O mamă capătă oare personalitate cînd jertfeşte totul copilului său?... Ei bine, detractorii geniului nu văd fecunda lui maternitate, asta-i tot. Viaţa poetului este în asemenea măsură un sacrificiu neîntrerupt, încît el are nevoie de o organizare excepţională pentru a se putea bucura de plăcerile unei vieţi obişnuite; de altfel, cîte necazuri nu dau peste el cînd, după exemplul lui Molière, vrea să trăiască viaţa sentimentelor, exprimîndu-le în forma lor culminantă: căci pentru mine, suprapus vieţii sale particulare, comicul lui Molière este oribil. Generozitatea geniului mi se pare cvasidivină, iar eu v-am situat în această familie nobilă a pretinşilor egoişti. A, dacă aş fi întîlnit uscăciunea, calculul, ambiţia acolo unde admir tot ce este mai scump sufletului meu, nici nu vă daţi seama ce durere m-ar fi cuprins! Am cunoscut decepţia încă în pragul vîrstei de şaisprezece ani! Ce-aş fi devenit aflînd, la douăzeci de ani, că gloria este mincinoasă, văzînd că cel ce, în operele sale, exprimă atîtea sentimente ascunse în inima mea, nu înţelege această inimă cînd ea i se dezvăluie numai lui? O, amicul meu, ştiţi ce s-ar fi

întîmplat cu mine ? Veți pătrunde în ascunzișul sufletului meu. Ei bine, i-aș fi spus tatălui meu : «Aduceți-mi ginerele care vă va fi pe plac, renunț la orice dorință, măritați-mă pentru voi !» Și să fi fost acel bărbat notar, bancher, avar, prost, un provincial plicticos ca o zi ploioasă, vulgar ca un alegător la colegiul de jos, să fi fost fabricant sau vreun brav militar lipsit de spirit, el ar fi avut în mine slujitoarea cea mai resemnată și cea mai grijulie. Numai că, îngrozitoare sinucidere de fiecare clipă, sufletul meu nu s-ar fi deschis niciodată la lumina dătătoare de viață a unui soare iubit, nici un murmur n-ar fi dezvăluit nici tatălui meu, nici mamei mele, nici copiilor mei, sinuciderea făptuită de ființa care, în această clipă, zgîlțîie zăbrelele închisorii mele, care aruncă fulgere prin ochii mei, care zboară cu aripile larg desfăcute spre dumneavoastră, care se așează ca o Polymnie în colțul în care lucrați, respirînd aerul, examinînd totul cu o blîndă curiozitate în priviri. Uneori, pe cîmp, unde m-ar fi dus soțul meu, văzînd o dimineață splendidă, aș fi vărsat, pe ascuns, cîteva lacrimi într-adevăr amare. În sfîrșit, aș fi avut în suflet și într-un colț al comodei mele o comoară, cum au toate fetele decepționate în dragoste, biete suflete poetice, atrase în suplicii de niște zîmbete !... Eu, însă, cred în dumneavoastră, amicul meu. Această credință îndreaptă gîndurile cele mai fantastice ale ambiției mele secrete, iar cîteodată — vedeți pînă unde merge sinceritatea mea — aș vrea să fi ajuns la jumătatea romanului pe care abia îl începem, atîta tărie simt în sentimentele mele, atîta forță a iubirii în inimă, atîta constanță în rațiune, atîta eroism pentru obligația pe care mi-o asum, dacă dragostea se poate transforma vreodată în obligație !

Dacă v-ar fi dat să mă urmați în minunatul refugiu unde ne văd trăind fericiți, dacă mi-ați cunoaște proiectele, v-ar scăpa o frază teribilă cuprinzînd și cuvîntul

nebunie, iar eu aș fi poate crunt pedepsită pentru că am trimis atîta poezie unui poet. Da, vreau să fiu un izvor, inepuizabil ca o țară frumoasă, tot timpul celor douăzeci de ani pe care ni-i acordă natura ca să strălucim. Vreau să înlătur plictiseala prin cochetărie și căutări. Voi fi curajoasă pentru prietenul meu, așa cum sînt femeile pentru societate. Vreau să dau fericirii mereu altă față, să dau tandreței o notă spirituală, să pun ceva picant în fidelitate. Ambițioasă, vreau să ucid rivalele în trecut, să înlătur necazurile exterioare prin blîndețea soției, prin mîndra ei abnegație și să am toată viața grijile cuibului, pe care păsările le au doar timp de cîteva zile. Această zestre imensă trebuie să fie oferită unui om superior înainte de a cădea în mocirla tranzacțiilor vulgare. Mai găsiți acum că prima scrisoare a fost o greșeală? Suflul unei voințe misterioase m-a aruncat spre dumneavoastră, după cum o furtună poartă o tufă de trandafir pînă în inima unei sălcii maiestuoase. Iar în scrisoarea pe care o țin aici, pe inimă, ați exclamat: «E vrerea Domnului!», așa cum a făcut-o strămoșul dumneavoastră cînd a plecat în cruciadă.

Oare n-o să spuneți: «Cît e de vorbăreață?» Toți din jurul meu spun: «Cît e de tăcută, domnișoara!»

O. d'Este-M."

Persoanelor prin a căror bunăvoință aceste scrisori au ajuns la dispoziția *Comediei umane*, li s-au părut foarte originale; dar admirația lor pentru acest duel între două spirite încrucișînd pana, în timp ce fețele lor sînt mascate de cel mai strict incognito, s-ar putea să nu fie împărtășită. Din o sută de spectatori, pe optzeci i-ar plictisi acest asalt. Respectul datorat, în orice țară cu o guvernare constituțională, majorității, fie ea doar presupusă,

a determinat suprimarea a unsprezece alte scrisori pe care și le-au trimis Ernest și Modeste în cursul lunii septembrie ; dacă o majoritate măgulitoare le cere, să sperăm că ea va asigura și mijloacele ca să le includem cîndva aici.

Solicitate de un spirit tot atît de agresiv pe cît părea de gingașă inima, sentimentele realmente eroice ale bietului secretar se dezlănțuiră în aceste scrisori pe care închipuirea fiecăruia le va vedea poate mai frumoase decît sînt, ghicind acea înțelegere între două suflete libere. Așa încît, Ernest nu mai trăia decît prin aceste dulci bilete, așa cum un avar nu mai trăiește decît prin biletele de bancă ; în timp ce la Modeste, o dragoste profundă lua locul plăcerii de a aduce agitație într-o viață glorioasă, de a fi, cu toată depărtarea, rațiunea însăși a acelei vieți, inima lui Ernest completa gloria lui Canalis. Din păcate, deseori este nevoie de doi oameni pentru a forma un iubit perfect, așa cum în literatură nu creezi un tip decît folosind trăsăturile individuale ale cîtorva caractere asemănătoare. De cîte ori n-a spus o femeie într-un salon, după o convorbire intimă : „Acesta ar fi idealul sufletului meu, dar simt că-l iubesc pe acela, care nu este decît visul simțurilor !"

Ultima scrisoare scrisă de Modeste — și pe care iat-o — ne îngăduie să zărim insula fazanilor spre care meandrele acestei corespondențe îi purtase pe cei doi îndrăgostiți.

„Domnului de Canalis

Să fiți duminică la Le Havre ; intrați în biserică, dați-i ocol, după liturghia de la ora unu, o dată sau de două ori, ieșiți fără a spune nimănui nimic, fără a întreba ceva pe indiferent cine, dar s-aveți un trandafir

alb la butonieră. Întoarceți-vă apoi la Paris, veți găsi acolo un răspuns. Acest răspuns nu va fi ceea ce credeți, căci, v-am spus-o, viitorul nu-mi aparține încă... Dar n-aș fi cu adevărat o nebună să vă spun da, fără să vă fi văzut? Cînd vă voi fi văzut, voi putea spune nu, fără să vă jignesc, fiind sigură că rămîn necunoscută."

Această scrisoare a fost trimisă în ajunul luptei inutile care urma să aibă loc între Modeste și Dumay. Fericita Modeste aștepta, deci, cu o nerăbdare bolnăvicioasă duminica, atunci cînd ochii vor dezminți sau vor da dreptate spiritului, inimii, una din clipele cele mai solemne din viața unei femei și pe care trei luni de comunicări de la suflet la suflet o îmbrăcau cu tot fabulosul ce și-l poate dori fata cea mai exaltată.

Toată lumea, exceptînd mama, luase toropeala acestei așteptări drept calmul nevinovăției. Oricît de puternice ar fi legile familiei și interdicțiile religioase, există numeroase Julie d'Estanges, numeroase Clarisse, cu sufletul plin ca o cupă care se revarsă sub un impuls divin. Oare nu era sublimă Modeste făcînd o sforțare uriașă ca să-și reprime tinerețea exuberantă, ca să rămînă ascunsă? Trebuie să spunem că amintirea surorii sale era mai puternică decît orice interdicții sociale; ea își călise voința pentru a nu-și nesocoti nici tatăl, nici familia. Dar ce furtună în suflet! Și cum să n-o fi ghicit o mamă?

A doua zi, Modeste și doamna Dumay o conduseră, la ora prînzului, pe doamna Mignon la soare, pe bancă, în mijlocul florilor. Oarba își întoarse fața palidă și zbîrcită în direcția oceanului, inspiră mireasma mării și luă mîna Modestei, care rămase lîngă ea. Cînd să-i pună întrebări fiicei, mama oscila între iertare și dojană, de-

oarece recunoscuse dragostea, iar Modeste i se părea, ca și falsului Canalis, o excepție.

— Numai de s-ar întoarce tatăl tău la timp! Dacă mai întîrzie, din tot ce iubește nu te va mai găsi decît pe tine! Tocmai de aceea, Modeste, promite-mi din nou să nu-l părăsești niciodată, spuse ea cu tandrețe maternă.

Modeste duse mîinile mamei sale la buze și le sărută, ușor, răspunzînd:

— Mai trebuie să ți-o repet?

— Ah, copila mea, ți-o cer pentru că eu însămi mi-am părăsit tatăl ca să-mi urmez soțul! Iar tatăl meu era totuși singur, nu avea alt copil în afară de mine... Ceea ce-ți cer este să te măriți după vrerea tatălui tău, să-i păstrezi un loc în inimă, să nu-l jertfești fericirii tale, să-l menții în mijlocul familiei. Înainte de a-mi pierde vederea, i-am scris care sînt dorințele mele și le va împlini; îi cer să nu-și împartă averea, nu pentru că nu aș avea încredere în tine, dar poți fi vreodată sigur de un ginere? Eu, fiica mea, am fost înțeleaptă? Un semn cu ochiul mi-a hotărît viața. Frumusețea, această firmă atît de înșelătoare, mie mi-a spus adevărul; dar, chiar de-ar fi la fel pentru tine, biet copil, jură-mi că dacă, așa cum s-a întîmplat cu mama ta, te vor atrage aparențele, îi vei lăsa tatălui tău grija de a se informa despre moravurile, inima și viața dusă pînă atunci de cel pe care îl vei fi ales, dacă din întîmplare îți vei alege un bărbat.

— Nu mă voi mărita niciodată decît cu consimțămîntul tatălui meu, răspunse Modeste.

Mama păstră cea mai adîncă tăcere după primirea acestui răspuns și fața ei aproape încremenită vădea că meditează în felul orbilor, cîntărind într-însa tonul fiicei sale.

— Pentru că, vezi tu, copila mea, spuse în sfîrșit doamna Mignon după o lungă tăcere, dacă greșeala Carolinei mă ucide cu încetul, tatăl tău n-ar supraviețui unei greșeli comise de tine ; îl cunosc, își va zbura creierii.

Modeste făcu cîțiva pași pentru a se depărta de mama ei și reveni după o clipă.

— De ce ai plecat de lîngă mine ? întrebă doamna Mignon.

— M-ai făcut să plîng, mamă, răspunse Modeste.

— Ei bine, îngerașul meu, sărută-mă. Nu iubești pe nimeni aici ?... Nu ai pe cineva care-ți acordă atenție ? întrebă ea, ținînd-o pe genunchi, inimă lîngă inimă.

— Nu, mamă dragă, răspunse mica iezuită.

— Poți să mi-o juri ?

— O, desigur ! exclamă Modeste.

Doamna Mignon nu mai spuse nimic, mai avea îndoieli.

— În sfîrșit, dacă ți-ai alege un soț, tatăl tău ar afla ?

— Am promis-o și surorii mele, și ție, mamă. Ce greșeală vrei să fac cînd aud tot timpul : „Gîndește-te la Bettina !“ Biata mea soră !

În momentul cînd, după cuvintele „biata mea soră !“ rostite de Modeste, se stabili un armistițiu al tăcerii între fiică și mamă, din ai cărei ochi stinși curgeau lacrimi pe care Modeste nu le putu opri, nici punîndu-se în genunchi lîngă doamna Mignon și spunîndu-i : „Iartă-mă, iartă-mă, mamă !“, admirabilul Dumay urca panta spre Ingouville cu pas susținut, lucru neobișnuit în viața casierului.

Trei scrisori aduseseră ruina, o scrisoare readucea bogăția. În aceeași dimineață, Dumay primise, printr-un căpitan venit din mările Chinei, prima știre de la patronul său, singurul lui prieten.

„Domnului Dumay, fost casier
al casei Mignon

Dragul meu Dumay, exceptînd neprevăzutul navigației, voi urma îndeaproape corabia prin mijlocirea căreia îți scriu; n-am vrut să părăsesc nava mea, cu care m-am obișnuit. Îți spusesem: «Lipsa de știri înseamnă știri bune!» Dar de la primul cuvînt al acestei scrisori te vei bucura, căci primul cuvînt este: «Am pe puțin șapte milioane!» O bună parte din ei îi aduc sub formă de indigo, o treime în valori bine cotate la Londra și Paris, iar o altă treime în aur curat. Banii trimiși de tine m-au ajutat să ating cifra pe care mi-o fixasem, voiam două milioane pentru fiica mea și bunăstarea pentru mine. Am făcut negoț de opiu cu ridicata pentru firme din Canton de zece ori mai bogate decît mine. Nici nu vă imaginați, în Europa, ce reprezintă bogații negustori chinezi. Mă duceam din Asia Mică, unde îmi procuram opiu la preț scăzut, la Canton, unde livram cantitățile mele companiilor care îl comercializează. Ultima mea expediție a avut loc în insulele Malaeziei, unde am putut să schimb venitul din opiu pe indigoul meu de primă calitate. De aceea, poate, voi avea cinci sau șase sute de mii de franci în plus, căci socotesc indigoul numai la cît l-am plătit. M-am simțit tot timpul bine, n-am avut nici cea mai ușoară boală. Iată ce înseamnă să muncești pentru familia ta! Încă din al doilea an, am putut să devin proprietarul vasului Mignon, *un bric frumos de șapte sute de tone, construit din lemn de tec, căptușit cu aramă și ale cărui amenajări au fost făcute pentru mine. Acesta constituie și el o avere. Viața pe mare, activitatea dorită pentru comerțul meu, eforturile mele ca să devin un fel de căpitan de cursă lungă m-au menținut într-o stare*

de sănătate excelentă. Dar vorbindu-ți despre toate acestea, nu-ți vorbesc despre copila și despre scumpa mea soție ! Ești bogat, Dumay. Partea ta, separat de averea mea, urcă la cinci sute șaizeci de mii de franci, pe care ți-i trimit printr-un mandat care nu-ți va fi achitat decît ție de către casa Mongenod de la New York, prevenită de pe acum. Cîteva luni încă și vă voi revedea pe toți, sper, bine sănătoși. Și-acum, dragul meu Dumay, dacă îți scriu numai ție, este pentru că vreau să păstrez secretul asupra averii mele și pentru că vreau să-ți las grija de a-i pregăti pe îngerii mei pentru bucuria reîntoarcerii. M-am săturat de negoț și vreau să plec din Le Havre. Intenția mea este de a răscumpăra domeniul și castelul de La Bastie, de a institui un majorat cu o rentă de cel puțin o sută de mii de franci și de a cere regelui favoarea ca ginerele meu să-mi poarte numele și titlul. Or, tu cunoști, bietul meu Dumay, nenorocirea care ni s-a tras din strălucirea fatală a opulenței. Prin ea am pierdut onoarea uneia dintre fiicele mele. Am condus înapoi în Java pe cel mai nefericit tată : un biet negustor olandez, cu o avere de nouă milioane, căruia ambele fiice i-au fost răpite de niște mizerabili, și am plîns împreună ca doi copii. Așadar, nu vreau să se știe de averea mea. Tocmai de aceea nu voi debarca la Le Havre, ci la Marsilia. Secundul meu este un provensal, un fost servitor al familiei mele, pe care l-am ajutat să-și facă o mică avere. Castagnould va primi instrucțiuni pentru a răscumpăra La Bastie și voi vinde indigoul prin mijlocirea casei Mongenod. Îmi voi depune fondurile la Banca Franței și mă voi întoarce la voi atribuindu-mi o avere aparentă de numai un milion, în mărfuri. Se va presupune că zestrea Modestei este doar de două sute de mii de franci. Principala mea preocupare va fi să-mi

aleg un ginere demn să-mi preia numele, stemele, titlurile. Nu m-am îndoit de tine, dragul meu, nici o clipă. M-am gîndit că buna și admirabila mea soție, soția ta și cu tine ați ridicat un zid în jurul fiicei mele și că voi putea pune o sărutare plină de speranțe pe fruntea îngerului care mi-a rămas. După ce am luptat în război și am făcut negoț, vom face agricultură, iar tu vei fi administratorul nostru. Îți convine? Astfel, vechiul meu prieten, iată-te liber să-ți hotărăști comportarea față de familia mea, să vorbești despre succesele mele sau să le ții sub tăcere. Am încredere în prudența ta; vei spune ceea ce vei socoti că e bine. În patru ani, cîte schimbări de caracter nu se pot produce? Las totul pe seama ta. Adio, dragul meu Dumay. Spune-le alor mei că nu i-am uitat și că-i sărut din inimă zi de zi, seara și dimineața. Al doilea mandat, de asemenea personal, de patruzeci de mii de franci este pentru familia mea pînă una alta.

Patronul și prietenul tău,
Charles Mignon"

— Tatăl tău se întoarce, spuse doamna Mignon fiicei sale.

— De unde știi asta, mamă? întrebă Modeste.

— Numai asemenea veste putea să-l facă pe Dumay să alerge.

Modeste, adîncită în gîndurile ei, nu-l văzuse și nu-l auzise pe Dumay.

— Victorie! strigă locotenentul încă de la poartă. Doamnă, colonelul n-a fost niciodată bolnav și se întoarce... se întoarce pe *Mignon*, o frumoasă navă a lui,

care trebuie să valoreze, împreună cu încărcătura ei, despre care-mi scrie, opt sau nouă sute de mii de franci; el vă recomandă însă cea mai mare discreție, fiindcă poartă încă în inimă rana lăsată de nenorocirea micuței noastre răposate.

— Și-a făcut în ea un loc de mormînt, spuse doamna Mignon.

— Și atribuie această nenorocire, ceea ce mi se pare probabil, cupidității pe care o stîrnesc marile averi la tineri... Să ne bucurăm între noi, să nu spunem nimic nimănui, nici lui Latournelle, dacă se poate. Domnișoară, spuse el Modestei, la ureche, scrieți-i tatălui dumneavoastră o scrisoare, care să-i parvină înainte de sosirea lui la Le Havre, întrucît el este nevoit să treacă prin Paris. Scrieți-i pe larg, aveți tot timpul, voi lua scrisoarea luni, căci luni sigur voi pleca la Paris...

Modeste se temu că Dumay și Canalis se vor întîlni și vru să urce în camera ei ca să scrie și să amîne întîlnirea.

— Domnișoară, reluă Dumay cu toată umilința, bărîndu-i trecerea, spuneți-mi că tatăl dumneavoastră își regăsește fiica fără alt sentiment în inimă decît acela pe care l-a avut la plecarea sa pentru el și pentru mama dumneavoastră.

— I-am jurat surorii și mamei mele, mi-am jurat mie însămi să fiu consolarea, fericirea și gloria tatălui meu și așa va fi! răspunse Modeste, aruncîndu-i lui Dumay o privire mîndră și disprețuitoare. Nu-mi tulburați, prin bănuieli jignitoare bucuria de a-l ști pe tatăl meu curînd în mijlocul nostru. Inima unei tinere fete nu poate fi împiedicată să palpite, doar n-o să-mi cereți să fiu o mumie? spuse ea. Persoana mea este a familiei

mele, dar inima mea îmi aparține. Dacă iubesc, tatăl meu și mama mea vor afla acest lucru. Sînteți mulțumit, domnule ?

— Mulțumesc, domnișoară, răspunse Dumay, mi-ați redat viața ; ați fi putut totuși să continuați să-mi spuneți *Dumay,* chiar dacă mi-ați dat o palmă !

— Jură-mi, spuse mama, că n-ai schimbat nici o vorbă și nici o privire cu vreun tînăr.

— Jur, mamă, spuse Modeste zîmbind și privindu-l pe Dumay care o examina și zîmbea ca o fetișcană ce face o șotie.

— Ar însemna să fie tare prefăcută ! exclamă Dumay după ce Modeste se întoarse în casă.

— Fiica mea Modeste poate să aibă cusururi, răspunse mama, dar e incapabilă să mintă.

— Ei bine, să fim deci liniștiți, reluă locotenentul, și să gîndim că nefericirea și-a încheiat socotelile cu noi.

— Voia Domnului ! replică doamna Mignon. Dumneavoastră îl veți vedea ; eu nu voi putea decît să-l aud... E destulă durere în bucuria mea !

În acel moment, Modeste, deși fericită că tatăl ei se întoarce, era necăjită ca Perrette cînd își văzu oalele sparte. Ea sperase într-o avere mai mare decît cea anunțată de Dumay. Devenită ambițioasă pentru poetul ei, dorea cel puțin jumătate din cele șase milioane despre care vorbise în cea de a doua scrisoare a ei. Pradă dublei sale bucurii și contrariată de mica supărare pe care i-o cauza relativa ei sărăcie, se așeză la pian, acel confident al atîtor fete care îi mărturisesc patimile și dorințele lor, exprimîndu-le prin nuanțele interpretării. Dumay vorbea cu soția lui plimbîndu-se pe sub ferestre, îi încredința secretul averii lor și o întreba care-i sînt dorințele și intențiile.

Doamna Dumay, ca și soțul ei, nu avea altă familie decît familia Mignon. Cei doi soți hotărîră să trăiască în Proveța dacă contele de la Bastie va pleca în Proveța și să-și lase averea aceluia dintre copiii Modestei care va avea nevoie de ea.

— Auziți-o pe Modeste ! le spuse doamna Mignon. Numai o fată îndrăgostită poate să compună asemenea melodii fără să fi studiat muzica...

Casele pot să ardă, averile să se prăbușească, tații să se întoarcă din călătorie, imperiile să se destrame, holera să decimeze orașul, dragostea unei tinere fete își continuă zborul ca natura mersul, ca îngrozitorul acid pe care l-a descoperit chimia și care poate să găurească globul dacă nu-l absoarbe ceva în centru.

Iată romanța inspirată Modestei de situația ei, pe stanțele pe care trebuie să le cităm, chiar dacă sînt tipărite în volumul al doilea al ediției amintite de Doriat ; căci, pentru a-și adapta muzica la ele, tînăra artistă le-a nesocotit cezurile, făcînd unele modificări care ar putea să-i mire pe admiratorii stilului corect, deseori prea savant, al acestui poet :

CHANT D'UNE JEUNE FILLE

Mon coeur, lève-toi ! Déjà l'alouette
Secoue en chantant son aile au soleil ;
Ne dors plus, mon coeur, car la violette
Élève à Dieu l'encens de son réveil. [1]

CÎNTECUL TINEREI FETE

[1] *Trezește-te, inimă ! De pe acum ciocîrlia*
Își bate aripa în soare, cîntînd ;
Nu mai dormi, inima mea, căci violeta
Înalță spre Dumnezeu lauda trezirii ei.

Chaque fleur vivante et bien reposée,
Ouvrant tour à tour les yeux pour se voir,
A dans son calice un peu de rosée
Perle d'un jour qui lui sert de miroir.

On sent dans l'air pur que l'ange des roses
A passe la nuit à bénir les fleurs ;
On voit que pour lui toutes sont écloses.
Il vient d'en haut raviver leurs couleurs.
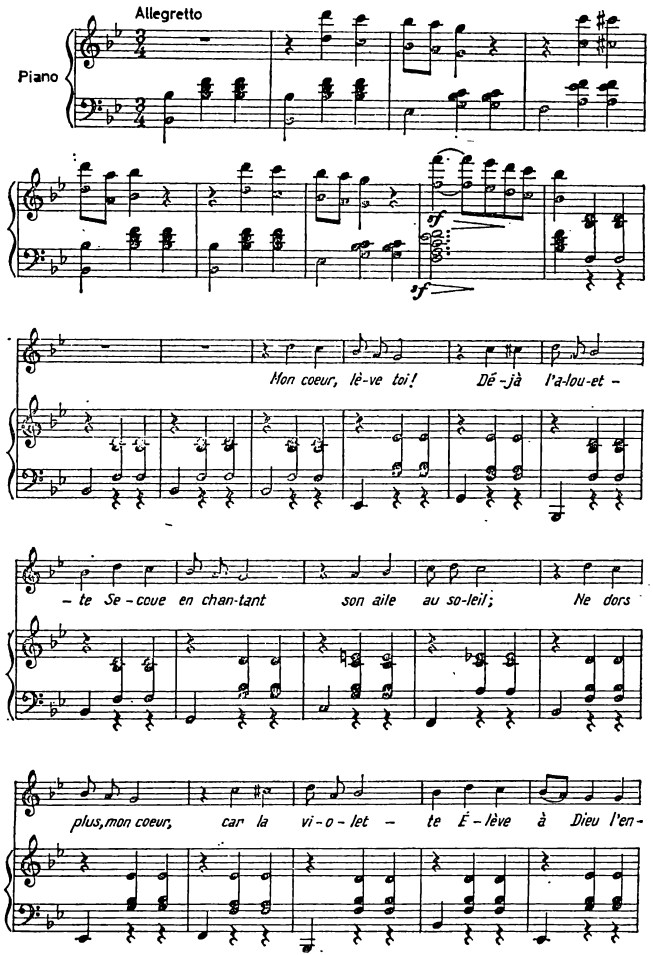
Ainsi, lève-toi, puisque l'alouette
Secoue en chantant son aile au soleil ;
Rien ne dort plus, mon coeur ! La violette
Élève à Dieu l'encens de son réveil. [1]
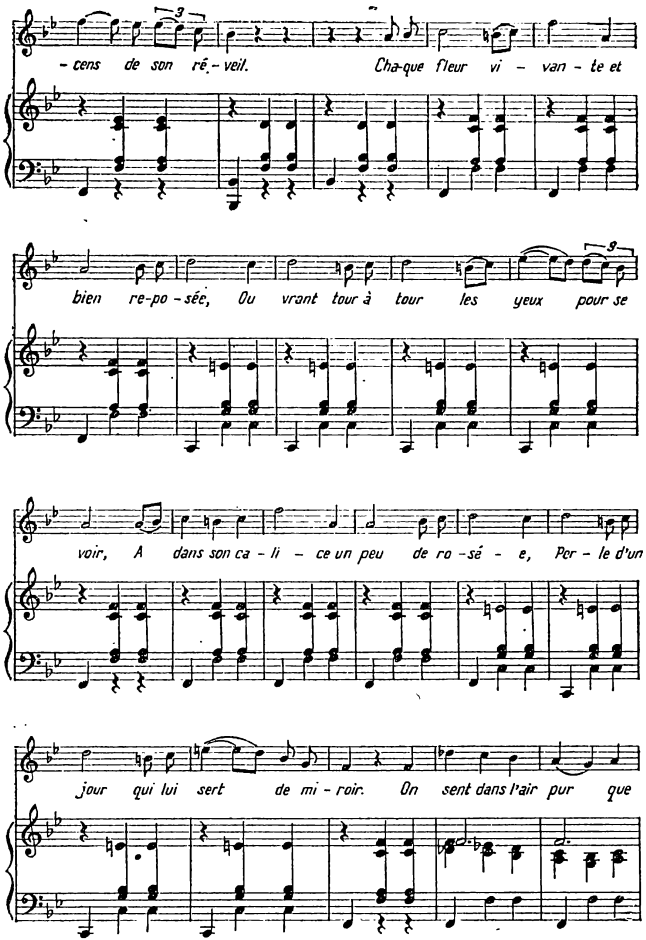
Şi iată, pentru că progresul tipografiei o permite, muzica Modestei, căreia o expresie delicioasă îi transmitea farmecul admirat la marii cîntăreți și pe care nici o tipografie, ieroglifică sau fonetică, n-ar putea să-l redea vreodată.
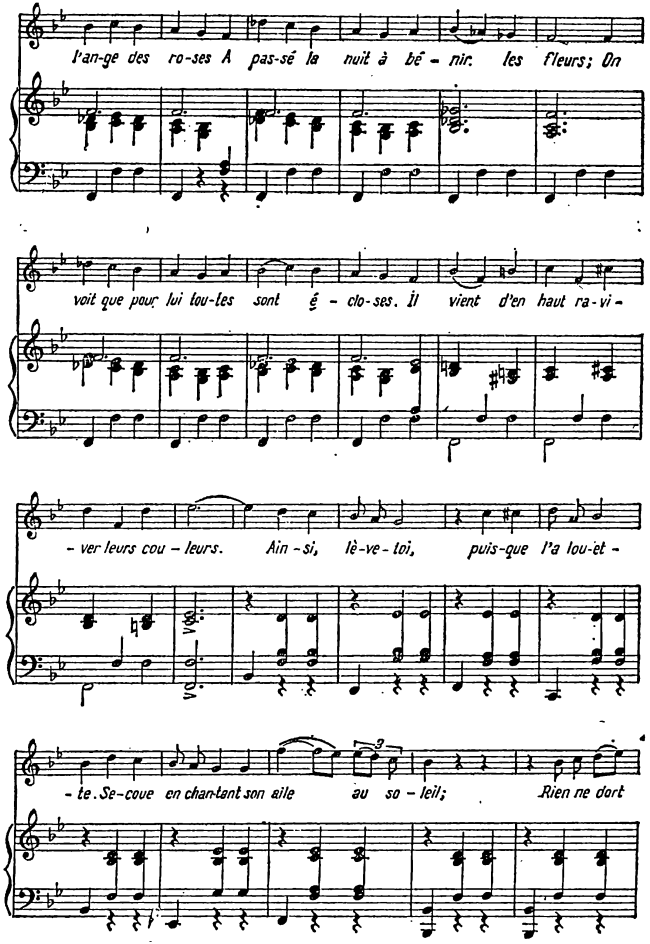
[1] *Fiecare floare vie și bine odihnită,*
Deschizînd, rînd pe rînd, ochii ca să se vadă,
Are în caliciu puțină rouă
Perlă de-o zi care îi servește de oglindă.
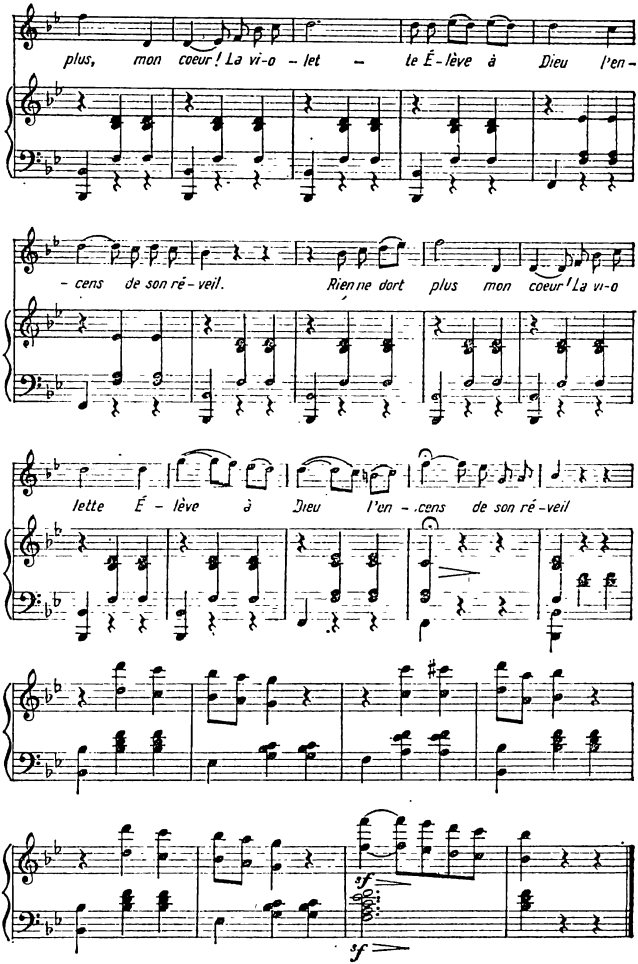
Simți în aerul pur cum îngerul trandafirilor
Trece noaptea să binecuvînteze florile ;
Vezi cum pentru el toate au înflorit.
Vine de sus să le însuflețească culorile.

Deci trezește-te, pentru că ciocîrlia
Își bate aripa în soare cîntînd ;
Nimic nu mai doarme, inima mea ! Violeta
Înalță spre Dumnezeu lauda trezirii ei. (n. tr.)

Allegretto
Piano
Mon coeur, lè-ve toi! Dé-jà l'a-lou-et -
te Se-coue en chan-tant son aile au so-leil; Ne dors
plus, mon coeur, car la vi-o-let - te É-lève à Dieu l'en-

-cens de son ré-veil. Cha-que fleur vi-van-te et
bien re-po-sée, Ou vrant tour à tour les yeux pour se
voir, A dans son ca-li-ce un peu de ro-sé-e, Per-le d'un
jour qui lui sert de mi-roir. On sent dans l'air pur que

l'an-ge des ro-ses A pas-sé la nuit à bé - nir. les fleurs; On
voit que pour lui tou-tes sont é - clo-ses. Il vient d'en haut ra-vi -
- ver leurs cou - leurs. Ain - si, lè-ve - toi, puis-que l'a lou-ét -
- te. Se-coue en chan-tant son aile au so - leil; Rien ne dort

plus, mon coeur! La vi-o - let - te É-lève à Dieu l'en-
- cens de son ré-veil. Rien ne dort plus mon coeur! La vi-o
lette É - lève à Dieu l'en - cens de son ré-veil
sf
sf

— E frumos, spuse doamna Dumay ; Modeste este muziciană, asta-i tot...

— E posedată, exclamă casierul, căruia bănuiala mamei îi pătrunse în inimă, cutremurîndu-l.

— E îndrăgostită, repetă doamna Mignon.

Reușind, prin dovada netăgăduită adusă de această melodie, să-i transmită certitudinea în privința dragostei ascunse a Modestei, doamna Mignon îi tulbură casierului bucuria stîrnită de întoarcerea și de succesele patronului său. Bietul breton coborî în Le Havre ca să-și reia ocupația la Gobenheim ; apoi, înainte de a se înapoia pentru cină, trecu pe la Latournelle ca să le împărtășească temerile sale și să le ceară sprijin și ajutor.

— Da, dragul meu prieten, spuse Dumay, în prag, despărțindu-se de notar, sînt de aceeași părere cu doamna : fata e îndrăgostită, asta e sigur, iar în rest, dracu știe ! Iată-mă dezonorat.

— Nu fii dezolat, Dumay, răspunse micul notar, laolaltă vom fi tot atît de tari ca această micuță și, la un moment dat, orice fată îndrăgostită comite o imprudență care o trădează. Dar despre asta vom vorbi deseară.

Astfel, toate persoanele devotate familiei Mignon se văzură pradă aceleiași neliniști care îi muncea în ajun, înainte de experiența pe care bătrînul ostaș o crezuse decisivă. Inutilitatea atîtor eforturi îl supără atît de tare pe Dumay, încît nu vru să plece după averea lui, la Paris, înainte de a fi dezlegat această enigmă. Acești oameni inimoși, pentru care sentimentele erau mai de preț decît interesele, gîndeau în acea clipă că, fără totala inocență a fiicei sale, colonelul putea să moară și el de durere după Bettina, moartă, și după soția sa, oarbă. Desperarea lui Dumay făcu o asemenea impresie Latournellilor, încît ei uitară de plecarea lui Exupère, pe care în cursul dimineții îl îmbarcaseră pentru Paris. În cursul cinei, la care fură

numai ei trei, domnul, doamna Latournelle și Butscha, întoarseră problema pe toate fețele, examinînd toate supozițiile posibile.

— Dacă Modeste ar iubi pe cineva din Le Havre, s-ar fi speriat ieri, spuse doamna Latournelle ; iubitul ei este deci din altă parte.

— Azi-de-dimineață, spuse notarul, i-a jurat mamei sale de față cu Dumay că nu a schimbat nici o privire și nici o vorbă cu nimeni...

— O fi iubind în felul meu ? spuse Butscha.

— Și cum iubești tu, bietul meu băiat ? întrebă doamna Latournelle.

— Doamnă, răspunse micul cocoșat, iubesc în sinea mea, de la distanță, cît ar fi de-aici pînă la stele...

— Și cum faci, prostuțule ? spuse doamna Latournelle zîmbind.

— Ah, doamnă, răspunse Butscha, ceea ce credeți că este o cocoașă e învelitoarea aripilor mele !

— Deci asta e explicația pecetei tale ! exclamă notarul.

Pecetea lui Butscha era o stea avînd dedesubt cuvintele : *„Fulgens, sequor“* (strălucitoare-o, te voi urma), deviza casei de Chastillonest.

— O fată frumoasă poate fi tot atît de neîncrezătoare ca și cea mai urîtă, spuse Butscha de parcă și-ar fi vorbit sieși. Modeste este destul de inteligentă să se teamă că e iubită numai pentru frumusețea ei !

Cocoșații sînt făpturi minunate, de altfel pe de-a-ntregul datorate societății ; căci pe planul naturii, ființele slabe și anormale trebuie să piară. Faptul că au coloana vertebrală curbată sau răsucită le dă acestor oameni, în aparență respingători, un fel de privire în care fluidul nervos se adună în măsură mai mare decît la ceilalți, și aceasta în chiar centrul în care se elaborează, în care acționează

şi din care ţîşneşte asemenea unei lumini pentru a însufleţi fiinţa interioară. În seara aceea, Gobenheim nu veni, Butscha fu partenerul domnului Dumay contra domnului şi doamnei Latournelle. În răstimpul cît Modeste lipsi, pe la ora nouă, ca să pregătească patul mamei sale, doamna Mignon şi prietenii săi putură să discute cu inima deschisă. Bietul copist, însă, abătut din cauza convingerii care pusese stăpînire şi pe el, părea tot atît de străin de acele dezbateri pe cît fusese Gobenheim cu o seară mai înainte.

— Ei bine, dar ce ai, Butscha? exclamă doamna Latournelle mirată. S-ar spune că ţi-ai pierdut toată familia...

O lacrimă ţîşni din ochii băiatului abandonat de un marinar suedez şi a cărui mamă murise de durere la spital.

— Nu vă am decît pe dumneavoastră pe lume, răspunse el cu tulburare în glas, iar compătimirea faţă de mine este prea sfîntă ca s-o pierd vreodată, căci n-am să fiu nicicînd nevrednic de bunătatea pe care mi-o arătaţi.

Acest răspuns făcu să vibreze o coardă la fel de sensibilă la martorii scenei, coarda delicateţei.

— Cu toţii vă iubim, domnule Butscha, spuse doamna Mignon cu o voce emoţionantă.

— Am şase sute de mii de franci! spuse bravul Dumay. Vei fi notar în Le Havre şi succesorul lui Latournelle.

Americanca strînse mîna bietului cocoşat.

— Aveţi şase sute de mii de franci!... exclamă Latournelle, ridicîndu-şi privirea şi aţintind-o asupra lui Dumay de îndată ce el rostise aceste cuvinte. Şi le lăsaţi pe doamne să stea aici!... Şi Modeste nu are un cal frumos! Şi n-are profesori de muzică, de pictură, de...

— Ei! Îi are abia de cîteva ceasuri!... exclamă americanca.

— Sst! făcu doamna Mignon.

— Deci ați primit vești de la domnul Mignon ? spuse notarul.

— Se întoarce, spuse doamna Mignon, dar secretul să rămînă între noi... Cînd soțul meu va afla că Butscha ne-a ținut companie, că ne-a arătat prietenia cea mai vie și mai dezinteresată atunci cînd toată lumea ne întorcea spatele... Așa că, amicul meu, spunea ea încercînd să-și îndrepte fața către Butscha, poți să tratezi încă de pe acum cu Latournelle...

— Dar are vîrsta cerută, are douăzeci și cinci de ani și jumătate, spuse Latournelle. Iar pentru mine, băiatul meu, a-ți ușura achiziționarea biroului meu de notariat înseamnă a-mi plăti o datorie.

Butscha, care săruta mîna doamnei Mignon, udînd-o cu lacrimi, avea fața plînsă cînd Modeste deschise ușa salonului...

— Cine l-a supărat pe piticul meu misterios ?... întrebă ea.

— Ei, domnișoară Modeste, oare noi, copiii pe care i-a legănat nefericirea, plîngem vreodată de supărare ? Tocmai mi s-a arătat atîta dragoste cît am în inima mea pentru toți acei care îmi place să-i socotesc ca rude. Voi fi notar, voi putea să mă îmbogățesc. Ah, ah, săracul Butscha va fi poate într-o zi bogatul Butscha ! Habar n-aveți cîtă îndrăzneală are acest amărît ! exclamă el.

Cocoșatul se lovi violent cu pumnul în pieptu-i scobit și se instală în fața căminului după ce îi aruncase Modestei o privire care se strecură ca un licăr pe sub pleoapele lui grele și coborîte. În acest incident neprevăzut, el întrezărise posibilitatea de a afla ce este în inima stăpînei sale. Timp de o clipă, Dumay crezu că Butscha avusese îndrăzneala să se adreseze Modestei și schimbă repede o privire cu prietenii săi, pe care ei o înțeleseră bine și

care îi făcu să-l contemple pe Butscha cu un fel de spaimă împletită cu curiozitate.

— Am şi eu visele mele! reluă Butscha, ai cărui ochi nu o părăseau pe Modeste.

Tînăra fată îşi coborî pleoapele, mişcare prin ca însăşi întru totul revelatoare pentru copist.

— Dumneavoastră vă plac romanele. Îngăduiţi-mi, fericit cum sînt, să vă încredinţez secretul meu şi îmi veţi spune dacă încheierea romanului, pe care l-am imaginat pentru viaţa mea, este posibil; altfel, la ce bun averea? Pentru mine, aurul înseamnă fericire mai mult decît pentru oricare altul, căci pentru mine fericirea va fi să îmbogăţesc o fiinţă iubită! Dumneavoastră, care ştiţi atîtea, domnişoară, spuneţi-mi dacă te poţi face iubit, independent de înfăţişarea ta, frumoasă sau urîtă, numai pentru sufletul tău...

Modeste îşi ridică ochii spre Butscha. În ei era o întrebare tristă, şi în acel moment Modeste împărtăşi bănuielile lui Dumay.

— Cînd voi fi bogat, voi căuta o fată frumoasă şi săracă, o abandonată ca şi mine, care să fi suferit mult şi să fie nefericită; îi voi scrie, o voi consola, voi fi geniul ei bun; ea va citi în inima mea, în sufletul meu, îi voi da ambele mele bogăţii dintr-o dată, şi aurul meu, oferit cu multă delicateţe şi gîndirea mea, împodobită cu toate splendorile pe care hazardul naşterii le-a refuzat înfăţişării mele grotești! Voi rămîne ascuns ca o cauză căutată de savanţi. Poate că Dumnezeu nu este frumos... Fireşte, copila aceea, devenind curioasă, va voi să mă vadă; îi voi spune însă că sînt urît ca un monstru, mă voi zugrăvi în culorile cele mai urîte...

La aceste cuvinte, Modeste îl privi fix pe Butscha; nici dacă i-ar fi spus „Ce ştiţi de dragostea mea?“ n-ar fi fost mai limpede.

— Dacă voi avea fericirea să fiu iubit pentru poezia din inima mea... dacă, într-o zi, acestei femei i se va părea că sînt doar puțin pocit, recunoașteți că voi fi fericit ca cel mai frumos bărbat, ca un bărbat genial iubit de o ființă celestă ca dumneavoastră...

Roșeața care coloră obrajii Modestei îi dezvălui cocoșatului aproape toată taina tinerei fețe.

— Ei bine, s-o îmbogățești pe cea pe care o iubești și să-i placi moralmente, abstracție făcînd de înfățișare, să fie oare acesta mijlocul de a fi iubit? Acesta-i visul bietului cocoșat, visul de ieri. Căci astăzi adorabila dumneavoastră mamă mi-a oferit cheia viitoarei mele averi, promițîndu-mi să-mi înlesnească cumpărarea unui birou de notariat. Dar înainte de a deveni un Gobenheim, mai e de știut dacă această transformare îngrozitoare este utilă. Ce credeți, domnișoară?...

Modeste era atît de surprinsă, încît nu-și dădu seama că Butscha i se adresează. Îndrăgostitul întinsese cursa lui mai bine decît soldatul, astfel încît, înmărmurită, biata fată rămase fără glas.

— Bietul Butscha, spuse foarte încet doamna Latournelle soțului ei, a înnebunit?...

— Vreți să înfăptuiți povestea cu *Frumoasa și Fiara*, răspunse însfîrșit Modeste, dar uitați că Fiara se schimbă în Făt-Frumos.

— Credeți? spuse piticul. Eu mi-am închipuit întotdeauna că această schimbare indica sufletul devenit vizibil și eclipsînd fizicul prin lumina lui puternică. Dacă n-am să fiu iubit, am să rămîn ascuns, asta-i tot! Dumneavoastră și toată familia, doamnă, spuse el patroanei sale, în loc să aveți un pitic la dispoziție, veți avea o viață și o avere.

Butscha își reluă locul și, simulînd calmul cel mai perfect, spuse celor trei jucători:

— Cine face cărțile?

În sinea lui, însă, își spunea cu durere :

— Vrea să fie iubită pentru ea însăși, corespondează cu vreo falsă celebritate ; pînă unde o fi ajuns ?

— Mamă dragă, e zece fără un sfert, spuse Modeste mamei sale.

Doamna Mignon își luă la revedere de la prieteni și merse să se culce.

Cei ce vor să se iubească în taină pot fi spionați de ciinii din Pirinei, de mame, de tot felul de Dumay și de Latournelle, și tot nu sînt în primejdie ; dar un îndrăgostit ? Înseamnă diamant contra diamant, foc contra foc, inteligență contra inteligență, o ecuație perfectă și ai cărei termeni se întrepătrund. Duminică dimineața, Butscha i-o luă înainte patroanei sale care venea totdeauna s-o ia pe Modeste la biserică și începu să patruleze prin fața *chalet*-ului în așteptarea factorului poștal.

— Aveți vreo scrisoare azi pentru domnișoara Modeste ? îi spuse el umilului slujbaș al statului cînd îl văzu apropiindu-se.

— Nu, domnule, nu...

— De cîtăva vreme, guvernul are în noi un client grozav ! exclamă copistul.

— Păi, da ! răspunse factorul.

Modeste văzu și auzi acest mic dialog din camera ei, unde se posta întotdeauna la acea oră ca să-l pîndească pe factor.

Ea coborî, ieși în grădiniță, unde strigă cu o voce schimbată :

— Domnule Butscha...

— Iartă-mă, domnișoară, spuse cocoșatul ajungînd la portița pe care Modeste o deschise singură.

— Puteți să-mi spuneți dacă printre meritele dumneavoastră, ce vă dau dreptul la afecțiunea unei femei, includeți și rușinosul spionaj la care vă dedați ? îl întrebă

tînăra fată, încercînd să-şi strivească sclavul sub privirea ei, printr-o atitudine de regină.

— Da, domnişoară ! răspunse el cu mîndric. Ah, nu credeam, reluă el cu voce joasă, că viermii pot fi de folos stelelor !... dar este aşa. Aţi fi preferat să vă descopere mama dumneavoastră, domnul Dumay, doamna Latournelle şi nu o fiinţă, aproape proscrisă, care vi se oferă ca una dintre florile pe care le tăiaţi pentru a vă servi de ele o clipă ? Cu toţii ştiu că iubiţi ; dar eu sînt singurul care ştie cum. Luaţi-mă aşa cum aţi lua un cîine vigilent, am să vă ascult, am să vă păzesc, n-am să latru niciodată şi n-am să vă judec de fel. Nu vă cer nimic, decît să-mi îngăduiţi să fiu şi eu bun la ceva. Tatăl dumneavoastră v-a pus un Dumay în menajerie ; luaţi-vă un Butscha şi o să vedeţi !... Un biet Butscha care nu vrea nimic, nici măcar un os !

— Ei bine, accept, spuse Modeste, care dorea să scape de un paznic atît de inteligent. Duceţi-vă de îndată, din hotel în hotel, la Graville, la Le Havre, pentru a afla dacă n-a sosit din Anglia un domn Arthur...

— Ascultaţi, domnişoară, spuse Butscha respectuos, întrerupînd-o pe Modeste, am să merg pur şi simplu să mă plimb pe malul mării, şi va fi de ajuns, pentru că tot ce vreţi este să nu fiu astăzi la biserică.

Modeste îl privi pe pitic cu o mirare prostească zugrăvită pe faţă.

— Ascultaţi, domnişoară ! V-aţi înfăşurat obrajii cu un fular, aveţi un voal dublu la pălărie : toate astea ca să vedeţi fără a fi văzută.

— De unde vă vine atîta putere de înţelegere ? exclamă Modeste, roşind.

— Ei, domnişoară, nu aveţi corset ! Vă ascundeţi talia sub cîteva fuste, vă ascundeţi mîinile în nişte mănuşi vechi

și frumoasele dumneavoastră picioare în niște botine groaznice, v-ați îmbrăcat urît ca să...

— Ajunge ! spuse ea. Și cum voi fi sigură că am fost ascultată ?

— Patronul meu trebuie să meargă la Saint-Adresse și asta îl supără ; bun cum este, n-a vrut să-mi răpească duminica. Ei bine, am să-i propun să merg eu.

— Duceți-vă și veți avea toată încrederea mea...

— Sînteți sigură că nu aveți nevoie de mine la Le Havre ?

— Da. Ascultați, spuse ea arătînd spre cerul fără nor. Vedeți cumva urma păsării care a trecut adineauri ? Ei bine, faptele mele, curate cum e și aerul curat, nu lasă mai multe urme. Liniștiți-l pe Dumay, liniștiți-i pe Latournelli, liniștiți-o pe mama. Și să știți că, înainte de întoarcerea tatălui meu, mîna aceasta — spuse ea arătîndu-i o mînă frumoasă, delicată, cu degetele răsfirate printre care răzbătea lumina zilei — nu va fi acordată nimănui, ea nu va fi nici măcar înfiorată de un sărut dat de ceea ce se numește un iubit.

— Și de ce vreți să nu fiu astăzi la biserică ?

— Îmi puneți întrebări, după ce v-am făcut onoarea să vă spun și să vă cer unele lucruri...

Butscha salută fără să răspundă și alergă la patronul său, încîntat să intre în serviciul unei asemenea stăpîne.

O oră mai tîrziu, domnul și doamna Latournelle veniră să o ia pe Modeste, care se plînse de o groaznică durere de dinți.

— N-am avut curajul să mă-mbrac, spuse ea.

— Atunci, rămîi acasă, spuse buna notăreasă.

— O, nu, vreau să mă rog pentru fericita întoarcere a tatălui meu, răspunse Modeste, și m-am gîndit că, înfofolită astfel, îmi va face mai mult bine decît rău să ies.

Și domnișoara Mignon merse singură, alături de Latournelle. Ea refuză să dea brațul tutorelui ei, de teamă să nu-i pună întrebări în privința tremurului lăuntric care o stăpînea la ideea că peste puțin îl va vedea pe marele ei poet. Nu urma ca o singură privire să-i hotărască viitorul?

Există oare în viața omului moment mai fermecător decît cel al primei întîlniri pe care și-a dat-o? Reînvie oare vreodată simțămintele ascunse în fundul inimii și care atunci își deschid larg aripile? Mai pot fi regăsite plăcerile nespuse pe care le-ai gustat alegîndu-ți, cum a făcut Ernest de la Brière, și cel mai bun brici, și cele mai frumoase cămăși, și gulerele ireproșabile, și hainele cele mai îngrijite? Ajungi să divinizezi tot ce este legat de această clipă supremă. Compui atunci, numai pentru tine, poezii secrete, care prețuiesc tot atît cît cele ale femeii; iar în ziua cînd ele sînt ghicite, totul s-a sfîrșit! Oare aceste lucruri nu sînt ca și floarea fructelor sălbatice, aspră și suavă totodată, pierdută în adîncul pădurilor, bucuria soarelui, sau, cum spune Canalis în *Cîntecul tinerei fete*, bucuria plantei căreia îngerul florilor i-a îngăduit să se vadă? Aceasta tinde să ne aducă aminte că, asemenea multor ființe sărace pentru care viața începe prin muncă și prin grija pentru o situație, modestul la Brière încă nu fusese iubit. Sosit seara, în ajun, se culcase imediat, ca o cochetă, pentru a alunga oboseala drumului, iar acum, după ce făcuse baie, se îmbrăcase așa cum gîndea că-l avantajează.

Aici își găsește, poate, locul un portret al lui, fie chiar și pentru a justifica ultima scrisoare pe care avea să i-o scrie Modestei.

Născut într-o familie bună din Toulouse, înrudită de departe cu cea a ministrului care îl luase sub protecția sa, Ernest avea acea purtare ireproșabilă care vădește o educație primită încă din leagăn, dar practica afacerilor îi imprimase, fără efort, o notă gravă, căci pedanteria con-

stituie primejdia oricărei gravităţi premature. De statură mijlocie, el se impunea prin faţa delicată şi blajină, de un ton cald, deşi lipsită de culoare, dar pe care şi-o punea în valoare printr-o mustaţă mică şi o muscă à la Mazarin. Fără acest semn de virilitate, ar fi semănat cu o tînără fată deghizată în bărbat, atît de mult tăietura obrazului şi a buzelor erau ale unei fiinţe răsfăţate, atît de mult am fi gata să atribuim unei femei dinţii săi de un email transparent şi de o perfecţie aproape nenaturală. Adăugaţi la aceste calităţi feminine o vorbă blajină ca şi obrazul, blajină ca şi ochii săi albaştri, cu pleoape orientale, şi veţi înţelege foarte bine de ce ministrul îl poreclise pe tînărul său secretar particular „domnişoara de la Brière". Fruntea boltită, pură, frumos încadrată de părul negru abundent, părea visătoare şi nu dezminţea expresia figurii, care era cu totul melancolică. Proeminenţa arcadei ochiului, măcar că foarte elegant tăiată, umbrea privirea şi mai adăuga la această melancolie tristeţea fizică, pentru a ne exprima astfel, pe care o realizează pleoapele cînd coboară prea mult pe ochi. Acea îndoială de sine pe care noi o traducem prin cuvîntul modestie, însufleţea aşadar şi trăsăturile şi persoana. Poate că acest ansamblu va fi înţeles cum se cuvine dacă vom preciza că logica desenului ar cere un oval mai prelung al capului, o distanţă mai mare între bărbia care se termina brusc şi fruntea micşorată oarecum de felul în care se pieptăna. Deşi la Brière era pe atunci subţire, făcea parte din acel gen de oameni care, formîndu-se tîrziu, capătă la treizeci de ani proporţii neaşteptate.

Acest tînăr ar fi reprezentat foarte bine, pentru cei familiarizaţi cu istoria Franţei, figura regală şi de neimaginat a lui Ludovic al XIII-lea, de o modestie melancolică fără o cauză cunoscută, palid sub coroană, îndrăgind oboseala vînătorii şi urînd munca, timid cu metresa lui pînă într-atît încît nu se atingea de ea, indiferent pînă la a lăsa

să i se taie capul celui mai bun prieten al său. Un Hamlet conformist, sau o boală incurabilă. Dar viermele care îl rodea pe Ludovic al XIII-lea, îl făcea să fie palid şi îi lua puterea, era la Ernest simpla neîncredere în sine, timiditatea bărbatului căruia încă nici o femeie nu-i spusese : „Cît te iubesc !“, şi mai ales devotamentul lui cu care n-avea ce face. După ce, la căderea unui guvern, auzise răsunînd clopotul de înmormîntare a unei monarhii, bietul băiat întîlnise în Canalis o stîncă ascunsă sub un muşchi elegant, astfel încît căuta o forţă pe care s-o iubească ; iar acea neliniştе a căţeluşului în căutare de stăpîn îi dădea aerul unui rege. Aceşti nori, aceste sentimente, această expresie de suferinţă zugrăvite pe faţă-i o făceau mult mai frumoasă decît o credea referendarul, destul de mîhnit să se audă categorisit de femei drept o frumuseţe sumbră, gen ieşit din modă într-o vreme cînd fiecare ar fi vrut ca numai el să deţină trîmbiţele Judecăţii de Apoi.

Neîncrezătorul Ernest îşi recăuta aşadar prestigiul prin îmbrăcămintea atunci la modă. Pentru această întrevedere, unde totul depindea de prima impresie, el îmbrăcă un pantalon negru şi cizme lustruite cu grijă, o jiletcă de culoarea sulfului de sub care se vedea o cămaşă de o deosebită finеţe încheiată cu butoni de opal, o cravată neagră, o mică redingotă de culoare albastru-deschis ornată cu rozeta decoraţiei, redingotă care părea lipită de spate şi de talie printr-un procedeu nou. Purtînd frumoase mănuşi de piele de căprioară de culoarea bronzului florentin, ţinea în mîna stîngă un mic baston şi pălăria cu un gest à la Ludovic al XIV-lea, lăsîndu-şi astfel la vedere, cum cerea vremea, părul rînduit cu artă şi pe care lumina arunca luciri mătăsoase. Instalat încă de la începutul slujbei sub porticul intrării, el examină biserica, privindu-i pe toţi credincioşii, dar îndeosebi credincioasele, care-şi muiau degetele în apa sfinţită.

O voce interioară îi strigă Modestei: „Iată-l!", cînd ajunse la biserică. Acea redingotă şi acea înfăţişare vădit pariziene, acea rozetă, acele mănuşi, acel baston, parfumul părului, nimic nu era din Le Havre. De aceea, cînd la Brière se întoarse ca s-o examineze pe masiva şi ţanţoşa notăreasă, pe micul notar şi „pachetul" (expresie consacrată printre femei) sub care se ascundea Modeste, biata copilă, deşi întrutotul pregătită, primi o puternică lovitură în inimă văzînd această figură poetică, pe care lumina zilei cădea din plin. Nu putea să se înşele: un mic trandafir alb acoperea rozeta. Ernest va recunoaşte oare pe necunoscuta lui aşa cum e ea împopoţonată cu o pălărie veche garnisită cu un văl dublu?... Modeste se temu atît de mult de puterea de pătrundere a dragostei, încît adoptă un mers de bătrînă.

— Nevastă, spuse micul Latournelle mergînd spre ea, domnul acesta nu-i din Le Havre.

— Vin atîţia străini! răspunse notăreasa.

— Dar vin oare vreodată străinii, spuse notarul, să vadă biserica noastră, care nu-i mai veche de două secole?

Ernest rămase tot timpul liturghiei la uşă, fără a reuşi să zărească, printre femeile de-acolo, nici una care să-i împlinească speranţele.

Modeste nu-şi putu stăpîni surescitarea decît spre sfîrşitul slujbei. Încercă bucurii pe care numai ea le-ar fi putut descrie. Auzi, în sfîrşit, răsunînd pe lespezi pasul unui om din lumea bună; căci, odată liturghia terminată, Ernest făcu ocolul bisericii, unde nu se mai aflau decît *dilletanti*[1] credinţei, care deveniră obiectul unei savante şi perspicace analize.

Ernest remarcă tremurul excesiv al cărţii de rugăciuni din mîna persoanei voalate, cînd trecu pe lîngă ea; şi cum

[1] Pasionaţii (l. italiană) (n. tr.)

ea era singura care își ascundea chipul, i se treziră bănuieli confirmate de persoana Modestei, pe care o studie cu atenția iscoditoare a îndrăgostitului. Cînd doamna Latournelle părăsi biserica, el ieși, o urmări de la o distanță cuviincioasă și o văzu înapoindu-se împreună cu Modeste în strada Regală, unde domnișoara Mignon obișnuia să aștepte ora vecerniei.

După ce măsură cu privirea casa împodobită cu firme, Ernest întrebă un trecător de numele notarului. Acesta îl numi cu orgoliu, pe domnul Latournelle, primul notar al orașului Le Havre...

Cînd iubitul ei străbătu strada Regală încercînd să vadă ce se petrece înăuntrul casei, Modeste se plînse că se simte atît de rău, încît nu mai merse la vecernie, iar doamna Latournelle îi ținu companie. Astfel, bietul Ernest nu se alese cu nimic din toate eforturile sale. Nu îndrăzni să meargă să se plimbe la Ingouville, își făcu o obligație de onoare în a o asculta, și se înapoie la Paris după ce, așteptînd plecarea diligenței, scrise o scrisoare expediată din Le Havre, pe care Françoise Cochet avea s-o primească a doua zi.

Duminicile, domnul și doamna Latournelle obișnuiau să cineze la *chalet*, unde o conduceau pe Modeste după vecernie. Astfel că, de îndată ce tînăra bolnavă se simți mai bine, ei urcară înapoi la Ingouville însoțiți de Butscha. Modeste, fericită, își puse o toaletă încîntătoare. Cînd coborî pentru cină, uitase de deghizarea de dimineață, de pretinsa durere de dinți și fredonă :

„Nu mai dormi, inima mea, căci violeta
Înalță spre Dumnezeu lauda trezirii ei..."

Butscha simți un ușor fior văzînd-o pe Modeste, într-atît i se păru de schimbată, căci părea purtată de ari-

pile Amorului, avea aerul unei silfide și în obraji coloritul divin al bucuriei.

— Dar de cine sînt versurile pe care ai compus o muzică atît de frumoasă? o întrebă doamna Mignon pe fiica ei.

— De Canalis, mamă, răspunse ea, înroșindu-se brusc din vîrful frunții și pînă la rădăcina gîtului.

— Canalis! exclamă piticul, căruia tonul Modestei și roșeața ei îi dezvăluiră singurul aspect al tainei pe care încă nu-l știa. El, marele poet, să facă romanțe?

— Sînt, spuse ea, doar niște versuri pe care mi-am îngăduit să potrivesc cîteva fragmente din vechi arii germane.

— Nu, nu, reluă doamna Mignon, muzica asta este compusă de tine, fiica mea!

Modeste, simțind că roșește tot mai tare, ieși în mica grădină, luîndu-l pe Butscha cu ea.

— Puteți să-mi faceți un mare serviciu, îi spuse ea cu voce joasă. Dumay face pe discretul față de mama și față de mine în privința averii cu care se întoarce tatăl meu și aș vrea să știu cum stau lucrurile. Dumay nu i-a trimis, la timpul său, tatei cinci sute și nu știu cîte mii de franci? Tata nu e un om care să lipsească patru ani doar pentru a-și dubla capitalul. Or, se întoarce pe o navă care-i aparține, iar partea pe care i-a dat-o lui Dumay se ridică la aproape șase sute de mii de franci.

— Nu merită osteneala de a-l întreba pe Dumay, spuse Butscha. Cînd a plecat, tatăl dumneavoastră, după cum știți, pierduse patru milioane, pe care fără îndoială le-a recîștigat; lui Dumay trebuie să-i fi dat însă zece la sută din beneficiile sale, iar după averea pe care o mărturisește demnul breton, noi, patronul meu și cu mine, presupunem că averea colonelului se ridică la șase sau șapte milioane...

— O, tată ! spuse Modeste, ducîndu-şi mîinile la piept şi ridicînd ochii spre cer, îmi dai pentru a doua oară viaţă !...

— Ah, domnişoară, spuse Butscha, iubiţi un poet ! Genul acesta de om este, mai mult sau mai puţin un Narcis ! Oare va fi în stare să vă iubească cu adevărat ? Un ticluitor de fraze ocupat să potrivească cuvinte e tare plicticos. Un poet, domnişoară, nu e poezia, după cum sămînţa nu e floarea.

— Butscha, n-am văzut în viaţa mea om mai frumos !

— Frumuseţea, domnişoară, este un văl care adeseori ascunde numeroase imperfecţiuni...

— E inima cea mai angelică...

— Să dea Dumnezeu să aveţi dreptate, spuse piticul, unindu-şi palmele a rugă, şi să fiţi fericită ! Acest om va avea, ca şi dumneavoastră, un servitor în Jean Butscha. N-am să mai fiu, deci, notar, ci mă voi apuca de studiu, de ştiinţe...

— Dar de ce ?

— Ei, domnişoară, pentru a vă creşte copiii, dacă aveţi bunăvoinţa să-mi îngăduiţi să le fiu preceptor... Ah, dacă aţi vrea să acceptaţi un sfat ! Ştiţi ce, daţi-mi mînă liberă : voi şti să aflu viaţa şi moravurile acestui om, să descopăr dacă e bun, dacă e nervos, dacă e blînd, dacă vă va purta respectul pe care-l meritaţi, dacă e în stare să iubească în mod sincer, punîndu-vă mai presus de orice, chiar şi de talentul lui...

— Dar ce importanţă are, de vreme ce-l iubesc ? spuse ea cu naivitate.

— Da, e adevărat ! exclamă cocoşatul.

În aceeaşi clipă, doamna Mignon spunea prietenilor ei :

— Fiica mea l-a văzut azi-dimineaţă pe cel pe care-l iubeşte !

— Să fie oare jiletca aceea de culoarea sulfului care te-a intrigat atît de mult, Latournelle ? exclamă notăreasa. Tînărul acela avea un trandafir alb la butonieră...

— A, spuse mama, semnul de recunoaștere.

— Avea, reluă notăreasa, rozeta de ofițer al Legiunii de onoare. E un om încîntător ! Dar ne înșelăm ! Modeste nu și-a ridicat vălul, era învesmîntată ca o sărăntoacă și...

— Și, spuse notarul, zicea că nu se simte bine, dar acum și-a scos boarfele de pe ea și e sănătoasă tun...

— De neînțeles ! exclamă Dumay.

— Din nefericire totul e acum clar ca lumina zilei, spuse notarul.

— Copila mea, se adresă doamna Mignon Modestei, care se înapoiase în casă urmată de Butscha, n-ai văzut cumva azi-dimineață la biserică un tinerel bine îmbrăcat, care avea un trandafir alb la butonieră, decorat...

— L-am văzut, spuse repede Butscha, dîndu-și seama, după atenția fiecăruia, de cursa în care putea să cadă Modeste, e Grindot, faimosul arhitect cu care primăria este în tratative pentru restaurarea bisericii, a sosit din Paris, azi-dimineață ; cînd plecam la Saint-Adresse l-am văzut examinînd exteriorul clădirii.

— A, este un arhitect... Mă cam intrigase, spuse Modeste, cărcia piticul îi dăduse astfel timpul să-și revină...

Dumay se uită strîmb la Butscha, iar Modeste, acum prevenită, își compuse o figură de nepătruns. Neîncrederea lui Dumay fu stîrnită la culme și el își propuse să meargă a doua zi la primărie ca să afle dacă arhitectul așteptat apăruse într-adevăr la Le Havre. Butscha, la rîndu-i, foarte îngrijorat de viitorul Modestei, hotărî să plece la Paris și să-l spioneze pe Canalis.

Gobenheim veni să joace whist și comprimă, prin prezența lui, toate sentimentele în clocot. Modeste aștepta cu nerăbdare ora cînd mama ei avea să meargă la cul-

care ; voia să scrie, nu scria niciodată decît noaptea, şi iată scrisoarea pe care i-o dictă dragostea atunci cînd ea socoti că toată lumea doarme :

„Domnului de Canalis

Ah, prietenul meu iubit ! Ce nimicuri cumplite sînt portretele dumneavoastră expuse în vitrinele negustorilor de gravuri ! Şi eu care mă socoteam fericită cu acea oribilă litografie ! Mi-e ruşine că iubesc un bărbat atît de frumos. Nu, nu-mi pot imagina că pariziencele pot fi atît de stupide încît să nu fi văzut că sînteţi întruchiparea visului lor. Dumneavoastră părăsit ! Lipsit de dragoste !... Nu mai cred un cuvînt din cele ce mi-aţi scris despre viaţa dumneavoastră obscură, petrecută în muncă, despre devotamentul faţă de un idol căutat zadarnic pînă azi. Aţi fost iubit prea mult, domnule ; fruntea dumneavoastră palidă şi suavă ca floarea de magnolie, o spune îndeajuns. Ce se va întîmpla cu mine, acum ?... Ah, de ce m-aţi trezit la viaţă ! Am crezut pentru o clipă că apăsătorul meu învelişmă părăseşte ! Sufletul meu a sfărîmat cristalul care-l ţinea prizonier şi mi s-a revărsat prin vine ! În sfîrşit, tăcerea îngheţată a lucrătorilor a încetat dintr-o dată pentru mine. Vechea biserică mi s-a părut luminoasă ; bolţile ei, strălucind de aur şi de azur ca o catedrală italiană, au sclipit deasupra capului meu. Melodiile armonioase pe care îngerii le cîntă martirilor, făcîndu-i să-şi uite suferinţele, au acompaniat orga ! Pietrele oribile ale pavajului din Le Havre mi s-au părut un cîmp presărat cu flori. Văzînd marea, am recunoscut în ea o veche prietenă al cărei limbaj, plin de simpatie faţă de mine, nu-l cunoşteam destul. Am înţeles că trandafirii din grădina şi din sera mea mă adoră de multă vreme şi mă îndeamnă în şoaptă să iubesc ; ei au zîmbit cînd m-am întors de la biserică şi am

auzit numele dumneavoastră. Melchior, murmurat de clopotele florilor. Da, iată-mă vie, datorită ţie! poate mai frumos decît regele şi decît înţepatul lord Byron, al cărui chip este la fel de tulbure ca şi climatul englez. Atinsă doar de una din privirile tale orientale, care mi-a străpuns vălul negru, mi-ai turnat sîngele tău în inimă, am simţit că ard din cap pînă-n picioare! Ah, nu aşa simţim viaţa cînd ne naştem. O lovitură dată ţie m-ar atinge în aceeaşi clipă, iar existenţa mea nu se mai explică decît prin gîndurile tale. Ştiu la ce slujeşte divina armonie a muzicii, ea a fost inventată de îngeri pentru exprimarea dragostei. A avea geniu şi a fi frumos, dragul meu Melchior, e prea mult! La naştere, omul ar trebui să aleagă. Dar cînd mă gîndesc la comorile de tandreţe şi de afecţiune pe care mi le-ai dăruit, mai ales de o lună încoace, mă întreb dacă nu visez! Nu, îmi ascunzi un mister! Ce femeie ţi-ar ceda fără să moară? Ah, gelozia mi-a pătruns în inimă odată cu o dragoste în care nu credeam! Puteam să-mi imaginez un asemenea foc? Ce fantezie nouă şi de necrezut! Te-aş vrea urît, acum! Ce nebunii am mai făcut ajungînd acasă! Daliile galbene mi-au amintit de ţiletca ta frumoasă, toţi trandafirii albi mi-au devenit prieteni şi i-am salutat cu o privire care-ţi aparţinea în întregime. Culoarea mănuşilor care se mulau pe mîinile gentilomului, totul, pînă şi zgomotul paşilor pe lespezi. Totul mi se înfăţişează în amintire cu atîta fidelitate, încît şi peste şaizeci de ani îmi voi aduce aminte chiar şi de cele mai mici amănunte ale acestei sărbători, cum ar fi culoarea deosebită a aerului, lumina soarelui reflectată pe un stîlp, voi auzi rugăciunea pe care ai rostit-o, voi respira mireasma tămîii din altar şi voi crede că simt deasupra capetelor noastre mîinile preotului care, dînd ultima binecuvîntare, ne-a binecuvîntat pe amîndoi în clipa cînd treceai pe lîngă mine! Bunul abate Marcellin ne-a

şi cununat ! Plăcerea supraomenească de a trăi în acest nou univers de simţiri neaşteptate nu poate fi egalată decît de bucuria de a-ţi vorbi despre ea, de a retrimite toată fericirea mea celui care mi-o revarsă în suflet cu dărnicia soarelui. Aşa că jos cu vălul, dragul meu ! Ştii ce ? Încoiază-te îndată. Îmi scot cu plăcere masca.

Ai auzit, desigur, vorbindu-se de casa Mignon din Le Havre ? Ei bine, eu sînt, în urma unei ireparabile întîmplări nefericite, unica moştenitoare. N-ai de ce să ne dispreţuieşti, sîntem descendenţii unuia dintre vitejii de odinioară, originar din Auvergne ! Armele casei Mignon de le Bastie nu le vor dezonora pe cele ale casei Canalis. Blazonul nostru, roşu, împărţit în două pe diagonală de o bandă neagră, cu patru monezi[1] *de aur pe ea, şi avînd în fiecare cîmp o cruce de aur patriarhală, este încununat de o pălărie de cardinal şi are ciucurii drept suporţi. Iubitule, voi fi credincioasă devizei noastre :* Una fides, unus Dominus ! *O singură credinţă şi un singur stăpîn.*

Poate că, amicul meu, vei găsi o doză de sarcasm în numele meu după toate cîte am făcut şi după cele ce-ţi mărturisesc aici. Mă numesc Modeste. Aşadar nu te-am înşelat niciodată semnînd O. D'Este-M. Şi nici nu te-am înşelat vorbindu-ţi de averea mea ; ea va atinge, cred, cifra care te-a făcut să fii atît de virtuos. Şi tocmai ştiind prea bine că pentru tine averea e un considerent fără importanţă, îţi vorbesc despre ea cu simplitate. Trebuie totuşi să-ţi spun cît sînt de fericită că pot da fericirii noastre libertatea de acţiune pe care o asigură averea, că pot spune : «Haidem !» cînd ne va veni fantezia să vedem o ţară, să zburăm cu o caleaşcă bună,

[1] În l. franceză *besants*, de la *bisantius* (în l. latină), monedă bizantină de aur sau de argint, arătînd că primul purtător al blazonului a participat la cruciade, trecînd prin Bizanţ (n. tr.)

așezați unul lîngă altul, lipsiți de grija banilor; în sfîrșit, fericită că-ți pot da dreptul să-i spui regelui: «Am averea pe care o pretindeți pairilor voștri!...» Astfel, Modeste Mignon îți va fi de folos cu ceva și banii ei vor căpăta cea mai nobilă destinație. În ceea ce o privește pe subseminata, ai văzut-o o dată, la fereastra ei, în rochie de casă... Da, blonda fiică a Evei cea blondă era necunoscuta aceea; dar cît de puțin seamănă Modeste de astăzi cu cea de atunci! Una era într-un lințoliu, iar cealaltă a primit de la tine suflul vieții. Dragostea curată și permisă, dragostea la care tatăl meu, în sfîrșit întors din călătorie și bogat, va consimți, m-a scos cu mîna ei, totodată copilărească și puternică, din mormîntul în care dormeam! M-ai trezit cum trezește soarele florile. Privirea iubitei tale nu mai este privirea acelei micuțe Modeste, atît de îndrăzneață, oh, nu! Ea este rușinată, întrevede fericirea și se voalează sub pleoapele caste. Astăzi mi-e teamă că nu-mi merit soarta! Regele s-a înfățișat în splendoarea lui, stăpînul meu nu mai are decît o supusă care îi cere iertare pentru marea-i îndrăzneală, ca jucătorul cu zarurile măsluite după ce-l escrocase pe cavalerul de Grammont. Haide, poete drag, voi fi Mignon a ta; dar o Mignon mai fericită decît cea a lui Goethe, căci mă vei lăsa în patria mea, nu-i așa? În inima ta. În clipa cînd așternpe hîrtie această dorință de logodnică, o privighetoare din parcul Vilquin îmi răspunde pentru tine. O, spune-mi repede că privighetoarea, picurîndu-și nota ei atît de pură, atît de clară, atît de plină, care mi-a umplut inima de bucurie și de dragoste, ca o Bună-Vestire, n-a mințit!

Tatăl meu va trece prin Paris, venind din Marsilia; casa Mongenod îi va ști adresa; du-te să-l vezi, iubitul meu Melchior, spune-i că mă iubești, dar nu încerca să-i

spui cît te iubesc, asta să rămînă pentru totdeauna un secret între noi și Dumnezeu! Mama, fiica lui Wallenrod Tustall-Bartenstild, îmi va da dreptate mîngîindu-mă, se va bucura din tot sufletul de poemul nostru secret, atît de fantezist, de omenesc și de divin totodată! Ai mărturisirea fiicei, obține consimțămîntul contelui de la Bastie, tatăl celei ce este

A ta
Modeste

P. S. *Mai ales nu veni la Le Havre fără să fi obținut aprobarea tatălui meu, iar dacă mă iubești, vei ști să-l găsești cu prilejul trecerii sale prin Paris.*"

— Dar ce faceți la ora asta, domnișoară Modeste? întrebă Dumay.

— Îi scriu tatălui meu, răspunse ea bătrînului ostaș, n-ați spus că plecați mîine?

Dumay n-avu ce să mai spună, se duse să se culce din nou, iar Modeste se apucă să scrie o scrisoare lungă tatălui ei.

A doua zi, Françoise Cochet, speriată la vederea timbrului din Le Havre, veni la *chalet* să-i predea tinerei sale stăpîne scrisoarea următoare, luînd-o totodată pe cea scrisă de Modeste.

„*Domnișoarei O. D'Este-M.*

Inima mi-a spus că dumneavoastră sînteți femeia voalată și deghizată cu atîta grijă, așezată între domnul și doamna Latournelle, care n-au decît un copil, un fiu. Ah, scumpa mea iubită, dacă ați fi de o condiție modestă.

fără strălucire, fără rude ilustre, fără avere chiar, nici nu știți cît aș fi de bucuros ! Ar trebui să mă cunoașteți acum, de ce nu mi-ați spune adevărul ? Nu sînt poet decît prin dragoste, prin inimă, prin dumneavoastră. Oh, de cîtă putere a sentimentelor am nevoie ca să rămîn aici, în hotelul «Normandia», și să nu urc la Ingouville, pe care-l văd pe fereastră ! Oare mă veți iubi cum vă iubesc eu ? Să pleci din Le Havre la Paris cu această incertitudine nu înseamnă, oare, să fii pedepsit pentru dragoste ca și cînd ai fi comis o crimă ? Am ascultat orbește. O, să primesc imediat o scrisoare, căci dacă ați fost misterioasă, v-am plătit misterul cu un mister și trebuie să arunc masca, să vă spun ce fel de poet sînt și să abandonez gloria care mi-a fost împrumutată.“

Această scrisoare îi stîrni o puternică neliniște Modestei, dar ea nu putu să reintre în posesia scrisorii sale — pe care Françoise o și pusese la cutie — cînd, recitind ultimele rînduri, se întrebă care să fie semnificația lor ; urcă însă în camera ei și scrise un răspuns în care cerea lămuriri.

Cît timp avură loc aceste mici întîmplări, altele la fel de mici se petreceau la Le Havre și ele aveau s-o facă pe Modeste să uite această neliniște. Dumay, coborînd devreme în oraș, află de îndată că nici gînd să fi sosit acolo vreun arhitect, în urmă cu două zile. Înfuriat de minciuna lui Butscha, care dezvăluia o complicitate căreia îi căuta o explicație, el alergă de la primărie la Latournelli.

— Dar unde e domnul Butscha al vostru ? îl întrebă pe prietenul său, notarul, negăsindu-l pe copist la birou.

— Butscha, dragul meu, e în drum spre Paris, cu toată viteza. A întîlnit, azi-de-dimineață, tare devreme, în port, un marinar care i-a spus că tatăl lui, marinarul acela

suedez, este bogat. Tatăl lui Butscha cică ar fi fost în India, ar fi slujit la un prinț, la Marați, iar acum e la Paris...

— Poveşti ! Infamie ! Farsă ! Aaa, dar dau eu de cocoşatul ăla blestemat, am să plec special pentru asta la Paris ! exclamă Dumay. Butscha ne prosteşte ! Ştie ceva despre Modeste şi nu ne-a spus nimic. Dacă e cumva amestecat... atunci n-apucă el să ajungă notar, am să-l trimit înapoi în noroiul de unde-a ieşit, am să-l...

— Dar bine, prietene, să nu spînzurăm niciodată pe cineva fără judecată, replică Latournelle, speriat de ieşirea lui Dumay.

După ce explică pe ce i se întemeiau bănuielile, Dumay o rugă pe doamna Latournelle să-i ţină companie Modestei la *chalet* în timpul absenţei sale.

— Îl veţi găsi pe colonel la Paris, spuse notarul. În ziarul *„Comerţul"*, azi-dimineaţă, la *„Mişcarea Porturilor"*, este... Iată, vedeţi, spuse el arătîndu-i ziarul : *„Vasul* Bettina-Mignon, *căpitan Mignon, intrat port din 6 octombrie"*, iar azi sîntem în 17 ; Le Havre a aflat abia acum de sosirea patronului...

Dumay îl rugă pe Gobenheim ca, de acum înainte, să se lipsească de serviciile lui ; urcă apoi la *chalet*, unde intră tocmai cînd Modeste sigila scrisoarea către tatăl ei şi cea către Canalis. Exceptînd adresa, cele două scrisori erau absolut identice ca plic şi ca volum. Modeste crezu că pusese pe cea a tatălui ei peste cea a lui Melchior şi făcuse tocmai invers. Această eroare, atît de comună în mărunţişurile vieţii, prilejui aflarea tainei sale de către mama ei şi de către Dumay. Locotenentul îi vorbea înfierbîntat doamnei Mignon în salon, încredinţîndu-i noile temeri generate de duplicitatea Modestei şi de complicitatea lui Butscha.

— Lăsați, doamnă, strigă el, e un șarpe pe care l-am încălzit la sîn ; n-au suflet, stîrpiturile astea !

Modeste își puse în buzunarul șorțului scrisoarea adresată tatălui ei, crezînd că o pune pe cea destinată iubitului, și coborînd cu cea către Canalis în mînă, îl auzi pe Dumay vorbind de plecarea lui imediată la Paris.

— Dar ce-aveți împotriva piticului meu misterios și de ce strigați ? spuse Modeste, ivindu-se în ușa salonului.

— Butscha, domnișoară, a plecat la Paris azi-dimineață și știți, desigur, de ce !... Probabil ca să comploteze cu tinerelul acela cu jiletca galbenă, așa-zisul arhitect care, din nefericire pentru mincinosul de cocoșat, încă n-a sosit.

Modeste se înspăimîntă ; ea ghici că piticul plecase la Paris ca să facă o anchetă cu privire la Canalis, păli și se așeză.

— Îl ajung eu din urmă ! Îl găsesc eu ! spuse Dumay. Asta-i desigur scrisoarea pentru tatăl dumneavoastră ? spuse el întinzînd mîna ; o voi trimite la Mongenod, numai să nu ne încrucișăm pe drum colonelul meu și cu mine !...

Modeste îi dădu scrisoarea. Micul Dumay, care citea fără ochelari, privi mașinal adresa.

— *„Domnul baron de Canalis, strada Paradis-Poissonière nr. 29 !...“* exclamă Dumay. Ce-nseamnă asta ?...

— A, fiica mea, acesta-i bărbatul pe care-l iubești ! exclamă doamna Mignon ; de el sînt versurile pe care ți-ai compus muzica...

— Și-al lui e portretul pe care-l aveți sus, înrămat, spuse Dumay.

— Înapoiați-mi scrisoarea, domnule Dumay !... spuse Modeste, ridicîndu-se ca o leoaică în apărarea puilor ei.

— Iat-o, domnișoară, răspunse locotenentul.

Modeste vîrî scrisoarea în sîn și o întinse lui Dumay pe cea destinată tatălui ei.

— Vă știu de ce sînteți capabil, Dumay, spuse ea ; dar, dacă faceți un singur pas spre domnul Canalis, fac și eu unul afară din casă și nu mă mai întorc niciodată !

— O s-o ucideți pe mama dumneavoastră, domnișoară ! răspunse Dumay, care ieși să-și cheme soția.

Biata mamă, lovită în inimă de fraza fatală a Modestei, leșinase.

— Rămîi cu bine, nevastă, spuse bretonul sărutînd-o pe micuța americană. Salvează-o pe mamă, eu am s-o salvez pe fiică.

Le lăsă pe Modeste și pe doamna Dumay lîngă doamna Mignon, se pregăti în cîteva clipe pentru plecare și cobori în Le Havre. O oră mai tîrziu călătorea într-o trăsură de poștă cu viteza pe care numai pasiunea sau speculația o dau roților.

Readusă în simțiri prin îngrijirile date de Modeste, doamna Mignon urcă în camera ei, sprijinindu-se de brațul fiicei sale, căreia, ca unică dojană, îi spuse, cînd fură singure :

— Copilă nefericită, ce-ai făcut ? De ce să te ascunzi de mine ? Oare sînt chiar așa de aspră ?...

— Ei, firește că aveam să-ți spun totul, răspunse plîngînd tînăra fată.

Ea îi povesti totul mamei sale, îi citi scrisorile și răspunsurile, desfăcu, în inima bunei nemțoaice, petală cu petală trandafirul poemului său, petrecîndu-și astfel jumătate din zi. Cînd destăinuirea luă sfîrșit, cînd zări o umbră de zîmbet pe buzele prea îngăduitoarei oarbe, i se aruncă în brațe.

— O, mamă — spuse ea printre hohote — dumneata, a cărei inimă, numai aur și poezie, este ca un vas ales menit să conțină dragostea curată, unică și divină care-ți umple toată viața !... Dumneata, pe care vreau să te imit

iubindu-mi numai soțul, trebuie să înțelegi cît de amare sînt lacrimile pe care le vărs acum, udîndu-ți mîinile... Fluturele acesta cu aripi pestrițe, sufletul acesta frumos crescut cu grijă maternă de fiica dumitale, dragostea mea, dragostea mea sfîntă, taina aceasta însuflețită, vie, încape pe mîini vulgare care îi vor sfîșia aripile și vălurile sub tristul pretext de a mă lumina, de a afla dacă geniul este corect ca un bancher, dacă Melchior al meu este capabil să adune rente, dacă are o pasiune la care ar trebui să renunțe, dacă nu este vinovat în ochii burghezilor de vreun episod din tinerețe care este acum pentru dragostea noastră ceea ce este un nor pentru soare... Ce vor face ? Uite-mi mîna, am febră ! Mă vor omorî !...

Modeste, cuprinsă de un tremur, fu nevoită să stea la pat, neliniștind la culme pe mama ei, pe doamna Latournelle și pe doamna Dumay, care o vegheară cît dură călătoria locotenentului la Paris, unde logica evenimentelor transportă drama pentru o clipă.

Oamenii într-adevăr modești, cum era Ernest de la Brière, dar îndeosebi cei care, cunoscîndu-și valoarea, nu sînt nici iubiți, nici apreciați, vor înțelege bucuriile fără margini în care se cufundă referendarul citind scrisoarea Modestei. După ce îl găsise inteligent și cu un suflet mare, tînăra, naiva lui iubită îl găsea frumos. Această lingușire este lingușirea supremă. Așa se și face că bietul referendar strigă cu încîntarea unui autor aplaudat :

— În sfîrșit, sînt iubit !

Dacă o femeie, curtezană sau tînără fată, a lăsat să-i scape această frază : „Ești frumos !“, fie ea și mincinoasă, și un bărbat își deschide craniul gros la otrava subtilă a acestui cuvînt, va fi atașat, prin legături eterne, de acea mincinoasă încîntătoare, de acea femeie sinceră sau amăgitoare ; ea devine atunci universul lui, el e însetat de

această atestare, nu se va sătura nicicînd de ea, chiar de-ar fi prinţ!

Ernest se plimbă ţanţoş prin cameră, se privi în oglindă din trei sferturi, din profil, din faţă, încercă să-şi găsească cusururi, dar o voce diabolic de persuasivă îi spuse: „Modeste are dreptate!“ Şi reluă scrisoarea, o reciti, o văzu pe blonda lui celestă, îi vorbi! Apoi, în plin extaz, îl izbi o idee cumplită: „Mă crede Canalis şi ea e milionară!“ Toată fericirea lui se prăbuşi, aşa cum se prăbuşeşte un somnambul care, ajuns pe creasta unui acoperiş, aude o voce, înaintează, şi se zdrobeşte de caldarîm.

— Fără aureola gloriei aş fi urît! strigă el. În ce situaţie groaznică m-am băgat!

Hotărî pe loc să meargă să mărturisească totul tatălui Modestei dacă acesta era la Paris şi să-i aducă lui Canalis la cunoştinţă deznodămîntul serios al glumei lor pariziene. Pentru acest tînăr delicat, averea fu un motiv determinant. El nu vru mai ales să fie bănuit că a pus în slujba escrocării unei zestre înflăcărarea acelei corespondenţe atît de sincere din partea lui. Îi dădură lacrimile în timp ce porni spre bancherul Mongenod, a cărui avere şi ale cărui alianţe şi relaţii se datorau în parte ministrului, protectorul său.

În momentul cînd la Brière îl consulta pe şeful casei Mongenod şi lua toate informaţiile cerute de strania lui situaţie, la Canalis avea loc o scenă pe care plecarea bruscă a fostului locotenent o lăsa să se întrevadă.

Ca un adevărat ostaş din şcoala imperiului, Dumay, al cărui sînge breton clocotise tot timpul călătoriei, îşi imagina persoana unui poet ca a unui caraghios fără importanţă, un farsor, locuind într-o mansardă, îmbrăcat cu haine de postav negru, albite pe la cusături, ale cărui ghete uneori au şi tălpi, a cărui lenjerie e anonimă, care-şi şterge nasul cu degetele şi care, în sfîrşit, are

întotdeauna aerul de a fi căzut din lună cînd nu mîzgăleşte hîrtia ca Butscha. Dar fierberea din creier şi din inimă primi un duş rece cînd intră în frumoasa clădire locuită de poet, cînd văzu în curte un valet spălînd o trăsură, cînd zări, într-o magnifică sufragerie, un alt valet, îmbrăcat ca un bancher, şi care îi răspunse, privindu-l de sus, că domnul baron nu poate fi văzut.

— Domnul baron, spuse el în încheiere, are astăzi şedinţă la Consiliul de Stat.

— Sînt aici, spuse Dumay, chiar la domnul Canalis, autorul de poezii ?...

— Domnul baron de Canalis, răspunse valetul, este într-adevăr marele poet despre care vorbiţi ; dar el este totodată referent la Consiliul de Stat şi ataşat în Ministerul Afacerilor Externe.

Dumay, care venise să pălmuiască un poetaş, după expresia lui dispreţuitoare, dădu de un înalt funcţionar de stat. Salonul în care aşteptă, remarcabil prin măreţie, oferi meditaţiilor sale decoraţia crucii prinsă pe haina neagră a lui Canalis lăsată de valet pe un scaun. Curînd, ochii lui fură atraşi de strălucirea unei cupe de argint aurit, pe care îl izbiră cuvintele : *Dăruit de Madame* [1]. Apoi, ochii lui întîlniră, aşezată pe un soclu, la vedere, o vază de porţelan de Sèvres, pe care erau gravate cuvintele : *Dăruită de Madame, soţia Delfinului.* Aceste avertismente îl făcură pe Dumay să-şi recapete cumpătul, în timp ce valetul îşi întreba stăpînul dacă vrea să primească un necunoscut venit special de la Le Havre ca să-l vadă, un anume Dumay.

— Cum arată ? spuse Canalis.

---

[1] În limba franceză *Madame*, e denumirea dată fiicelor regelui, soţiei prinţului moştenitor (Delfinul) şi soţiei fratelui regelui (n. tr.)

— Un om bine îmbrăcat și decorat.

La un semn de aprobare, valetul ieși și se întoarse, anunțînd :

— Domnul Dumay.

Cînd se auzi anunțat, cînd fu în fața lui Canalis, în mijlocul unui cabinet pe cît de bogat, pe atît de elegant, cu picioarele pe un covor tot atît de frumos ca cel mai frumos din casa Mignon și întîlni privirea scrobită a poetului care se juca cu ciucurii cordonului somptuosului său halat, Dumay se pierdu cu totul, astfel încît trebui ca marele om să i se adreseze.

— Cărui fapt îi datorez onoarea vizitei dumneavoastră, domnule ?

— Domnule... spuse Dumay, care rămase în picioare.

— Dacă aveți nevoie de mai mult timp — îl întrerupse Canalis — v-aș ruga să luați loc.

Și Canalis se cufundă în fotoliul său à la Voltaire, își puse un picior peste altul, îl ridică pe cel de deasupra și, legănîndu-și-l, îl privi fix pe Dumay, care se simți, după expresia lui soldățească, pe de-a-ntregul „mecanizat".

— Vă ascult, domnule, spuse poetul ; clipele îmi sînt prețioase, mă așteaptă ministrul...

— Domnule, reluă Dumay, voi fi scurt. Ați sedus, nu știu cum, pe o tînără domnișoară din Le Havre, frumoasă și bogată, ultima, singura speranță a două familii nobile și vin să vă întreb care vă sînt intențiile...

Canalis, care de trei luni se ocupa de probleme importante, care ținea să fie făcut comandor al Legiunii de onoare și să devină ambasador pe lîngă o Curte din Germania, uitase cu totul de scrisoarea din Le Havre.

— Eu ? exclamă el.

— Dumneavoastră, repetă Dumay.

— Domnule, răspunse Canalis zîmbind, înţeleg ce vreţi să spuneţi ca şi cînd mi-aţi vorbi în limba ebraică... Eu să seduc o tînără fată ?... Eu, pe cine ? Un surîs splendid se ivi pe buzele lui Canalis. — Haida, de, domnule ! Nu sînt chiar atît de copilăros încît să mă amuz furînd un mic fruct sălbatic, cînd dispun de livezi frumoase şi bogate în care cresc cele mai frumoase piersici din lume. Întregul Paris ştie încotro se îndreaptă afecţiunea mea. Că există, la Le Havre, o tînără cuprinsă de oarecare admiraţie, de care nu sînt demn, pentru versurile pe care le-am făcut, scumpul meu domn, aceasta nu m-ar mira ! Nimic mai obişnuit ! Iată ! Uitaţi-vă ! Priviţi această lădiţă frumoasă de lemn de abanos, încrustată cu sidef şi cu garnitură de dantelărie din fier... Această lădiţă provine de la Papa Leon al X-lea ; ea mi-a fost dăruită de ducesa de Chaulieu, care o avea de la regele Spaniei ; eu i-am dat altă destinaţie : să conţină toate scrisorile pe care le primesc de pretutindeni din Europa, de la femei sau tinere necunoscute... O, am cel mai adînc respect faţă de aceste buchete de flori smulse din suflet şi trimise într-un moment de exaltare cu adevărat demn de stimă. Da, pentru mine avîntul unei inimi este ceva nobil şi sublim ! Alţii, zeflemeştii, fac sul din aceste scrisori ca să-şi aprindă ţigările sau le oferă soţiilor care îşi fac din ele bigudiuri de păr ; eu, însă, care sînt burlac am prea multă delicateţe pentru a nu păstra aceste ofrande atît de naive, atît de dezinteresate, într-un fel de tabernacol ; în sfîrşit, le strîng cu un fel de veneraţie şi înainte de moarte voi pune să fie arse sub ochii mei. Cu atît mai rău pentru cei care mă vor socoti ridicol. Ce să fac ? Sînt din fire recunoscător, iar aceste mărturii m-ajută să suport criticile, plictiselile vieţii literare. Cînd primesc în spate împuşcătura unui duşman ascuns în paginile unei gazete, privesc această casetă şi îmi spun : „Se află, ici şi colo,

unele sufletc ale căror răni le-am vindecat, ameliorat sau pansat..."

Această poezie, recitată cu talentul unui mare actor, îl împietri pe micul casier, ai cărui ochi se măriră şi a cărui uluire îl amuză pe marele poet.

— Pe dumneavoastră — zise acest păun, umflîndu-se — şi ţinînd seama de poziţia pe care o aveţi şi o apreciez, vă invit să deschideţi acest tezaur ; puteţi să o căutaţi pe tînăra dumneavoastră ; dar îmi cunosc admiratoarele, am memoria numelor şi faceţi o greşeală care...

— Iată deci ce se-ntîmplă în hăul Parisului cu o biată copilă !... exclamă Dumay — dragostea părinţilor ei, bucuria prietenilor, speranţa tuturor, alintată de toţi, mîndria unei case şi căreia şase persoane îi fac din inimile şi din averea lor un zid de apărare împotriva oricărei nefericiri...

Dumay reluă după o pauză : — Ştiţi, domnule, sînteţi un mare poet, iar eu nu sînt decît un biet ostaş... Timp de cincisprezece ani, cît mi-am servit ţara, chiar şi în ultimele rînduri, am simţit nu o dată în obraz suflul unei ghiulele, am străbătut Siberia în care am stat prizonier, am suportat totul ; în sfîrşit, am văzut pierind nenumăraţi camarazi... Ei bine, m-aţi făcut să fiu cutremurat de un fior de groază, ceea ce n-am simţit niciodată !

Dumay crezu că l-a emoţionat pe poet, dar îl flatase, lucru aproape imposibil, căci ambiţiosul nici nu-şi mai amintea de prima sticluţă cu balsam pe care Elogiul o spărsese în capul lui.

— Ei, vitezul meu — spuse solemn poetul punînd o mînă pe umărul lui Dumay şi găsind nostim că a făcut să tremure un soldat al împăratului — această tînără fată e totul pentru dumneavoastră... Dar în societate, ce-i ea ?... Nimic. În clipa asta mandarinul cel mai util Chinei

dă ochii peste cap și aruncă imperiul în doliu ; vă mîhnește mult acest lucru ? Englezii ucid în India mii de oameni tot atît de valoroși ca noi, iar acum, cînd vă vorbesc, este arsă pe rug femeia cea mai răpitoare. Și totuși, n-ați băut o ceașcă de cafea la dejun ?... Chiar în clipa asta, poți găsi în Paris numeroase mame de familie care zac pe paie și aduc pe lume copii fără să aibă măcar scutece în care să-i învelească !... Și iată un ceai delicios, într-o ceașcă de cinci ludovici, iar eu scriu versuri ca să le fac pe parizience să spună : „Fermecător ! Fermecător! Divin ! Delicios ! Îți merg la inimă !“ Natura socială, ca și natura însăși, este o mare uitucă ! Vă veți mira, peste zece ani, de demersul dumneavoastră ! Sînteți într-un oraș unde lumea moare, se căsătorește, se idolatrizează în cursul unei întîlniri, unde tînăra fată se sufocă, unde oameni de geniu, cu bagajul lor de teme pline de binefaceri pentru omenire, se prăbușesc unii alături de alții, deseori sub același acoperiș, ignorîndu-se ! Iar dumneavoastră veniți și ne cereți să leșinăm de durere la această întrebare banală : „O tînără fată din Le Havre este sau nu este...“ Ooo... dar sînteți...

— Și vă mai pretindeți poet ! exclamă Dumay ; chiar nu simțiți nimic din ceea ce zugrăviți ?

— Ei, dacă am trăi supărările sau bucuriile pe care le cîntăm, în cîteva luni am fi uzați ca niște ghete vechi !... spuse poetul zîmbind. Știți, nu trebuia să fi venit din Le Havre la Paris, și încă la Canalis, degeaba. Soldat ! — Canalis avu glasul și gestul unui erou din Homer — învățați aceasta de la poet : „Orice sentiment profund este pentru fiecare om un poem atît de individual încît nu-l interesează nici pe cel mai bun prieten al lui. Este o comoară care-ți aparține numai ție, este...“

— Iertați-mă că vă întrerup, spuse Dumay, care-l contempla pe Canalis cu oroare ; ați fost la Le Havre ?...

— Am stat acolo o zi și o noapte, în primăvara anului 1824, în drum spre Londra.

— Sînteți un om de onoare, reluă Dumay, puteți să vă dați cuvîntul că n-o cunoașteți pe domnișoara Modeste Mignon ?...

— Aud pentru prima oară acest nume, răspunse Canalis.

— Ah, domnule, exclamă Dumay, în ce intrigă întunecată sînt pe cale să pătrund... Pot să contez pe ajutorul dumneavoastră în cercetările mele ? Căci sînt sigur că s-a abuzat de numele dumneavoastră ! Ieri trebuia să primiți o scrisoare din Le Havre !

— N-am primit nimic ! Fiți sigur, domnule, spuse Canalis, că voi face tot ce depinde de mine ca să vă fiu de folos...

Dumay se retrase cu inima cuprinsă de neliniște, crezînd că dezgustătorul Butscha se îmbrăcase în pielea acestui mare poet ca s-o seducă pe Modeste ; în timp ce, dimpotrivă, Butscha, spiritual și fin ca un prinț care se răzbună, mai abil decît un spion, scotocea viața și faptele lui Canalis, sustrăgîndu-se datorită staturii lui mărunte tuturor privirilor, ca o insectă care-și face drum sub scoarța unui copac.

Abia ieșise bretonul, că la Brière intră în cabinetul prietenului său. Firește, Canalis îi vorbi despre vizita acelui om din Le Havre...

— Ah ! — spuse Ernest — Modeste Mignon ! Vin tocmai în legătură cu această aventură.

— Ei aș ! — exclamă Canalis — am învins deci prin procură ?

— Eh ! da, ăsta-i nodul dramei. Amice, sînt iubit de cea mai fermecătoare fată din lume, frumoasă încît poate străluci printre cele mai frumoase din Paris, egalînd-o, prin inimă și poezie, pe Clarisse Harlowe ; m-a văzut, i-am

plăcut și mă crede marele Canalis !... Asta nu-i totul. Modeste Mignon este de obîrșie înaltă, iar Mongenod tocmai mi-a spus că tatăl ei, contele de la Bastie, trebuie să aibă o avere de vreo șase milioane... Acest tată a sosit de trei zile în Franța și i-am cerut o întrevedere la ora două, prin Mongenod, care i-a trimis un bilețel, scriindu-i că e vorba de fericirea fiicei lui... Îți dai seama că înainte de a mă duce să-l întîlnesc pe tată, trebuia să-ți mărturisesc totul.

— Între florile care s-au deschis la soarele gloriei, spuse cu emfază Canalis, este una magnifică, purtînd, ca portocalul, fructele sale de aur printre miile de miresme ale spiritului și ale frumuseții reunite ! Un arbust elegant, o tandrețe adevărată, o adevărată fericire și ea îmi scapă !... Canalis privi covorul, ca să nu i se poată citi în ochi. — Cum — continuă el după o pauză în care își regăsi sîngele rece — cum să ghicești, dincolo de parfumurile îmbătătoare ale acestor frumoase hîrtii, dincolo de aceste fraze amețitoare, inima adevărată, pe tînăra fată, pe tînăra femeie care își îmbracă dragostea în haina laudei și care ne iubește pentru noi înșine, care ne aduce fericirea ?... Ar trebui să fii un înger sau un demon și nu sînt decît un consilier ambițios... Ah, amice ! Gloria face din noi o țintă spre care se îndreaptă mii de săgeți ! Unul dintre noi și-a datorat căsătoria cu o fată bogată unei piese hidraulice, iar eu, mai mîngîietor, mai cu experiență la femei decît el, voi fi ratat-o pe a mea... căci o iubești pe biata fată ? spuse el privindu-l pe la Brière.

— Oh ! făcu la Brière.

— Ei bine, spuse poetul luîndu-l pe prietenul său de braț și sprijinindu-se de el, fii fericit, Ernest ! Nu cred c-am fost ingrat cu tine ! Iată-te răsplătit din plin pen-

tru devotamentul tău, căci voi face totul pentru fericirea ta.

Canalis turba, dar nu putea să se poarte altfel și atunci încerca să tragă un folos de pe urma nefericirii sale făcîndu-și din ea un piedestal. O lacrimă muie ochii tînărului referendar, care se aruncă în brațele lui Canalis și-l sărută.

— Ah, Canalis, cum nu te-am cunoscut!

— Ce vrei!... Pentru a face înconjurul lumii e nevoie de timp! răspunse poetul cu ironia lui plină de emfază.

— Te gîndești, spuse la Brière, la averea aceea imensă?...

— Eh, prietene, nu va fi pe mîini bune?... exclamă Canalis însoțindu-și efuziunea de un gest încîntător.

— Melchior, spuse la Brière, sîntem legați pe viață...

El strînse mîinile poetului și îl părăsi brusc, grăbindu-se să-l vadă pe domnul Mignon.

În acea clipă, contele de la Bastie era copleșit de toate durerile care-l așteptaseră ca pe o pradă. Dumay tocmai îi povestise teribila încurcătură cu dragostea Modestei.

— Lasă-mă singur, îi spuse credinciosului său prieten.

După ce locotenentul închise ușa, nefericitul tată se trînti pe un divan și rămase acolo, cu capul în mîini, plîngînd cu acele lacrimi rare, sărace, care se rostogolesc între pleoapele oamenilor de cincizeci și șase de ani, fără să iasă, pe care le umezesc, care se usucă și care apar din nou, o ultimă rouă a toamnei omenești.

— Să ai copii pe care-i iubești, să ai o soție pe care o adori, înseamnă să-ți dai singur cîteva inimi și să le întinzi apoi pumnalelor! exclamă el, ridicîndu-se cu un salt de tigru și începînd să se plimbe prin cameră. Să fii tată, înseamnă să te predai, legat de mîini și de picioare, nenorocirii. Dacă-l întîlnesc pe-acel d'Estourny, îl omor!

— Să mai ai fete !... Una își găsește un escroc, iar cealaltă, Modeste a mea, pe cine ? Pe un laș care o înșală sub armura de poleială a unui poet. Măcar de era Canalis ! N-ar fi fost mare nenorocire. Dar acest Scapin îndrăgostit ! Cu mîinile mele am să-l sugrum... își spuse el, făcînd involuntar un gest de o energie atroce... Dar după aceea ? se întrebă el, dacă fiica mea moare de supărare ?

Privi mașinal pe fereastra Hotelului Prinților și apoi se duse să se așeze pe divanul său, unde rămase nemișcat. Oboseala celor șase călătorii în India, grijile speculațiilor, primejdiile care-l amenințaseră și pe care le înlăturase, necazurile, argintaseră părul lui Charles Mignon. Frumosul lui chip de militar, cu un contur atît de pur, se bronzase sub soarele Malaeziei, al Chinei și al Asiei Mici, căpătase un aspect impunător pe care, în acel moment, durerea îl făcea sublim.

— Și Mongenod care îmi spune să am încredere în tînărul care va veni să-mi vorbească despre fiica mea...

Tocmai atunci Ernest de la Brière fu anunțat de unul din slujitorii pe care contele de la Bastie și-i atașase în timpul celor patru ani și pe care-i alesese dintre subordonații săi.

— Veniți domnule, din partea prietenului meu Mongenod ? îl întrebă el.

— Da, răspunse Ernest, care privi cu timiditate acea figură întunecată ca a lui Othello. Mă numesc Ernest de la Brière și sînt, domnule, înrudit cu familia ultimului prim ministru căruia i-am fost secretar particular în timpul ministeriatului său. La căderea sa, excelența sa m-a numit la Curtea de Conturi, unde sînt referendar clasa întîi și unde pot deveni consilier.

— Și ce legătură pot avea toate acestea cu domnișoara de la Bastie ? întrebă Charles Mignon.

— Domnule, o iubesc și am fericirea nesperată de a fi iubit de ea... Ascultați-mă, domnule, spuse Ernest, oprind o pornire teribilă a tatălui iritat: trebuie să vă fac cea mai ciudată mărturisire, cea mai rușinoasă pentru un om de onoare. Cea mai groaznică pedeapsă pentru comportarea mea, firească poate, nu este că trebuie să v-o dezvălui... Mă tem mai mult de fiică decît de tată...

Ernest povesti cu naivitate și cu noblețea pe care o dă sinceritatea, prologul acestei mici drame, fără să omită cele douăzeci și ceva de scrisori primite, pe care le adusese cu el, și nici întrevederea abia avută cu Canalis. Cînd tatăl termină lectura acestor scrisori, bietul îndrăgostit, palid și rugător, tremură sub privirile de foc pe care i le arunca provensalul.

— Domnule, spuse Charles, în toate acestea nu există decît o singură eroare, dar ea e capitală. Fiica mea nu are șase milioane, ea are cel mult două sute de mii de franci zestre și speranțe foarte îndoielnice.

— Ah! domnule, spuse Ernest, ridicîndu-se, repezindu-se la Charles Mignon și strîngîndu-l în brațe, mi-ați ridicat de pe suflet, o povară care mă strivea! Poate că nimic nu se va mai opune fericirii mele!... Am protectori, voi fi consilier la Curtea de Conturi. Chiar de-ar avea numai zece mii de franci, chiar de-ar trebui să-i recunosc o zestre inexistentă, domnișoara Modeste tot îmi va fie soție. Și o s-o fac fericită, cum ați făcut-o pe soția dumneavoastră; veți avea în mine un fiu adevărat... — da, domnule, tatăl meu nu mai trăiește — iată ce-mi doresc din toată inima.

Charles Mignon se dădu înapoi cu trei pași, îl fixă pe la Brière cu o privire care pătrunse în ochii tînărului ca un pumnal în teacă, nu scoase o vorbă, întîlnind can-

doarca cea mai deplină, adevărul curat pe acea figură deschisă, în acei ochi fermecători.

— Să fi obosit destinul — își spuse el în șoaptă — și să găsesec în acest băiat perla ginerilor ?

Foarte agitat, începu să se plimbe prin cameră.

— Domnule, spuse în sfîrșit, Charles Mignon, datorați cea mai deplină supunere hotărîrii pe care ați venit să o cereți ; altfel ar însemna că jucați în acest moment teatru.

— Oh ! domnule...

— Ascultați-mă, spuse tatăl ținîndu-l în loc cu privirea. Nu voi fi nici aspru, nici dur, nici nedrept. Veți suporta atît neplăcerile cît și avantajele poziției false pe care singur ați creat-o. Fiica mea crede că iubește un mare poet al zilelor noastre a cărui glorie a sedus-o înainte de orice. Ei bine, eu, tatăl ei, nu trebuie oare s-o pun în situația de a alege între Celebritatea care a fost un far pentru ea și biata Realitate pe care i-o aruncă întîmplarea printr-una din glumele ce și le îngăduie atît de des ? Nu trebuie să aleagă oare între Canalis și dumneavoastră ? Contez pe onoarea dumneavoastră să păstrați secretul asupra celor ce v-am spus despre situația afacerilor mele. Veți veni, împreună cu baronul de Canalis, să petreceți această a doua jumătate a lunii octombrie la Le Havre. Casa mea vă va fi deschisă amîndurora, iar fiica mea va avea tot timpul să vă studieze. Gîndiți-vă că trebuie să-l faceți pe rivalul dumneavoastră să creadă tot ce se va născoci despre milioanele contelui de la Bastie. Mîine voi fi la Le Havre și vă aștept acolo la trei zile după sosirea mea. Adio, domnule...

Bietul la Brière se înapoie, cu un pas tărăgănat, la Canalis. Între timp, singur cu sine, poetul putu să se lase în voia torentului de gînduri pe care le face să țîșnească

această a doua pornire atît de lăudată de prinţul de Talleyrand. Prima pornire este chemarea naturii, iar a doua cea a societăţii.

— O fată cu o avere de şase milioane ! Iar ochii mei n-au văzut aurul acesta strălucind în întuneric ! Cu o avere atît de impunătoare aş fi pair al Franţei, conte, ambasador. Am răspuns unor burgheze, unor proaste, unor intrigante care voiau un autograf ! Şi m-am plictisit de aceste intrigi de bal mascat tocmai în ziua cînd Dumnezeu îmi trimitea un suflet ales, un înger cu aripi de aur... Ei şi! Am să compun un poem sublim şi norocul acesta va renaşte ! Dar ştii că-i fericit nătîngul ăsta de la Brière care s-a împăunat cu razele mele ? Ce impostură ! Eu sînt modelul, iar el va fi statuia ! Am interpretat, noi doi, fabula cu Bertrand şi Ratonul ! Şase milioane şi un înger, o Mignon de la Bastie ! Un înger aristrocrat iubind poezia şi poetul... Şi eu care fac pe omul tare, care depun eforturi herculeene pentru a-l uimi prin forţa morală pe-acel campion al forţei fizice, pe-acel brav soldat inimos, prietenul tinerei fete, căreia îi va spune că am un suflet de piatră ! Fac pe Napoleon, cînd ar fi trebuit să mă arăt ca un serafim !... Dacă voi avea poate, în sfîrşit, un prieten, îl voi plăti scump. Dar prietenia, ce lucru frumos ! Şase milioane, iată preţul unui prieten ; nici nu poţi să ai mulţi la preţul ăsta...

Tocmai pe-această ultimă exclamaţie intră la Brière în cabinetul prietenului său. Era trist.

— Dar bine, ce ai ? îi spuse Canalis.

— Tatăl cere ca fiica sa să aibă posibilitatea să aleagă între cei doi Canalis...

— Bietul băiat, strigă poetul, izbucnind în rîs. Da' ştiu că-i spiritual tatăl ăsta...

— Mi-am dat cuvîntul de onoare că te voi aduce la Le Havre, spuse pe un ton jalnic la Brière.

— Dragul meu copil, răspunse Canalis, de vreme ce-i vorba de onoarea ta, poți să contezi pe mine... Am să cer un concediu de o lună...

— Ah, Modeste este atît de frumoasă! exclamă la Brière cu desperare — și-ai să mă înlături ușor! Chiar mă miram văzînd fericirea aruncîndu-și ochii asupra mea și îmi spuneam : „Se înșeală!"

— Ei aș ! Vom vedea ! — spuse Canalis cu o veselie dureroasă.

Seara, după cină, Charles Mignon și casierul său zburau, în schimbul unui bacșiș de trei franci dați surugiului, de la Paris la Le Havre. Tatăl își liniștise cu totul cîinele de pază în privința dragostelor Modestei, ridicîndu-i consemnul și asigurîndu-l în privința lui Butscha.

— Toate-s în regulă, bătrîne Dumay, spuse Charles, care luase informații de la Mongenod atît despre Canalis, cît și despre la Brière. O să avem două personaje în același rol ! — exclamă el cu veselie.

Totuși, el recomandă vechiului său camarad o discreție absolută în privința comediei care urma să se joace la *chalet*, cea mai blîndă dintre răzbunări sau, dacă vreți, dintre lecțiile date de un tată fiicei sale. Drumul de la Paris și pînă la Le Havre prilejui celor doi prieteni, o lungă discuție care îl puse pe colonel la curent chiar și cu cele mai mici incidente survenite în viața familiei sale în decursul celor patru ani, iar Charles îi comunică lui Dumay că Desplein, marele chirurg, urma să vină, pînă la sfîrșitul lunii, să examineze cataracta contesei, pentru a hotărî dacă era cu putință să i se redea vederea.

Cu o clipă înainte de ora cînd se lua dejunul la *chalet* plesnetele de bici ale unui surugiu ce se aștepta la un bac-

şiş gras înştiinţară familiile celor doi soldaţi de întoarcerea lor... Numai bucuria unui tată care se înapoiază după o absenţă atît de îndelungată putea să dea naştere unor asemenea manifestări: aşa se şi face că femeile se repeziră, toate, la portiţă. Sînt atîţia taţi, atîţia copii, şi poate că mai mulţi taţi decît copii, care să înţeleagă beţia unei astfel de sărbători, încît literatura n-a fost niciodată nevoită s-o zugrăvească, din fericire! căci cele mai frumoase cuvinte, poezia, sînt mai prejos de aceste emoţii. Poate că însăşi emoţiile plăcute sînt prea puţin literare. În ziua aceea nu fu rostit nici un cuvînt care să tulbure bucuria familiei Mignon. Între tată, mamă, şi fiică se stabili un armistiţiu în privinţa iubirii misterioase de la care se trăgea paloarea Modestei. Colonelul, cu admirabila delicateţe care-i caracterizează pe adevăraţii militari, rămase tot timpul lîngă soţia sa, a cărei mînă nu o părăsi şi în acelaşi timp o privea pe Modeste, admirîndu-i frumuseţea gingaşă, elegantă, poetică. Oare nu după aceste mici amănunte se recunosc oamenii inimoşi? Modeste, care se temea să nu tulbure bucuria melancolică a tatălui şi a mamei sale, venea din cînd în cînd să sărute fruntea călătorului şi sărutîndu-l prea mult părea că vrea să-l sărute pentru doi.

— Oh, micuţă scumpă, te-nţeleg! spuse colonelul strîngîndu-i mîna într-un moment cînd ea îl asalta cu mîngîieri.

— Sst! îi răspunse Modeste la ureche, arătînd spre mama ei.

Tăcerea, un pic şireată a lui Dumay o nelinişti pe Modeste în privinţa rezultatelor călătoriei acestuia la Paris şi fata se uita uneori la locotenent pe furiş, fără a reuşi să-i străpungă masca impenetrabilă. Colonelul voia, ca un tată prudent, să studieze caracterul unicei sale fiice,

și mai ales, să-și consulte soția înainte de a avea o discuție de care depindea fericirea întregii sale familii.

— Mîine, copila mea dragă — spuse el seara — scoală-te devreme și, dacă-i vreme frumoasă, o să mergem să ne plimbăm pe malul mării... Trebuie să discutăm despre poemele dumneavoastră, domnișoară de la Bastie.

Aceste spuse, însoțite de un surîs părintesc care reapăru ca un ecou pe buzele lui Dumay, fu tot ce putu să afle Modeste; fu însă îndeajuns pentru a-i stîrni în asemnea măsură curiozitatea, încît, tot pierzîndu-se în presupuneri, nu adormi decît tîrziu. Așa se și face că a doua zi de dimineață ea era gata îmbrăcată înaintea colonelului.

— Știi totul, bunul meu tată, spuse ea îndată ce se văzu în drum spre mare.

— Știu totul și în plus destule lucruri pe care tu nu le știi, răspunse el.

După această replică, tatăl și fiica făcură cîțiva pași în tăcere.

— Explică-mi, copila mea, cum a fost cu putință ca o fiică adorată de mama ei să facă un demers atît de hotărîtor ca acela de a-i scrie unui necunoscut fără să o consulte?

— Ei, tată, pentru că mama n-ar fi îngăduit-o.

— Crezi tu, fiica mea, că e un procedeu rezonabil? Dacă te-ai instruit singură, cum de nu ți-a spus rațiunea sau inteligența — în lipsa pudorii — că a proceda așa însemna să te arunci pe capul unui om? Fiica mea, singura, unica mea copilă e lipsită de mîndrie, de delicatețe? Oh, Modeste, l-ai făcut pe tatăl tău să petreacă două ore infernale la Paris; căci, în sfîrșit, sub raport moral ai avut aceeași comportare ca Bettina, fără să ai scuza de a fi fost sedusă; tu ai cochetat la rece, iar această cochetare

înseamnă o dragoste rațională, viciul cel mai îngrozitor al franțuzoaicei.

— Eu, lipsită de mîndrie?... spuse Modeste plîngînd. Dar nici nu m-a văzut încă!

— El îți știe numele...

— Nu i l-am spus decît în momentul cînd ochii au dat dreptate celor trei luni de corespondență în timpul cărora sufletele noastre și-au vorbit!

— Da, dragul meu înger rătăcit, ai pus oarecare judecată într-o nebunie care-ți compromitea și fericirea și familia...

— Ei! la urma urmelor, tăticule, fericirea te absolvă de păcatul acestei îndrăzneli, spuse ea pe un ton de ființă necăjită.

— Aa! e numai îndrăzneală? exclamă tatăl.

— O îndrăzneală pe care și mama mea și-a permis-o, replică ea cu aprindere.

— Copilă răzvrătită! Mama ta, după ce m-a văzut la un bal, i-a spus seara tatălui ei, care o adora, că ea crede că ar fi fericită cu mine... Fii sinceră, Modeste, este oare vreo asemănare între o dragoste, ce-i drept fulgerătoare, dar născută sub ochii unui tată, și acțiunea nebunească de a scrie unui necunoscut?

— Un necunoscut?... Spune, tăticule, unul dintre cei mai mari poeți ai noștri, al cărui caracter și a cărui viață sînt expuse privirii tuturor, bîrfelilor, calomniei, un om aureolat de glorie și pentru care eu, scumpul meu tată, am rămas în ipostaza de personaj dramatic și literar, o fiică a lui Shakespeare, pînă în clipa cînd am vrut să știu dacă omul este tot atît de frumos pe cît îi este sufletul...

— Doamne! biata mea copilă, tu faci poezie în legătură cu căsătoria! Dar dacă fetele au fost ținute totdeauna în familie ca într-o mănăstire, dacă Dumnezeu, legea socială

le pun sub opreliștea severă a consimțămîntului patern, apoi asta s-a făcut tocmai pentru a le feri de toate relele acestor poezii care vă farmecă, vă iau privirea și pe care atunci nu le puteți aprecia la adevărata lor valoare. Poezia este una dintre plăcerile vieții, ea nu înseamnă viața toată.

— Tată, procesul mai este pe rol în fața tribunalului faptelor, căci se duce o luptă neîncetată între inimile noastre și familie.

— Vai de copilul care și-ar găsi fericirea în această împotrivire... spuse cu gravitate colonelul. În 1813, l-am văzut pe unul dintre camarazii mei, marchizul d'Aiglemont, însurîndu-se cu verișoara sa împotriva tatălui ei, și acest menaj a plătit scump încăpățînarea pe care o tînără fată o confunda cu dragostea... În această privință familia e suverană...

— Logodnicul meu mi-a spus toate acestea, răspunse ea. Pentru un timp, a devenit un Orgon și a avut curajul să-mi denigreze breasla poeților.

— V-am citit scrisorile, spuse Charles Mignon lăsînd să-i scape un zîmbet șiret care o neliniști pe Modeste; dar în legătură cu aceasta trebuie să-ți atrag atenția că ultima scrisoare abia dacă ar fi putut fi îngăduită unei fete seduse, unei Julie D'Estanges! Doamne, cît rău ne fac romanele!...

— De n-ar fi scrise, scumpul meu tată, le-am trăi noi înșine; e mai bine să le citim... În zilele noastre sînt mai puține aventuri decît sub Ludovic al XIV-lea și sub Ludovic al XV-lea, cînd se publicau mai puține romane... De altfel, de vreme ce ai citit scrisorile, trebuie să-ți fi dat seama că ți-am găsit de ginere pe fiul cel mai respectuos, sufletul cel mai angelic, cinstea cea mai strictă, și că noi doi ne iubim cel puțin tot atît cît vă iubiți, dumneata cu

mama... Ei bine, recunosc că nu s-a petrecut totul chiar conform etichetei ; dacă vrei, am făcut o greșeală...

— V-am citit scrisorile, repetă tatăl, întrerupîndu-și fiica, astfel că știu cum te-ai justificat în proprii tăi ochi pentru un demers pe care și l-ar putea permite o femeie ce cunoaște viața și ar fi antrenată de o pasiune, dar care pentru o tînără de douăzeci de ani constituie o greșeală gravă...

— O greșeală pentru niște burghezi, pentru niște Gobenheimi limitați, care măsoară viața cu echerul... Să nu ieșim din lumea artistică și poetică, tată... Noi, tinerele fete, avem de ales între două sisteme : să-i dăm de înțeles unui bărbat, prin gesturi afectate, că-l iubim, sau să i ne adresăm deschis... Această din urmă atitudine nu este, oare, cu adevărat măreață, cu adevărat nobilă ? Noi, tinerele franțuzoaice, sîntem livrate de familiile noastre ca mărfuri, la termen, peste trei luni, uneori „la finele lunii", ca domnișoara Vilquin ; în Anglia însă, în Elveția, în Germania fetele se mărită cam după sistemul urmat de mine... Ce-mi poți răspunde ? Nu sînt și eu puțin nemțoaică ?

— Copil ce ești ! exclamă colonelul privindu-și fiica, superioritatea Franței se trage tocmai din bunul ei simț, din logica pe care frumoasa ei limbă o impune spiritului : ea este rațiunea omenirii ! Anglia și Germania sînt romanești sub acest aspect al obiceiurilor lor. Și totuși, marile lor familii urmează legile noastre. Oare nu vreți să-nțelegeți odată că părinții voștri, care cunosc bine viața, sînt răspunzători de sufletul și fericirea voastră, că ei trebuie să vă ferească de pericolele lumii ? Doamne ! spuse el, greșeala e a lor ? Este a noastră ? Trebuie să-i ții pe copii sub un jug de fier ? Trebuie să fim pedepsiți pentru acea

tandrețe care ne îndeamnă să-i facem fericiți și care, din nefericire, îi cuibărește în chiar inima noastră ?...

Auzind această invocare rostită cu vocea înecată în lacrimi, Modeste își privi tatăl cu coada ochiului.

— Este oare o greșeală pentru o tînără fată cu inima liberă să-și aleagă drept soț nu doar un băiat frumos, ci pe deasupra un om de geniu, nobil și cu o situație frumoasă ? Un gentilom blînd ca mine ? spuse ea.

— Îl iubești ?... întrebă tatăl.

— Știi tată, spuse ea lăsîndu-și capul pe pieptul colonelului, dacă nu vrei să mă vezi murind...

— Ajunge ! spuse bătrînul soldat ; pasiunea ta, după cum văd, este de nezdruncinat !

— De nezdruncinat.

— Nimic nu te poate schimba ?

— Nimic pe lume !

— Nu te-aștepți la nimic neprevăzut, la nici o trădare, reluă bătrînul soldat ; îl iubești *oricum*, din cauza farmecului său personal, și chiar de-ar fi un d'Estourny tot l-ai iubi ?...

— Oh, tată !... Nu-ți cunoști fiica. Oare aș putea să iubesc un laș, un om fără credință, fără onoare, un nemernic ?...

— Și dacă ai fost înșelată ?...

— De băiatul acela fermecător și candid, aproape melancolic ?... Glumești, sau nu l-ai văzut.

— În sfîrșit, din fericire dragostea ta nu mai e absolută, așa cum spuneai. Te fac să vezi unele împrejurări care ți-ar modifica poemul... Ei bine, înțelegi că și tații sînt buni la ceva ?

— Vrei să-i dai o lecție copilului tău, tată. Asta aduce a *Morala în acțiune*.

— Biată rătăcită ! reluă aspru tatăl, lecția nu ți-o dau eu, cu n-am nici un amestec, decît poate să-ți atenuez lovitura...

— Ajunge tată, nu te juca cu viața mea... spuse Modeste pălind.

— Haide, fiica mea, adună-ți tot curajul. Tu te-ai jucat cu viața și viața se joacă acum cu tine.

Modeste își privi tatăl năucită.

— Deci, dacă tînărul pe care-l iubești, pe care l-ai văzut în biserica din Le Havre, cu patru zile în urmă, ar fi un mizerabil...

— Dar nu-i așa ! spuse ea. Capul acela brun și palid, figura aceea nobilă și plină de poezie...

— Este o minciună ! spuse colonelul, întrerupîndu-și fiica. El e domnul de Canalis așa cum sînt eu pescarul acela care-și ridică pînza ca să pornească la drum...

— Știi ce ucizi în mine ?... spuse Modeste.

— Liniștește-te, copila mea ; dacă întîmplarea a inclus pedeapsa în însăși greșeala ta, răul nu e ireparabil. Băiatul pe care l-ai văzut, cu care ți-ai schimbat inima prin corespondență, este un băiat loial, a venit să-mi mărturisească încurcătura în care se află ; te iubește și nu l-aș respinge ca ginere.

— Dacă nu-i Canalis, cine-i ?... spuse Modeste cu o voce profund schimbată.

— Secretarul !... Îl cheamă Ernest de la Brière. Nu e nobil ; dar este unul din acei bărbați obișnuiți, cu trăsături pozitive, cu o moralitate sigură, care plac părinților. De altfel, ce importanță are ? L-ai văzut, nimic nu-ți poate schimba sentimentele, tu l-ai ales, îi cunoști sufletul, care este tot atît de frumos pe cît e el de chipeș !...

Contele de la Bastie fu întrerupt de un suspin al Modestei. Sărmana fată, palidă, cu privirea pierdută în largul

mării, țeapănă ca o moartă, fusese izbită ca de un foc de pistol, de aceste cuvinte : „Este unul din acei bărbați obișnuiți, cu trăsături pozitive, cu o moralitate sigură, care plac părinților".

— Înșelată !... spuse ea în cele din urmă.

— Ca biata ta soră, dar mai puțin grav.

— Să ne-ntoarcem, tată ! spuse Modeste ridicîndu-se de pe moviliță pe care se așezaseră amîndoi. Uite, tată, îți jur în fața lui Dumnezeu să-ți împlinesc vrerea, oricare ar fi ea, în povestea măritișului meu.

— Deci nu mai iubești ?... întrebă caustic tatăl.

— Iubeam un om adevărat, cu fruntea neîntinată de minciună, cinstit așa cum ești dumneata, incapabil să se deghizeze ca un actor, să-și pună pe obraz fardul gloriei altcuiva...

— Spuneai că nimic nu te poate schimba ? întrebă pe un ton ironic colonelul.

— Oh ! Nu-ți bate joc de mine !... spuse ea, unindu-și mîinile a rugăciune și privindu-și tatăl cu o cruntă neliniște ; nu-ți dai seama că îmi chinui inima și cele mai dragi convingeri cu glumele dumitale...

— Doamne păzește ! Ți-am spus curatul adevăr.

— Ești foarte bun, tată, răspunse ea după o pauză și cu un fel de solemnitate în voce.

— Și el posedă scrisorile tale, reluă Charles Mignon. Ca să vezi !... Dacă aceste mîngîieri nebune ale sufletului tău ar fi căzut în mîinile acelor poeți care, după Dumay, își aprind cu ele țigările...

— Oh ! mergi prea departe...

— Canalis i-a spus-o...

— L-a văzut pe Canalis ?...

— Da, răspunse colonelul.

Continuară să meargă, tăcînd amîndoi.

— Iată, așadar, reluă Modeste după cîțiva pași, de ce acest domn îmi spunea atîtea lucruri rele despre poezie și despre poeți, de ce acest mărunt secretar vorbea de... Dar, spuse ea, întrerupîndu-și gîndul, virtuțile sale, calitățile sale, frumoasele lui sentimente nu sînt ele oare o haină epistolară? Cel ce-și însușește gloria și numele altcuiva poate prea bine...

— Să spargă lacăte, să fure Tezaurul, să ucidă la drumul mare! exclamă Charles Mignon, surîzînd. Așa sînteți voi, tinerele fete, cu sentimentele voastre intransigente și cu ignoranța voastră în ale vieții! Un bărbat în stare să înșele o femeie trebuie neapărat să coboare de pe eșafod, sau să urce pe el!

Această zeflemea puse capăt efervescenței Modestei — și tăcerea se instăpîni din nou între ei.

— Copila mea, reluă colonelul, în societate, ca și în natură, de altfel, bărbații caută să pună stăpînire pe inimile voastre; voi însă trebuie să vă apărați. Tu ai inversat rolurile. Totul e fals cînd te situezi pe o poziție falsă. Vina e, deci, în primul rînd a ta. Nu, bărbatul care încearcă să placă unei femei nu e un monstru și sîntem în dreptul nostru să pornim atacul cu toate consecințele lui, excluzînd crima sau actele de lașitate. Un bărbat poate avea încă virtuți, chiar după ce a înșelat o femeie, ceea ce înseamnă pur și simplu că el n-a găsit la ea comorile pe care le căuta; pe cînd doar o regină, o actriță sau o femeie atît de sus situată încît să fie pentru bărbat ca o regină, poate să facă primul pas spre el, fără a se înjosi prea mult. Dar o tînără fată!... Ea dezminte atunci tot ce Dumnezeu a făcut să înflorească mai sfînt, mai frumos, mai măreț într-însa, cu oricîtă grație, oricîtă poezie, oricîte precauții făptuiește ea acea greșeală.

— Să-l cauți pe stăpîn și să dai de slugă... Să fi rejucat *Jocul dragostei și-al întîmplării*[1] de una singură! spuse ea pe un ton plin de amărăciune. Oh! n-am să-mi revin niciodată...

— Nesocotito... Domnul Ernest de la Brière, după opinia mea, este un personaj cel puțin de talia domnului baron de Canalis; a fost secretarul particular al unui prim-ministru; este consilier verificator la Curtea de Conturi, e inimos, te adoră, dar nu compune versuri... Nu, admit, nu e poet, dar poate avea o inimă plină de poezie. În sfîrșit, sărmana mea copilă, zise el întîmpinînd un gest de dezgust al Modestei, îl vei vedea și pe unul și pe celălalt, pe falsul și pe adevăratul Canalis...

— Oh, papa!...

— Mi-ai jurat să mă asculți în tot ce privește povestea măritișului tău? Ei bine, vei putea să alegi dintre ei pe cel care îți va plăcea ca soț. Ai început printr-un poem, vei sfîrși printr-o pastorală, încercînd să surprinzi adevăratul caracter al acestor domni, în cîteva escapade cîmpenești, la vînătoare sau la pescuit!

Modeste își lăsă capul în piept, revenind la *chalet* împreună cu tatăl ei, ascultîndu-l și răspunzîndu-i prin monosilabe.

De pe piscul unde crezuse că va ajunge în zbor pînă la cuibul unui vultur, ea se vedea căzută în mocirlă și umilită. Pentru a folosi expresiile poetice ale unui autor al zilelor noastre, „după ce își simțise talpa piciorului prea gingașă pentru a păși pe cioburile de sticlă ale Realității, Fantezia, care în acest piept plăpînd aduna la un loc tot ce e femeiesc, de la visările presărate cu violete ale ti-

[1] Aluzie la comedia *Jocul dragostei și al întîmplării* de dramaturgul și romancierul francez *Pierre de Chamblain de Marivaux* (1688—1763).

nerei fete ruşinoase şi pînă la dorinţele nesăbuite ale curtezanei, o adusese în mijlocul grădinilor sale fermecate, unde, surpriză amară ! — în loc de floarea ei sublimă, ea vedea ieşind din pămînt picioarele păroase şi răsucite ale negrei mătrăgune". De pe înălţimile mistice unde o ridicase dragostea, Modeste se afla acum pe drumul neted, plat, mărginit de şanţuri şi arături, în sfîrşit pe drumul pavat al Vulgarităţii ! Care fată cu suflet fierbinte nu s-ar fi zdrobit într-o asemenea cădere ? La picioarele cui îşi semănase ea cuvintele ?

Modeste care se întorsese la *chalet* semăna cu cea care plecase de acolo cu două ceasuri mai devreme tot atît cît seamănă actriţa de pe stradă cu eroina de pe o scenă. Ea căzu într-o amorţeală penibilă la vedere. Soarele era obscur, natura se voala, florile nu-i mai spuneau nimic. Ca toate fetele cu o fire exaltată, ea băuse cîteva înghiţituri în plus din paharul dezmeticirii. Se împotrivi realităţii, nevrînd încă să-şi pună gîtul sub jugul familiei şi al societăţii, găsindu-l greu, aspru, apăsător ! Nu ascultă nici măcar consolările tatălui şi ale mamei, găsind nu ştiu ce voluptate sălbatică în a se lăsa în voia suferinţelor sufleteşti.

— Bietul Butscha, spuse ea într-o seară, are deci dreptate !

Această replică ne arată drumul străbătut de ea într-un scurt răstimp pe întinderile aride ale Realului, condusă de o tristeţe mohorîtă. Tristeţea pe care o naşte spulberarea tuturor speranţelor noastre este o boală. Adeseori ea duce la moarte. N-ar fi o preocupare minoră pentru fiziologia actuală să cerceteze pe ce căi, prin ce mijloace o idee ajunge să producă aceeaşi dezorganizare ca şi o otravă : cum desperarea îţi taie pofta de mîncare, distruge pilorul şi modifică toate condiţiile vitalităţii celei mai

puternice. Așa se întîmplă și cu Modeste. Vreme de trei zile, ea oferi spectacolul unei melancolii morbide, nu mai cîntă, nu mai putea fi făcută să zîmbească. Părinții și prietenii ei se speriară. Charles Mignon, neliniștit, văzînd că cei doi prieteni nu mai soseau, se gîndea să plece să-i aducă. În a patra zi, însă, domnul Latournelle avu vești despre ei. Iată cum :

Canalis, atîțat la culme de o zestre atît de bogată, nu voise să neglijeze nimic pentru a-l învinge pe la Brière, fără ca la Brière să-i poată imputa că ar fi nesocotit legile prieteniei. Poetul se gîndise că nimic nu coboară mai mult pe un iubit în ochii unei tinere fete decît să i-l prezinți într-o poziție de subaltern și îi propuse, în modul cel mai simplu, lui la Brière, să stea laolaltă și să ia pentru o lună, la Ingouville, o căsuță de țară unde să locuiască amîndoi sub pretextul unei sănătăți zdruncinate. De îndată ce la Brière, în prima clipă considerînd absolut firească această propunere, consimți, Canalis luă asupră-și toate cheltuielile prietenului său și făcu singur pregătirile de plecare. El își trimise valetul la Le Havre și îi recomandă să se adreseze domnului Latournelle pentru închirierea unei case de țară la Ingouville, socotind că notarul va flecări în familia Mignon. Ernest și Canalis, cum se poate bănui, discutaseră despre toate împrejurările acestei aventuri, iar prolixul la Brière îi dăduse mii de amănunte rivalului său. Valetul, în curent cu intențiile stăpînului, i le satisfăcu de minune. El trîmbiță sosirea la Le Havre a marelui poet, căruia medicii îi prescriseseră cîteva băi de mare pentru a-și reface forțele epuizate de eforturile duble, pe tărîmul politicii și pe cel literar. Acest mare personaj dorea o casă cu atîtea și atîtea încăperi, căci își aducea secretarul, un bucătar, doi servitori, nemaipunîndu-l la socoteală pe domnul Germain Bonnet, valetul său. Ca-

leașca aleasă de poet și închiriată pe o lună era destul de frumoasă și putea servi la cîteva plimbări. De aceea Germain căută să închirieze în împrejurimile orașului doi cai bine dresați, domnului baron și secretarului său plăcîndu-le să și călărească. În fața lui Latournelle, Germain, vizitînd casele de țară, puse un puternic accent pe secretar, refuzînd două locuințe sub motiv că acolo domnul de la Brière n-ar fi convenabil găzduit.

— Domnul baron, spunea el, și-a făcut din secretar cel mai bun prieten al său. Ah, ce mai observație aș înghiți dacă domnul de la Brière n-ar fi tratat ca domnul baron însuși! Și, la urma urmelor, domnul de la Brière este referendar la Curtea de Conturi.

Germain nu se arătă niciodată îmbrăcat altfel decît în negru, cu mănuși curate, cu cizme — întocmai ca un stăpîn. Închipuiți-vă ce efect produse el și ce idee își făcu lumea după acest eșantion despre marele poet. Valetul unui om de spirit ajunse să aibă spirit, căci spiritul stăpînului său se extinse asupra lui. Germain nu-și șarjă rolul, se comportă simplu, fu bonom, așa cum îi recomandase Canalis. Bietul la Brière nici nu-și închipuia răul pe care i-l făcea Germain și deprecierea la care consimțise; căci din sferele de jos ajunseră pînă la Modeste cîteva ecouri ale rumoarei publice. Așadar, Canalis avea să-și aducă prietenul în suita sa, în trăsura sa, iar Ernest prin însuși caracterul său nu fu în stare să înțeleagă falsitatea poziției sale pentru a o înlătura la timp. Întîrzierea de care era furios Charles Mignon fusese cauzată de pictarea armelor lui Canalis pe panourile caleștii și de comenzile la croitor, căci poetul acordase atenție întregului univers al amănuntelor dintre care și cel mai mic era în măsură să exercite o influență asupra unei tinere fete.

— Fiți liniștit, spuse Latournelle lui Charles Mignon într-a cincea zi, cameristul domnului Canalis a terminat treaba azi-dimineață ; el a închiriat pavilionul doamnei Amaury, la Sanvic, cu mobilă cu tot, pentru șapte sute de franci. Așadar, acei domni vor fi aici duminică. De asemenea, am primit scrisoarea asta de la Butscha... Ascultați, nu-i lungă : *„Dragul meu patron, nu mă pot întoarce mai devreme de duminică. Pînă atunci trebuie să obțin unele informații extrem de importante privitoare la fericirea unei persoane căreia îi purtați interes“.*

Vestea sosirii acestor două personaje nu ușură tristețea Modestei : sentimentul prăbușirii, confuzia o mai stăpîneau și ea nu era atît de cochetă pe cît o credea tatăl ei. Există o încîntătoare cochetărie permisă, cea a sufletului, care poate fi numită politețea dragostei ; Charles Mignon, însă certîndu-și fiica, nu făcuse deosebire între dorința de a plăce și dragostea rațională, între setea de a iubi și calcul. Ca un veritabil colonel din vremea imperiului, văzuse în această corespondență, citită în grabă, o fată care se aruncă de gîtul unui poet ; dar în scrisorile suprimate, pentru a evita lungimile, un cunoscător ar fi admirat reținerea pudică și plină de grație pe care Modeste, printr-o trecere destul de firească la o femeie, o substituise tonului agresiv și ușuratic din primele sale scrisori. Într-o privință însă tatăl îi spusese cruntul adevăr. Ultima scrisoare în care Modeste, stăpînită de o triplă dragoste, se exprimase ca și cum căsătoria ar fi fost hotărîtă, această scrisoare o făcea să se rușineze. Tocmai de aceea socotea că tatăl ei dă dovadă de duritate, de cruzime silind-o să-l primească pe un bărbat nedemn de ea, spre care sufletul ei zburase aproape despuiat. Ea îl chestionase pe Dumay despre întrevederea sa cu poetul, îl făcuse, cu subtilitate, să-i povestească pînă și cele mai mici amănunte și nu-l găsea pe Ca-

nalis chiar așa de barbar cum îl prezenta locotenentul. Ea suridea la ideea acelei casete papale care conținea scrisorile a *o mie și trei femei* ale acestui Don Juan. În cîteva rînduri fu tentată să-i spună tatălui ei : „Nu sînt singura care-i scrie, iar elita femeilor trimite frunze pentru cununa de lauri a poetului !“

În săptămîna aceea caracterul Modestei cunoscu o transformare. Catastrofa — și ea fu mare pentru o fire atît de poetică — trezi perspicacitatea și maliția acestei tinere fete, în care pretendenții ei aveau să-ntîlnească un adversar teribil. Și-ntr-adevăr, cînd inima unei tinere persoane se răcește, mintea îi devine sănătoasă ; ea observă atunci totul cu o anumită repeziciune în judecată, cu un ton de glumă pe care Shakespeare l-a zugrăvit admirabil în personajul său Beatrix din *Mult zgomot pentru nimic*. Modeste fu cuprinsă de o puternică scîrbă față de bărbați, dintre care și cei mai distinși îi înșelau speranțele. În dragoste, ceea ce femeia consideră drept scîrbă nu înseamnă decît a vedea just. Dar pe planul sentimentelor, mai ales, tînăra fată nu are niciodată dreptate. Dacă nu admiră, ea disprețuiește. Or, după ce trecuse prin chinuri sufletești de nedescris, Modeste ajunsese în mod necesar să îmbrace acea armură pe care spusese că a gravat cuvîntul Dispreț ; începînd din acel moment, ea putea să asiste ca o persoană neutră la ceea ce numea vodevilul pretendenților, deși ei îi revenea rolul tinerei amoreze. Ceea ce își propusese îndeosebi era să-l umilească pe domnul de la Brière.

— Modeste este salvată, spuse zîmbind doamna Mignon soțului său. Vrea să se răzbune pe falsul Canalis încercînd să-l iubească pe adevăratul.

Acesta fusese, într-adevăr, planul Modestei. Dar era de o asemenea vulgaritate, încît mama ei, căreia îi mărtu-

risise necazurile, o sfătuise să nu-i arate domnului de la Brière decît cea mai copleşitoare bunătate.

— Iată doi băieţi, spuse doamna Latournelle sîmbătă seara, care habar n-au cîţi spioni vor fi pe urmele lor, căci vom fi opt care să-i examinăm.

— Cum doi, buna mea prietenă? exclamă micul Latournelle. Vor fi trei. Gobenheim încă n-a sosit, aşa că pot să vorbesc.

Modeste îşi ridică privirea şi toată lumea, imitînd-o, se uită la notar.

— Un al treilea îndrăgostit, cu adevărat, intră în luptă...

— Ei, asta-i!... spuse Charles Mignon.

— Şi, reluă pompos notarul, nu-i vorba de nimeni altul decît de senioria sa domnul duce d'Hérouville, marchiz de Saint-Sever, duce de Nivron, conte de Bayeux, viconte d'Essigny, mare comis şi pair al Franţei, Cavaler al ordinelor Pintenului şi Linii de aur, Grande de Spania, fiul ultimului guvernator al Normandiei. A văzut-o pe domnişoara Mignon în timpul vizitei lui la Vilquini şi regreta atunci — aşa spune notarul său sosit ieri din Bayeux — că nu-i destul de bogată pentru el, al cărui tată, la înapoierea în Franţa, nu şi-a regăsit decît castelul din Hérouville, locuit de o soră. Tînărul duce are treizeci şi trei de ani. Am misiunea expresă de a vă face propuneri, domnule conte, spuse notarul întorcîndu-se respectuos către colonel.

— Întrebaţi-o pe Modeste, răspunse tatăl, dacă mai vrea încă o pasăre în voliera ei; căci în ceea ce mă priveşte, eu consimt ca acest domn, mare comis, să-i acorde atenţia sa.

În ciuda grijii manifestate de Charles Mignon ca să nu vadă pe nimeni, să rămînă la *chalet*, să nu iasă niciodată fără Modeste, Gobenheim, pe care ar fi fost greu

să nu-l mai primească la *chalet*, vorbise despre averea lui Dumay, căci Dumay, acest al doilea tată pentru Modeste, îi spusese lui Gobenheim plecînd de la el :

— Am să fiu intendentul domnului colonel și toată averea mea, mai puțin ce va păstra soția mea, va fi pentru copiii micuței mele Modeste...

În Le Havre, toată lumea repetase așadar întrebarea elementară pe care mai înainte și-o pusese Latournelle.

— Nu înseamnă oare că domnul Charles Mignon are o avere colosală dacă partea lui Dumay este de șase sute de mii de franci și dacă el va fi intendentul lui ?

— Domnul Mignon a sosit pe o navă ce-i aparține, încărcată cu indigo, se spunea la Bursă. Încărcătura asta valorează ca singură, fără să mai punem la socoteală nava, mai mult decît averea pe care și-o recunoaște.

Colonelul nu vru să-și concedieze slujitorii, aleși cu atîta grijă în cursul călătoriilor sale, și fu nevoit să închirieze pe șase luni o casă în partea de jos a Ingouville-ului, căci avea un camerist, un bucătar și un vizitiu, toți negri, o mulatră și doi mulatri pe a căror fidelitate se putea bizui. Vizitiul căta cai de călărie pentru domnișoara, pentru stăpînul său, și cai pentru caleașca cu care se întorseseră colonelul și locotenentul. Trăsura aceea, cumpărată la Paris, era de ultimă modă și avea zugrăvite pe ea armele familiei la Bastie, iar deasupra lor o coroană de conte. Aceste obiecte, adevărate nimicuri în ochii unui om care timp de patru ani trăise în mijlocul luxului deșănțat din India, al negustătorilor chinezi și al englezilor din Canton, fură comentate de comercianții din Le Havre, de locuitorii din Graville și din Ingouville. În decurs de cinci zile rumoarea cuprinse întreaga Normandie, ca o dîră de pulbere ce ia foc.

— Domnul Mignon s-a înapoiat din China cu milioane, se spunea la Rouen, și se pare că pe drum a devenit conte.

— Păi era conte de la Bastie înainte de Revoluție, răspunse un interlocutor.

— Va să zică îi spunem *domnul conte* unui liberal care timp de douăzeci și cinci de ani s-a numit Charles Mignon !... Unde o să ajungem ?

Așadar, cu toată tăcerea părinților și a prietenilor ei, Modeste ajunse să treacă drept cea mai bogată moștenitoare din Normandia și toți îi descoperiră atunci numai merite. Mătușa și sora domnului duce d'Hérouville confirmară în public, în salonul lor, la Bayeux, dreptul domnului Charles Mignon la titlul și la armele de conte, datorate cardinalului Mignon, ai cărui ciucuri și a cărui pălărie fură incluse, din recunoștință, în blazonul lui Mignon. Ele o zăriseră, de la Vilquini, pe domnișoara de la Bastie, iar solicitudinea lor pentru capul familiei sărăcite se trezi de îndată.

— Dacă domnișoara de la Bastie e tot atît de bogată pe cît e de frumoasă, spusese mătușa tînărului duce, ar fi cea mai frumoasă partidă din provincie. Și asta, măcar e nobilă !

Ultima remarcă fu rostită la adresa Vilquin-ilor, cu care nu se putuse ajunge la o înțelegere, după umilirea suferită de a se fi dus la ei.

Iată dar micile evenimente care aveau să introducă încă un personaj în acea scenă casnică, potrivnică legilor lui Aristotel și Horațiu ; dar portretul și biografia acestui personaj, venit atît de tîrziu, nu vor provoca lungimi, ținînd seama de lipsa lui de importanță. Domnul duce nu va ocupa aici mai mult loc decît în istorie. Senioria sa, domnul d'Hérouville, rod al toamnei matrimoniale a ultimului guvernator al Normandiei, s-a năs-

cut în emigrație, în 1796, la Viena. Revenit în țară odată cu regele, în 1814, bătrînul mareșal, tatăl ducelui actual, murise în 1819 fără să-l fi putut căsători pe fiul său, deși era duce de Nivron. Nu-i lăsă decît imensul castel Hérouville, parcul, cîteva anexe și o fermă răscumpărată destul de greu, însemnînd una peste alta o rentă de cincisprezece mii de franci. Ludovic al XVIII-lea îi dădu fiului funcția de mare comis, iar sub Carol al X-lea acesta obținu pensia de douăsprezece mii de franci acordată pairilor săraci. Dar ce reprezenta leafa de mare comis și o rentă de douăzeci și șapte de mii de franci pentru această familie ? La Paris, tînărul duce avea, ce-i drept, trăsurile regelui, locuința sa în strada Saint-Thomas du Louvre, la intendența generală a grajdurilor regale ; numai că leafa îi acoperea cheltuiele din timpul iernii, iar renta de douăzeci și șapte de mii de franci pe cele din timpul verii, în Normandia. Dacă acest mare senior era încă burlac, vina nu era atît a lui, cît a mătușii sale, care nu cunoștea fabulele lui La Fontaine. Domnișoara d'Hérouville formulă pretenții enorme, în dezacord cu spiritul secolului, căci numele mari, dar fără avere nu puteau să găsească moștenitoare bogate în marea nobilime franceză, de pe atunci împovărată de nevoia de a-și îmbogăți fiii, ruinați de împărțirea egală a bunurilor. Pentru a-l însura avantajos pe tînărul duce d'Hérouville ar fi trebuit să li se facă curte marilor case bancare, dar trufașa fiică a d'Hérouvillilor le jignì pe toate cu expresii șfichiuitoare. În timpul primilor ani ai Restaurației, între 1817 și 1825, tot umblînd după milioane, domnișoara d'Hérouville o refuzase pe domnișoara Mongenod, fiica bancherului, cu care se mulțumi domnul de Fontaine. În sfîrșit, după un șir de ocazii frumoase, pierdute din vina ei, ea găsea acum că averea familiei de Nucingen fusese adunată prin mijloace prea infame ca să justifice ambiția doamnei de

Nucingen de a face din fiica ei o ducesă. Regele, în dorința de a reda familiei d'Hérouville vechea ei splendoare, aproape că aranjase această căsătorie și o taxă în mod public pe domnișoara d'Hérouville de nebună. Mătușa își acoperi astfel nepotul de ridicol, iar ducele se preta la ridicol. Și, într-adevăr, cînd înaltele trăsături umane dispar, rămîn în urma lor fărîmituri, „răzături", cum ar spune Rabelais, iar nobilimea franceză ne arată în acest secol mult prea multe resturi. Fără îndoială că nici clerul și nici nobilimea n-au motiv să se plîngă de lunga mea istorie a moravurilor. Aceste două mari și magnifice necesități sociale sînt bine reprezentate în ea; dar ar însemna să renunț la frumosul titlu de istoric dacă n-aș fi imparțial, dacă n-aș arăta aici degenerarea rasei, așa cum în altă parte veți găsi figura emigrantului întruchipat de contele de Mortsauf (vedeți *Crinul din vale)* și toate trăsăturile nobile ale nobilimii în marchizul d'Espard (vedeti *Interdicția).* Cum se poate ca rasa unor oameni voinici și curajoși, cum e familia acestor mîndri d'Hérouville, care l-au dat pe faimosul mareșal al regelui, cardinali Bisericii, comandanți de oști ai casei de Valois, vitejii lui Ludovic al XIV-lea, să sfîrșească într-o făptură firavă și mai scundă decît Butscha? Este o întrebare pe care poți să ți-o pui în numeroase saloane din Paris cînd auzi anunțîndu-se unul din marile nume ale Franței și vezi intrînd un om scund, slăbuț, plăpînd, care pare că abia respiră, sau niște îmbătrîniți înainte de vreme, sau vreo făptură bizară la care observatorul caută cu greu o trăsătură în care să regăsească semnele unei foste măreții. Petrecerile din vremea domniei lui Ludovic al XIV-lea, orgiile acelei perioade egoiste și funeste au produs acea generație gălbejită la care numai manierele supraviețuiesc marilor calități dispărute. Formele, iată singura moștenire pe care o păstrează nobilii.

De aceea, cu unele excepții, abandonul în care a pierit Ludovic al XVI-lea poate fi explicat prin sărăcia resturilor rămase în urma domniei doamnei de Pompadour. Blond, palid și firav, marele comis, bărbat tînăr și cu ochi albaștri, nu era lipsit de o anumită demnitate în gîndire ; talia lui scundă și greșelile mătușii sale, care-l făcuseră să-i curteze zadarnic pe Vilquini, îi dădeau însă o timiditate excesivă. Familia d'Hérouville fusese și înainte în primejdie să piară din cauza unui avorton (vedeți *Copilul blestemat*, STUDII FILOZOFICE). Marele mareșal, căci astfel îi spunea familia celui pe care Ludovic al XII-lea îl făcuse duce, se însurase la optzeci și patru de ani și, firește, familia a continuat să existe. Tînărului duce totuși îi plăceau femeile ; numai că le situa prea sus, le respecta prea mult, le adora și nu se simțea în largul său decît cu cele cărora nu li se arată respect. Această trăsătură îl determinase să ducă o viață oarecum dublă. Pentru adorațiile la care se deda în saloanele sau, dacă vreți, în budoarele din fogburgul Saint-Germain, el își lua revanșa cu femeile ușoare. Aceste moravuri și talia sa scundă, fața lui suferindă, ochii lui albaștri cu priviri extaziate adăugaseră la ridicolul ce-i acoperea, de altfel întru totul pe nedrept, persoana, căci era plin de delicatețe și de spirit. Inteligența lui fără sclipiri nu se manifesta însă decît atunci cînd se simțea în largul său. Așa se și face că Fanny Beaupré, actrița care trecea a fi, contra unui preț plătit în aur, drept cea mai bună prietenă a sa, spunea despre el :

— E o sticlă de vin bun, dar atît de bine înfundată încît îți rupi tirbușoanele !

Frumoasa ducesă de Maufrigneuse, pe care marele comis nu putea decît s-o adore, îl strivi sub o remarcă, din nefericire repetată ca toate vorbele de duh răutăcioase.

— Mie, spunea ea, îmi face impresia unei bijuterii cu o lucrătură fină, pe care mai degrabă o arăți decît o porți și pe care o păstrezi în vată.

Pînă și denumirea funcției de mare comis, prin contrastul pe care-l sugera, îl făcu să rîdă pe bunul Carol al X-lea, deși ducele d'Hérouville era un excelent călăreț. Oamenii sînt ca și cărțile, uneori apreciați prea tîrziu. Modeste îl zărise pe ducele d'Hérouville în timpul șederii sale infructuoase la Vilquini ; văzîndu-l trecînd, toate aceste reflecții îi veniseră aproape involuntar în minte. Dar în situația în care se afla acum, ea înțelese cît de importantă era cererea în căsătorie din partea ducelui d'Hérouville, ca să nu fie la cheremul nici unui Canalis.

— Nu văd, îi spuse ea lui Latournelle, de ce ducele d'Hérouville n-ar fi admis. În ciuda strîmtorării noastre, reluă ea privindu-și tatăl cu maliție, trec drept o moștenitoare. Voi termina prin a publica un program... N-ați văzut cum s-au schimbat privirile lui Gobenheim de o săptămînă încoace ? E dezolat că nu poate să-și treacă partidele de whist în contul unei adorări tăcute a persoanei mele.

— Sst ! inimioara mea, spuse doamna Latournelle, iată-l.

— Moș Althor e desperat, spuse Gobenheim domnului Mignon, intrînd.

— Dar de ce ? întrebă contele de la Bastie.

— Se spune că lui Vilquin îi merge prost, iar Bursa vă atribuie o avere de cîteva milioane...

— Nu se cunosc, replică foarte sec Charles Mignon, care îmi sînt obligațiile în India, și n-am de gînd să-i comunic publicului situația afacerilor mele. Dumay, șopti el la urechea prietenului său, dacă Vilquin e în

jenă financiară, am putea redobîndi domeniul meu, plătindu-i peşin preţul pe care l-a dat el.

Acestea fură pregătirile, datorate hazardului, în toiul cărora Canalis şi la Brière sosiră, duminică dimineaţa, precedaţi de un curier, la pavilionul doamnei Amaury. Se află că ducele d'Hérouville, sora şi mătuşa sa urmau să sosească marţi, sub pretextul sănătăţii, la o casă închiriată în Graville. Această coincidenţă făcu să se spună la Bursă că, mulţumită domnişoarei Mignon, în Ingouville chiriile aveau să crească.

— Dacă lucrurile continuă aşa, va transforma Ingouville-ul într-un spital, spuse domnişoara Vilquin cea mică, în desperarea ei de a nu fi ducesă.

Eterna comedie a *Moştenitoarei*, care urma să se joace la *chalet*, ar putea fi numită, desigur, ţinînd seama de dispoziţia în care se afla Modeste şi după cum glumise chiar ea — *Programul unei tinere fete*, căci era ferm hotărîtă, după ce-şi pierduse iluziile, să nu-şi acorde mîna decît bărbatului ale cărui calităţi o vor mulţumi întru totul.

A doua zi după sosirea lor, cei doi rivali încă prieteni, se pregătiră să-şi facă intrarea, seara, la *chalet*. Întreaga duminică şi dimineaţa de luni le-au petrecut cu despachetarea, cu luarea în stăpînire a pavilionului doamnei Amaury şi cu aranjamentele pe care le presupune o şedere de o lună. De altfel, autorizat de situaţia lui de ucenic al unui ministru să-şi îngăduie destule şmecherii, poetul calcula totul. Astfel, el ţinu să tragă folos din zarva pe care urma s-o stîrnească sosirea sa la Le Havre şi care va avea unele ecouri la *chalet*. În calitatea sa de om obosit, Canalis rămase acasă. La Brière se duse în două rînduri să se plimbe prin faţa *chalet*-ului, căci iubea cu un fel de desperare ; era profund terorizat

de ideea că a displăcut, iar viitorul i se părea acoperit de nori grei.

Cei doi prieteni coborîră să cineze luni, amîndoi înveşmîntaţi ca pentru prima vizită, cea mai importantă dintre toate. La Brière era îmbrăcat ca în faimoasa duminică, la biserică; se socotea însă satelitul unui astru şi se lăsa în voia pericolelor legate de situaţia sa. Canalis, în ce-l privea, nu uitase nici haina neagră, nici decoraţiile, nici eleganţa de salon, însuşită la perfecţie în relaţiile sale cu ducesa de Chaulieu, protectoarea sa, şi cu lumea cea mai bună din foburgul Saint-Germain. Canalis ţinuse seama de toate amănuntele pentru a arăta ca un *dandy*, pe cînd bietul la Brière avea să se prezinte în ţinuta indiferentă a omului care şi-a pierdut speranţa.

Servind masa celor doi stăpîni ai săi, Germain nu putu să-şi reţină zîmbetul stîrnit de acest contrast. Cînd aduse felul al doilea, el intră cu un aer destul de diplomatic sau, mai bine zis, neliniştit.

— Domnul baron, spuse el lui Canalis cu glas scăzut, ştie oare că domnul mare comis soseşte la Graville ca să se trateze de aceeaşi boală de care suferă domnul de la Brière şi domnul baron?

— Micul duce d'Hérouville? exclamă Canalis.

— Da, domnule.

— Să vină oare pentru domnişoara de la Bastie? întrebă la Brière roşind.

— Pentru domnişoara Mignon! răspunse Germain.

— Am fost traşi pe sfoară! exclamă Canalis privindu-l pe la Brière.

— Ah! replică cu aprindere Ernest, iată primul *noi* pe care-l rosteşti de la plecarea noastră. Pînă acum spuneai *eu!*

— Mă cunoşti, doar, răspunse Melchior, lăsînd să-i scape un hohot de rîs. Noi nu sîntem în stare să luptăm

împotriva unei șarje de cavalerie a coroanei, împotriva titlului de duce și de pair, nici împotriva mlaștinilor pe care Consiliul de Stat le-a atribuit tocmai acum, în baza raportului meu, casei d'Hérouville.

— Senioria sa, spuse la Brière cu maliție, dar pe un ton de seriozitate, îți oferă un premiu de consolare în persoana surorii sale.

În clipa aceea se anunță domnul conte de la Bastie; cei doi tineri se ridicară în picioare, iar la Brière se grăbi să-i iasă în întîmpinare ca să i-l prezinte pe Canalis.

— Trebuia să vă întorc vizita pe care mi-ați făcut-o la Paris, se adresă Charles Mignon către tînărul referendar și știam că, venind aici, voi avea nespusa plăcere de a-l întîlni pe unul din marii noștri poeți contemporani.

— Mare ?... Domnule, răspunse poetul, surîzînd, nimic nu mai poate fi mare într-un secol căruia domnia lui Napoleon îi servește de prefață. În primul rînd, noi sîntem un întreg trib de așa-ziși mari poeți. În al doilea rînd, talentele de mîna a doua simulează atît de bine geniul, încît au făcut cu neputință afirmarea marilor valori.

— Aceasta să fie, oare, motivul care v-a făcut să vă avîntați în viața politică ? întrebă contele de la Bastie.

— Aceeași situație și aici, spuse poetul. Nu vor mai exista mari oameni de stat; vor exista, pur și simplu, oameni care vor avea mai mare sau mai mică legătură cu evenimentele. Iată, domnule, sub regimul pe care ni l-a dat Carta Constituțională, care ne percepe impozitele curente ca pe-un impozit pentru înarmare, singurul lucru solid este ceea ce ați fost să căutați în China : averea !

Satisfăcut de propria-i persoană și mulțumit de impresia pe care i-o făcea viitorului tată-socru, Melchior se întoarse către Germain :

— Vei servi cafeaua în salon, spuse el, invitîndu-l pe comerciant să părăsească sufrageria.

— Vă mulțumesc, domnule conte, spuse atunci la Brière, că m-ați scăpat astfel din încurcătura în care mă aflam, neștiind cum să vi-l recomand pe amicul meu. Pe lîngă faptul că aveți mult suflet, sînteți și isteț...

— Ei aș ! Istețimea tuturor provensalilor, spuse Charles Mignon.

— Ah, sînteți din Provența ?... exclamă Canalis.

— Iertați-l pe amicul meu, spuse la Brière, el n-a studiat, ca mine, istoria familiei de la Bastie.

La această observație „amicală", Canalis aruncă spre Ernest o privire stăruitoare.

— Dacă sănătatea vă îngăduie, se adresă provensalul către marele poet, aș solicita onoarea de a vă primi în seara asta sub acoperișul meu ; va fi o zi demnă de reținut, cum spun anticii, *albo notanda lapillo*. Deși sîntem destul de stingheriți să primim o glorie atît de mare într-o casă atît de mică, veți satisface nerăbdarea fiicei mele, a cărei admirație pentru dumneavoastră merge pînă acolo încît să vă pună versurile pe muzică.

— Posedați mai mult decît gloria, spuse Canalis, posedați frumusețea, după cele spuse de Ernest.

— Oh, e o fată bună pe care o veți găsi foarte provincială, spuse Charles.

— O provincială după care umblă, zice-se, ducele d'Hérouville, exclamă Canalis pe un ton sec.

— Oh, reluă domnul Mignon, cu bonomia perfidă a meridionalului, îi las fiicei mele toată libertatea. Ducii, prinții, simplii particulari, totul mi-e indiferent, chiar un om de geniu. Nu vreau să-mi iau nici un angajament și băiatul pe care Modeste a mea îl va alege, va fi ginerele meu, sau mai degrabă fiul meu, spuse el, privindu-l pe la Brière. Ce vreți, doamna de la Bastie este nemțoaică,

ea nu admite eticheta noastră, iar eu mă las condus de cele două femei din casa mea. Prefer să şed în trăsură decît pe capră. Putem vorbi despre aceste lucruri serioase rîzînd, pentru că încă nu l-am văzut pe ducele d'Hérouville şi eu nu cred în căsătoriile făcute prin procură după cum nici în pretendenţii impuşi de părinţi.

— Aceasta e o declaraţie totodată descurajantă şi încurajatoare pentru doi tineri care vor să caute piatra filozofală a fericirii în căsătorie, spuse Canalis.

— Nu credeţi util, necesar şi politic a stipula perfecta libertate a părinţilor, a fiicei şi a pretendenţilor ? întrebă Charles Mignon.

Canalis, la o privire a lui la Brière, păstră tăcerea, convorbirea deveni banală şi după ce dădură de cîteva ori ocol grădinii, tatăl se retrase, contînd pe vizita celor doi prieteni.

— Ne-a concediat, exclamă Canalis, tu ai înţeles-o ca şi mine. De altfel, în locul său, n-aş oscila între marele comis şi noi doi, oricît de atrăgători am fi.

— Eu nu cred asta, răspunse la Brière. Eu cred că acest brav soldat a venit ca să-şi satisfacă nerăbdarea de a te vedea şi să ne asigure de neutralitatea sa, deschizîndu-şi totodată casa pentru noi. Modeste, înamorată de gloria ta şi înşelată de mine se află, pur şi simplu, între Poezie şi Realitate. Ghinionul meu este că Realitatea sînt eu.

— Germain, se adresă Canalis valetului care le servise cafeaua, spune să-nhame caii la trăsură. Într-o jumătate de ceas plecăm, ne vom plimba înainte de a merge la *chalet*.

Cei doi tineri erau în egală măsură nerăbdători să o vadă pe Modeste, dar la Brière se temea de această întîlnire pe cînd Canalis se ducea la ea cu o încredere plină de înfumurare. Căldura pe care Ernest o arătase

tatălui și lingușeala prin care mîngîiase orgoliul nobiliar al negustorului atrăgînd atenția asupra stîngăciei lui Canalis, îl determină pe poet să joace un anumit rol. Melchior hotărî ca, punîndu-și în evidență calitățile, să facă totodată pe indiferentul, să pară că o disprețuiește pe Modeste și să stîrnească astfel amorul-propriu al tinerei fete.

Elev al frumoasei ducese de Chaulieu, el se arăta astfel demn de reputația sa de bun cunoscător al femeilor, ceea ce nu este cazul pentru cei ce sînt fericitele victime ale unei pasiuni unice. Pe cînd sărmanul Ernest, retras în colțul trăsurii, zdrobit de temerile pe care le naște adevărata dragoste și presimțind furia, disprețul, toate fulgerele unei tinere rănite și ofensate, păstra o tăcere sumbră, Canalis se pregătea tot în tăcere, aidoma unui actor pe punctul de a debuta într-un rol important dintr-o piesă nouă. Sigur, nici unul, nici celălalt, nu păreau fericiți. În ce-l privea pe Canalis, era vorba, de altfel, de interese decisive. Pentru el, simpla intenție de căsătorie presupunea ruperea amiciției serioase care îl lega de aproape zece ani de ducesa de Chaulieu. Cu toate că-și mascase călătoria sub banalul pretext al oboselii, în care femeile nu cred niciodată, chiar și atunci cînd e reală, conștiința îl chinuia puțin ; dar cuvîntul conștiință îi sună atît de fals lui la Brière, încît, atunci cînd poetul îi încredință îndoielile sale, el ridică din umeri.

— Conștiința ta, amice, îmi pare că se reduce, pur și simplu, la teama că, pierzînd afecțiunea doamnei de Chaulieu, vei fi lipsit de plăcerile vanității precum și de unele foloase foarte reale ; căci dacă reușești cu Modeste, vei renunța fără regret la slabele zvîcniri ale unei pasiuni aproape moarte de opt ani încoace. Spune că te temi să nu pierzi favoarea protectoarei tale, dacă află motivul prezenței tale aici și te voi crede fără rezerve.

Dar să renunți la ducesă și apoi să nu reușești la *chalet* este un joc peste puterile tale. Iar tu iei efectul acestei alternative drept remușcare.

— Nu te pricepi deloc la sentimente, spuse Canalis, iritat ca un om căruia îi spui adevărul cînd el îți cerea un compliment.

— E ceea ce ar trebui să răspundă un bigam în fața a doisprezece jurați, replică rîzînd la Brière.

Aceste vorbe făcură din nou o impresie dezagreabilă asupra lui Canalis ; îl găsi pe la Brière prea spiritual și prea liber în comportare pentru calitatea sa de secretar.

Sosirea unei calești splendide, conduse de un vizitiu în livreaua lui Canalis, făcu cu atît mai multă senzație la *chalet* cu cît cei doi pretendenți erau așteptați și cu cît toate persoanele acestei istorii, exceptîndu-i pe duce și pe Butscha, se aflau acolo.

— Care-i poetul ? îl întrebă doamna Latournelle pe Dumay stînd la fereastră, unde venise să se posteze auzind uruitul trăsurii.

— Cel care pășește înainte, ca un tambur-major, răspunse casierul.

— Ah ! spuse notăreasa examinîndu-l pe Melchior, care se fandosea ca un om ce se știe privit.

Deși prea severă, aprecierea făcută de Dumay — și dacă a existat vreodată un om simplu el era acela — era oarecum îndreptățită. Din vina marii doamne care îl măgulea excesiv și îl răsfăța așa cum își vor măguli și își vor răsfăța întotdeauna adoratorii femeile mai în vîrstă decît ei, Canalis era atunci, pe plan moral, un fel de Narcis. La o anumită vîrstă o femeie care vrea să-și atașeze pentru totdeauna un bărbat, începe prin a-i diviniza cusururile, pentru a face imposibilă orice rivalitate ; căci o rivală nu înțelege la prima vedere această lingușeală deosebit de fină cu care un bărbat se obiș-

nuiește destul de ușor. Înfumuraţii, cînd nu sînt înfumuraţi din naștere, sînt produsul acestei activităţi feminine. Canalis, luat de tînăr de frumoasa ducesă de Chaulieu, își justifica afectările zicîndu-și că ele erau pe placul acelei femei al cărui gust era lege. Cu toate că e vorba de nuanțe excesiv de fine, nu e imposibil să le indicăm. Astfel, Melchior avea un talent de a citi, foarte admirat, pe care niște elogii prea complezente îl aduseseră pe calea unei exagerări în care nici poetul, nici actorul nu cunosc limită și care făcu să se spună despre el (tot de către de Marsay) că nu își declamă, ci își muge versurile, într-atît lungea sunetele din plăcerea de a se asculta. În argoul culiselor, Canalis „le cam lungea". El își permitea să arunce ocheade interogative publicului, să adopte poze de satisfacție și să folosească procedee de joc numite de actori „artificii", expresie pitorească așa cum e tot ce creează lumea artei. Canalis avu de altfel imitatori și deveni șeful școlii genului. Această emfază de melopee pusese o ușoară amprentă pe conversația lui ; el folosea un ton declamator, așa cum s-a văzut în convorbirea sa cu Dumay. De îndată ce mintea îi deveni ultracochetă, lucrul acesta se resimți și în maniere. De aceea Canalis ajunse să-și scandeze mersul, să inventeze atitudini, să se examineze, în treacăt, în toate oglinzile și să-și potrivească discursurile cu poza pe care o lua. Era atît de preocupat de impresia pe care o produce, încît în repetate rînduri un zeflemist, fixîndu-i cu privirea pieptănătura, cizmele sau pulpanele redingotei îl luase peste picior. După zece ani, aceste grații, care la început avuseseră drept pașaport o tinerețe înfloritoare, păreau cu atît mai bătrînești cu cît Melchior arăta a om trecut. Viața mondenă este pentru bărbați la fel de obositoare ca și pentru femei și poate că cei douăzeci de ani pe care ducesa îi avea în plus față

de Canalis îl apăsau mai mult decît pe ea, deoarece lumea o vedea mereu frumoasă, nefardată, fără riduri şi fără inimă. Din nefericire, nici bărbaţii şi nici femeile nu au un prieten care să-i prevină în momentul cînd parfumul modestiei lor se rîncezeşte, sau cînd mîngîierea din privirea lor este ca o tradiţie de teatru, cînd expresia feţei lor se schimbă în grimasă şi cînd artificiile minţii lasă să se vadă carcasele lor ruginite. Numai geniul ştie să se reînnoiască întocmai ca şarpele. Iar în materie de graţie, ca în toate, numai inima nu îmbătrîneşte. Oamenii inimoşi sînt simpli. Or, Canalis, ştiţi asta, avea o inimă uscată. El abuza de frumuseţea privirii sale, dîndu-i, cînd nu era cazul, fixitatea pe care meditaţia o imprimă ochilor. În sfîrşit, pentru el elogiile alcătuiau un negoţ în care voia să cîştige prea mult. Maniera lui de a face complimente, fermecătoare pentru oamenii superficiali, putea să pară insultătoare pentru oamenii delicaţi prin banalitatea ei, prin aplombul unei linguşeli în care ghiceai un dedesubt. Într-adevăr, Melchior mînţea ca un curtezan. Cînd ducele de Chaulieu, nevoit să urce la tribună în calitatea lui de ministru al afacerilor externe, avu prea puţin succes, el îi spusese fără ruşine :

— Excelenţa voastră a fost sublimă !

Cîţi oameni nu s-ar fi dezbrăcat, în locul lui Canalis, de afectările lor în urma insuccesului administrat în doze mici ! Aceste defecte, destul de minore în saloanele aurite din faubourg Saint-Germain, unde fiecare aducea cota sa parte de ridicol şi unde acest fel de înfumurare, de scortoşeală, de încordare, dacă vreţi, avea drept cadru un lux excesiv, toalete somptuoase, contrastau puternic în fundul provinciei, al cărei ridicol ţine de un gen opus. De altfel, Canalis, totodată încordat şi manierat, nu se putea metamorfoza, întrucît el avusese timpul să se răcească în forma în care-l turnase ducesa. În plus, era

foarte parizian sau, dacă vreți, foarte francez. Parizianul se mira că nu-i pretutindeni totul ca la Paris, iar francezul — totul ca în Franța. Bunul gust constă în a te conforma manierelor străinilor, fără a pierde, totuși, prea mult din caracterul tău propriu, așa cum făcea Alcibiade, acel model al gentlemenilor. Adevărata grație este elastică. Ea se adaptează tuturor împrejurărilor, este în armonie cu toate mediile sociale, știe să-și pună, cînd iese în stradă, o rochie de stofuliță, remarcabilă numai prin croială, în loc să scoată la plimbare penele și stofele costisitoare pe care vin să și le vînture acolo unele burgheze.

Or, Canalis, sfătuit de o femeie care îl iubea mai mult pentru ea decît pentru el însuși, voia să facă lege, să fie pretutindeni ceea ce era. El credea — eroare împărtășită de unii oameni mari ai Parisului — că-și poartă cu el publicul său particular.

În timp ce poetul își făcu o intrare studiată în salon, la Brière se strecură înăuntru ca un cîine ce se teme să nu fie lovit.

— Ei, uite-l pe soldatul meu ! spuse Canalis zărindu-l pe Dumay, după ce adresase un compliment doamnei Mignon și salutase femeile. Grijile dumneavoastră s-au potolit, așa-i ? reluă el, întinzîndu-i mîna cu emfază ; dar după înfățișarea domnișoarei, ele pot fi într-o totul înțelese. Eu vorbeam de făpturile terestre, nu de îngeri.

Fiecare, prin atitudinea lui, cerea cheia acestei enigme.

— Ah ! reluă poetul, înțelegînd că fiecare dorea o explicație — aș socoti un triumf că l-am emoționat pe unul din acei oameni de fier pe care a știut să-i găsească Napoleon pentru a face din ei temelia pe care a încercat să ridice un imperiu prea mare pentru a fi durabil. Unor asemenea lucruri numai timpul le poate servi de ciment ! Dar este oare acesta un triumf cu care să mă pot mîndri ?

Nu e meritul meu. A fost triumful ideii asupra faptului. Bătăliile dumneavoastră, dragă domnule Dumay, şarjele dumneavoastră eroice, domnule conte, în sfîrşit războiul au fost forma pe care o îmbrăca gîndirea lui Napoleon. Ce a mai rămas din toate astea? Iarba care le acoperă nu ştie nimic de ele, recoltele crescute deasupra nu vor spune nimic, iar fără istorie, fără scrisul nostru, viitorul ar putea să ignoreze acele vremuri eroice! Astfel, cei cincisprezece ani de lupte ai dumneavoastră nu mai sînt decît idei şi tocmai aceasta va salva Imperiul, căci poeţii vor face din ele un poem! O ţară care poate să cîştige asemenea bătălii trebuie să ştie să le cînte!

Canalis se opri ca să culeagă, printr-o privire aruncată asupra feţelor, tributul de mirare pe care i-l datorau aceşti provinciali.

— Nu vă puteţi îndoi, domnule, cît sînt de mîhnită că nu vă pot vedea — spuse doamna Mignon — şi cum mă despăgubiţi prin plăcerea pe care o am, ascultîndu-vă.

Hotărîtă să-l găsească pe Canalis sublim, Modeste, îmbrăcată ca în ziua cînd a început povestea noastră, stătea înmărmurită şi lăsase să-i alunece broderia, pe care doar firul de bumbac o mai ţinea atîrnată de degetele ei.

— Modeste, acesta-i domnul de la Brière.

— Domnule Ernest, aceasta-i fiica mea, spuse Charles socotind că secretarul este situat de o poziţie prea umilă.

Tînăra fată îl salută cu răceală pe Ernest, aruncîndu-i o privire care trebuia să dovedească tuturor că-l vede pentru prima oară.

— Iertaţi-mă, domnule, îi spuse ea fără să roşească, via admiraţie pe care i-o port celui mai mare poet al nostru este în ochii prietenilor mei o scuză suficientă pentru a nu-l fi văzut decît pe el.

Acel glas proaspăt și expresiv ca și vocea, atît de celebră, a domnișoarei Mars, îl vrăji pe bietul referendar, orbit de frumusețea Modestei, așa că răspunse, în surpriza sa, printr-o frază sublimă, dacă ar fi fost adevărată :

— Dar e prietenul meu !

— Atunci, m-ați iertat, replică ea.

— E mai mult decît un prieten, exclamă Canalis, luîndu-l pe Ernest pe după umeri și sprijinindu-se de el ca Alexandru de Efestion : ne iubim ca doi frați...

Doamna Latournelle îi tăie brusc vorba marelui poet, arătîndu-l pe Ernest micului notar și spunîndu-i :

— Domnul nu e necunoscutul pe care l-am văzut la biserică ?

— Și de ce n-ar fi ?... replică Charles Mignon văzîndu-l pe Ernest că roșește.

Modeste rămase impasibilă și reîncepu să brodeze.

— S-ar putea ca doamna să aibă dreptate, am fost în două rînduri la Le Havre, răspunse la Brière, așezîndu-se lîngă Dumay.

Canalis uimit de frumusețea Modestei, se înșelă în privința admirației pe care o exprima ea și se felicită, închipuindu-și că a reușit întru totul să obțină efectul urmărit.

— Pe omul de geniu care n-ar avea alături un prieten devotat, eu l-aș crede lipsit de inimă, spuse Modeste pentru a reînnoda discuția întreruptă de stîngăcia doamnei Latournelle.

— Domnișoară, devotamentul lui Ernest m-ar putea face să cred că am vreo valoare, spuse Canalis, căci acest scump Pilade este plin de talent, a fost mîna dreaptă a celui mai mare ministru pe care l-am avut de la pace încoace. Deși are o poziție magnifică, el a consimțit să-mi fie preceptor în politică : mă pune la curent cu rezolvarea

treburilor, mă hrănește cu experiența sa, și doar ar putea să aspire la un destin mai înalt. Oh, e mai bun ca mine...

La un gest al Modestei, Melchior spuse cu grație :

— Poezia pe care eu o exprim, el o poartă în inimă, iar dacă vorbesc astfel față de el, este pentru că-i modest ca o călugăriță.

— Gata, ajunge, spuse la Brière, care nu știa ce atitudine să ia ; dragul meu, parcă ai fi o mamă care vrea să-și mărite fiica.

— Și cum, domnule, spuse Charles Mignon adresîndu-se lui Canalis, chiar vă gîndiți să deveniți om politic ?

— Pentru un poet înseamnă a abdica, spuse Modeste ; politica este resursa oamenilor practici...

— Ah, domnișoară, în ziua de azi tribuna este cel mai mare teatru din lume, ea a înlocuit țarcul cavaleriei ; ea va fi locul de întîlnire al tuturor celor inteligenți, așa cum era armata odinioară pentru toți cei curajoși.

Încălecîndu-și calul de bătaie, Canalis vorbi timp de zece minute despre viața politică : — Poezia era prefața bărbatului de stat. Astăzi oratorul devine un sublim mînuitor al generalităților, păstorul ideilor. Cînd poetul poate să indice țării sale drumul viitorului, înceta-va, oare, să fie el însuși ? Îl cită pe Chateaubriand, pretinzînd că el va deveni într-o zi mai important din punct de vedere politic decît din cel literar. Tribuna franceză va fi darul umanității. Astăzi, înfruntările verbale au luat locul acelora de pe cîmpul de bătaie. Cutare ședință a Camerei valorează cît Austerlitzul și acolo oratorii se arată a fi la înălțimea generalilor, își pierd, la fel, existența, curajul, iar forța lor se uzează ca și într-un război. Cuvîntul nu este una din cele mai înspăimîntătoare risipe de fluid vital pe care și le poate îngădui omul ? Etc., etc.

Această improvizație alcătuită din locuri comune moderne, îmbrăcate însă, în expresii sonore, în cuvinte noi și destinată să probeze că baronul de Canalis trebuia să devină într-o zi una din gloriile tribunei, produse o adîncă impresie asupra notarului, asupra lui Gobenheim și asupra doamnelor Latournelle și Mignon.

Modeste se simțea ca la un spectacol, entuziasmată de jocul actorului, întocmai ca Ernest față de ea ; căci dacă referendarul cunoștea toate aceste fraze pe de rost, el asculta prin ochii tinerei fete, îndrăgostit de ea ca un nebun. Pentru acest autentic îndrăgostit, Modeste eclipsa diferitele Modeste pe care el și le imaginase citind scrisorile ei sau răspunzîndu-i.

Această vizită, a cărei durată fusese dinainte fixată de Canalis, care nu voia să lase admiratorilor săi timpul să devină indiferenți față de el, sfîrși printr-o invitație la cină pentru lunea viitoare.

— Nu ne vom mai afla la *chalet*, spuse contele de la Bastie, casa redevenind locuința lui Dumay. Revin în vechea mea casă în baza unui contract cu clauză de răscumpărare în interval de șase luni, pe care tocmai l-am semnat cu domnul Vilquin la amicul meu Latournelle...

— Vă urez, spuse Dumay, ca Vilquin să nu vă poată restitui suma pe care i-ați împrumutat-o.

— Veți avea, acolo, spuse Canalis, o locuință potrivită cu averea dumneavoastră...

— Cu averea care mi se atribuie, răspunse cu vioiciune Charles Mignon.

— Ar fi păcat, spuse Canalis, întorcîndu-se spre Modeste și adresîndu-i un salut fermecător, ca această madonă să nu aibă un cadru demn de divina ei perfecțiune.

Este tot ce spuse Canalis despre Modeste, căci se făcuse că nu o privește și se purtase ca un om căruia îi era interzis orice gînd de însurătoare.

— Ah, draga mea doamnă Mignon, cît e de inteligent, spuse notăreasa în clipa cînd nisipul din grădiniță începu să scîrțîie sub pașii celor doi parizieni.

— E bogat? Aceasta-i întrebarea, răspunse Gobenheim.

Modeste era la fereastră, nepierzînd nici o mișcare a marelui poet și neavînd nici o privire pentru Ernest de la Brière. Cînd domnul Mignon reveni în casă, cînd Modeste, după ce fusese pentru o ultimă oară salutată de cei doi prieteni în clipa în care caleașca ajunse la cotul drumului, își reluă locul, începu una din acele discuții profunde pe care le poartă provincialii despre parizieni în urma primei întrevederi. Auzind concertul de elogii pe care-l dădeau doamna Latournelle, Modeste și mama ei, Gobenheim își repetă întrebarea: „E bogat?"

— Bogat? răspunse Modeste. Ei, ce importanță are? Nu vedeți că domnul de Canalis este unul din oamenii sortiți să dețină cele mai înalte funcții în stat? El are mai mult decît avere, posedă mijloacele de a face avere.

— Va fi ministru sau ambasador, spuse domnul Mignon.

— S-ar putea ca, totuși, contribuabilii să fie nevoiți să-i suporte cheltuielile de înmormîntare, spuse micul Latournelle.

— Dar de ce? spuse Charles Mignon.

— Îmi pare un om capabil să irosească toate averile ale căror mijloace îi sînt cu atîta dărnicie acordate de domnișoara Modeste.

— Cum să nu fie darnică Modeste cu un poet care îi spune că e o madonă? zise Dumay, fidel constant în repulsia pe care i-o trezise Canalis.

Gobenheim pregătea masa de whist cu atît mai multă insistență, cu cît, de la întoarcerea domnului Mignon, Latournelle și Dumay își îngăduiseră să joace la o jumătate de franc partida.

— Ei bine, îngerașul meu, spuse tatăl fiicei sale care stătea la fereastră, recunoaște că tata se gîndește la toate. În opt zile, dacă îți dai de astă-seară comenzile fostei tale croitorese de la Paris și tuturor furnizorilor tăi, vei putea să te înfățișezi în toată splendoarea unei moștenitoare, tot așa cum eu voi avea timpul să te instalez în casa noastră. Ai un ponei frumos, gîndește-te să-ți faci un costum de călărie, marele comis merită această atenție...

— Cu atît mai mult cu cît avem oaspeți pe care să-i plimbăm, spuse Modeste în ai cărei obraji renășteau culorile sănătății.

— Secretarul, spuse doamna Mignon, n-a spus mare lucru.

— E un mic nătîng, răspunse doamna Latournelle. Poetul a fost atent cu toată lumea. A știut să-i mulțumească lui Latournelle pentru grija cu care i-a ales pavilionul, spunîndu-mi că pare să fi consultat gustul unei femei. Iar celălalt stătea așa, întunecat ca un spaniol, cu privirea fixă, avînd aerul că vrea s-o înghită pe Modeste. M-ar fi speriat dacă s-ar fi uitat la mine.

— Are o voce plăcută, observă doamna Mignon.

— Venise, desigur, să ia informații despre casa Mignon pentru poet, spuse Modeste privindu-și pe furiș tatăl, căci totuși pe el l-am văzut noi în biserică.

Doamna Dumay, domnul și doamna Latournelle acceptară această explicație a precedentei călătorii a lui Ernest.

— Știi, Ernest, exclamă Canalis la douăzeci de pași de *chalet*, nu văd în întreaga societate din Paris o partidă comparabilă cu această fată adorabilă !

— Eh, s-a terminat, replică la Brière cu multă amărăciune, ea te iubeşte sau, dacă vrei, te va iubi. Gloria ta a redus drumul la jumătate. Pe scurt, totul e la îndemîna ta. Te vei duce singur acolo, Modeste mă dispreţuieşte în modul cel mai profund şi are dreptate, iar eu nu văd de ce m-aş condamna la supliciul de a merge să admir, să doresc şi să ador ceea ce nu pot avea niciodată.

După cîteva cuvinte de compasiune din care răzbătea satisfacţia de a fi reeditat fraza lui Cezar [1], Canalis dădu de înţeles că vrea s-o termine cu ducesa de Chaulieu. La Brière, neputînd suporta această discuţie, invocă frumuseţea unei nopţi îndoielnice pentru a coborî din trăsură şi fugi ca un nebun spre ţărm, unde rămase pradă unui fel de demenţă, pînă la ora zece şi jumătate, ba mergînd cu paşi repezi şi vorbind de unul singur, ba neclintit, în picioare sau aşezat, fără să-şi dea seama că stîrnise neliniştea a doi vameşi aflaţi la pîndă. După ce îi plăcuseră cultura inteligentă şi candoarea agresivă a Modestei, el adăugase adorarea frumuseţii, adică dragostea fără motiv, dragostea inexplicabilă, la toate motivele care-l aduseseră, cu zece zile înainte, în biserica din Le Havre.

Reveni spre *chalet*, unde ciinii din Pirinei îl lătrară cu atîta furie, încît nu-i îngăduiră bucuria de a contempla ferestrele Modestei. În dragoste toate aceste lucruri nu contează mai mult pentru îndrăgostit decît contează pentru pictor munca ascunsă sub ultimul strat de culoare. Numai că ele sînt dragostea însăşi, aşa cum strădaniile nevăzute sînt însăşi arta : din ele ţîşneşte un mare pictor şi un adevărat îndrăgostit pe care femeia şi publicul ajung, deseori prea tîrziu, să-l adore.

— Ei bine, exclamă el, am să rămîn, am s-o văd, am s-o iubesc numai pentru mine, cu egoism ! Modeste va fi

[1] Aluzie la celebra frază a lui Cezar : *Veni, vidi, vici* — Am venit, am văzut, am învins (n. tr.)

soarele meu, viața mea, am să respir prin suflul ei, am să mă bucur de bucuriile ei, am să slăbesc cînd va avea necazuri, chiar de-ar fi soția egoistului de Canalis.

— Iată ce-nseamnă să iubești cu-adevărat, domnule! spuse o voce care pornea dintr-un tufiș de pe marginea drumului. Ei, asta-i! Toată lumea o iubește așadar pe domnișoara de la Bastie ?...

Și Butscha, ivindu-se deodată, îl privi pe la Brière. La Brière își potoli mînia cînd îl văzu, la lumina lunii, pe pitic și făcu cîțiva pași fără să-i răspundă.

— Ca soldați din aceeași companie, ar trebui să fim mai camarazi! spuse Butscha. Dacă nu vă place Canalis, nici eu nu mă omor după el.

— E prietenul meu, răspunse Ernest.

— Ah, sînteți micul secretar, replică piticul.

— Aflați, domnule, replică la Brière, că nu sînt secretarul nimănui. Am cinstea de a fi consilier la una din Curțile Supreme ale regatului.

— Am cinstea să-l salut pe domnul de la Brière, făcu Butscha. Eu am cinstea de a fi prim-funcționar la maestrul Latournelle, consilier suprem al orașului Le Havre și am fără îndoială o situație mai frumoasă decît a dumneavoastră. Da, am avut fericirea s-o văd pe domnișoara de la Bastie aproape seară de seară de patru ani încoace și sper să trăiesc în preajma ei după cum un servitor al regelui trăiește la Tuileries. De mi s-ar oferi tronul Rusiei, aș răspunde: „Iubesc prea mult soarele!" Nu echivalează asta, domnule, cu a vă spune că țin la ea mai mult decît la mine însumi, cu cele mai bune intenții, cu toată onoarea? Credeți că trufașa ducesă de Chaulieu va privi cu ochi buni fericirea doamnei de Canalis, cînd camerista ei, îndrăgostită de domnul Germain, oricum neliniștită de șederea la Le Havre a acestui încîntător valet, se va plînge, în timp ce-și coafează stăpîna, de...

— Cum de știți toate acestea ? îl întrerupse la Brière.

— În primul rînd sînt funcționar la un notar, răspunse Butscha. Și apoi nu mi-ați văzut cocoașa ? E plină de idei, domnule. M-am transformat în vărul domnișoarei Philoxène Jacmin, născută Honfleur, unde s-a născut mama mea, o Jacmin ; sînt unsprezece ramuri ale Jacminilor în Honfleur. Așadar, verișoara mea, atrasă de o moștenire improbabilă, mi-a povestit destule lucruri...

— Ducesa e răzbunătoare !... spuse la Brière.

— Ca o regină, mi-a spus Philoxène ; încă nu i-a iertat domnului duce că nu e decît soțul ei, replică Butscha. Urăște așa cum iubește. Îi cunosc caracterul, toaletele, gusturile, buna-credință și minciunile, căci Philoxène mi-a descris-o în toate amănuntele. Ca s-o văd pe doamna de Chaulieu am mers la operă și nu am regretat cei zece franci dați (nu de spectacol vorbesc) ! Dacă pretinsa mea verișoară nu mi-ar fi spus că stăpîna ei numără cincizeci de primăveri, aș fi crezut că sînt foarte larg dîndu-i treizeci : iernile n-au trecut peste doamna ducesă !

— Da, răspunse la Brière, este o camee conservată... Canalis ar fi tare încurcat dacă ducesa i-ar afla proiectele și sper, domnule, că veți opri aici acest spionaj nedemn de un om cinstit...

— Domnule, reluă Butscha cu mîndrie, pentru mine Modeste este Statul ! Eu nu spionez, eu iau măsuri de prevedere ! Ducesa va veni aici, dacă va trebui, sau va rămîne în liniștea ei, dacă voi socoti convenabil așa...

— Dumneavoastră ?

— Eu !...

— Și cum ?... spuse la Brière.

— A, iată ! răspunse micul cocoșat, smulgînd un fir de iarbă. Uitați-vă, vedeți ? Această iarbă pretinde că omul își construiește palatele ca s-o găzduiască și ea face să se prăbușească într-o bună zi blocurile de marmură cel mai

solid asamblate, așa cum poporul, introdus în edificiul feudalității, l-a răsturnat la pămînt. Puterea celui slab care se poate strecura pretutindeni este mai mare decît a celui puternic care se bizuie pe tunurile sale. Sîntem trei paznici credincioși care am jurat că Modeste va fi fericită și care ne-am vinde onoarea pentru ea. Adio, domnule ! Dacă o iubiți pe domnișoara de la Bastie, uitați această convorbire și dați-mi mîna, pentru că-mi păreți un om de suflet !... Eram nerăbdător să văd *chalet*-ul, am ajuns acolo cînd *ea* tocmai sufla în lumînare, v-am văzut, lătrat de cîini, și v-am auzit strigîndu-vă desperarea. Tocmai de aceea mi-am permis să vă spun că servim în același regiment, acela al Devotamentului !

— Ei bine, răspunse la Brière, strîngîndu-i mîna, arătați-mi destulă prietenie și spuneți-mi dacă domnișoara Modeste a fost vreodată îndrăgostită de cineva înainte de corespondența ei secretă cu Canalis ?

— Oh ! exclamă înăbușit Butscha. Dar îndoiala este o injurie !... Chiar și acum, cine știe dacă iubește ? O știe ea însăși ! Au pasionat-o inteligența, geniul, sufletul acestui negustor de stanțe, a acestui șarlatan literar ; dar ea îl va studia, noi îl vom studia, voi ști să scot la iveală adevăratu-i caracter, de sub carapacea omului manierat și vom vedea capul meschin al ambiției sale, al vanității sale, spuse Butscha frecîndu-și mîinile. Doar dacă nu cumva domnișoara moare după el...

— Oh, ea a rămas în fața lui în admirație ca în fața unei minuni ! exclamă la Brière, lăsînd să-i scape taina gelozici sale.

— Dacă-i un băiat cumsecade, sincer și dacă o iubește, dacă e demn de ea, reluă Butscha, dacă renunță la ducesă, pe ducesă o voi îmbrobodi !... Uitați-vă, dragul meu domn, urmați drumul acesta și în zece minute veți fi acasă.

Butscha se întoarse după cîţiva paşi şi îl strigă pe biotul Ernest, care în calitatea lui de adevărat îndrăgostit ar fi stat toată noaptea să vorbească despre Modeste.

— Domnule, îi spuse Butscha, încă n-am avut cinstea să-l văd pe marele nostru poet, sînt curios să observ acest măreţ fenomen în exerciţiul funcţiilor sale ; faceţi-mi serviciul de a veni să vă petreceţi seara de poimîine la *chalet* şi rămîneţi acolo mult, deoarece o oră nu ajunge pentru ca un om să se desfăşoare. Voi şti eu, primul, dacă o iubeşte, dacă o poate iubi sau dacă o va iubi pe domnişoara Modeste.

— Sînteţi cam tînăr pentru...

— Pentru a fi profesor, reluă Butscha, tăindu-i vorba. Ştiţi, un bolnav, cînd e bolnav vreme îndelungată, devine mai priceput decît medicul său, se înţelege cu boala sa, ceea ce nici medicii conştiincioşi nu izbutesc întotdeauna. Ei bine, tot aşa un bărbat care preţuieşte femeia, dar pe care femeia nu poate să nu-l dispreţuiască din cauza urîţeniei sau gheboşeniei sale, sfîrşeşte prin a fi un atît de bun cunoscător în ale dragostei încît trece drept un seducător, tot astfel după cum bolnavul îşi redobîndeşte în cele din urmă sănătatea. Nevindecabilă este numai prostia... De la vîrsta de şase ani (şi acum am douăzeci şi cinci), n-am nici mamă, nici tată ; mamă îmi este caritatea publică, iar tată — procurorul regelui. Fiţi liniştit, spuse el, la un gest al lui Ernest, eu sînt o fire mai veselă decît îmi îngăduie situaţia în care mă aflu... Ei bine, de acum şase ani, cînd privirea insolentă a unei fete în casă a doamnei Latournelle mi-a spus că e o greşeală să vreau să iubesc, iubesc şi studiez femeile ! Am început cu urîtele, doar trebuie întotdeauna să iei taurul de coarne. Aşa că mi-am ales, drept prim obiect de studiu, pe patroana mea, care este, desigur, un înger pentru mine. Poate că n-am făcut bine să descopăr, pitit în fundul inimii ei, acest gînd :

Nu-s chiar așa de urîtă cum se crede ! Și în ciuda pioșeniei sale profunde, exploatînd această idee, aș fi putut s-o conduc pînă în pragul prăpastiei... ca s-o las acolo !

— Și ați studiat-o pe Modeste ?

— Credeam că v-am spus — răspunse cocoșatul — că viața mea îi aparține, așa cum Franța aparține regelui. Înțelegeți, acum, spionajul meu la Paris ? Nimeni nu știe ca mine cîtă noblețe, cîtă mîndrie, cît devotament, cîtă grație spontană, bunătate neobosită, credință adevărată, veselie, cultură, gingășie, bunăvoință sînt în sufletul, în inima, în mintea acestei făpturi adorabile !...

Butscha își scoase batista ca să-și șteargă două lacrimi și la Brière îi luă mîna și i-o strînse îndelung.

— Am să trăiesc sub strălucirea razelor sale care pornesc de la ea și sfîrșesc în mine ; iată cum sîntem noi uniți, cam așa cum este legată natura de Dumnezeu, prin lumină și prin cuvînt. Adio, domnule ! În viața mea n-am flecărit atît, dar văzîndu-vă sub ferestrele ei am ghicit că o iubiți cam tot în felul meu !

Fără să mai aștepte răspunsul, Butscha îl părăsi pe bietul îndrăgostit, pentru care această convorbire fusese ca un balsam pe inimă. Ernest hotărî să cîștige prietenia lui Butscha, fără a bănui că prin limbuția sa copistul urmărise să-și asigure o sursă de informații din anturajul lui Canalis. În ce flux și în ce reflux de gînduri, de hotăriri, de planuri de comportare nu fu legănat Ernest înainte de a-l prinde toropeala !... Pe cînd prietenul său Canalis dormea somnul victorioșilor, cel mai senin după somnul celor drepți.

La dejun, cei doi prieteni se înțeleseră ca a doua zi să meargă împreună să-și petreacă seara la *chalet*, ca să cunoască plăcerile unui whist, în provincie. Pentru a-și umple, însă, ziua, ei cerură să li se înșeueze caii, amîndoi închiriați în două scopuri, și se aventurară prin re-

giune, care, desigur, le era tot atît de necunoscută ca și China ; căci ceea ce e cel mai străin francezilor în Franța, e Franța.

Gîndindu-se la situația lui de îndrăgostit fără noroc, disprețuit, referendarul se adînci în el însuși aproape așa cum îl determinase s-o facă întrebarea pusă de Modeste la începutul corespondenței lor. Deși se spune că nefericirea dezvoltă virtuțile, ea nu le dezvoltă decît la oameni virtuoși ; căci acest gen de curățire a conștiinței, nu are loc decît la oamenii curați din fire. La Brière promise să-și suporte suferința ca un spartan, să rămînă demn și să nu comită nici o lașitate. În timp ce Canalis, fascinat de imensitatea zestrei se angajă față de sine să nu neglijeze nimic pentru a o cuceri pe Modeste. Egoismul și devotamentul, ca să le spunem pe nume celor două caractere, ajunseră, în virtutea unei legi morale destul de ciudate prin efectele ei, să folosească mijloace contrare naturii lor. Omul care se iubea numai pe sine avea să mimeze abnegația, iar omul care era bunăvoința însăși avea să se refugieze pe Aventinul orgoliului. Acest fenomen se constată și în politică, unde frecvent vezi caractere înfățișate pe dos, întîmplîndu-se deseori ca publicul să nu mai știe care e fața.

După cină, cei doi prieteni aflară de la Germain de sosirea marelui comis, care în aceeași seară fu prezentat la *chalet* de domnul Latournelle. Domnișoara d'Hérouville găsi prilejul să-l jignească și asta de la început pe acest om cumsecade transmițîndu-i, printr-un valet, rugămintea de a veni la ea, în loc să-și trimită pur și simplu nepotul la notar, care, desigur, ar fi vorbit tot restul zilelor sale de vizita marelui comis. Așa se face că micul notar îi atrase atenția senioriei sale, cînd ea îi propusese să-l ia cu trăsura la Ingouville, că el trebuie s-o conducă acolo pe doamna Latournelle. Intuind după

înfățișarea îmbufnată a notarului că trebuie să repare o greșeală, ducele îi spuse pe un ton plin de grație :

— Dacă-mi îngăduiți, aș fi onorat să trec s-o iau pe doamna Latournelle.

Cu toată tresărirea despoticei domnișoare d'Hérouville, ducele plecă împreună cu micul notar. Și așa, beată de bucurie, văzînd la poartă o caleașcă magnifică și oameni în livrea regală coborîndu-i scărița, notăreasa nu mai fu în stare să-și găsească mănușile, umbrela, gentuța și aerul ei demn cînd află că marele comis venise să o ia. Odată instalată în trăsură, pierzîndu-se în amabilități față de micul duce, ea exclamă într-o pornire de bunătate :

— Dar bine, și Butscha ?

— Să-l luăm și pe Butscha, spuse ducele zîmbind.

Cînd oamenii din port, atrași de strălucirea acestui echipaj, îi văzură pe cei trei omuleți alături de această femeie înaltă și uscată, se uitară unii la alții și izbucniră în rîs.

— Dacă i-ai înnădi cap la cap, poate că ar ieși un bărbat pe măsura lu prăjina asta ! spuse un marinar din Bordeaux.

— Mai aveți de luat vreun lucru, doamnă ? întrebă pe un ton de glumă ducele în momentul cînd valetul veni să-și primească ordinele.

— Nu, monseniore, răspunse notăreasa, roșind și privindu-și soțul de parcă-l întreba : „Dar cu ce am greșit ?“

— Senioria sa, spuse Butscha, îmi face o mare cinste socotindu-mă un lucru. Un biet copist ca mine nu-i decît un fleac !

Cu toate că fraza fusese rostită rîzînd, ducele roși și nu răspunse nimic. Cei mari fac întotdeauna o greșeală cînd glumesc cu inferiorii lor. Gluma este un joc, iar jocul presupune egalitate. Și tocmai pentru a evita incon-

venientele acestei egalități trecătoare, jucătorii au dreptul ca, partida odată terminată, să nu se mai cunoască între ei.

Vizita marelui comis avea drept motiv declarat o afacere colosală, punerea în valoare a unui spațiu imens lăsat de mare între gurile a două rîuri și a cărui proprietate tocmai fusese adjudecată de către Consiliul de Stat casei d'Hérouville. Era vorba, nici mai mult nici mai puțin, de a se face stăvilare la două poduri, de a deseca o plajă mlăștinoasă, lungă de un kilometru și lată de trei — patru mii de prăjini —, de a săpa canale și de a face drumuri. Cînd ducele d'Hérouville termină de explicat așezarea terenului, Charles Mignon atrase atenția că trebuie să se aștepte ca natura să consolideze prin vegetația ei spontană acest sol încă mișcător.

— Timpul, care în mod providențial a îmbogățit casa dumneavoastră, domnule duce, este singurul care poate să-și ducă opera pînă la capăt, spuse el în încheiere. Ar fi prudent să lăsați să se scurgă vreo cincizeci de ani înainte de a începe lucrările.

— Nu vă rostiți ultimul cuvînt, domnule conte, spuse ducele. Veniți la Hérouville să vedeți personal cum stau lucrurile.

Charles Mignon răspunse că orice capitalist trebuie să examineze o asemenea afacere cu mintea odihnită, dîndu-i prin aceasta ducelui d'Hérouville un pretext ca să vină la *chalet*. Vederea Modestei îi făcu ducelui o puternică impresie; el îi ceru favoarea s-o primească la dînsul, spunînd că sora și mătușa sa auziseră vorbindu-se despre ea și ar fi fericite să o cunoască. La această frază, Charles Mignon propuse să-și prezinte el însuși fiica mergînd să le invite pe cele două domnișoare la cină în ziua reinstalării sale în vilă, ceea ce ducele acceptă. Aspectul cordonului albastru, titlul și mai ales privirile gentilomului o

impresionară pe Modeste, dar ea își controlă perfect spusele, ținuta, noblețea. Ducele se retrase parcă cu regret, ducînd cu el invitația de a veni la *chalet* în fiece seară, bazată pe faptul general admis că un curtean al lui Carol al X-lea nu putea să-și petreacă vreo seară fără a juca o partidă de whist. Astfel, în seara următoare, Modeste avea să-i vadă la un loc pe cei trei pretendenți ai ei. Orice ar spune tinerele fete și cu toate că e în logica inimii să sacrifici totul preferinței, este fără îndoială excesiv de măgulitor să vezi în juru-ți mai multe nădejdi rivale, bărbați remarcabili, sau celebri, sau cu un nume mare, căutînd să strălucească sau să placă. Chiar și în defavoarea ei, Modeste recunoscu mai tîrziu că sentimentele exprimate în scrisorile sale slăbiseră în fața plăcerii de a ațîța trei firi atît de diferite, trei bărbați care, indiscutabil, ar fi însemnat fiecare o cinste pentru familia cea mai pretențioasă. Totuși, această voluptate a amorului propriu fu dominată la ea de maliția mizantropică pe care i-o generase groaznica rană ce i se și părea o decepție. De aceea, cînd tatăl îi spuse zîmbind : „Ei bine, Modeste, vrei să devii ducesă ?“ ea îi răspunse, făcînd o reverență ironică : „Nefericirea m-a făcut filozoafă“.

— Nu veți fi decît baroană ?... o întrebă Butscha.

— Sau vicontesă, replică tatăl.

— Cum așa ? spuse cu aprindere Modeste.

— Păi dacă l-ai agreea pe domnul de la Brière, el ar avea destul credit ca să obțină de la rege succesiunea la titlurile și armele mele...

— O, dacă-i vorba de o deghizare, ăsta n-o să facă mofturi, răspunse Modeste cu amărăciune.

Butscha nu înțelese nimic din acest joc de cuvinte, a cărui semnificație o puteau ghici numai doamna, domnul Mignon și Dumay.

— Cînd e vorba de căsătorie toți bărbații se deghizează, răspunse doamna Latournelle — iar femeile le dau exemplu. De cînd sînt pe lume, aud spunîndu-se : „Domnul cutare sau domnișoara cutare a făcut o partidă bună"; înseamnă așadar că celălalt a făcut o partidă proastă ?

— Căsătoria seamănă cu un proces — spuse Butscha — întotdeauna se întîmplă ca una din părți să fie nemulțumită ; iar dacă o parte păcălește pe cealaltă, jumătate din cei căsătoriți joacă în mod cert teatru față de cealaltă jumătate.

— Și ce conchide maiestatea voastră, Butscha ? întrebă Modeste.

— Că trebuie urmărite, cu cea mai strictă atenție, manevrele inamicului, răspunse copistul.

— Ce ți-am spus, micuța mea ? spuse Charles Mignon, făcînd aluzie la explicația avută cu fiica sa pe țărmul mării.

— Bărbații, ca să se însoare — spuse Latournelle — joacă tot atîtea roluri cîte le fac să joace mamele pe fiicele lor pentru a scăpa de ele.

— Atunci sînteți de acord cu folosirea stratagemelor, spuse Modeste.

— De ambele părți, exclamă Gobenheim, partida este atunci egală.

Această discuție se purta, cum se spune familiar, pe sărite, concomitent cu jocul de cărți și cu aprecierile ce și le îngăduia fiecare despre domnul d Hérouville, pe care micul notar, Dumay și Butscha îl găsiseră foarte bine.

— Constat, spuse doamna Mignon, că doamna Latournelle și bietul meu soț sînt aici ieșiți din comun.

— Din fericire pentru el, colonelul nu este înalt — răspunse Butscha în timp ce patronul său dădea cărțile — căci un om înalt care să fie și spiritual este întotdeauna o excepție.

Fără această mică discuție despre îndreptățirea șiretlicurilor matrimoniale, descrierea serii așteptate cu nerăbdare de către Butscha ar fi considerată prea lungă ; dar poate că averea, pentru care s-au comis atîtea laşități secrete, va împrumuta amănuntelor vieții particulare imensul interes pe care-l va trezi mereu sentimentul social atît de sincer descris de Ernest în răspunsul către Modeste.

În cursul dimineții sosi Desplain, care rămase doar atîta timp cît era necesar să se aducă alți cai de poștă din Le Havre și să fie înhămați, cam într-o oră. După ce o examină pe doamna Mignon, el spuse că bolnava își va redobîndi vederea și stabiliră momentul oportun pentru operație care avea să fie peste o lună. Firește, această importantă consultație avu loc în fața locatarilor *chalet*-ului, cu toții palpitînd în așteptarea sentinței pe care urma s-o dea prințul științei. Ilustrul membru al Academiei de Științe îi puse bolnavei vreo zece întrebări concise, cercetîndu-i ochii, lîngă fereastră, la lumina puternică a zilei. Mirată de valoarea pe care o avea timpul pentru acest om atît de celebru, Modeste zări trăsura de călătorie plină de cărți pe care savantul își propunea să le citească pe drumul de înapoiere la Paris, căci plecase seara, în ajun, folosind astfel noaptea ca să doarmă și să călătorească. Repeziciunea, luciditatea judecăților pe care le exprima Desplein în legătură cu fiecare răspuns al doamnei Mignon, vorba lui concisă, manierele sale, totul îi dădu pentru prima oară Modestei, o idee exactă despre oamenii de geniu. Ea constată uriașe deosebiri între Canalis, om de mîna a doua, și Desplein, om mai mult decît superior. Omul de geniu are în conștiința valorii sale și în soliditatea gloriei dobîndite un fel de rezervație în care orgoliul său îndreptățit se exercită și respiră fără să stinghereasă pe cineva. Apoi, lupta lui constantă cu oamenii și cu lucrurile nu-i lasă răgazul să se dedea cochetăriilor pe care și le permit

eroii la modă, care se grăbesc să adune recolta unui sezon trecător și a căror vanitate, al căror amor-propriu știu să pretindă și să sîciie, ca o vamă nesătulă care percepe drepturi pentru tot ce-i trece pe sub ochi. Modeste fu cu atît mai încîntată de acest mare practician cu cît el, prin ale cărui mîini treceau atîtea femei și care de multă vreme le examina într-un fel cu lupa și cu bisturiul, se arătă izbit de frumusețea deosebită a fetei.

— Ar fi, într-adevăr, mare păcat, spuse el pe acel ton galant pe care știa să-l adopte și care contrasta cu pretinsa lui duritate, ca o mamă să nu poată vedea o fiică atît de fermecătoare.

Modeste ținu să servească ea însăși dejunul frugal pe care marele chirurg acceptă să-l ia. Ea îl conduse, împreună cu domnul Mignon și cu Dumay, pe savantul așteptat de atîția bolnavi, pînă la caleașca oprită la portiță și acolo, cu ochii auriți de speranță, îl mai întrebă o dată pe Desplein :

— Deci mămica mea scumpă o să mă vadă ?

— Da, spiriduşul meu, v-o făgăduiesc — răspunse el zîmbind — și nu sînt în stare să vă înșel : știți, și eu am o fiică...

Caii porniră, ducîndu-l pe Desplein, după ce-și rostise fraza plină de o grație neașteptată. Nimic nu farmecă mai mult ca neprevăzutul propriu oamenilor talentați.

Această vizită constitui evenimentul zilei, lăsînd în sufletul Modestei o urmă luminoasă. Tînăra entuziastă fu cuprinsă de o admirație naivă față de acest bărbat a cărui viață aparținea tuturor și în care deprinderea de a se îngriji de durerile fizice ucisese orice manifestare de egoism. Seara, cînd se adunară Gobenheim, Latournellii și Butscha, Canalis, Ernest și ducele d'Hérouville, fiecare felicită familia Mignon pentru vestea bună dată de Desplein. Firește că discuția, dominată de Modeste așa cum ne-au

revelat-o scrisorile ei, se axă pe acest om al cărui geniu, din nefericire pentru gloria lui, putea fi apreciat numai de lumea savanților și a universității. Gobenheim lăsă să-i scape expresia de mai jos, care în zilele noastre constituie sfîntul mir al geniului, în accepția economiștilor și a bancherilor :

— Cîștigă fantastic !

— Se spune că e foarte interesat, răspunse Canalis.

Laudele aduse de Modeste lui Desplein îl incomodau pe poet. Vanitatea seamănă cu femeia. Amîndouă cred că pierd ceva prin elogiile și dragostea acordate altcuiva. Voltaire era gelos pe cuvintele de spirit ale unui șmecher pe care Parisul l-a admirat două zile, tot așa cum o ducesă se simte ofensată de o privire aruncată spre camerista ei. Avariția celor două sentimente e atît de mare, încît ele se simt jefuite chiar și de pomana dată unui sărac.

— Socotiți, domnule — întrebă Modeste zîmbind — că geniului trebuie să i se aplice măsura obișnuită ?

— Poate că, înainte de toate, ar trebui să definim geniul, răspunse Canalis, iar una dintre condițiile lui este invenția : inventarea unei forme, a unui sistem sau a unei forțe. Astfel, Napoleon a fost un inventator, pe lîngă celelalte trăsături de geniu ale sale. El a inventat metoda sa proprie de a purta războiul, Walter Scott este un inventator, Linné este un inventator, Goeffroy Saint-Hilaire și Cuvier sînt inventatori. Asemenea oameni de geniu, înainte de orice, înnoiesc, îmbogățesc sau transformă știința sau arta. Desplein, însă, este un om al cărui talent constă în a aplica bine legi descoperite, în a găsi, datorită unui dar natural, particularitățile fiecărui temperament și ora fixată de natură pentru efectuarea unei operații. El n-a întemeiat, ca Hippocrat, știința însăși. El n-a găsit un sistem, ca Gallien, Broussais sau Rasori. E un geniu executant, cum sînt Morchelès la pian, Paganini la vioară, Farinelli cu larin-

gele ei — oameni care au imense însușiri, dar care nu creează muzică. Între Beethoven și Catalani, permiteți-mi să-i acord lui cununa nemuritoare a geniului și martirului, iar ei o grămadă de piese de cinci franci. Cu ea sîntem chit, pe cînd față de el lumea va rămîne întotdeauna debitoare ! Zi de zi îi rămînem îndatorați lui Molière, pe cînd lui Baron i-am plătit prea mult..

— Eu cred, amice, că exagerezi în privința ideilor, spuse la Brière cu o voce blîndă și melodioasă, contrastînd brusc cu tonul peremptoriu al poetului, al cărui glas flexibil trecuse de la tonul de alintare la tonul profesoral al tribunei. — Geniul trebuie să fie stimat mai ales în funcție de utilitatea lui. Parmentier, Jacquard și Papin, cărora cîndva li se vor ridica statui, sînt și ei oameni de geniu. Într-un sens, ei au schimbat sau vor schimba fața statelor. Din acest punct de vedere, Desplain va apărea întotdeauna, în ochii celor ce gîndesc, însoțit de o întreagă generație ale cărei lacrimi și suferințe au încetat sub mîna lui puternică.

A fost de ajuns ca această părere să fie emisă de Ernest pentru ca Modeste să vrea s-o combată.

— Așadar, domnule, spuse ea, cel ce ar găsi mijlocul de a secera grîul fără să strice paiele, cu ajutorul unei mașini care ar înlocui munca a zece secerători, ar fi un geniu?

— Oh, da ! fiica mea, spuse doamna Mignon. O să-l binecuvînteze nevoiașul a cărui pîine va fi atunci mai ieftină, iar cel pe care-l binecuvîntează săracii este binecuvîntat de Dumnezeu !

— Asta înseamnă a socoti utilul mai presus decît arta, răspunse Modeste, ridicînd capul.

— Dacă n-ar exista utilul, spuse Charles Mignon, ar mai exista arta ? Pe ce s-ar sprijini, din ce-ar trăi, unde s-ar adăposti poetul și cine l-ar plăti ?

— Oh, tată dragă, părerea asta tare aduce a căpitan de cursă lungă, a băcan, a scufie de bumbac ! Că Co-

benheim și domnul referendar — spuse ea arătînd spre la Brière — care sînt interesați în rezolvarea acestei probleme sociale, susțin așa ceva, pot concepe. Dar dumneata, a cărui viață a constituit poezia cea mai inutilă a secolului, pentru că sîngele dumitale, vărsat în întreaga Europă și suferințele enorme prin care ai trecut la cererea unui colos n-au împiedicat Franța să piardă zece departamente dobîndite de republică, dumneata cum poți să cazi în acest raționament prea „perucă", cum spun romanticii?...

Impolitețea cuvintelor Modestei fu agravată de tonul ușor disprețuitor și nepăsător pe care-l folosi intenționat și care îi surprinse în egală măsură pe doamna Latournelle, pe doamna Mignon și pe Dumay. Doamna Latournelle nu înțelegea nimic deși deschidea bine ochii ; Butscha, atent ca o iscoadă, aruncă o privire plină de semnificație domnului Mignon cînd îi văzu obrajii aprinși de o bruscă și puternică indignare.

— Încă puțin, domnișoară, și i-ați fi arătat lipsă de respect tatălui dumneavoastră, spuse zîmbind colonelul, luminat de privirea lui Butscha. Iată ce înseamnă să-ți răsfeți copiii.

— Sînt fiică unică ! răspunse ea cu obrăznicie.

— Unică ! repetă notarul, accentuînd cuvîntul.

— Domnule — răspunse sec Modeste lui Latournelle — tatăl meu este fericit să-i fiu preceptor ; mi-a dat viață, îi dau învățătură, îmi va rămîne într-un fel dator.

— Există maniere și, mai ales, prilejul de a spune așa ceva, observă doamna Mignon.

— Dar domnișoara are dreptate, reluă Canalis ridicîndu-se și instalîndu-se în fața căminului într-una din cele mai frumoase atitudini ale colecției sale de poze. Dumnezeu, cu prevederea sa, i-a dat omului hrană și îmbrăcăminte și nu i-a dat direct arta ! El i-a spus omului : „Ca să trăiești, te vei pleca spre pămînt ; ca să gîndești, te vei

ridica spre mine !". Viața sufletească ne este tot atît de necesară ca și viața trupului. De aici decurg două feluri de utilitate. Astfel, firește nu încalți o carte. Un cînt de epopee nu valorează, sub raport utilitar, cît o supă economică de la o cantină de binefacere. Cea mai frumoasă idee nu poate înlocui pînza unei nave. Sigur, o oală autoclavă, ne furnizează metrul de americă cu un franc și jumătate mai ieftin ; dar această mașină și perfecțiunile industriei nu insuflă unui popor și nu vor spune viitorului că el a existat. Pe cînd arta egipteană, arta mexicană, arta greacă, arta romană, cu capodoperele lor calificate drept inutile, au atestat existența acestor popoare în vastul spațiu al timpului, acolo unde mari națiuni intermediare lipsite de oameni de geniu au dispărut, fără să-și lase pe glob cartea de vizită ! Toate operele de geniu sînt *summum*-ul unei civilizații și presupun o imensă utilitate. Desigur, o pereche de cizme nu valorează în ochii dumneavoastră mai mult decît o piesă de teatru și nu veți prefera o moară bisericii din Saint-Ouen ? Ei bine, un popor este însuflețit de același sentiment ca un om, iar omul are drept idee preferată să-și supraviețuiască moralmente, tot așa cum se reproduce fizic. Dăinuirea unui popor este opera oamenilor săi de geniu. În zilele noastre, Franța dovedește, cu energie, adevărul acestei teze. Fără îndoială, ea este depășită de Anglia în industrie, în comerț, în navigație. Și totuși, eu cred că Franța este în fruntea lumii prin artiștii ei, prin oamenii ei talentați, prin gustul cu care sînt făcute produsele ei. Nu-i artist și nici inteligență care să nu-și caute certificarea la Paris. O școală de pictură există azi numai în Franța și cartea ne va asigura o domnie mai sigură și mai de durată decît spada. În sistemul lui Ernest ar fi suprimate florile de lux, frumusețea femeii, muzica, pictura și poezia ; sigur, societatea nu s-ar răsturna, dar mă întreb cine ar accepta o astfel de viață ? Tot ce este

util este urît și respingător. Bucătăria este indispensabilă într-o casă. Totuși, nu în ea stați, ci într-un salon, pe care-l împodobiți, ca pe acesta, cu lucruri absolut inutile. La ce folosesc aceste picturi încîntătoare, această lemnărie sculptată ? Frumos este numai ceae ce ni se pare inutil ! Am intitulat secolul al XVI-lea secol-renaștere și justețea expresiei este demnă de admirat. Acest secol a realizat zorii unei lumi noi, iar oamenii vor continua să vorbească despre el și cînd vor fi date uitării cîteva secole anterioare, al căror unic merit va fi acela că au existat, ca milioanele de făpturi care nu contează într-o generație !

— Zdreanță, fie ! Țin la zdreanța mea ! interveni destul de glumeț ducele d'Hérouville în timpul tăcerii care urmă acestei proze debitate pe un ton plin de importanță.

— Arta — spuse Butscha, luîndu-se de Canalis — care după dumneavoastră e sfera în care este chemat să evolucze geniul, există oare ? Nu este ea o magnifică minciună în care omul are mania să creadă ? Ce nevoie am, în camera mea, de un peisaj din Normandia, cînd mă pot duce să-l văd foarte bine reușit de Dumnezeu ? În visurile noastre sînt poeme mai frumoase decît *Iliada*. Pentru o sumă derizorie pot să găsesc la Valognes, la Carentan, ca și în Provența, la Arles, oricîte Venus tot atît de frumoase ca ale lui Tizian. „*Gazeta Tribunalelor*“ publică romane altfel construite decît cele ale lui Walter Scott și care au deznodăminte teribile, cu sînge adevărat și nu cu cerneală. Fericirea și virtutea sînt mai presus de artă și de geniu.

— Bravo, Butscha ! exclamă doamna Latournelle.

— Dar ce a spus ? îl întrebă Canalis pe la Brière, încetînd să culeagă din ochii și din atitudinea Modestei fermecătoarele mărturii ale unei admirații naive.

Disprețul pe care-l simțise la Brière și mai ales vorbele nerespectuoase adresate de fiică tatălui îl întristară

într-atît pe bietul tînăr, încît el nu-i răspunse lui Canalis. Ochii săi, care o priveau cu durere pe Modeste, vădeau o meditare profundă. Argumentarea copistului fu reprodusă cu spirit de ducele d'Hérouville, care încheie spunînd că extazurile sfintei Tereza erau mult superioare creațiilor lordului Byron.

— Oh, domnule duce, observă Modeste, aceea e o poezie absolut personală, pe cînd geniul lui Byron sau cel al lui Molière sînt utile omenirii...

— Pune-te de acord cu domnul baron, o întrerupse brusc Charles Mignon. Acum vrei ca geniul să fie util ca și bumbacul. Dar poate că pentru tine logica este tot atît de „perucă", de învechită ca și sărmanul tău tată !

Butscha, la Brière și doamna Latournelle schimbară priviri ironice care se adăugară la iritarea Modestei, cu atît mai mult cu cît momentan ea nu găsi răspuns.

— Păstrați-vă firea, domnișoară — spuse Canalis, zîmbindu-i — nu sîntem învinși și nici în contradicție. Orice operă de artă, fie că e vorba de literatură, de muzică, de pictură, de sculptură sau de arhitectură, implică o utilitate socială concretă, egală cu a tuturor celorlalte produse comerciale. Arta este prin excelență comerț, îl subînțelege. În zilele noastre, o carte îi aduce autorului ei cam zece mii de franci, iar fabricarea ei presupune tipografie, papetărie, librărie, topitorie, cu alte cuvinte mii de brațe în acțiune. Execuția unei simfonii de Beethoven sau a unei opere de Rossini cere tot atîtea brațe, mașini și fabricate. Prețul unui monument este un răspuns și mai brutal la obiecția ce ni s-a adus. De aceea se poate spune că operele de geniu au o bază extrem de costisitoare, dar ele aduc foloase celor care le-au realizat.

Bazat pe această teză, Canalis vorbi cîteva minute făcînd risipă de imagini și legănîndu-și fraza ; ca multor mari vorbitori i se întîmplă, însă, ca în concluzie să revină

la punctul de plecare al discuției și să fie, fără să-și dea seama, de aceeași părere cu la Brière.

— Scumpul meu baron — spuse cu finețe micul duce d'Hèrouville — văd cu plăcere că veți fi un mare ministru constituțional.

— Oh — răspunse Canalis, făcînd un gest măreț — ce dovedim în toate discuțiile noastre? Eternul adevăr al acestei axiome: Totul este adevărat și totul este fals! Există medii în care adevărurile morale, ca și ființele, își schimbă într-atît aspectul încît devin de nerecunoscut.

— Societatea se bazează pe lucruri stabilite, spuse ducele d'Hérouville.

— Cîtă superficialitate! îi șopti doamna Latournelle soțului ei.

— E poet, răspunse Gobenheim care o auzise.

Canalis, care plutea la zece leghe deasupra auditoriului său și care poate avea dreptate în ultima lui remarcă filozofică, luă drept semne de ignoranță răceala zugrăvită pe toate fețele. Se văzu însă înțeles de Modeste și fu mulțumit, fără să-și dea seama cît de jignitor fusese monologul său pentru niște provinciali a căror principală preocupare era să demonstreze parizienilor existența, inteligența și înțelepciunea provinciei.

— E mult de cînd n-ați mai văzut-o pe ducesa de Chaulieu? îl întrebă ducele pe Canalis ca să schimbe subiectul.

— Sînt șase zile de cînd mi-am luat rămas bun de la ea.

— Se simte bine? reluă ducele.

— Perfect.

— Fiți atît de bun să-i amintiți de mine cînd îi veți scrie.

— Se spune că e fermecătoare, interveni Modeste, adresîndu-se ducelui.

— Despre aceasta, răspunse marele comis, domnul baron poate să vă vorbească mai cu pricepere decît mine.

— Mai mult decît fermecătoare, spuse Canalis, acceptînd perfidia domnului d'Hérouville. Sînt însă părtinitor, domnișoară, îmi este prietenă de zece ani. Ei îi datorez tot ce am bun în mine, ea m-a ferit de primejdiile societății. În sfîrșit, domnul duce de Chaulieu însuși m-a ajutat să pornesc pe drumul meu actual. Fără protecția acestei familii, regele, prințesele ar fi putut deseori să-l uite pe bietul poet care sînt. Tocmai de aceea afecțiunea mea față de ei va fi întotdeauna plină de recunoștință.

Acestea fură rostite cu vocea înlăcrimată.

— Cît de mult trebuie s-o iubim pe cea care v-a dictat atîtea cîntece sublime și care vă inspiră un sentiment atît de frumos! spuse Modeste mișcată. Se poate oare concepe un poet fără muză?

— Ar fi lipsit de inimă, ar scrie versuri seci ca ale lui Voltaire, care nu l-a iubit niciodată decît pe Voltaire, răspunse Canalis.

— Nu mi-ați făcut onoarea să-mi spuneți, la Paris, îl întrebă bretonul pe Canalis, că n-ați trăit nici unul din sentimentele pe care le exprimați?

— Lovitura e directă, bravul meu soldat, răspunse poetul zîmbind. Aflați, însă, că este permis să fii foarte inimos și în viața intelectuală și în viața reală. Poți să exprimi cele mai frumoase sentimente fără să le trăiești și să le trăiești fără să le poți exprima. La Brière, prietenul meu, pe care-l vedeți, iubește pînă la a-și pierde mințile, spuse el cu generozitate privind-o pe Modeste. Eu, care iubesc, desigur, la fel de puternic, cred, dacă nu-mi fac iluzii, că aș putea să dau dragostei mele o formă literară în armonie cu intensitatea ei. Nu garantez, însă, domnișoară — spuse el, întorcîndu-se spre Modeste cu o grație prea căutată — că mîine nu-mi voi fi pierdut mintea...

Astfel, poetul învingea toate obstacolele, ardea în cinstea dragostei sale bețele care i se aruncau printre picioare, iar Modeste stătea cu gura căscată în fața acestui spirit parizian, pe care nu-l cunoștea și care dădea strălucire declamațiilor vorbitorului.

— Ce om fără opinie! șopti Butscha la urechea micului Latournelle după ce ascultă cea mai magnifică tiradă despre religia catolică și despre fericirea de a avea ca soție o femeie pioasă, servită ca răspuns la o observație a doamnei Mignon.

Modeste, parcă ar fi fost legată la ochi. Prestigiul debitului verbal și atenția preconceputâ cu care-l asculta pe Canalis o împiedicară să vadă ceea ce Butscha observa cu grijă : tonul declamator, lipsa de simplitate, emfaza substituită sentimentului și toate incoerențele care-i dăruiseră copistului un calificativ cam dur. Acolo unde domnul Mignon, Dumay, Butscha, Latournelle se mirau de inconsecvența lui Canalis, fără să țină seama de inconsecvența unei conversații, totdeauna atît de capricioasă în Franța, Modeste admira suplețea poetului și își spunea, trăgîndu-l după ea pe căile întortocheate ale fanteziei : „Mă iubește!" Butscha, ca toți spectatorii prezenți la această reprezentație, cum trebuie s-o numim, fu izbit de defectul principal al egoiștilor, pe care Canalis îl lăsa cam prea mult să se vadă, ca toți oamenii obișnuiți să peroreze în saloane. Fie că înțelegea dinainte ce voia să spună interlocutorul său, fie că nu asculta, fie că avea facultatea de a auzi în timp ce se gîndea la altceva, Melchior afișa acel aer distrat care-l descurajează pe vorbitor și-i rănește vanitatea. A nu asculta este nu numai o lipsă de politețe, ci și o dovadă de dispreț. Or, Canalis împingea puțin cam departe acest obicei, întrucît uita deseori să răspundă la un discurs de care se cuvenea să țină seama și aborda, fără o trecere politicoasă, subiectul care îl preocupa. Dacă din partea unui

om suspus se acceptă fără protest o asemenea impertinență, totuși ea sădește în fundul inimilor o sămînță de ură și un gînd de răzbunare. În cazul unui egal, ea duce pînă la ruperea prieteniei. Cînd, din întîmplare, se silea să asculte, Melchior cădea într-un alt cusur : se împrumuta doar, nu se dăruia. Fără să fie la fel de supărător, acest semisacrificiu îl indispunea în aceeași măsură pe ascultător, nemulțumindu-l. Nimic nu e mai rentabil în „comerțul cu semenii" ca pomana atenției. „Cine are urechi de auzit, să audă !" nu este doar un precept evanghelic, ci totodată o excelentă speculație ; respectați-l și vi se va ierta totul, pînă și viciile. Canalis se înfrîna mult, în intenția de a-i fi pe plac Modestei. Dar dacă se arăta amabil față de ea, cu ceilalți redevenea deseori el însuși.

Modeste, necruțătoare față de cei zece oameni pe care-i supunea unui martiriu, îl rugă pe Canalis să citească ceva din versurile sale, dorind un eșantion din multlăudatul lui talent la lectură.

Canalis luă volumul pe care i-l întindea Modeste și-și gunguri — acesta-i cuvîntul — poezia considerată drept cea mai frumoasă, o imitație după *Iubirile îngerilor* de Moore, intitulată *Vitalis* și pe care atît doamnele Latournelle și Dumay, cît și Gobenheim și casierul o primiră căscînd.

— Dacă jucați bine whist, domnule — spuse Gobenheim prezentînd cinci cărți în evantai — aș putea spune că n-am văzut în viața mea un om atît de perfect ca dumneavoastră...

Această remarcă stîrni rîsul, căci exprima gîndurile asistenței.

— Joc destul de bine ca să pot trăi în provincie restul zilelor mele — răspunse Canalis. Dar fără îndoială că pentru niște jucători de whist am exagerat cu literatura și conversația, adăugă el cu impertinență, aruncîndu-și volumul pe consola căminului.

Acest amănunt arată primejdiile care-l pîndesc pe eroul unui salon cînd — ca în cazul lui Canalis — părăsește sfera sa obișnuită. El se aseamănă atunci actorului îndrăgit de un anumit public, dar al cărui talent piere cînd el își abandonează cadrul și abordează un repertoriu superior.

Se alcătui o pereche din baron și duce, iar Gobenheim deveni partenerul lui Latournelle. Modeste veni să stea lîngă poet, spre marea desperare a lui Ernest, care urmărea pe fața capricioasei fete progresele fascinației exercitate de Canalis. La Brière nu cunoștea puterea de seducție pe care o avea Melchior și pe care natura o refuză deseori acelor caractere îndeobște timide. Acest dar pretinde o îndrăzneală, o vioiciune în mijloacele folosite, care s-ar putea numi acrobație a spiritului ; el comportă chiar puțină prefăcătorie, dar oare nu există întotdeauna, în orice poet un actor ? Între a exprima sentimente pe care nu le ai, dar pe care le concepi sub toate variantele, și a le simula cînd ai nevoie de ele pentru a repurta un succes pe scena vieții particulare, e mare diferență ; totuși, dacă ipocrizia necesară omului de lume l-a corupt pe poet, el reușește să transpună facultățile talentului său în exprimarea unui sentiment necesar, așa cum un om mare condamnat la singurătate termină prin a-și transfera inima în cuget.

— Se ostenește pentru milioane — își spunea cu durere la Brière — și va mima atît de bine pasiunea, încît Modeste îl va crede !

Și în loc să se arate mai amabil, mai spiritual decît rivalul său, la Brière îl imită pe ducele d Hérouville, stînd posomorît, neliniștit, încordat. Dar în timp ce curteanul studia extravagantele Modestei, Ernest căzu pradă chinurilor unei gelozii sumbre și intense : idolul său încă nu-i aruncase nici măcar o privire. Ieși pentru cîteva clipe, cu Butscha.

— S-a terminat — spuse — e nebună după el, iar eu îi sînt mai mult decît dezagreabil. De altfel, ea are dreptate. Canalis e fermecător, tăcerea lui degajă inteligență, ochii lui — pasiune, exagerările lui — poezie...

— E corect ? întrebă Butscha.

— O, da, răspunse la Brière. E loial, cavaler și capabil să piardă, sub influența Modestei, micile cusururi pe care i le-a imprimat doamna de Chaulieu...

— Sînteți un om cumsecade, spuse micul cocoșat. Dar este el capabil să iubească și o va iubi ?

— Nu știu, răspunse la Brière. Ea a pomenit de mine ? întrebă el după o clipă de tăcere.

— Da, spuse Butscha, reproducîndu-i lui la Brière aprecierea scăpată de Modeste în legătură cu deghizările.

Referendarul se lăsă pe o bancă ; își ținea capul în mîini : nu putea să-și oprească lacrimile și nu voia ca Butscha să le vadă. Piticul, însă, era în stare să le intuiască.

— Ce aveți, domnule ? întrebă Butscha.

— Are dreptate ! spuse la Brière, ridicîndu-se brusc, sînt un mizerabil.

Îi povesti înșelăciunea la care-l îndemnase Canalis, precizîndu-i, însă, că voise să-i spună totul Modestei înainte ca ea să-i fi dezvăluit cine este și se pierdu în imputări destul de copilărești la adresa soartei sale nefericite. Butscha recunoscu, cu simpatie, dragostea în puternica și savuroasa sa naivitate, cu adevăratele și adîncile ei neliniști.

— Dar — spuse el referendarului — de ce nu vă desfășurați în fața domnișoarei Modeste și îl lăsați pe rivalul dumneavoastră să-și prezinte numărul ?

— Ah — spuse la Brière — dar dumneavoastră nu v-ați simțit gîtuit numai la gîndul că trebuie să-i vorbiți ?

Nu simțiți cum vă furnică rădăcina părului, pielea, cînd vă privește, chiar și cu un ochi distrat?

— V-ați păstrat însă îndeajuns judecata ca să fiți abătut și trist, cînd, într-un fel, i-a spus tatălui ei: „Ești un prostănac!"

— Domnule, o iubesc prea mult ca să nu fi simțit un cuțit pătrunzîndu-mi în inimă cînd am auzit-o dezmințind astfel perfecțiunea pe care i-o atribui.

— Canalis i-a găsit o justificare.

— Dacă ar avea mai mult amor-propriu decît inimă, n-aș avea de ce s-o regret, replică la Brière.

În această clipă, Modeste, urmată de Canalis, care pierduse la joc, ieși în grădină împreună cu tatăl ei și cu doamna Dumay ca să respire aerul nopții înstelate. Lăsîndu-și fiica să se plimbe cu poetul, Charles Mignon se depărtă de ea și veni lîngă la Brière.

— Prietenul dumneavoastră ar fi trebuit să se facă avocat, spuse el zîmbind și privindu-l pe tînăr cu atenție.

— Nu vă pripiți să judecați un poet cu asprimea pe care ați avea-o față de un om obișnuit, ca mine, de exemplu, domnule conte, răspunse la Brière. Poetul își are misiunea sa. El e sortit prin firea lui să vadă poezia problemelor, tot așa cum o exprimă pe cea a oricărui lucru. De aceea, acolo unde îl credeți în contradicție cu sine, el este fidel vocației sale. E la fel cu pictorul care face tot atît de bine portretul unei madone ca și al unei curtezane. Molière are dreptate și în personajele sale bătrîne și în cele tinere, iar Molière avea, fără îndoială, o judecată sănătoasă. Aceste jocuri ale spiritului, corupătoare pentru oamenii de condiție modestă, nu au nici o influență asupra caracterului oamenilor cu adevărat mari.

Charles Mignon îi strînse mîna lui la Brière și-i spuse:

— Această ușurință ar putea totuși servi la justificarea față de sine a unor acțiuni diametral opuse, mai ales în politică.

— Ah, domnișoară — răspundea în aceeași clipă Canalis, cu o voce dezmierdătoare, la o observație malițioasă a Modestei — să nu credeți că multitudinea senzațiilor reduce cît de puțin forța sentimentelor. Poeții, mai mult decît ceilalți oameni, trebuie să iubească cu statornicie și credință. În primul rînd, nu fiți geloasă pe ceea ce numim Muză. Ferice de soția unui bărbat ocupat! Dacă ați auzi văicărelile femeilor care suportă povara inactivității soților fără funcții sau cărora bogăția le lasă mult timp liber, ați înțelege că principala fericire a pariziencei este libertatea, suveranitatea la ea acasă. Or, noi ăștia lăsăm femeia să poarte sceptrul la noi acasă, deoarece ne este imposibil să coborîm pînă la tirania exercitată de spiritele mărunte. Avem ceva mai bun de făcut... Dacă vreodată m-aș însura, ceea ce, vă jur, constituie o catastrofă foarte îndepărtată pentru mine, aș vrea ca soția mea să aibă libertatea morală pe care și-o păstrează o metresă și care poate fi izvorul tuturor farmecelor sale.

Canalis dezvălui toată verva și toate grațiile sale vorbind despre dragoste, căsătorie, adorarea soției și discutînd în contradictoriu cu Modeste, pînă cînd domnul Mignon, care li se alăturase, găsi, într-un moment de tăcere, prilejul să-și ia fiica de braț și să o aducă în fața lui Ernest, pe care bravul soldat îl sfătuise să încerce o explicație.

— Domnișoară — spuse Ernest cu vocea sugrumată — nu pot să suport povara disprețului dumneavoastră. Nu mă apăr, nu încerc să mă justific, vreau doar să vă precizez că înainte de a citi măgulitoarea scrisoare nemaiadresată poetului, ci, de astădată, persoanei, în sfîrșit ultima dumneavoastră scrisoare, voiam — și v-am adus la cunoștință

acest lucru printr-un bilet trimis din Le Havre — să risipesc confuzia pe care o făceați. Toate sentimentele pe care am avut fericirea să vi le exprim sînt sincere. A licărit o speranță pentru mine cînd tatăl dumneavoastră mi-a spus, la Paris, că este un om sărac. Dar acum cînd totul este pierdut, cînd nu mai am decît regrete veșnice, de ce aș rămîne aici, unde totul e un chin pentru mine ?... Lăsați-mă dar să iau, la plecare, un zîmbet al dumneavoastră. Mi se va întipări în inimă.

— Domnule — răspunse Modeste, părînd rece și distantă — nu sînt stăpîna acestei case. Dar, desigur, aș fi desperată să-i rețin pe cei cărora nu le face plăcere să rămînă.

Ea îl părăsi pe referendar și o luă de braț pe doamna Dumay pentru a se înapoia în casă. Cîteva clipe mai tîrziu toate personajele acestei scene casnice, din nou reunite în salon, erau destul de surprinse văzînd-o pe Modeste așezată lîngă ducele d'Hérouville și cochetînd cu el așa cum ar fi făcut-o cea mai vicleană pariziană : se arăta interesată de jocul lui, îi dădea sfaturile pe care el i le cerea și găsi ocazia să-i spună lucruri măgulitoare ridicînd hazardul originii nobile la același nivel cu hazardul talentului și al frumuseții. Canalis știa sau credea că știe cauza acestei transformări. Voise să o înțepe pe Modeste considerînd căsătoria drept o catastrofă și arătîndu-se distant. Dar ca toți cei ce se joacă cu focul, el fu cel ce se arse. Atitudinea mîndră, disprețuitoare a Modestei îl alarmă pe poet, el reveni la ea dînd spectacolul unei gelozii cu atît mai vizibile cu cît era prefăcută. Modeste, implacabilă ca îngerii, savură plăcerea pe care i-o dădea exercitarea puterii sale și, firește, abuză de ea. Ducele d'Hérouville încă nu cunoscuse o asemenea fericire : o femeie îi zîmbea. La ora unsprezece seara, cră neobișnuită la *chalet*, cei trei pretendenți plecară, ducele găsind-o pe Modeste fermecă-

toare, Canalis socotind-o extrem de cochetă, iar la Brière întristat de asprimea ei.

Timp de opt zile, moștenitoarea se purtă cu cei trei pretendenți ai săi așa cum se purtase în această seară, astfel că poetul păru să-i biruie pe rivalii săi, în ciuda butadelor și capriciilor care dădeau din cînd în cînd speranțe ducelui d'Hérouville. Grosolăniile Modestei, libertățile foarte mari pe care și le permitea față de tatăl ei, nerăbdarea pe care o manifesta față de mama ei oarbă făcîndu-i parcă cu regret micile servicii care înainte erau expresia dragostei sale filiale, păreau să fie consecințele unei firi capricioase și a unei veselii tolerate încă din copilărie. Cînd mergea prea departe, Modeste își făcea singură morală și punea nesocotințele sale pe seama spiritului ei independent. Ea mărturisea ducelui și lui Canalis că îi displace să asculte și că socotește acest lucru un obstacol real în calea întemeierii unui cămin, sondînd astfel caracterul pretendenților săi așa cum procedează cei ce găuresc pămîntul pentru a scoate aur, cărbune, tuf sau apă.

— Niciodată — spunea ea în ajunul zilei cînd urma să aibă loc instalarea familiei la vilă — nu voi găsi un soț care să-mi suporte capriciile cu bunătatea nedezmințită a tatălui meu, cu indulgența adorabilei mele mame.

— Se știu iubiți, domnișoară spuse la Brière.

— Fiți sigură, domnișoară, că soțul dumneavoastră își va da întru totul seama de valoarea comorii sale, adăugă ducele.

— Sînteți mai inteligentă și mai hotărîtă decît trebuie pentru disciplinarea unui soț, spuse Canalis rîzînd.

Modeste zîmbi, așa cum zîmbise probabil Henric al IV-lea după ce dezvăluise unui ambasador străin caracterele celor trei principali miniștri ai săi prin cele trei răspunsuri date ei la o întrebare meșteșugită.

În ziua dineului, Modeste, lăsîndu-se antrenată de preferința ei pentru Canalis se plimbă mult timp singură cu el, pe terenul presărat cu nisip dintre casă și peluza ornată cu flori. Din gesturile poetului, din înfățișarea tinerei moștenitoare era ușor de văzut că ea îl asculta cu plăcere. Ca urmare, cele două domnișoare d'Hérouville se grăbiră să întrerupă această intimitate scandaloasă și cu îndemînarea firească unor femei într-o astfel de împrejurare, ele îndrumară conversația spre Curtea regală, spre strălucirea unei funcții pe lîngă rege, explicînd diferența dintre funcțiile pe lîngă casa regală și funcțiile pe lîngă rege. Ele căutară s-o îmbete pe Modeste zgîndărindu-i orgoliul și arătîndu-i unul din cele mai înalte destine la care putea să aspire o femeie în acea vreme.

— A avea drept fiu un duce este un avantaj netăgăduit, exclamă bătrîna domnișoară. Titlul acesta e o avere absolut sigură pe care o lași copiilor tăi.

— Cărei întîmplări — spuse Canalis destul de nemulțumit de a-și vedea conversația, cu Modeste, întreruptă — trebuie să-l atribuim slabul succes pe care domnul mare comis l-a obținut pînă acum în afacerea în care acest titlu poate servi în cel mai înalt grad pretențiile unui bărbat?

Cele două domnișoare îi aruncară lui Canalis o privire încărcată cu tot atîta venin cît e în mușcătura unei vipere și fură în așa măsură descumpănite de zîmbetul batjocoritor al Modestei încît rămaseră fără cuvînt.

— Domnul mare comis — spuse Modeste lui Canalis — nu v-a imputat niciodată umilința pe care i-o inspiră gloria dumneavoastră: de ce să-i luăm în nume de rău modestia?

— De altfel — spuse bătrîna domnișoară — încă nu s-a ivit o femeie demnă de rangul nepotului meu. Am cunoscut unele care nu aveau decît averea potrivită acestei poziții, altele care, fără avere, corespundeau pe deplin ca

spirit. Şi mărturisesc, bine am făcut aşteptînd ca Dumnezeu să ne ofere ocazia de a cunoaşte o persoană care să întrunească şi noblețea şi inteligența şi averea unei ducese d'Hérouville.

— În Franța, draga mea Modeste, spuse Hélène d'Hérouville ducîndu-şi prietena cîțiva paşi mai încolo, există o mie de baroni Canalis, tot aşa cum la Paris sînt o sută de poeți de valoarea lui. Şi e atît de puțin un om mare, încît eu, o biată fată sortită să se călugărească din lipsă de zestre, nu l-aş vrea ! De altfel, nu ştii ce înseamnă un tînăr exploatat timp de zece ani de ducesa de Chaulieu. Într-adevăr, numai o femeie în vîrstă de aproape şaizeci de ani se poate supune micilor capricii care se spune că-l chinuie pe marele poet şi dintre care cel mai neînsemnat a fost, la Ludovic al XIV-lea, un defect de nesuportat. Numai că, ce-i drept, ducesa nu suferă cît ar suferi o soție, ea neavîndu-l tot timpul acasă cum îl ai pe soț...

Şi folosind una dintre manevrele caracteristice femeilor în relațiile dintre ele, Hélène d'Hérouville îi repetă la ureche calomniile pe care femeile geloase pe doamna Chaulieu le răspîndeau pe seama poetului. Amănuntul acesta, destul de obişnuit în convorbirile tinerilor, arată cu cîtă înverşunare ajunsese să fie disputată averea contelui de la Bastie.

În zece zile, părerile *chalet*-ului despre cei trei pretendenți la mîna Modestei se schimbaseră mult. Această schimbare, cu totul în defavoarea lui Canalis, se baza pe considerații de natură să dea profund de gîndit purtătorilor vreunei glorii. Nu se poate susține, dacă ținem seama de pasiunea cu care se vînează un autograf, că celebritatea n-ar stîrni, cu putere, curiozitatea publică. Majoritatea provincialilor nu-şi dau, desigur, exact seama ce procedee folosesc oamenii iluştri cînd îşi leagă cravata, cînd merg pe bulevard, cînd cască gura la ciori sau cînd mănîncă o

friptură. Căci atunci cînd văd un bărbat împodobit de razele modei sau strălucitor datorită unor favoruri mai mult sau mai puțin trecătoare, dar întotdeauna invidiate, unii spun : „Oh, asta era !“ sau : „Ce ciudat !“ și alte exclamații bizare. Pe scurt, farmecul straniu pe care îl stăpînește orice glorie, fie ea chiar pe drept dobîndită, nu durează. El devine, mai ales pentru oamenii superficiali, pentru cei ironici sau invidioși o senzație rapidă ca un fulger și care nu se mai repetă. Pare că gloria, ca și soarele, caldă și luminoasă la distanță, este, dacă te apropii, rece ca vîrful unui munte. Poate că omul nu este cu adevărat mare decît pentru egalii săi ; poate că defectele inerente condiției umane dispar mai degrabă în ochii lor decît în cei ai admiratorilor din rîndurile vulgului. Ca să placă în fiece zi, un poet este, deci, obligat să etaleze grațiile mincinoase ale celor ce știu să-și facă iertată obscuritatea prin comportarea lor binevoitoare și discursurile lor complezente. Căci, în afară de geniu, fiecare îi pretinde banalele virtuți de salon și flecăreala de familie. Marele poet din foburgul Saint-Germain, care nu voise să se plece în fața acestei legi sociale, văzu cum o indiferență jignitoare lua locul uluirii și admirației provocate de conversația sa din primele seri. Spiritul risipit fără măsură produce asupra sufletului același efect ca o prăvălie de cristaluri asupra ochiului. Ajunge să spunem că flacăra, strălucirea lui Canalis îi obosi repede pe niște oameni cărora, după spusa lor, le plăceau valorile solide. Silit să se poarte ca un om obișnuit, poetul se poticni de numeroși bolovani pe un teren pe care la Brière cuceri aprobarea celor ce la început îl găsiseră uricios. Lumea simți nevoia să se răzbune pe reputația lui Canalis, preferîndu-i-l pe prietenul său. Și oamenii cei mai buni sînt așa. Bun și simplu, cum era, referendarul nu jignea amorul-propriu al nimănui. Întorcîndu-se spre el, fiecare îi descoperi sensibilitate, o

mare modestie, discreția unei case de bani și o ținută excelentă. Ducele d'Hérouville îl situa pe Ernest, ca valoare politică, mult deasupra lui Canalis. Poetul, inegal, ambițios și schimbător ca Tasso, iubea luxul, grandoarea, făcea datorii, în timp ce tînărul consilier, cu un caracter echilibrat, trăia cumpătat, util fără zarvă, așteptînd răsplata fără să o ceară, și făcea economii. De altfel, Canalis îndreptățise părerea burghezilor care-l observau. De două-trei zile, avea gesturi de nerăbdare, cădea deseori într-o stare de descurajare, în acea melancolie fără motiv aparent și în acele bruște schimbări de dispoziție care sînt caracteristicile temperamentului puternic al poeților. Aceste originalități (vorba provinciei), născute din neliniștea pe care i-o stîrneau greșelile sale, din zi în zi mai mari, față de ducesa de Chaulieu, cărcia trebuia să-i scrie, fără să se poată însă hotărî s-o facă, fură înregistrate cu atenție de blînda americană, de demna doamnă Latournelle și deveniră subiectul a destule conversații între ele și doamna Mignon. Canalis simți efectele acestor conversații, dar nu și le putea explica. Atenția ce i se acorda nu mai era aceeași, pe fețele celorlalți nu mai vedea aerul de încîntare din primele zile, în timp ce Ernest începea să se facă ascultat. Așadar, de două zile poetul încerca să o cucerească pe Modeste și profita de orice clipă cînd putea să fie singur cu ea ca s-o învăluie în plasa unui limbaj pasionat. Îmbujorarea Modestei le semnalase celor două domnișoare plăcerea cu care moștenitoarea asculta vorbele spirituale spuse în chip delicios. Și, neliniștite de un asemenea progres, ele recurseseră la *ultima ratio* a femeilor într-o asemenea împrejurare, la calomniile care rareori dau greș, întrucît fac apel la aversiunea fizică cea mai violentă. Așa se și face că, așezîndu-se la masă, poetul zări norii pe fruntea idolului său, descifră în ei perfidiile domnișoarei d'Hérouville și socoti necesar să se propună singur drept

soț de îndată ce va putea vorbi cu Modeste. Auzind un schimb de cuvinte dulci-acrișoare, deși politicoase, între Canalis și cele două nobile domnișoare, Gobenheim îl împinse cu cotul pe Butscha, vecinul său, ca să-i arate pe poet și pe comis.

— Se vor distruge reciproc, îi șopti el la ureche.

— Canalis are destul talent ca să se distrugă singur, răspunse piticul.

În timpul cinei, de o mare bogăție și servită admirabil, ducele dobîndi asupra lui Canalis un mare avantaj. Modeste, care își primise în ajun hainele de călărie, vorbi despre plimbările care se puteau face în împrejurimi. În timpul conversației ea își exprimă dorința de a asista la o vînătoare cu gonaci, plăcere ce-i era necunoscută. Ducele propuse de îndată să-i ofere domnișoarei Mignon spectacolul unei vînători, într-o pădure a Coroanei, la cîteva leghe de Le Havre. Datorită relațiilor sale cu prințul de Cadignan, mare maestru de vînătoare al regelui, el întrevăzu posibilitatea de a etala în fața ochilor Modestei un fast regal și de a o cuceri arătîndu-i lumea fascinantă a Curții stîrnindu-i dorința de a pătrunde acolo printr-o căsătorie. Privirile schimbate între ducele și cele două domnișoare d'Hérouville, priviri surprinse de Canalis, spuneau destul de clar : „Am pus mîna pe moștenitoare !", pentru ca poetul, redus la splendorile sale personale, să se grăbească să obțină o dovadă de afecțiune. Temîndu-se aproape că a trecut dincolo de intențiile sale față de familia d'Hérouville, Modeste, plimbîndu-se după cină în parc, simulă un pas mai departe în raporturile ei cu Melchior. Dintr-un sentiment de curiozitate, destul de îndreptățit la o fată tînără, ea îi dădu de înțeles că a aflat de calomniile rostite de Hélène, iar cînd Canalis scoase o exclamație de uimire, îi ceru să păstreze secretul, ceea ce el promise.

— Aceste împunsături, spuse el, sînt acceptate în înalta societate. Corectă cum sînteți, ele vă sperie, dar pe mine mă fac să rîd, ba chiar mă bucură. Dacă recurg la ele, domnișoarele trebuie să fi socotit că interesele seniorie sale sînt în mare pericol.

Și profitînd imediat de avantajul pe care-l conferă o astfel de comunicare, Canalis se justifică glumind cu atîta vervă, exprimîndu-și pasiunea atît de spiritual — mulțumindu-i Modestei pentru o confidență în care se grăbea să vadă un pic de dragoste, încît ea se văzu compromisă în egală măsură și față de poet și față de comis. Canalis simți nevoia să fie îndrăznet și își declară fățiș dragostea. El făcu Modestei jurăminte în care poezia sa strălucea ca luna ingenios invocată și în care scînteia descrierea frumuseții acestei fermecătoare blonde, splendid îmbrăcată pentru această sărbătoare de familie. Exaltarea de comandă, căreia seara, frunzișul, cerul și pămîntul, întreaga natură îi fură complici, îl antrenă pe avidul îndrăgostit dincolo de orice rațiune : el vorbi de dezinteresarea sa și reuși să întinerească, prin grațiile stilului, faimoasa temă : „O mie cinci sute de franci și Sofia mea“ a lui Diderot, sau „O colibă și inima ta“ a tuturor pretendenților care cunosc bine averea socrului.

— Domnule — spuse Modeste după ce savurase melodia acestui concert admirabil executat „pe o temă cunoscută“ — libertatea pe care mi-o lasă părinții mi-a permis să vă ascult. Numai că lor ar trebui să vă adresați.

— Ei bine, exclamă Canalis, spuneți-mi că dacă le obțin consimțămîntul veți binevoi să le dați ascultare.

— Știu dinainte — răspunse ea — că tatăl meu are fantezii care pot contraria orgoliul îndreptățit al unei familii vechi, ca a dumneavoastră, căci el vrea ca nepoții să-i poarte titlul și numele.

— Eh, scumpă Modeste, ce sacrificii n-ai face pentru a-ți încredința viața unui înger ca dumneata ?

— Permiteți-mi să nu-mi hotărăsc într-o clipă soarta pentru tot restul vieții, spuse ea, alăturîndu-se domnișoarelor d'Hérouville.

Cele două nobile domnișoare tocmai flatau vanitatea micului Latournelle, ca să-l atragă de partea lor. Domnișoara d'Hérouville, pe care, pentru a o deosebi de nepoata ei, Hélène, trebuie s-o numim exclusiv cu numele de familie, dădea de înțeles notarului că locul de președinte al tribunalului din Le Havre, pe care Carol al X-lea l-ar acorda la rugămintea lor, însemna o pensie cuvenită talentului său de legist și cinstei sale. Butscha, care se plimba cu la Brière și era speriat de progresele îndrăznețului Melchior, găsi prilejul să discute cîteva clipe cu Modeste, pe treptele peronului, atunci cînd lumea reveni în casă pentru a se deda tachinărilor inevitabilului whist.

— Domnișoară, sper că încă nu-i spuneți „Melchior"?... o întrebă el cu glas scăzut.

— Nu mai lipsește mult, piticul meu misterios ! răspunse ea cu un surîs care l-ar fi făcut și pe un înger să blesteme.

— Doamne, Dumnezeule ! exclamă copistul lăsînd să-i cadă mîinile, care atinseră treptele.

— De ce, e mai prejos decît referendarul ăsta dușmănos și posomorît la care ții dumneata ? reluă ea, aruncîndu-i lui Ernest una din acele priviri arogante al căror secret nu aparține decît tinerelor fete, de parcă fecioria le-ar da aripi ca să zboare atît de sus. Oare drăguțul dumitale domn de la Brière este om să m-accepte fără zestre ? spuse ea după o pauză.

— Întrebați-l pe tatăl dumneavoastră — replică Butscha, făcînd cîțiva pași ca s-o atragă pe Modeste la o distanță considerabilă de ferestre. — Ascultați, domnișoară,

știți că cel ce vă vorbește este gata să vă dea nu numai viața, ci și onoarea lui, oricînd, în orice clipă, astfel că puteți avea încredere în el, îi puteți încredința ceea ce poate că n-ați spune tatălui dumneavoastră. Ei bine, acest sublim Canalis v-a vorbit atît de dezinteresat încît să aruncați un asemenea reproș în fața bietului Ernest?

— Da.

— Îl credeți?

— Aceasta, sumbru copist — reluă ea, dîndu-i una din cele zece, douăsprezece porecle pe care i le găsise, mi se pare că pune la îndoială tăria amorului meu propriu.

— Glumiți, scumpă domnișoară, așadar nu-i nimic serios și sper că rîdeți de el.

— Ce-ai gîndi despre mine, domnule Butscha, dacă aș socoti că am dreptul să-mi bat joc de vreunul dintre cei ce-mi fac cinstea să mă vrea de soție? Află, maestre Jean, că atunci chiar cînd are aerul că disprețuiește omagiul cel mai demn de disprețuit, o tînără este întotdeauna flatată să-l obțină...

— Așadar, vă flatez?... spuse copistul cu fața iluminată ca un oraș în zi de sărbătoare.

— Dumneata?... Dumneata îmi arăți cea mai prețioasă dintre prietenii, un sentiment dezinteresat ca al unei mame față de fiica ei! Nu te compara cu nimeni, căci pînă și tatăl meu este obligat să-mi fie devotat.

Făcu o pauză. — Nu pot spune că te iubesc în sensul pe care-l dau oamenii acestui cuvînt, dar ceea ce-ți acord este veșnic și nu va cunoaște niciodată vicisitudini.

— Ei bine — spuse Butscha, făcîndu-se că ridică de jos o piatră ca să sărute vîrful pantofilor Modestei, peste care lăsă să-i picure o lacrimă — îngăduiți-mi să veghez asupra dumneavoastră ca un balaur asupra unei comori. Poetul și-a desfășurat pentru dumneavoastră dantela frazelor sale prețioase, precum și clinchetul promisiunilor

sale. Și-a cîntat dragostea pe cea mai frumoasă coardă a lirei sale, așa-i ?... Dar dacă l-ați vedea pe acest nobil îndrăgostit că, de îndată ce va avea certitudinea că nu sînteți prea bogată, își schimbă comportarea și se arată încurcat, devine rece, l-ați mai vrea de soț, i-ați acorda în continuare stima dumneavoastră ?...

— Să fie un Francisc Althor ?... întrebă ea făcînd un gest ce vădea un profund dezgust.

— Lăsați-mi plăcerea să provoc această schimbare de decor — spuse Butscha. Vreau ca ea să se producă brusc, și sînt sigur că-l voi face pe poetul dumneavoastră să fie din nou îndrăgostit, să sufle cînd cald, cînd rece asupra inimii dumneavoastră cu aceeași grație cu care într-o singură seară susține ba un lucru, ba contrariul lui, uneori chiar fără să-și dea seama.

— Dacă ai dreptate — spuse ea — în cine să mă mai încred ?

— În cel ce vă iubește cu-adevărat.

— În micul duce ?...

Butscha o privi pe Modeste. Făcură împreună cîțiva pași în tăcere. Tînăra era de nepătruns, nici măcar nu clipea.

— Domnișoară, îmi permiteți să traduc gîndurile ascunse în fundul inimii dumneavoastră, ca mușchiul sub apele mării, și pe care nu vreți să vi le explicați ?

— Cum — spuse Modeste, consilierul meu intim, particular, actual este și o oglindă ?...

— Nu, ci un ecou, răspunse el, însoțind acest cuvînt de un gest pătruns de o sublimă modestie. Ducele vă iubește, dar vă iubește prea mult. Dacă eu, piticul, am înțeles bine gingășia nemărginită a inimii dumneavoastră, asta înseamnă că v-ar dezgusta să fiți adorată ca sfînta cumineătură în tubernacolul ei. Dar cum sînteți femeie, nu vreți nici să vedeți tot timpul la picioarele dumnea-

voastră un bărbat de care ați fi veșnic sigură, așa cum nu l-ați vrea pe un egoist, cum e Canalis, care întotdeauna s-ar prefera pe sine... De ce ? Habar n-am. Aș vrea să fiu femeie, să fiu o bătrînă ca să știu cauza acestui lucru pe care l-am citit în ochi și care este, poate, specific tuturor fetelor. Și totuși în sufletul dumneavoastră sălășluiește nevoia de adorație. Cînd un bărbat e la picioarele tale, nu poți și tu să fii la picioarele lui. „Așa nu se ajunge departe", spunea Voltaire. Micul duce face, deci, prea multe plecăciuni, iar Canalis prea puține, ca să nu spunem deloc. Așa că am intuit maliția ascunsă a zîmbetelor dumneavoastră, cînd vă adresați comisului, cînd vă vorbește, cînd îi răspundeți. Cu ducele nu veți fi niciodată nefericită, toată lumea vă va aproba dacă-l alegeți de soț, dar nu-l veți iubi. Răceala egoismului și căldura excesivă a unui extaz continuu stîrnesc, fără îndoială în inima tuturor fetelor, o negație. E sigur că nu acest triumf neîncetat vă poate oferi deliciile nesfîrșite ale căsniciei pe care o visați, în care întîlnești ascultări ce te fac să fii mîndră, în care faci mari sacrificii, în care simți neliniști fără pricină, în care aștepți succesele, în care te pleci bucuros în fața unor măreții neprevăzute, în care ești înțeleasă pînă și în secretele pe care le ai, în care uneori o femeie îl ocrotește cu dragostea pe ocrotitorul ei...

— Ești un vrăjitor ! spuse Modeste.

— Nu veți găsi nici acea dulce seninătate a sentimentelor, acea continuă împărțire a vieții și acea siguranță că placi care te face să accepți căsătoria, dacă vă veți mărita cu un Canalis, cu un om care se gîndește doar la sine, al cărui eu este nota unică, a cărui atenție încă nu a coborît pînă asupra tatălui dumneavoastră sau a marelui comis !... Un ambițios de mîna a doua căruia puțin îi pasă de demnitatea soției, de supunerea ei, care vă va transforma într-un obiect necesar în casa lui și care încă de pe-acum

vă insultă prin indiferența lui față de onoarea la care țineți! Da, chiar de v-ați îngădui să vă jigniți mama, Canalis ar închide ochii, pentru a putea nega față de sine această crimă, într-atît e de însetat de averea ce i-o veți aduce. Așa că, domnișoară, nu mă gîndeam nici la marele poet, care nu-i decît un mărunt comediant, nici la senioria sa, care n-ar fi pentru dumneavoastră decît o partidă bună, dar nu un soț...

— Butscha, inima mea este o carte cu file albe pe care dumneata însuți gravezi ceea ce citești, răspunse Modeste. Te lași antrenat de ura dumitale provincială împotriva a tot ce te silește să privești mai sus decît fruntea. Nu-i ierți poetului că e om politic, că vorbește frumos, că are un viitor strălucit și îi calomniezi intențiile...

— El, domnișoară ?... Vă va întoarce spatele, cu lașitatea unui Vilquin.

— Oh, fă-l să joace scena aceea de comedie și...

— Pe toate tonurile, peste trei zile, miercuri, țineți minte. Pînă atunci, domnișoară, distrați-vă ascultînd toate ariile acestui minavet, pentru ca disonanțele mîrșave ale celei de-a doua melodii să reiasă mai bine.

Modeste reveni veselă în salon, unde la Brière, așezat în intrîndul unei ferestre, fu singurul dintre toți bărbații care se ridică de parcă un ușier ar fi strigat : „Regina !" Fu o mișcare respectuoasă, plină de elocvența vie a gestului, superioară elocvenței celor mai frumoase discursuri. Dragostea declarată nu prețuiește cît dragostea dovedită și toate fetele în vîrstă de douăzeci de ani cunosc această axiomă de parcă ar avea cincizeci. E marele argument al seducătorilor. În loc s-o privească pe Modeste în față, cum făcu Canalis care o salută printr-un omagiu public, îndrăgostitul disprețuit o urmări cu o privire lungă, ascunsă, umilă ca a lui Butscha, aproape înfricoșată. Tînăra moștenitoare remarcă această atitudine cînd trecu

să se instaleze lângă Canalis, la al cărui joc păru că participă. În cursul conversației, la Brière află dintr-o frază adresată de Modeste tatălui ei că miercuri va relua plimbările călare ; îi atrase atenția că îi lipsește o cravașă în armonie cu somptuozitatea hainelor sale de amazoană. Referendarul îi aruncă piticului o privire în care licărea un incendiu și, câteva clipe mai târziu, tropăiau amîndoi pe terasă.

— E ora nouă, îi spuse Ernest lui Butscha, plec la Paris în goana calului și pot să ajung mîine dimineață la ora zece. Dragul meu Butscha, din partea dumitale ea o să accepte o amintire, pentru că îți este prietenă ; lasă-mă să-i dau, sub numele dumitale, o cravașă și să știi că în schimbul acestui gest de imensă bunăvoință vei avea în mine nu un prieten, ci un devotat.

— Pleacă, spuse copistul, ești într-adevăr fericit, dumneata ai bani !...

— Anunță-l pe Canalis din parte-mi că n-am să vin acasă și că-l rog să inventeze un pretext pentru a justifica o absență de două zile.

Plecat peste o oră cu trăsura de poștă, Ernest ajunse în douăsprezece ore la Paris, unde prima lui grijă fu să-și rețină un loc în diligența de Le Havre pe a doua zi. Merse apoi la trei bijutieri, cei mai celebri din Paris, comparînd mînerele de cravașă și căutînd tot ce putea oferi arta mai splendid. Găsi, făcută de Stidmann pentru o rusoaică ce nu mai putuse s-o plătească după ce o comandase, o vînătoare de vulpi sculptată în aur și în care era încrustat un rubin de un preț exorbitant pentru leafa unui referendar. Își sacrifică toate economiile, șapte mii de franci. Ernest dădu desenul armelor familiei de la Bastie și douăzeci de ore pentru executarea lor în locul celor aflate pe mîner. Această vînătoare, o capodoperă de gingășie, fu montată pe o cravașă de cauciuc și pusă într-un toc de

marochin roşu căptuşit cu catifea, pe care fură gravaţi doi M împletiţi. Miercuri dimineaţa la Brière sosi cu diligenţa şi încă la timp ca să dejuneze cu Canalis. Poetul ascunsese absenţa secretarului său spunînd că este ocupat cu o lucrare trimisă de la Paris. Butscha, care se afla la poştă pentru a-l întîmpina pe referendar la sosirea diligenţei, se grăbi să-i ducă Françoisei Cochet acea operă de artă, recomandîndu-i s-o pună pe măsuţa de toaletă a Modestei.

— O veţi însoţi, desigur, pe domnişoara Modeste în plimbarea ei, spuse copistul, care se înapoiase la Canalis pentru a-l anunţa printr-o ocheadă, pe la Brière că dorita cravaşă a ajuns cu bine la destinaţie.

— Eu, răspunse Ernest, am să mă culc...

— Ei asta-i ! exclamă Canalis, privindu-şi prietenul ! Nu te mai înţeleg.

Era ora dejunului şi, firesţe, poetul îi propuse copistului să rămînă la masă. Butscha, citind pe faţa lui Germain insuccesul unei viclenii de cocoşat pe care ne lasă s-o întrevedem promisiunea făcută Modestei, aşteptase cu intenţia ca la nevoie să obţină invitaţia din partea lui la Brière.

— Domnul are dreptate să-l reţină pe copistul domnului Latournelle, îi spuse Germain la ureche lui Canalis.

La un semn cu ochiul, făcut de slugă stăpînului, Canalis şi Germain trecură în salon.

— Azi-dimineaţă, domnule, am fost la pescuit, o partidă pe care mi-a propus-o patronul unei bărci alaltăieri, şi cu care am făcut cunoştinţă.

Germain nu mărturisi că avusese prostul gust să joace biliard într-o cafenea din Le Havre, unde Butscha îl înconjurase cu amici de-ai săi ca să poată acţiona în voie asupra lui.

— Ei bine ? spuse Canalis, la fapte, iute.

— Domnule baron, am auzit despre domnul Mignon o discuție pe care am ațițat-o cît m-am priceput, neștiindu-se pe cine servesc. Ah ! domnule baron, în port se vorbește că veți cădea într-o cursă. Averea domnișoarei de la Bastie este, ca și numele ei, foarte modestă. Nava pe care a venit tatăl ei nu-i aparține, ci este a unor negustori din China, cărora va trebui să li se plătească cinstit. Se vîntură pe această temă lucruri puțin măgulitoare pentru onoarea colonelului. Auzind că dumneavoastră și domnul duce v-o disputați pe domnișoara de la Bastie, mi-am luat îngăduința să vă previn, deoarece, dintre dumneavoastră doi, e mai bine „s-o-nghită" senioria sa. Întorcîndu-mă spre casă, am dat o raită prin port, prin fața sălii de spectacole unde se plimbă negustorii, printre care m-am strecurat cu îndrăzneală. Oamenii aceia simpli, văzînd un bărbat bine îmbrăcat, au început să discute despre Le Havre ; din una-n alta, i-am făcut să vorbească despre colonelul Mignon și au fost în așa măsură de acord cu pescarii încît mi-aș nesocoti datoria dacă aș tăcea. Iată de ce l-am lăsat pe domnul să se scoale, să se îmbrace singur...

— Ce-i de făcut ? exclamă Canalis, care se văzu angajat în așa chip încît nu mai putea reveni asupra promisiunilor făcute Modestei.

— Domnul îmi cunoaște devotamentul, spuse Germain văzîndu-l pe poet ca fulgerat — și nu se va mira constatînd că-i dau un sfat. Dacă-l puteți îmbăta pe copistul ăsta, va spune el ce se ascunde aici. Și dacă nu-și dezleagă limba la a doua sticlă de șampanie, o va face la a treia. De altfel ar fi ciudat ca domnul, pe care-l vom vedea fără-ndoială într-o zi ambasador, cum a auzit Philoxène chiar din gura doamnei ducese, să nu-i vină de hac unui copist din Le Havre.

Între timp, Butscha, autorul neștiut al acelei partide de pescuit, îl ruga pe referendar să ascundă scopul călătoriei

sale la Paris și să nu împiedice manevra pe care o va întreprinde cînd vor sta la masă. Copistul profitase de faptul că în Le Havre se produsese o reacție defavorabilă lui Charles Mignon. Iată și explicația acesteia. Domnul conte de la Bastie îi lăsase într-o totală uitare pe prietenii de odinioară, care în timpul absenței sale îi neglijaseră soția și fata. Aflînd că va avea loc un mare dineu la vila Mignon, fiecare fusese convins că va fi unul dintre convivi și se așteptase să primească o invitație ; cînd se află însă, că Gobenheim, Latournellii, ducele și cei doi parizieni erau singurii invitați, izbucni o zarvă de protest împotriva orgoliului negustorului. Atitudinea lui ostentativă de a nu vedea pe nimeni, de a nu coborî în Le Havre fu atunci remarcată și atribuită unui dispreț pe care orașul se răzbună punînd la îndoială această avere neașteptată. Flecărind, fiecare află curînd că fondurile necesare pentru despăgubirea lui Vilquin fuseseră puse la dispoziție de Dumay. Această împrejurare îngădui celor mai înverșunați să emită supoziția calomnioasă că Charles încredințase devotamentului absolut al lui Dumay fonduri pentru care prevedea discuții cu pretinșii săi asociați din Canton. Reticențele lui Charles, care avusese totdeauna intenția de a-și ascunde averea, spusele oamenilor săi, care primiseră un consemn, dădeau o aparență de verosimil acestor scorneli grosolane, cărora toți le dădură crezare în virtutea pornirii care-i îndeamnă pe comercianți să se denigreze unii pe alții. Pe cît patriotismul local lăudase averea imensă a unuia dintre întemeietorii orașului, pe atît invidia provincială o diminuă. Copistul ceruse pescarilor — care-i erau îndatorați pentru numeroase servicii — să păstreze secretul și să-l ajute cu vorba. Fu bine servit. Patronul bărcii îi spuse lui Germain că un văr de-al său, un marinar, sosise de la Marsilia, concediat în urma vînzării bricului pe care venise colonelul. Bricul se vindea

în contul unui oarecare Castagnould, iar încărcătura, după părerea vărului, valora cel mult trei sau patru sute de mii de franci.

— Germain, spuse Canalis cameristului, ne vei servi şampanie şi vin de Bordeaux. Un membru al breslei juriştilor din Normandia trebuie să păstreze o bună amintire despre ospitalitatea unui poet. Şi-apoi, are tot atîta spirit ca „*Le Figaro*“ — spuse Canalis, lăsîndu-şi mîna pe umărul piticului şi se cuvine ca acest spirit de ziar colţos să ţîşnească şi să spumege odată cu şampania. Nici noi nu ne vom precupeţi, Ernest !... Au trecut, pe legea mea, doi ani de cînd nu m-am mai îmbătat, reluă el privindu-l pe la Brière.

— Cu vin ?... E de-nţeles, răspunse copistul. Vă îmbătaţi zilnic cu propria dumneavoastră persoană ! Laudele le sorbiţi de-a dreptul. Ah, sînteţi frumos, sînteţi poet, sînteţi ilustru încă din viaţă, aveţi o conversaţie la înălţimea geniului şi sînteţi pe placul tuturor femeilor, chiar şi al patroanei mele. Iubit de cea mai frumoasă sultană Validé pe care am văzut-o vreodată (pînă acum n-am văzut-o decît pe ea), puteţi, dacă vreţi, să vă căsătoriţi cu domnişoara de la Bastie... Iată, numai inventariind prezentul, fără să mai socoţim viitorul (un titlu frumos, pairia, o ambasadă...), şi m-am îmbătat, ca oamenii care trag în sticle vinul altora.

— Toate aceste măriri sociale, interveni Canalis, nu sînt nimic fără ceea ce le pune în valoare : averea ! Sîntem aici între bărbaţi, sentimentele frumoase sînt fermecătoare în stanţe.

— Şi în circumstanţe, spuse copistul, făcînd un gest semnificativ.

— Dar dumneavoastră, domnule făcător de contracte, spuse poetul zîmbind de întrerupere, ştiiţi tot atît de bine ca şi mine că bordei înseamnă mizerie.

La masă, Butscha se avîntă în așa măsură în rolul lui Rigaudin din *Casa pusă la loterie*, încît îl sperie pe Ernest, care nu cunoștea flecărerile dintr-un birou de notar : ele egalează vorbăria din atelierele artiștilor. Copistul relată cronica scandaloasă a orașului Le Havre, istoria averilor, a alcovurilor și crimele comise cu *Codul* în mînă, ceea ce în Normandia se numește „a te descurca cum poți". Nu iertă pe nimeni. Verva lui creștea odată cu torentul de vin care-i trecea prin gîtlej ca o furtună printr-un burlan.

— Știi tu, la Brière, că băiatul ăsta de treabă ar fi un excelent secretar de ambasadă ?

— Chiar și-ar depăși patronul ! reluă piticul. Sînt destul de puțin recunoscător și destul de intrigant ca să mă cocoț în spatele dumneavoastră. Un poet purtînd în cîrcă un pitic !... Asta se vede uneori, și chiar destul de des... în comerțul de carte. Haida-de, vă uitați la mine ca la un scamator. Eh, scumpul meu mare geniu, sînteți un om superior, știți prea bine că recunoștința este un cuvînt pentru imbecili, se pune în dicționare, dar nu există în inima oamenilor. Recunoștința are valoare numai la un Munte [1] anumit care nu-i nici Parnasul, nici Pindul. Credeți că sînt tare îndatorat patroanei mele că m-a crescut ? Păi tot orașul i-a restituit cheltuiala prin stimă, cuvinte, admirație, moneda cea mai scumpă. Eu nu accept binele pe care-l transformi în rente de amor-propriu. Oamenii fac între ei comerț de servicii și cuvîntul recunoștință indică un debit, asta-i tot. În ce privește intriga, ei mă-nchin !... Cum ! spuse el la un gest al lui Canalis — n-ați adora facultatea care-i permite unui om să-l întreacă pe unul de geniu, care presupune o observare constantă a viciilor, a slăbiciunilor superiorilor noștri și cunoașterea momentului indicat în toate ? Întrebați-i pe diplomați dacă suc-

[1] E vorba de Muntele de Pietate (n. tr.)

cesul cel mai frumos nu este triumful șireteniei asupra forței ! Dacă aș fi secretarul dumneavoastră, domnule baron, ați deveni curînd prim-ministru, pentru că aș avea cel mai mare interes !... Știți ce, vreți o probă a micilor mele talente de acest gen ? Ascultați ! O adorați pe domnișoara Modeste și pe bună dreptate. Copila se bucură de stima mea, e o adevărată pariziancă. Pe ici, pe colo răsar parizience și în provincie !... Modeste a noastră e o femeie capabilă să lanseze un bărbat... Are asta, spuse el ciocănindu-și fruntea. Aveți un concurent redutabil, pe duce : ce-mi dați ca să-l fac să plece din Le Havre în trei zile ?...

— Să terminăm sticla, spuse poetul umplînd paharul lui Butscha.

— O să mă-mbătați ! răspunse copistul dînd pe gît al nouălea pahar de șampanie. N-aveți un pat unde să pot dormi o oră ? Patronul meu e sobru ca o cămilă, iar doamna Latournelle la fel. Atît unul cît și cealaltă ar fi destul de duri ca să mă certe și ei ar avea dreptate, nu eu, care am de întocmit niște acte...

Apoi, revenind fără nici o tranziție la ideile sale anterioare, așa cum fac cei ce s-au îmbătat, exclamă :

— Și ce memorie... îmi egalează recunoștința.

— Butscha, exclamă poetul, adineaori susțineai că ești nerecunoscător, te contrazici.

— Deloc, reluă copistul. A uita înseamnă aproape întotdeauna a-ți aminti ! Haide, recunoașteți, sînt făcut să fiu un excelent secretar...

— Ce-ai întreprinde ca să-l gonești pe duce ? spuse Canalis, încîntat că discuția se îndreaptă de la sine spre scopul său.

— Asta... nu vă privește ! răspunse copistul, sughițînd zdravăn.

Butscha își rostogoli capul pe umeri și ochii de la Germain la la Brière, de la la Brière la Canalis, așa cum fac cei ce, simțind că-i cuprinde beția, vor să afle cum sînt priviți; căci se poate constata că, în naufragiul beției, amorul-propriu este singurul sentiment care supraviețuiește.

— Ia stați, domnule mare poet, sînteți cam farsor! Mă luați drept unul dintre cititorii dumneavoastră, și nu vă sfiiți să vă trimiteți prietenul în goana mare la Paris ca să stringă informații despre casa Mignon... Eu glumesc, tu glumești, noi glumim... Bun! Dar faceți-mi cinstea să credeți că sînt destul de calculat ca să fiu întotdeauna conștient de starea mea. În calitatea mea de prim-copist al maestrului Latournelle, inima mea este un dosar pecetluit... Gura mea nu dezvăluie nici o hîrtie referitoare la clienți. Știu totul și nu știu nimic. Și-apoi pasiunea mea este cunoscută. O iubesc pe Modeste, ea este eleva mea, trebuie să facă un mariaj bun... Și o să-l înghit pe duce, dacă trebuie. Dar vă însurați cu...

— Germain, cafeaua, lichiorurile!... spuse Canalis.

— Lichioruri?... repetă Butscha, ridicînd mîna ca o falsă fecioară care vrea să reziste unei mici seducții. Ah! Bietele mele acte!... E vorba tocmai de un contract de căsătorie. Știți, al doilea copist al meu e prost ca un avantaj matrimonial și capabil să-nfi..., să-nfi... să-nfigă briceagul în parafernaliile viitoarei soții; se crede bărbat frumos pentru că-i lung de cinci picioare și șase degete... un imbecil!

— Poftim niște cremă de ceai, un lichior din insule, spuse Canalis. Dumneavoastră, pe care domnișoara Modeste vă consultă...

— Mă consultă...

— Ei bine, credeți că mă iubește? întrebă poetul.

— Da, mai mult decît îl iubește pe duce ! răspunse piticul ieșind dintr-un fel de torpoare pe care o mima de minune. Vă iubește fiindcă vă știe dezinteresat. Îmi spunea că pentru dumneavoastră ar fi capabilă de cele mai mari sacrificii, să se lipsească de toalete, să nu cheltuiască decît o mie de scuzi pe an, să trăiască în așa fel încît să vă arate că ați făcut o afacere excelentă luînd-o de nevastă și e ferm (un sughiț) cinstită, ce mai ! și instruită, de toate știe fata asta !

— Și în plus trei sute de mii de franci, spuse Canalis.

— Oh ! s-ar putea să fie așa cum spuneți, continuă cu entuziasm copistul. Papa Mignon... Știți, e drăguț ca tată (de aceea-l și stimez...). Ca s-o mărite bine pe unica sa fiică s-ar lipsi de tot ce are... Colonelul acesta e obișnuit de Restaurația voastră (un sughiț) să trăiască cu jumătate de soldă, va fi fericit să trăiască împreună cu Dumay, ciupind pe ici, pe colo, în Le Havre cîte ceva ; îi va da desigur cei trei sute de mii de franci ai săi micuței... Dar să nu-l uităm pe Dumay, care-și va lăsa averea Modestei. Dumay, știți, este breton, origina lui constituie o valoare, iar averea lui o va egala pe cea a patronului său. Totuși, cum ei mă ascultă, deși nu vorbesc atît de mult și nici atît de bine, le-am spus : „Investiți prea mult în locuință ; dacă Vilquin v-o lasă, uite două sute de mii de franci care nu vor aduce nici un venit... Rămîn deci o sută de mii de franci de fructificat... nu-i de ajuns, după părerea mea". Acum, colonelul și Dumay se consultă. Credeți-mă, Modeste e bogată ! Oamenii din port spun prostii prin oraș, sînt invidioși... Cine mai are o zestre ca asta în departament ? spuse Butscha care ridică degetele ca să numere. Două-trei sute de mii de franci lichizi, spuse el înclinînd policarul de la mîna stîngă și atingîndu-l cu arătătorul de la mîna dreaptă, unu ! Proprietatea fără uzufruct asupra vilei Mignon, continuă el îndoindu-și arătătorul stîng, doi !

Tertio, averea lui Dumay ! adăugă el, îndoind degetul mijlociu. — Păi micuța Modeste va fi o fată de șase sute de mii de franci cînd cei doi militari vor da ortul popii !

Această confidență naivă și brutală, întreruptă de cîte un păhărel, îl trezea pe Canalis pe cît părea să-l amețească pe Butscha. Pentru copist, un tinerel provincial, evident că această avere era colosală. Lăsă să-i cadă capul în palma mîinii sale drepte. Și rezemat majestuos, cu coatele pe masă, clipi din ochi vorbindu-și sieși.

— Peste douăzeci de ani în ritmul cu care acționează *Codul* care jefuiește averile de la capitolul *Succesiuni,* o moștenitoare cu șase sute de mii de franci va fi ceva tot atît de rar ca dezinteresarea la un cămătar. O să-mi spuneți că Modeste va înghiți totuși douăsprezece mii de franci pe an, dobîndа adusă de zestrea ei ; dar e tare drăguță... tare drăguță... tare drăguță... Ea e, vedeți dumneavoastră (unui poet îi trebuie imagini...), e o hermină malițioasă ca o maimuță.

— Păi ce-mi spuneai tu că are șase milioane ?... exclamă încet Canalis, privindu-l pe la Brière.

— Prietene — spuse Ernest — dă-mi voie să-ți atrag atenția că trebuie să tac, sînt legat printr-un jurămînt și poate că oricum spun prea mult dacă...

— Un jurămînt față de cine ?

— Față de domnul Mignon.

— Cum ! Ernest, tu care știi cît de necesară mi-e averea...

Butscha sforăia.

— ...Tu care-mi cunoști situația și tot ce-aș pierde dacă m-aș însura, mă lași, impasibil, să mă scufund ?... spuse Canalis pălind. Dar e o afacere între prieteni și prietenia noastră, dragul meu, înseamnă un pact anterior celui pe care ți l-a cerut provensalul acesta șiret...

— Dragul meu, spuse Ernest, o iubesc prea mult pe Modeste ca să...

— Imbecilule, ți-o las ! strigă poetul. Așa că poți să-ți calci jurămîntul...

— Îmi juri, îmi dai cuvîntul tău, că ai să uiți ce-am să-ți spun, că orice s-ar întîmpla ai să te porți cu mine ca și cînd nu ți-aș fi făcut această confidență ?

— Ți-o jur pe memoria mamei mele !

— Ei bine, la Paris, domnul Mignon mi-a spus că e departe de a avea averea colosală despre care îmi vorbiseră bancherii Mongenod. Intenția colonelului este de a-i da fiicei sale două sute de mii de franci. Știu eu, Melchior, dacă tatăl era neîncrezător ? Era sincer ? N-am de ce să rezolv chestiunea. Dacă ar binevoi să m-aleagă, Modeste mi-ar fi soție chiar și fără zestre.

— O pretinsă literată ! Cu o instrucție înspăimîntătoare, care a citit totul. Care știe totul... în teorie, exclamă Canalis la un gest pe care-l făcu la Brière. — O copilă răsfățată, crescută în lux din cei dintîi ani ai săi și care a fost înțărcată de el de cinci ani încoace !... Ah ! sărmane prietene, gîndește-te bine...

— *Odă* și *Cod !* spuse Butscha trezindu-se. Dumneavoastră vă ocupați de *Odă*, iar eu de *Cod*, diferența dintre noi aproape că se rezumă la *C*. Or, *Cod* vine de la *coda*, coadă ! M-ați ospătat, vă iubesc... și nu vă bizuiți pe *Cod !*... Știți, un sfat bun valorează cît vinul dumneavoastră și crema de ceai. Mignon-tatăl este și el o cremă, crema omenilor cumsecade... Ei bine, încălecați, el își însoțește fiica, puteți să-l abordați deschis, vorbiți-i de zestre, o să vă răspundă pe șleau și o să vedeți tot ce-i în sac, e adevărul adevărat așa cum eu sînt beat și dumneavoastră un mare om ; dar, nu-i așa, plecăm din Le Havre împreună ?... Am să vă fiu secretar, pentru că micuțul ăsta, care

mă crede beat și rîde de mine, vă părăsește... Haide ! Lăsați-l să se-nsoare cu fata.

Canalis se sculă pentru a se duce să se-mbrace.

— Nici un cuvînt... se grăbește să se sinucidă — îi spuse lui la Brière, cu voce joasă Butscha, rece ca Gobenheim și făcîndu-i lui Canalis un semn familiar puștilor din Paris. — Adio ! stăpîne, reluă copistul strigînd cît îl ținea gura : îmi permiteți să merg să vomit în chioșcul doamnei Amaury ?...

— Simțiți-vă ca acasă, răspunse poetul.

În risetele celor trei servitori ai lui Canalis, copistul ajunse la chioșc călcînd în picioare straturile și coșurile de flori cu grația încăpățînată a insectelor care descriu interminabilele lor zigzaguri încercînd să iasă printr-o fereastră închisă. După ce se cocoță în chioșc și servitorii intrară în casă, se așeză pe o bancă de lemn și dădu frîu liber bucuriei. Reușise să păcălească un om superior ; reușise nu să-i smulgă masca, ci să-l facă să și-o lepede singur și acum rîdea ca un autor la propria sa piesă, încrezător în marea valoare a ceea ce se cheamă *„vis comica"*.

— Oamenii sînt niște sfîrleze, totul e să găsești sfoara [1] care se înfășoară în jurul torsului lor ! exclamă el. Nu m-ar mira prea mult dacă mi s-ar spune : „Domnișoara Modeste a căzut de pe cal și și-a rupt un picior !"

Cîteva clipe mai tîrziu, Modeste, îmbrăcată într-un delicios costum de călărie, din cașmir verde-închis, pe cap cu o pălăriuță verde, în mîini cu mănuși din piele de căprioară, încălțată cu botine de catifea pe care juca garnitura de dantelă a pantalonilor ei și călare pe un ponei cu un hărnașament bogat, îi arăta tatălui-său și ducelui d'Hérouville frumosul dar pe care-l primise : o făcuse fe-

[1] Joc de cuvinte. În original *ficelle*, care înseamnă totodată și șiretlic (n. tr.)

ricită, intuind în el una din acele atenții care măgulesc cel mai mult femeile.

— E de la dumneavoastră, domnule duce?... spuse ea întinzînd special capătul strălucitor al cravașei. Avea pe el o carte de vizită pe care scria : „Ghicește dacă poți" și puncte de suspensie. Françoise și doamna Dumay atribuie această surpriză fermecătoare lui Butscha ; numai că dragul meu Butscha nu este destul de bogat ca să plătească un rubin atît de frumos ! Or, tatăl meu, căruia i-am spus, băgați bine de seamă, duminică seară, că nu am cravașă, a trimis să mi se aducă una de la Rouen.

Modeste arătă în mîna tatălui ei o cravașă pe al cărei mîner era o spuzeală de turcoaze, născocire pe atunci la modă și devenită între timp ceva destul de banal.

— Mi-aș fi dat zece ani din viață, domnișoară, ca să am dreptul să vă ofer această bijuterie magnifică, răspunse ducele plin de curtoazie.

— Ah, iată deci cine-i îndrăznețul, exclamă Modeste, văzîndu-l pe Canalis apropiindu-se călare. Numai un poet știe să găsească lucruri atît de frumoase... Domnule, spuse ea lui Melchior, tatăl meu o să vă certe, le dați dreptate celor care vă reproșează că sînteți risipitor.

— Ah, exclamă naiv Canalis, așadar de asta a plecat la Brière din Le Havre la Paris cu atîta grabă !

— Secretarul dumneavoastră și-a permis o asemenea libertate ? spuse Modeste pălind și aruncîndu-și cravașa Françoasei Cochet cu un gest repezit menit să exprime profundul său dispreț. Dă-mi înapoi cravașa aceea, tată !

— Bietul băiat care zace pe patul său, frînt de oboseală ! reluă Melchior urmînd-o pe tînăra fată, care se lansase în galop. Sînteți dură, domnișoară. „E singura mea șansă — mi-a zis — s-o fac să-și amintească de mine..."

— Și ați stima o femeie capabilă să păstreze amintiri din toate parohiile ? întrebă Modeste.

Surprinsă că nu capătă un răspuns din partea lui Canalis, Modeste puse seamă neatenție pe seama zgomotului făcut de cai.

— Tare vă mai place să-i chinuiți pe cei ce vă iubesc! îi spuse ducele. Noblețea aceasta, mîndria aceasta dezmint atît de bine inconsecvențele dumneavoastră, încît încep să bănuiesc că vă calomniați singură, premeditîndu-vă răutățile.

— Ah, abia vă dați seama, domnule duce! spuse ea rîzînd. Aveți exact perspicacitatea unui soț!

Aproape un kilometru fu străbătut în tăcere. Modeste se miră că nu mai primește flacăra privirilor lui Canalis, care păreau puțin prea captivate de frumusețea peisajului pentru ca această admirație să fie naturală. În ajun, Modeste, arătîndu-i poetului un admirabil asfințit de soare în mare, îi spusese descoperindu-l surprins ca un surd:

— Dar bine, n-ați văzut?

— N-am văzut decît mîna dumneavoastră, răspunse el.

— Domnul la Brière știe să călărească? îl întrebă Modeste pe Canalis ca să-l tachineze.

— Nu prea bine, dar se descurcă, răspunse poetul devenit rece ca Gobenheim înainte de întoarcerea colonelului.

Pe o scurtătură pe care se angajară la indicația domnului Mignon, ca să ajungă printr-o frumoasă vîlcea, pe o colină care domina cursul Senei, Canalis îi lăsă pe Modeste și pe duce să treacă înainte, încetinind pasul calului astfel încît să poată continua drumul împreună cu colonelul.

— Domnule conte, sînteți un militar sincer, așa că fără îndoială veți vedea în francheța mea un gest de stimă pentru dumneavoastră. Cînd propunerile de căsătorie, cu toate discuțiile lor sălbatice sau, dacă vreți, prea civili-

zate, trec prin gura unor terțe persoane, toată lumea iese în pierdere. Sîntem amîndoi gentilomi, la fel de discreți și unul și celălalt și ați depășit, ca și mine vîrsta mirărilor ; să vorbim deci prietenește. Voi da eu exemplul. Am douăzeci și nouă de ani, nu posed nici un domeniu și sînt ambițios. Domnișoara Modeste îmi place nespus de mult, trebuie să vă fi dat seama. Or, în ciuda defectelor pe care scumpa dumneavoastră copilă și le atribuie cu plăcere...

— Ca să nu mai vorbim de cele pe care le are, spuse colonelul zîmbind.

— Aș lua-o bucuros de soție și cred că o pot face fericită. Problema averii are multă importanță pentru viitorul meu, astăzi nesigur. Toate fetele de măritat trebuie să fie iubite oricum ! Totuși nu sînteți omul care să vrea să o mărite pe scumpa sa Modeste fără zestre, iar situația mea nu mi-ar permite să încheiu o căsătorie așa-zisă din dragoste, nici să mă însor cu o femeie care n-ar aduce o avere cel puțin egală cu a mea. Am, din salariu, din sinecurile mele, de la Academie și de la librarul meu, în jur de treizeci de mii de franci pe an, avere imensă pentru un celibatar. Dacă întrunim, soția mea și cu mine, o rentă de șaizeci de mii de franci, rămîn cam la condițiile de existență pe care le am. Îi dați un milion domnișoarei Modeste ?

— Ah, domnule, sîntem tare departe de cifră, spuse colonelul, ipocrit.

— Să presupunem atunci, replică cu aprindere Canalis, că, în loc să vorbim, am fluierat. Veți fi mulțumit de purtarea mea, domnule conte ; se va spune că sînt unul dintre cei pe care această fermecătoare persoană i-a făcut nefericiți. Dați-mi cuvîntul că veți păstra tăcerea față de toată lumea, chiar și față de domnișoara Modeste ; căci — adăugă el ca premiu de consolare —

s-ar putea ca în situația mea să survină o schimbare care să-mi permită să v-o cer fără zestre.

— V-o jur, spuse colonelul. Știți, domnule, cu cîtă emfază vorbește publicul, atît cel din provincie, cît și cel din Paris, despre averile care se fac și se desfac. Se exagerează în egală măsură și nefericirea și fericirea, nu sîntem niciodată atît de nefericiți sau atît de fericiți pe cît se spune. În comerț, singurele capitaluri sigure sînt cele investite în fonduri funciare, după achitarea conturilor. Aștept cu o vie nerăbdare rapoartele agenților mei. Nici vînzarea mărfurilor și a navei mele, nici lichidarea conturilor mele din China, nimic nu s-a încheiat. Nu-mi voi cunoaște averea decît peste zece luni. Totuși, la Paris, i-am garantat domnului de la Brière două sute de mii de franci zestre, în numerar. Vreau să constitui un majorat din terenuri și să asigur viitorul nepoților mei obținînd pentru ei transmiterea armelor și a titlurilor mele.

Încă de la începutul acestui răspuns, Canalis nu mai asculta.

Cei patru călăreți, aflîndu-se pe un drum destul de larg, călăriră alături și ajunseră pe platou, de unde privirea plana peste bogatul bazin al Senei, înspre Rouen, în timp ce la celălalt capăt ochii nu mai puteau să zărească marea.

— Butscha, cred, avea dreptate. Dumnezeu este un mare peisagist, spuse Canalis contemplînd această vedere unică printre cele ce fac malurile Senei atît de celebre.

— Mai ales la vînătoare, scumpul meu baron, răspunse ducele, cînd natura este însuflețită de o voce, de un tumult care-i rupe tăcerea, atunci, zărite în trecere, peisajele par cu adevărat sublime, cu efectele lor schimbătoare.

— Soarele este o paletă inepuizabilă, spuse Modeste privindu-l pe poet cu un fel de stupefacție.

La o observație a Modestei în legătură cu aerul preocupat al lui Canalis, el îi răspunse că era prins de gîndurile sale, scuză pe care autorii o au în plus în comparație cu ceilalți oameni.

— Sîntem oare cu adevărat fericiți mutîndu-ne viața în sînul societății, sporind-o cu mii de nevoi artificiale și cu vanitățile noastre exacerbate ? spuse Modeste la vederea acestei cîmpii bogate și liniștite, care te îndemna la înțelepciunea unei vieți tihnite.

— Această bucolică, domnișoară, a fost întotdeauna scrisă pe table de aur, spuse poetul.

— Și concepută, poate, în mansarde, replică colonelul.

După ce îi aruncă lui Canalis o privire străpungătoare, pe care n-o susținu, Modeste auzi un zgomot ca de clopote ; totul i se întunecă în fața ochilor săi și exclamă pe un ton glacial :

— Ah, dar azi e miercuri !

— N-o fac pentru a măguli capriciul, desigur, foarte trecător al domnișoarei, spuse solemn ducele d'Hérouville, căruia această scenă îi dăduse răgazul să gîndească — dar declar că sînt atît de profund dezgustat de societate, de Curte, de Paris, încît cu o ducesă d'Hérouville înzestrată cu grațiile și spiritul domnișoarei mi-aș lua angajamentul să trăiesc ca un filozof la castelul meu, făcînd binele în jur, desecîndu-mi mlaștinile, crescîndu-mi copiii...

— Aceasta, domnule duce, vă va fi luat în seamă, răspunse Modeste oprindu-și destul de îndelung ochii asupra nobilului gentilom. Mă flatați, reluă ea, nu mă credeți frivolă și presupuneți că am destule resurse în mine ca să trăiesc în singurătate. Poate că asta mi-e soarta, adăugă ea, privindu-l pe Canalis cu o expresie de milă.

— Este cea a tuturor averilor mediocre, răspunse poetul. Parisul pretinde un lux babilonian. Uneori mă întreb cum am făcut față pînă acum.

— Regele poate să răspundă pentru noi doi, zise ducele cu candoare — pentru că trăim din bunătatea majestății sale. Dacă, de la căderea Domnului cel Mare, cum i se spunea lui Cinq-Mars, casa noastră n-ar fi avut întotdeauna o funcție rămasă de la el, ar fi trebuit să vindem Hérouville-ul la licitație. Ah, credeți-mă, domnișoară, este o mare durere pentru mine să leg căsătoria mea de chestiuni financiare...

Simplitatea acestei mărturisiri, pornite din inimă și în care geamătul era sincer, o mișcă pe Modeste.

— Astăzi, în Franța, domnule duce, spuse poetul, nimeni nu este destul de bogat ca să comită nebunia de a se însura cu o femeie pentru valoarea ei personală, pentru grațiile ei, pentru caracterul sau frumusețea ei...

Colonelul îl privi pe Canalis într-un fel ciudat, după ce o examinase pe Modeste, pe a cărei față nu se mai citea nici o mirare.

— Pentru oameni de onoare, spuse atunci colonelul, este un fel frumos de a-și folosi bogăția consacrînd-o reparării stricăciunilor aduse de timp vechilor familii istorice.

— Da, tată ! răspunse grav tînăra fata.

Colonelul îi invită pe duce și pe Canalis să cineze la el, fără ceremonie și în hainele lor de călărie, dînd el exemplu. Cînd, la înapoierea acasă, Modeste se duse să se schimbe, ea privi cu curiozitate bijuteria adusă de la Paris și pe care o disprețuise cu atîta cruzime.

— Cum se lucrează azi ! îi spuse ea Françoisei Cochet, devenită între timp camerista ei.

— Și sărmanul băiat care are febră...

— Cine ți-a spus ?

— Domnul Butscha. A venit să mă roage să vă atrag atenția că desigur v-ați dat seama că și-a ținut cuvîntul în ziua promisă.

Modeste coborî în salon îmbrăcată cu o simplitate regală.

— Dragă tată, spuse ea cu glas tare, luîndu-l pe colonel de braț, du-te și află cum se simte domnul de la Brière și du-i, te rog, înapoi darul său. Poți să pretextezi că averea mică pe care o am, ca și gusturile mele îmi interzic să primesc daruri care nu stau bine decît reginelor sau curtezanelor. De altfel, nu pot accepta nimic decît de la logodnicul meu. Roagă-l să păstreze cravașa pînă cînd vei ști dacă ești destul de bogat ca să i-o răscumperi.

— Fetița mea e deci plină de bun-simț ? spuse colonelul, sărutînd-o pe Modeste pe frunte.

Canalis profită de o conversație angajată între ducele d'Hérouville și doamna Mignon ca să iasă pe terasă, unde Modeste îl urmă, împinsă de curiozitate, în timp ce el credea că o aduce dorința de a fi doamna Canalis. Speriat de nerușinarea cu care făcuse ceea ce militarii numesc o întoarcere de front și pe care, conform jurisprudenței ambițioșilor, orice bărbat în situația sa ar fi făcut-o tot atît de brusc, el căută, cînd o văzu venind pe nefericita Modeste, niște motive plauzibile pe care să le poată invoca.

— Dragă Modeste, îi spuse el, adoptînd un ton dezmierdător, ținînd seama de relațiile dintre noi, ți-ar displace să-ți atrag atenția cît de penibile sînt răspunsurile date domnului d'Hérouville pentru un bărbat care iubește, dar mai ales pentru un poet, al cărui suflet este sensibil ca o femeie, și pe care îl încearcă miile de gelozii ale unei iubiri adevărate. Aș fi un diplomat tare nepriceput dacă n-aș fi ghicit că primele dumitale cochetării, inconsecvențele calculate aveau drept scop studierea caracterelor noastre...

Modeste își înălță capul cu un gest inteligent, rapid și cochet, al cărui model îl oferă poate numai animalele, la care instinctul produce minuni de grație.

— ...De aceea, întors acasă, nu mai eram păcălit. Mă minunam de finețea dumitale, în armonie cu caracterul și înfățișarea dumitale. Fii liniștită, n-am presupus niciodată că atîta duplicitate artificială n-ar fi învelișul unei candori adorabile. Nu, inteligența dumitale, instrucția dumitale nu au răpit nimic din prețioasa inocență pe care o cerem unei neveste. Ești într-adevăr soția unui poet, a unui diplomat, a unui gînditor, a unui bărbat sortit să cunoască situații mari în viață și te admir tot atît de mult pe cît mă simt de legat de dumneata. Te implor, dacă n-ai jucat teatru față de mine ieri, cînd acceptai credința unui bărbat a cărui vanitate se va schimba în orgoliu văzîndu-se ales de dumneata, ale cărui defecte vor deveni calități la atingerea-ți divină, nu lovi în sentimentul care l-a împins pînă la viciu ! În sufletul meu gelozia este un dizolvant și dumneata mi-ai dezvăluit toată puterea ei, este înfiorătoare, distruge tot. Oh, nu este vorba de o gelozie ca a lui Othello ! — reluă el la un gest al Modestei. E vorba de mine însumi ! Sînt răsfățat în această privință. Cunoști afecțiunea fără egal căreia îi datorez singura fericire de care m-am bucurat, destul de incomplet, de altfel. (Își înalță capul.) Amorul este reprezentat la toate popoarele ca un copil pentru că nici el nu poate fi conceput fără o întreagă viață a lui... Ei bine, acest sentiment avea sorocul său, indicat de natură. Era născut mort. Maternitatea cea mai ingenioasă a ghicit, a calmat acest punct dureros din inima mea, deoarece o femeie care simte, care vede că pentru ea pier bucuriile dragostei, are gesturi de cruțare angelice. De aceea ducesa nu mi-a provocat nici cea mai mică suferință de acest fel. În zece ani n-a existat nici o vorbă, nici o privire care să se fi abătut de la scopul său. Eu dau cuvintelor, gîndurilor, privirilor o valoare mai mare decît le acordă oamenii obișnuiți. Dacă pentru mine o privire este comoară imensă, cea mai mică îndoială este

o otravă mortală, care acționează instantaneu : nu mai iubesc. După părerea mea și contrar celei a mulțimii, căreia îi place să tremure, să spere, să aștepte, dragostea trebuie să însemne o siguranță totală, infinită... Pentru mine, deliciosul purgatoriu prin care femeilor le place să ne treacă aici, pe pămînt, este o fericire cumplită pe care o refuz : pentru mine, dragostea este sau cerul sau iadul. De iad n-am nevoie și mă simt capabil să suport seninul veșnic al paradisului. Eu mă dărui fără rezerve, din partea mea pe viitor nu va exista nici un secret, nici o îndoială, nici o înșelăciune și cer reciprocitate. Te ofensez, poate, îndoindu-mă de dumneata ! Gîndește-te că, în toate astea, nu vorbesc decît despre mine...

— Mult : dar nu va fi niciodată prea mult, spuse Modeste, rănită de toți țepii acestui discurs în care ducesa de Chaulieu servea de măciucă, sînt obișnuită să te admir, dragul meu poet.

— Ei bine, îmi promiți fidelitatea pe care ți-o ofer ? Nu-i frumos ? Nu-i ceea ce-ți doreai ?

— De ce, scumpe poet, nu-ți cauți de soție o mută care să fie oarbă și un pic toantă ? Nu vreau nimic mai mult decît să-i plac în toate privințele soțului meu ; dumneata însă amenințî o fată că îi vei răpi fericirea deosebită pe care i-o rînduiești, că i-o vei răpi la cel mai mic gest, la cel mai mic cuvîntel, la cea mai neînsemnată privire ! Îi tai unei păsări aripile și apoi vrei s-o vezi zburînd de colo-colo. Știam prea bine că poeții sînt acuzați de inconsecvență... O, pe nedrept — spuse ea la gestul de negație făcut de Canalis — pentru că acest pretins defect provine din faptul că vulgul nu sesizează sprinteneala inteligenței lor. Nu credeam însă ca un om de geniu să inventeze condițiile contradictorii ale unui asemenea joc și să-l numească viață ! Ceri imposibilul din plăcerea de a mă prinde greșind, așa cum fac vrăjitorii

din basme dînd corvezi tinerelor fete persecutate, pe care le salvează zînele bune...

— Aici zîna va fi dragostea adevărată, spuse Canalis pe un ton sec, văzînd că pretextul său pentru ruptură a fost ghicit de această minte fină și delicată pe care Butscha o îndruma atît de bine.

— În această clipă, scumpe poet, semeni cu părinții care se interesează de zestrea fetei înainte de a o arăta pe a fiului lor. Faci pe mofturosul cu mine fără să știi dacă ai acest drept. Bietul duce d'Hérouville se lasă în voia soartei, ca unchiul Tobie, cu deosebirea că eu nu sînt văduva Wadman, deși sînt văduvită acum de multe iluzii în privința poeziei. Da, noi, tinerele fete, nu vrem să credem nimic ce ne tulbură lumea plăsmuită! Și fusesem prevenită de toate! Oh, îmi cauți ceartă într-un mod nedemn de dumneata, nu-l recunosc pe Melchior cel de ieri.

— Pentru că Melchior a constatat la dumneata o ambiție pe care te mai bizui...

Modeste îl măsură pe Canalis cu o privire imperială.

— Dar voi fi într-o bună zi ambasador și pair al Franței ca și el.

— Mă luați drept o burgheză, spuse ea urcînd treptele peronului.

Se întoarse însă brusc și, pierzîndu-și stăpînirea, într-atît era de indignată, adăugă :

— E mai puțin impertinent decît să mă luați drept o proastă. Schimbarea manierelor dumneavoastră își are cauza în neroziile debitate prin Le Havre și pe care Françoise, camerista mea, mi le-a raportat.

— Ah! Modeste, cum poți s-o crezi? spuse Canalis adoptînd o poză dramatică. M-ai presupune deci capabil să nu te iau de soție decît pentru averea dumitale?

— Dacă vă aduc această injurie după edificatoarele discursuri rostite pe malul Senei, nu ține decît de dumneavoastră să-mi dovediți că mă-nșel și atunci voi fi tot ceea ce veți vrea să fiu, spuse ea fulgerîndu-l cu dispreț.

„Dacă crezi, micuțo, că mă prinzi în capcana asta, își spuse poetul urmînd-o, mă socotești mai tînăr decît sînt. Ce atîtea mofturi cu o mică vicleană, la a cărei stimă țin tot atît cît la aceea a regelui din Borneo ! Numai că, atribuindu-mi un sentiment josnic, ea îndreptățește noua mea atitudine. Șireată mai e !... Pune ea șaua pe la Brière, ca pe un prostănac ce e ; iar peste cinci ani ce-o să mai rîdem împreună de el !"

Răceala produsă de această ceartă între Canalis și Modeste fu vizibilă pentru toată lumea încă în aceeași seară.

Canalis plecă devreme, invocînd indispozițiile lui la Brière și lăsă terenul liber pentru marele comis. Pe la ora unsprezece, Butscha, care venise să-și ia patroana, îi spuse încet Modestei, zîmbind :

— Aveam dreptate ?

— Din păcate, da ! spuse ea.

— Dar ați lăsat, conform înțelegerii noastre, ușa întredeschisă ca să poată reveni ?

— M-am lăsat dusă de furie, răspunse Modeste. Atîta lașitate a făcut să mi se suie sîngele la cap și i-am spus ce gîndesc despre el.

— Cu atît mai bine, atunci ! Mă angajez ca, în momentul cînd veți fi supărați într-atît încît să nu vă mai vorbiți amabil, să-l fac să fie atît de îndrăgostit și de insistent încît să vă înșelați și dumneavoastră.

— Haida, Butscha, e un mare poet, un gentilom, un om inteligent.

— Cele opt milioane ale tatălui dumneavoastră sînt mai tari ca toate astea.

— Opt milioane ?... întrebă Modeste.

— Patronul meu, care își vinde biroul de notariat, urmează să plece în Provența ca să conducă achizițiile pe care le propune Castagnould, secundul tatălui dumneavoastră. Cifra contractelor care trebuie încheiate pentru a reconstitui domeniul la Bastie se urcă la patru milioane și tatăl dumneavoastră a aprobat să se cumpere totul. Aveți două milioane zestre, iar colonelul prevede un milion pentru instalarea voastră la Paris, o casă și mobilierul. Calculați !

— Ah ! Pot să fiu ducesă d'Hérouville, spuse Modeste privindu-l pe Butscha.

— Dacă nu era prefăcutul acela de Canalis, ați fi păstrat cravașa lui ca fiind din partea mea, spuse copistul pledînd astfel cauza lui la Brière.

— Domnule Butscha, nu cumva, din întîmplare, vrei să mă măriți după gustul dumitale ? întrebă Modeste, rîzînd.

— Băiatul acesta merituos iubește ca și mine ; l-ați iubit timp de opt zile ; este un om de suflet, răspunse copistul.

— Și poate el să lupte împotriva unei funcții pe lîngă casa regală ? Nu sînt decît șase : mare capelan, cancelar, mare șambelan, mare maestru, conetabil, mare amiral ; dar conetabili nu se mai numesc.

— În șase luni, domnișoară, poporul, care se compune din nenumărați Butscha răi, poate mătura toate aceste mărimi. Și, de altfel, ce reprezintă nobilimea de azi ? Nu sînt nici o mie de nobili adevărați în Franța. D'Hérouville coboară dintr-un ușier al lui Robert de Normandia. Veți avea destule necazuri cu cele două fete bătrîne cu fața scorțoasă ! Dacă țineți la titlul de ducesă, sînteți neam de conte, Papa va avea, desigur, față de dumneavoastră tot atîta bunăvoință ca și față de unii ne-

gustori și vă va vinde vreun ducat în *nia* sau *agno*. Așa că nu vă puneți în joc fericirea pentru o funcție pe lîngă casa regală!

Peste noapte Canalis reflectă numai la lucruri concrete. Nu-și putea închipui nimic mai rău pe lume decît situația unui bărbat însurat, fără avere. Încă tremurînd din pricina primejdiei prin care trecuse din cauza vanității sale puse în joc față de Modeste, a dorinței de a-l învinge pe ducele d'Hérouville și a credinței sale în milioanele domnului Mignon, se întrebă ce o fi gîndind ducesa de Chaulieu despre șederea lui la Le Havre, agravată de o tăcere epistolară de patrusprezece zile, în timp ce la Paris își scriau unul altuia patru sau cinci scrisori pe săptămînă.

— Și biata femeie care se zbate să-mi obțină cordonul de comandor al Legiunii de onoare și postul de ministru plenipotențiar pe lîngă marele-duce de Baden! exclamă el.

Și pe loc, cu acea rapiditate în hotărîri care, la poeți ca și la speculanți, rezidă într-o puternică intuire a viitorului, se așeză la masa lui de lucru și compuse următoarea scrisoare:

„Doamnei ducese de Chaulieu,

Draga mea Éléonore, ești, desigur, mirată că încă n-ai primit vești de la mine, dar nu stau aici numai ca să-mi îngrijesc sănătatea, ci trebuie să mă achit într-un fel față de amicul nostru la Brière. Bietul băiat s-a îndrăgostit foarte de o anume domnișoară Modeste de la Bastie, o fetiță palidă, ștearsă și confuză, care, în paranteză fie spus, are viciul de a iubi literatura și se pretinde poetesă ca să justifice capriciile, nazurile și inconsecvențele unui caracter destul de urît. Îl știi pe Ernest, poate

ți păcălit atît de ușor, încît n-am vrut să-l las să plece singur. Domnișoara de la Bastic a cochetat îndeosebi cu Melchior al tău; era foarte dispusă să-ți devină rivală, deși are brațe slabe, umeri sărmani ca toate tinerele fete, părul mai searbăd decît al doamnei de Rochefide și niște ochi mici și cenușii foarte suspecți. Am pus capăt, poate prea brutal, grațiozităților acestei nemodeste. Dar așa-i dragostea unică. Ce-mi pasă mie de toate femeile din lume, care toate laolaltă sînt mai prejos de tine?

Oamenii cu care-mi petrec timpul și care alcătuiesc societatea moștenitoarei sînt burghezi de ți se-ntoarce stomacul. Poți să mă plîngi, îmi petrec serile cu copiști de notar, notărese, casieri, un cămătar de provincie. Și, desigur, ce distanță față de serile din strada Grenelle! Pretinsa avere a tatălui, care revine din China, ne-a binecuvîntat cu prezența eternului pretendent, marele comis, cu atît mai hămesit de milioane cu cît avea nevoie, spune-se, de șase sau șapte pentru a pune în valoare faimoasele mlaștini ale d'Hérouvillilor. Regele nici nu știe cît de fatal este darul pe care l-a făcut micului duce. Înălțimea sa, care nu bănuia cît de mică e averea doritului socru, e gelos numai pe mine. La Brière își croiește drum pe lîngă idolul său sub aripa prietenului său, care-i servește de paravan. În ciuda extazelor lui Ernest, eu, poetul, mă gîndesc la aspectele concrete, iar informațiile pe care le-am luat asupra averii întunecă viitorul secretarului nostru, a cărui logodnică are dinții destul de ascuțiți ca să primejduiască orice avere. Dacă îngerul meu vrea să răscumpere unele din păcatele noastre, va încerca să afle adevărul în această chestiune chemîndu-l și chestionîndu-l, cu abilitatea care-l caracterizează, pe Mongenod, bancherul său. Domnul Charles Mignon, fost colonel de cavalerie în garda imperială, a fost timp de șapte ani corespondentul casei Mongenod. Se vorbește de

o zestre de cel mult două sute de mii de franci și aș vrea, înainte de a o cere pe domnișoară pentru Ernest, să am date concrete. Odată oamenii noștri înțeleși, voi fi din nou la Paris. Cunosc mijlocul de a încheia totul în favoarea îndrăgostitului nostru : e vorba de a obține transmiterea titlului de conte ginerelui domnului Mignon și nimeni nu este mai apt decît Ernest, date fiind serviciile aduse de el, să obțină această favoare, mai ales dacă e secundat de noi trei, tu, ducele și eu. Cu gusturile sale, Ernest, va ajunge ușor președinte la Curtea de Conturi, va fi fericit la Paris văzîndu-se cu douăzeci și cinci de mii de franci pe an, un post inamovibil și o nevastă, nefericitul !

Oh, draga mea, cît de nerăbdător sînt să revăd strada Grenelle ! Cincisprezece zile de absență, cînd nu ucid dragostea, îi redau înflăcărarea din primele zile, iar tu cunoști, poate mai bine decît mine, motivele care fac ca dragostea mea să fie eternă. Și osemintele mele, în mormînt, te vor mai iubi ! Așa că n-am să pot răbda ! Dacă sînt nevoit să rămîn încă zece zile, voi veni pentru cîteva ceasuri la Paris.

Ducele mi-a obținut cu ce să mă spînzur ? Vei mai avea nevoie, viața mea, să urmezi cura la Baden în anul ce vine ? Gunguritul nostru, comparat cu accentele iubirii fericite, aceeași în toate clipele ei de aproape zece ani, mi-au stîrnit mult dispreț față de căsătorie, nu văzusem niciodată lucrurile acestea de atît de aproape. Ah, draga mea, ceea ce se numește greșeală, leagă două ființe mult mai puternic decît legea, nu-i așa ?"

Această idee servi la umplerea a două pagini de amintiri și năzuințe puțin prea intime ca să ne îngăduim să le publicăm.

În ajunul zilei cînd Canalis puse această scrisoare la poștă, Butscha răspunse sub numele de Jean Jacmin unei scrisori a pretinsei sale verișoare Philoxène, dînd acestui răspuns un avans de douăsprezece ceasuri față de scrisoarea poetului. În culmea îngrijorării, de cincisprezece zile, și rănită de tăcerea lui Melchior, ducesa, care dictase scrisoarea Philoxènei către vărul ei, își luase informații exacte despre averea colonelului Mignon după citirea răspunsului primit de la copist, cam prea tranșant pentru un amor-propriu cincuagenar. Văzîndu-se trădată, abandonată în schimbul unor milioane, Éléonore fu cuprinsă de o furie, de o ură și de o răutate rece împinse la paroxism. Philoxène ciocăni ca să intre în camera somptuoasă a stăpînei sale, o găsi cu ochii în lacrimi și rămase uluită de acest fenomen fără precedent în cei cincisprezece ani de cînd o slujea.

— Zece ani de fericire se ispășesc în zece minute! exclamă ducesa.

— O scrisoare din Le Havre, doamnă.

Éléonore citi proza lui Canalis fără să-și dea seama de prezența Philoxènei, a cărei mirare crescu cînd văzu că pe fața ducesei reapare seninătatea pe măsură ce înainta în citirea scrisorii. Întinzeți unui om care se înecă o prăjină groasă doar cît un baston și o să vadă în ea o șosea regală. De aceea, citind cele patru pagini în care dragostea și afacerile, minciuna și adevărul se împleteau, fericita Éléonore fu convinsă de bună-credință a lui Canalis. Ea, care după plecarea bancherului îl chemase pe soțul său ca să împiedice, dacă mai era timp, numirea lui Melchior, fu cuprinsă de un simțămînt generos, care atinse sublimul.

— Biețul băiat! gîndi ea. N-a avut nici cel mai mic gînd rău! Mă iubește ca-n prima zi, îmi spune tot. Phi-

loxène ! spuse ea văzînd-o pe prima ei cameristă aşteptînd cu aerul că ar face ordine pe toaletă.

— Doamnă ducesă ?

— Oglinda, copila mea.

Eléonore se privi, văzu ridurile fine de pe fruntea ei, care dispăreau, de la distanţă, şi suspină, crezînd că prin acest suspin spune adio dragostei. Îi veni atunci o idee bărbătească, deasupra meschinăriilor femeieşti, o idee care ameţeşte pentru cîteva clipe şi a cărei beţie poate să explice clemenţa Semiramidei Nordului cînd a măritat-o pe tînăra şi frumoasa ei rivală cu Momonof.

— Pentru că n-a greşit — gîndi ea — vreau să aranjez să aibă şi milioanele şi fata, dacă micuţa domnişoară Mignon e atît de urîtă pe cît spune el.

Trei ciocănituri elegante anunţară venirea ducelui, căruia soţia sa îi deschise ea însăşi.

— Ah, te simţi mai bine, draga mea ! exclamă el cu bucuria artificială pe care ştiu să o mimeze atît de bine linguşitorii şi care îi păcăleşte pe proşti.

— Dragul meu Henri, răspunse ea, e într-adevăr de neînchipuit că încă n-ai obţinut numirea lui Melchior, dumneata care te-ai sacrificat pentru rege în guvernul dumitale de un an, ştiind că cu greu va dura şi-atît...

Ducele o privi pe Philoxène şi camerista îi arătă printr-un semn imperceptibil scrisoarea din Le Havre pusă pe toaletă.

— Ai să te plictiseşti foarte tare în Germania şi ai să te întorci certată cu Melchior, spuse cu naivitate ducele.

— De ce ?

— Păi nu veţi fi tot timpul împreună ?... răspunse acest fost ambasador cu o blîndeţe comică.

— O, nu, spuse ea, am să-l însor.

— Dac-ar fi să-l cred pe d'Hérouville, scumpul nostru Canalis nu stă s-aştepte bunele dumitale oficii, reluă ducele zîmbind. Ieri, Grandlieu mi-a citit pasaje dintr-o scrisoare pe care i-a trimis-o comisul şi care, fără îndoială, era întocmită de mătuşa lui la adresa dumitale, deoarece domnişoara d'Hérouville, mereu la pîndă după o zestre, ştia că Grandlieu joacă aproape seară de seară whist cu mine. Micul d'Hérouville îi cere prinţului de Cadignan să vină să organizeze o vînătoare regală în Normandia, recomandîndu-i să-l aducă pe rege pentru a-i suci capul domnişoarei cînd ea se va vedea obiectul unei asemenea cavalcade. Şi-ntr-adevăr, două vorbe ale lui Carol al X-lea ar aranja totul. D'Hérouville spune că fata e de-o frumuseţe fără seamăn...

— Henri, să plecăm la Le Havre ! strigă ducesa, întrerupîndu-şi soţul.

— Şi cu ce pretext ? spuse grav cel ce fusese unul dintre confidenţii lui Ludovic al XVIII-lea.

— N-am văzut niciodată o vînătoare.

— Ar fi bine dacă regele ar merge, dar e bătaie de cap să vînezi atît de departe şi n-o să se ducă, tocmai i-am vorbit de asta.

— Ar putea să vină Madame...

— Mai degrabă, reluă ducele, iar ducesa de Maufrigneuse te poate ajuta s-o scoţi din Rosny. În cazul acesta, regele n-ar obiecta să se folosească de echipajele lui de vînătoare. Nu pleca la Le Havre, draga mea, ar însemna să te afişezi. Ştii ce, uite, am un mijloc mai bun. Gaspard are dincolo de pădurea Brotonne castelul său de la Rosembray, de ce să nu i se sugereze să primească acolo pe toată lumea ?

— Prin cine ? spuse Éléonore.

— Prin soția sa, ducesa, care merge la împărtășanie cu domnișoara d'Hérouville, ar putea, montată de fata aia bătrînă, să i-o ceară lui Gaspard.

— Ești un om adorabil, spuse Éléonore. Am să scriu două bilețele, fetei bătrîne și Dianei, pentru că trebuie să ne facem haine de vînătoare. Cred că pălărioara asta întinerește excesiv. Ai cîștigat ieri la ambasadorul Angliei ?...

— Da, spuse ducele, m-am achitat.

— Mai ales, Henri, suspendă totul în legătură cu cele două numiri ale lui Melchior...

După ce scrise zece rînduri frumoasei Diana de Maufrigneuse și un bilet ca s-o înștiințeze pe domnișoara d'Hérouville, Éléonore șfichiui cu următorul răspuns minciunile lui Canalis :

„Domnului baron de Canalis,

Dragul meu poet, domnișoara ta de la Bastie este foarte frumoasă, Mongenod mi-a dovedit că tatăl are opt milioane, eu gîndeam să te însor cu ea, așa că sînt foarte supărată pentru lipsa dumitale de încredere. Dacă, plecînd la Le Havre, aveai intenția să-l însori pe la Brière, nu înțeleg de ce nu mi-ai spus-o înainte de plecare. Și de ce lași să treacă cincisprezece zile fără să-i scrii unei prietene care se neliniștește atît de ușor ca mine ? Scrisoarea dumitale a sosit puțin prea tîrziu, îl și văzusem pe bancherul nostru. Ești un copil, Melchior, umbli cu șiretlicuri față de noi. Nu-i bine. Chiar și ducele este indignat de procedeele dumitale, socotește că nu te porți ca un gentilom, ceea ce trezește îndoieli cu privire la onoarea dumitale.

Acum, doresc să văd cum stau lucrurile cu proprii mei ochi. Voi avea onoarea, cred, să o însoțesc pe Madame la vînătoarea pe care o organizează ducele d'Hérouville în cinstea domnișoarei de la Bastie; voi aranja să fii invitat la Rosembray, deoarece întîlnirea pentru vînătoare va avea loc probabil la ducele de Verneuil.

Crede-mă, dragul meu poet, că nu sînt mai puțin, pe viață,

A dumitale prietenă,
Éléonore."

— Uite, Ernest, spuse Canalis aruncîndu-i lui la Brière în față, peste masă, scrisoarea primită în timpul dejunului, e al doua mîilea răvaș de dragoste pe care-l primesc de la femeia asta și nu conține nici un tu! Ilustra Éléonore nu s-a compromis niciodată mai mult decît o face aici... Însoară-te, ce mai! Căsnicia cea mai rea e mai bună decît cel mai dulce căpăstru de felul acesta... Ah, sînt cel mai mare nerod de pe fața pămîntului... Modeste are milioane, iar eu am pierdut-o pentru totdeauna, deoarece de la poli, unde sîntem, nu se mai revine la tropice, unde eram cu trei zile în urmă! De aceea, doresc triumful tău asupra comisului, cu atît mai mult cu cît i-am spus ducesei că am venit aici numai în interesul tău; așa că voi lucra pentru tine.

— Din păcate, Melchior, pentru a rezista la spectacolul Curții și al splendorilor atît de abil desfășurate în onoarea și spre gloria ei, de către duce, Modeste ar trebui să aibă un caracter atît de mare, atît de format, atît de nobil, încît nu cred în existența unei asemenea perfecțiuni. Și totuși, dacă Modeste mai este cea din scrisorile sale, ar fi o speranță...

— Fericit mai eşti, tinere Bonifaciu, că vezi lumea şi pe iubita ta în roz ! exclamă Canalis ieşind să se plimbe în grădină.

Prins între două minciuni, poetul nu mai ştia ce hotărîre să ia.

— Să respecţi regulile jocului şi să pierzi ! exclamă el, luînd loc în chioşc. — Fără îndoială, orice bărbat chibzuit ar fi procedat aşa cum am făcut eu cu patru zile în urmă ieşind din capcana în care mă vedeam prins ; pentru că în asemenea cazuri nu-ţi mai pierzi vremea să desfaci nodul, ci îl tai !... Hai, să rămînem reci, calmi, demni, ofensaţi. Onoarea nu-mi permite să fiu altfel. Şi o rigiditate englezească este singurul mijloc de a redobîndi stima Modestei. La urma urmei, dacă mă retrag de aici pentru a mă întoarce la vechea mea dragoste, fidelitatea mea de zece ani va fi răsplătită, Éléonore tot o să mă însoare bine !

Partida de vînătoare avea să fie locul de întîlnire al tuturor pasiunilor stîrnite de averea colonelului şi de frumuseţea Modestei. De aceea, între toţi adversarii se stabili un fel de armistiţiu timp de cele cîteva zile cerute de pregătirile pentru acea solemnitate. Salonul vilei Mignon oferi atunci imaginea calmă a unei familii strîns unite. Canalis, retras în rolul său de bărbat jignit de Modeste, ţinu să se arate curtenitor ; îşi abandonă pretenţiile, nu mai făcu nici o demonstraţie a talentului său oratoric şi deveni, aşa cum sînt oamenii de spirit cînd renunţă la afectările lor, fermecător. Discuta despre finanţe cu Gobenheim, despre război cu colonelul, despre Germania cu doamna Mignon şi despre gospodărie cu doamna Latournelle, încercînd să-i cîştige de partea lui la Brière. Ducele d'Hérouville lăsă destul de des drum liber celor doi prieteni, deoarece era nevoit să meargă la Rosembray să se consulte cu ducele de Verneuil şi să

vegheze la executarea ordinelor prințului de Cadignan, marele maestru de vînătoare. Totuși, nici elementul comic nu lipsi. Modeste se pomeni între atenuările aduse de Canalis galanteriei comisului și exagerările celor două domnișoare d'Hérouville, care veniră seară de seară. Canalis îi atrăgea Modestei atenția că în loc să fie eroina vînătorii, abia va fi remarcată. Madame va fi însoțită de ducesa de Maufrigneuse, nora marelui maestru de vînătoare, de ducesa de Chaulieu, de unele doamne de la Curte, printre care o fetișcană ca dînsa nu va produce nici o senzație. Vor fi invitați, desigur, ofițerii aflați în garnizoană la Rouen etc. Hélène nu contenea să-i repete celei pe care o și socotea cumnată că va fi prezentată Madamei ; era sigur că ducele de Verneuil o va invita pe ea și pe tatăl ei să stea la Rosembray ; în cazul cînd colonelul dorea să obțină o favoare din partea regelui, titlul de pair, ocazia va fi unică, deoarece tot se spera în prezența regelui cel puțin pe a treia zi ; avea să fie surprinsă de primirea fermecătoare pe care i-o vor face cele mai frumoase femei de la Curte, ducesele de Chaulieu, de Maufrigneuse, de Lenoncourt-Chaulieu etc. Prejudecățile Modestei împotriva foburgului Saint-Germain se vor risipi etc., etc. Fu un mic război deosebit de amuzant prin marșurile, contra-marșurile și strategemele sale, o adevărată plăcere pentru cei doi Dumay, Latournelli, Gobenheim și Butscha, care, în cercul lor restrîns, foloseau cele mai grele cuvinte la adresa nobililor, subliniindu-le lașitățile, studiate conștient, cu cruzime.

Spusele clanului d'Hérouville fură confirmate de o invitație concepută în termeni măgulitori, prin care ducele de Verneuil și marele maestru de vînătoare al Franței îi pofteau pe domnul conte de la Bastie și pe fiica lui să ia parte la o mare vînătoare la Rosembray în zilele de 7, 8, 9 și 10 noiembrie.

La Brière, stăpînit de presentimente funeste, se bucura de prezența Modestei cu acel nesaț ale cărui crunte plăceri sînt cunoscute doar de îndrăgostiții pe care fatalitatea îi desparte pentru o vreme. Acele fulgerări de fericire singuratică, alternînd cu meditații melancolice pe tema : „E pierdută pentru mine", îl transformară pe tînăr într-un spectacol cu atît mai emoționant cu cît fizionomia și persoana lui erau în armonie cu acest simțămînt profund. Nimic nu poate fi mai poetic decît o elegie însuflețită, care are ochi, care merge și care suspină fără motiv.

În sfîrșit, ducele d'Hérouville veni să se pună de acord în privința plecării Modestei, care, după traversarea Senei, urma să facă drumul cu caleașca ducelui, în compania domnișoarelor d'Hérouville. Ducele fu de o curtoazie admirabilă ; îi invită pe Canalis și pe la Brière, precizîndu-le, ca și domnului Mignon, că avusese grijă să le țină cai de vînătoare la dispoziție. Colonelul îi rugă pe cei trei pretendenți ai fiicei sale să accepte să ia cu el micul dejun în dimineața plecării. Canalis încercă atunci să pună în practică un proiect conceput în ultimele zile, acela de a o recuceri pe tăcute pe Modeste, de a-i trage pe sfoară pe ducesă, pe comis și pe la Brière. Un elev într-ale diplomației nu putea să rămînă împotmolit în situația în care se găsea. La rîndul lui, la Brière hotărîse să-și ia rămas bun definitiv de la Modeste. Astfel, fiecare pretendent avea intenția să-și spună ultimul cuvînt, ca pledantul în fața judecătorului înainte de pronunțarea deciziei, presimțind încheierea unei lupte care dura de trei săptămîni. În ajun, după cină, colonelul își luă fiica de braț și o făcu să simtă nevoia de a se destăinui.

— Poziția noastră față de familia d'Hérouville va fi intolerabilă la Rosembray. Vrei să devii ducesă? o întrebă el.

— Nu, tată, răspunse ea.

— Îl iubești deci pe Canalis ?

— Cu siguranță nu, tată, de o mie de ori nu ! spuse ea cu o nerăbdare copilărească.

Colonelul o privi pe Modeste cu bucurie.

— Ah, nu te-am influențat, exclamă bunul tată ; pot acum să-ți mărturisesc că încă de la Paris mi-am ales ginerele, cînd, făcîndu-l să creadă că nu am avere, mi-a sărit de gît spunîndu-mi că i-am luat o povară de pe inimă.

— De cine vorbești ? întrebă Modeste roșind.

— „De bărbatul cu trăsături pozitive, cu o moralitate sigură", spuse el cu ironie, repetînd fraza care a doua zi după întoarcerea sa risipise visele Modestei.

— Ei, nu mă gîndesc la el, tată ! Dă-mi voie să-l refuz eu însămi pe duce, îl cunosc, știu cum să-l măgulesc...

— Deci încă n-ai ales ?

— Încă nu. Îmi mai rămîn cîteva silabe de ghicit din șarada viitorului meu ; dar după ce voi fi văzut Curtea printr-o crăpătură, îți voi spune secretul meu la Rosembray.

— Mergeți la vînătoare, nu-i așa ? strigă colonelul văzîndu-l de departe pe la Brière venind pe aleea unde se plimba cu Modeste.

— Nu, domnule colonel, răspunse Ernest. Vin să-mi iau rămas bun de la dumneavoastră și de la domnișoara, mă întorc la Paris.

— Nu sînteți curios, spuse Modeste întrerupîndu-l și privindu-l pe timidul Ernest.

— Ar fi de-ajuns, ca să mă facă să rămîn, o dorință la care nu îndrăznesc să sper, replică el.

— Dacă e vorba numai de-atît, mi-ați face mie o plăcere, spuse colonelul pornind în întîmpinarea lui Canalis și lăsîndu-și fiica singură cu Ernest pentru o clipă.

— Domnișoară, spuse el ridicîndu-și ochii spre ea cu îndrăzneala unui om lipsit de speranță, vreau să vă rog ceva.

— Pe mine ?

— Să am, la plecare, iertarea dumneavoastră ! Viața mea nu va mai fi niciodată fericită, mă chinuie remușcarea că mi-am pierdut fericirea, desigur, din vina mea ; dar, cel puțin...

— Înainte de a ne părăsi pentru totdeauna, răspunse Modeste cu emoție în glas, întrerupîndu-se așa cum făcea Canalis, nu vreau să aflu de la dumneavoastră decît un singur lucru, iar dacă vreodată v-ați prefăcut, nu cred că acum veți avea lașitatea să mă înșelați...

Cuvîntul lașitate îl făcu pe Ernest să pălească și să exclame :

— Sînteți fără milă !

— Veți fi sincer ?

— Sînteți îndreptățită să-mi puneți o întrebare atît de umilitoare, spuse el cu glasul slăbit de o palpitație violentă.

— Ei bine, i-ați citit scrisorile mele domnului de Canalis ?

— Nu, domnișoară. Și dacă i le-am dat tatălui dumneavoastră să le citească a fost pentru a-mi justifica atașamentul arătîndu-i și cum a putut să ia naștere afecțiunea mea și cît de sincere au fost încercările mele de a vă vindeca de fantezia dumneavoastră.

— Dar cum s-a ivit ideea acelei josnice mascarade ? spuse ea cu un fel de nerăbdare.

La Brière povesti, scena la care dăduse loc prima scrisoare a Modestei, sfidarea care rezultase de aici ca

urmare a bunei păreri avute despre el, Ernest, despre tînăra atrasă de glorie ca o plantă ce-și caută partea ei de soare.

— Ajunge, răspunse Modeste înăbușindu-și emoția. Dacă nu aveți inima mea, domnule, aveți toată stima mea.

Această simplă frază îi provocă lui la Brière o violentă ameteală. Simțind că se clatină, se sprijini de un copăcel ca un om care nu mai știe ce-i cu el. Modeste, care se îndepărta, întoarse capul și reveni în grabă.

— Ce-aveți ? întrebă ea, apucîndu-l de mînă ca să nu se prăbușească.

Modeste simți o mînă rece ca gheața și văzu o față albă ca un crin, tot sîngele fiind adunat în inimă.

— Iertare, domnișoară... Mă credeam atît de disprețuit...

— Dar, reluă ea cu trufie, nu v-am spus că v-aș iubi.

Și îl părăsi din nou pe la Brière, care, în ciuda duritățiii acestor cuvinte, avea impresia că plutește. Pămîntul se muia sub pașii lui, copacii i se păreau înfloriți, cerul era trandafiriu și aerul i se părea azuriu, așa cum este la serbările cu care se încheie spectacolele-feerie. În astfel de situații, femeile sînt ca Ianus, văd fără să se întoarcă ce se petrece în spatele lor ; iar Modeste văzu atunci în atitudinea acestui îndrăgostit simptomele unei iubiri ca a lui Butscha, ceea ce, desigur, constituie dorința *nec plus ultra* a unei femei. De aceea, înaltul preț pus pe stima ei de către la Brière îi provocă Modestei o emoție de o nemăsurată gingășie.

— Domnișoară, spuse Canalis, lăsîndu-l pe colonel și apropiindu-se de Modeste, deși vă interesează prea puțin sentimentele mele, pentru onoarea mea e important să înlătur o pată pe care am răbdat-o prea mult. Iată ce-mi scria ducesa de Chaulieu, cinci zile după sosirea mea aici.

El îi dădu Modestei să citească primele rînduri ale scrisorii în care ducesa spunea că-l văzuse pe Mongenod și că voia să-l însoare pe Melchior cu Modeste ; apoi, rupîndu-le din scrisoare, i le înmînă.

— Nu pot să vă las să vedeți restul — spuse el punînd hîrtia în buzunar — dar încredințez delicateței dumneavoastră aceste cîteva rînduri, ca să puteți verifica scrisul. Tînăra care m-a suspectat de sentimente josnice este, desigur, capabilă să mă bănuie de o cîrdășie, de o manevră. Aceasta vă poate dovedi cît țin să vă arăt că supărarea care dăinuie între noi nu are la bază, în ceea ce mă privește, un interes abject. Ah, Modeste ! spuse el cu lacrimi în glas. — Poetul dumitale, poetul doamnei de Chaulieu nu are în inimă mai puțină poezie decît în cuget. O vei vedea pe ducesă, nu mă judeca pînă atunci.

Și o lăsă pe Modeste uluită.

— Asta-i bună ! Iată-i pe toți niște îngeri, își spuse ea, nici unul nu e de luat în căsătorie !... Numai ducele mai are carecare omenie.

— Domnișoară Modeste, vînătoarea asta mă neliniștește — spuse Butscha, apărînd cu un pachet sub braț. — Am visat cum calul pe care erați s-a speriat și am fost la Rouen să vă caut o zăbală spaniolească, mi s-a spus că niciodată un cal nu ar putea s-o ia în dinți ; vă implor să o folosiți ; am arătat-o colonelului, care mi-a și mulțumit mai mult decît meritam.

— Dragul meu, bietul meu Butscha ! exclamă Modeste emoționată pînă la lacrimi de această grijă maternă.

Butscha se depărtă țopăind ca un om căruia tocmai i s-a comunicat moartea unui unchi bătrîn pe care-l moștenea.

— Tată dragă, spuse Modeste revenind în salon, tare aș vrea să am cravașa aceea frumoasă... Ce-ar fi să-i pro-

pui domnului de la Brière să o schimbe cu tabloul dumitale de Van Ostade ?

Modeste îl privi cu şiretenie pe Ernest în timp ce colonelul îi făcea această propunere, în faţa tabloului, singurul lucru pe care îl avea amintire din campaniile sale şi pe care-l cumpărase de la un burghez din Regensburg. Văzînd graba cu care la Brière părăsi salonul, îşi spuse în sinea ei :

— O să fie şi el la vînătoare !

Lucru ciudat, toţi trei pretendenţii Modestei plecară la Rosembray cu speranţa în inimă şi fermecaţi de calităţile ei.

Domeniul Rosembray, cumpărat recent de ducele de Verneuil cu partea sa din miliardul votat pentru a legitima vînzarea bunurilor naţionale poseda un castel de o măreţie comparabilă cu castelele de la Mesnière sau Balleroy. La acest impunător şi nobil edificiu se ajungea printr-o imensă alee largă cu patru şiruri de ulmi seculari şi traversînd o imensă curte de onoare în pantă, cum este cea de la Versailles, cu două pavilioane la poartă şi împodobită cu portocali mari, puşi în lăzi. Înspre curte castelul prezenta, între două corpuri de locuinţe arcuite, două şiruri de cîte nouăsprezece ferestre înalte, cu geamuri patrate mici şi cu arcade sculptate, separate între ele de coloane îngropate şi canelurі.

Un „antablament" cu baluştri ascundea un acoperiş în stil italienesc, din care răsăreau coşuri de piatră mascate de trofee militare, castelul Rosembray fiind construit sub Ludovic al XIV-lea de un administrator-general al impozitelor, pe nume Cottin. Înspre parc, faţada se deosebea de cea dinspre curte printr-un ieşind cu cinci ferestre şi coloane, deasupra căruia se vedea un minunat fronton. Familia de Marigny, în care bunurile acelui Cottin au fost aduse de domnişoara Cottin, unică moştenitoare a

tatălui ei, a pus să se sculpteze pe acest fronton un *Răsărit de soare* de Coysevox. Dedesubt, doi îngeri desfășoară o panglică purtînd deviza *Sol nobis benignus*, care, în cinstea marelui rege, a înlocuit-o pe cea veche. Marele rege îi acordase titlul de duce marchizului de Marigny, unul dintre cei mai neînsemnați favoriți ai săi.

De pe peronul cu scări mari, circulare și cu balustri, vederea cuprindea un eleșteu imens, lung și larg cît marele canal de pe Versailles și care începea la capătul unei pajiști demne de peluzele britanice, mărginită de coșuri în care străluceau atunci florile toamnei. În laturi, două grădini franceze își etalau patratele, aleile, frumoasele lor pagini scrise în cel mai maiestuos stil Le Nôtre. Cele două grădini erau încadrate, pe toată lungimea lor, de o bordură de lemn, de aproximativ treizeci de pogoane, pe care, sub Ludovic al XIV-lea, au fost desenate parcuri englezești. De pe terasă, vederea se oprea, în fund, asupra unei păduri ținînd de Rosembray și vecină cu alte două păduri, una a statului, cealaltă a coroanei. Cu greu se putea găsi un peisaj mai frumos.

Sosirea Modestei produse oarecare senzație pe aleea principală, unde se ivi o trăsură cu armele Franței, însoțită de comis, de colonel, de Canalis, de la Brière, toți călări, precedați de un olăcar în livrea de gală, urmați de zece servitori, printre care se remarcau mulatrul și negrul, și de eleganta brișcă a colonelului, în care se aflau cele două cameriste și bagajele. Cei patru cai ai trăsurii erau mînați de „tigri“ [1] îmbrăcați cu o deosebită cochetărie, așa cum ordonase comisul, acesta fiind deseori mai bine slujit decît regele. Pătrunzînd în acest mic Versail-

[1] *„Tigru“* copil-lacheu, a cărui unică atribuție era să-și însoțească stăpînul cînd ieșea la plimbare cu trăsura sau călare. Moda „tigrilor“, preluată în Franța din Anglia, este descrisă de Balzac în *Banca Nucingen* (n. tr.)

les și văzîndu-l, Modeste, uluită de splendoarea marilor seniori, își aminti deodată că avea să se întîlnească cu celebrele ducese ; se temu să nu pară artificială, provincială sau parvenită și se pierdu cu totul, căindu-se că-și dorise această partidă de vînătoare.

Din fericire, după ce trăsura se opri, Modeste zări un bătrîn purtînd o perucă blondă, pieptănată cu bucle mici, pe a cărui față calmă, plină, netedă, erau așternute un zîmbet părintesc și o expresie de voioșie călugărească, aproape demnă, datorită privirii pe jumătate voalată. Ducesa, femeie foarte evlavioasă, fiică unică a unui prim-președinte extrem de bogat, mort în 1800, uscată și dreaptă, mamă a patru copii, semăna cu doamna Latournelle dacă imaginația ar consimți s-o înfrumusețeze pe notăreasă cu toate grațiile unei adevărate ținute de stareță.

— Ei, bună ziua, dragă Hortense, spuse domnișoara d'Hérouville, sărutînd-o pe ducesă cu toată simpatia care unea aceste două firi trufașe. — Dă-mi voie să vi-l prezint, ție, ca și dragului nostru duce, pe îngerașul acesta, domnișoara de la Bastie.

— Ni s-a vorbit atît de mult de dumneavoastră, domnișoară, spuse ducesa, încît eram tare nerăbdători să vă avem printre noi...

— Vom regreta timpul pierdut, spuse ducele de Verneuil, înclinîndu-și capul cu o galantă admirație.

— Domnul conte de la Bastie, spuse comisul luîndu-l pe colonel de braț și prezentîndu-l ducelui și ducesei cu o nuanță de respect în gest și în vorbe.

Colonelul o salută pe ducesă, iar ducele îi întinse mîna.

— Fiți binevenit, domnule conte, spuse domnul de Verneuil. Aveți o imensă comoară ! adăugă el privind-o pe Modeste.

Ducesa o luă pe Modeste de braț și o conduse într-un salon uriaș unde, în fața căminului, erau grupate vreo zece femei. Bărbații, urmîndu-l pe duce, se plimbară pe terasă, cu excepția lui Canalis, care se îndreptă respectuos către superba Éléonore. Ducesa așezată în fața unei tapițerii, o sfătuia pe domnișoara de Verneuil cum să potrivească culorile.

De și-ar fi străpuns un deget apucînd o perniță cu ace, Modeste n-ar fi fost atît de dureros rănită ca de privirea glaciară, trufașă, disprețuitoare pe care i-o aruncă ducesa de Chaulieu. În prima clipă, ea n-o văzu decît pe această femeie, o întui. Ca să știi pînă unde merge cruzimea acestor făpturi fermecătoare pe care pasiunile noastre le așază atît de sus, trebuie să vezi femeile între ele. Pe oricare alta decît Éléonore, Modeste ar fi dezarmat-o cu admirația ei stupidă și involuntară ; căci dacă nu i-ar fi cunoscut vîrsta, ar fi crezut că vede o femeie de treizeci și șase de ani. Îi erau însă rezervate destule surprize !

Poetul se izbea, între timp, de mînia unei mari doamne. O asemenea mînie este cel mai crud sfinx ; fața este radioasă, iar restul este crîncen. Regii înșiși nu știu cum să obțină capitularea distinsei, politeți de gheață pe care o iubită o ascunde atunci sub o armură de oțel. Figura delicioasă a femeii e surîzătoare și în același timp oțelul mușcă : mîna e de oțel, brațul, trupul, totul e de oțel. Canalis încerca să se cramponeze de oțelul acesta, dar degetele îi alunecau de pe el după cum și vorbele îi alunecau de pe inimă. Iar capul grațios, fraza grațioasă, ținuta grațioasă a ducesei ascundeau tuturor privirilor oțelul mîinei sale coborîte la douăzeci și cinci de grade sub zero. Aspectul sublimei frumuseți a Modestei, pe care drumul o făcuse și mai frumoasă, vederea tinerei fete

îmbrăcată tot atît de bine ca și Diane de Maufrigneuse făcură să explodeze praful de pușcă acumulat în mintea Éléonorei.

Toate femeile veniseră la o fereastră să vadă coborînd din trăsură minunea zilei, însoțită de cei trei îndrăgostiți.

— Să nu ne arătăm atît de curioase, spusese doamna de Chaulieu, lovită în inimă de vorbele Dianei : „E divină ! De unde răsare așa ceva ?“

Și fugiseră înapoi în salon, unde fiecare își reluase atitudinea dinainte și unde doamna de Chaulieu simți în inimă o mie de vipere cerîndu-și simultan prada.

Domnișoara d'Hérouville îi spuse încet și insinuant ducesei de Verneuil :

— Éléonore îi face o primire destul de urîtă marelui său Melchior.

— Ducesa de Maufrigneuse crede că relațiile dintre ei s-au răcit, răspunse Laure de Verneuil cu simplitate.

Oare nu-i admirabilă această frază, atît de des repetată în societate ? Parcă simți în ea suflul polului.

— Dar de ce ? o întrebă Modeste pe fermecătoarea tînără, ieșită abia de două luni de la Sacre-Coeur.

— Marele om, răspunse cuvioasa ducesă, făcîndu-i fiicei sale semn să tacă, a lăsat-o două săptămîni fără să-i scrie măcar un cuvînt după plecarea lui la Le Havre, după ce-i spusese că merge acolo ca să-și vadă de sănătate.

Modeste avu, fără să vrea, o tresărire, care nu scăpă Laurei, Hélènei și domnișoarei d'Hérouville.

— Și în acest timp, continuă ducesa, ea obținea să fie numit comandor și ministru la Baden.

— Oh, nu-i frumos din partea lui Canalis, doar îi datorează totul, spuse domnișoara d'Hérouville.

— De ce n-a venit doamna de Chaulieu la Le Havre ? o întrebă naiv Modeste pe Hélène.

— Micuța mea, spuse ducesa de Verneuil, ea s-ar lăsa asasinată fără să scoată un cuvînt. Priviți-o ! O adevărată regină ! Și cu capul pe butuc ar continua să surîdă, cum a făcut Maria Stuart. De altfel, în vinele frumoasei noastre Fléonore curge același sînge.

— Nu i-a scris ? reluă Modeste.

— Diane, răspunse ducesa, încurajată în aceste confidențe de un ghiont cu cotul al domnișoarei d'Hérouville, mi-a spus că la prima scrisoare pe care i-a scris-o Canalis, cam cu vreo zece zile în urmă, ea i-a trimis un răspuns foarte sîngeros.

Explicația o făcu pe Modeste să roșească de rușine pentru Canalis ; ea dori, nu să-l calce în picioare, ci să se răzbune jucîndu-i un renghi mai dureros decît o lovitură de pumnal. O privi mîndru pe ducesa de Chaulieu. Fu o privire în care străluceа aurul a opt milioane.

— Domnule Melchior... spuse ea.

Toate femeile își ridicară nasul și își plimbară ochii, alternativ de la ducesă, care discuta încet cu Canalis, lîngă tapițerie, la această tînără destul de prost-crescută ca să tulbure cearta a doi amanți, ceea ce nu se face în nici o societate. Diane de Maufrigneuse clătină din cap cu aerul de a spune : „Copila e în dreptul ei !"

În cele din urmă cele douăsprezece femei își zîmbiră una alteia, toate fiind geloase pe o femeie de cincizeci și șase de ani, încă destul de frumoasă ca să se poată înfrupta din tezaurul comun cu o poftă tinerească. Melchior întoarse capul spre Modeste cu febrilă nerăbdare, cu un gest de stăpîn față de slugă, pe cînd ducesa își coborî privirea cu o mișcare de leoaică deranjată în timp ce se

ospătează ; numai că ochii ei, deşi plecaţi pe canava, aruncară flăcări asupra poetului şi ea îi sfîrtecă inima cu vorbe muşcătoare, punînd în fiecare cîte o triplă injurie.

— Domnule Melchior ! repetă Modeste cu o voce care se cerea ascultată.

— Ce-i, domnişoară ? întrebă poetul.

Nevoit să se ridice, el se opri în picioare la jumătatea distanţei dintre tapiţerie, aflată lîngă o fereastră şi cămin, alături de care şedea Modeste pe canapeaua ducesei de Verneuil.

Cîte reflecţii dureroase nu făcu acest ambiţios întîlnind privirea fixă a Eléonorei. Dacă se supunea Modestei, totul între poet şi protectoarea sa lua definitiv sfîrşit. Dacă n-o asculta pe tînără, Canalis îşi mărturisea aservirea, anula ceea ce cîştigase în cele douăzeci şi cinci de zile de josnicii, încălca legile cele mai simple ale unei bune-cuviinţe elementare şi sincere. Pe cît de mare era prostia, pe atît de imperios o cerea ducesa. Frumuseţea şi averea Modestei puse în balanţă cu influenţa şi drepturile Eléonorei transformară această ezitare între om şi onoarea lui într-un spectacol tot atît de teribil ca primejdia prin care trece un matador în arenă. Un bărbat nu cunoaşte palpitaţii asemănătoare celor care i-ar fi putut provoca un anevrism lui Canalis decît în faţa unei mese de joc, cînd îşi vede ruina sau bogăţia hotărîte în decursul a cinci minute.

— Domnişoara d'Hérouville, îi spuse Modeste lui Canalis, m-a făcut să cobor atît de repede din trăsură, încît mi-am uitat în ea batista...

Canalis ridică semnificativ din umeri.

— Şi, continuă Modeste în ciuda acestui gest de nerăbdare, am înnodat în ea cheia unui portofel care con-

ține un fragment dintr-o scrisoare importantă ; fii atît de bun, Melchior, și cere să-mi fie adusă...

Între un înger și un tigru înfuriați în egală măsură, Canalis, palid la față, nu mai ezită, tigrul i se păru mai puțin periculos : era gata să deschidă gura, cînd la Brière se ivi în ușa salonului, făcîndu-i impresia că arhanghelul Mihail pogorîse pe pămînt.

— Ernest, uite, domnișoara de la Bastie are nevoie de tine, spuse poetul, grăbindu-se să-și reocupe scaunul de lîngă război.

Ernest, în schimb, alergă la Modeste nesalutînd pe nimeni, nevăzînd-o decît pe ea ; primi însărcinarea cu o vădită fericire și se repezi afară din salon cu aprobarea tacită a tuturor femeilor.

— Ce meserie [1] pentru un poet ! se adresă Modeste Hélènei, arătînd spre tapițeria la care ducesa lucra cu turbare.

— Dacă îi vorbești, dacă o privești o singură dată, între noi totul s-a terminat definitiv, îi spunea Éléonore lui Melchior cu glas scăzut ; intervenția lui Ernest n-o mulțumise. Și să știi, cînd n-am să fiu aici, las cu ochi să te urmărească.

Acestea fiind zise, ducesa, femeie de talie mijlocie, cam grasă, cum sînt toate femeile peste cincizeci de ani cînd rămîn frumoase, se ridică și se îndreptă spre grupul în care se afla Diane de Maufrigneuse, pășind pe picioarele ei subțiri și nervoase ca de căprioară. Corpolența lăsa să transpară distinsa finețe pe care o au femeile de acest gen datorită vigoarei sistemului lor nervos, care domină și însuflețește dezvoltarea trupului. Altfel nu s-ar

[1] Joc de cuvinte : în limba franceză *métier* înseamnă meserie și totodată război de țesut (n. tr.)

putea explica mersul ei uşor, care fu de o eleganţă fără seamăn. Numai femeile ale căror titluri de noblețe urcă pînă la Noe ştiu, ca Éléonore, să fie maiestuoase cu toată rotunjimea lor de fermiere. Un filozof ar fi deplîns-o poate pe Philoxène admirînd fericita distribuţie a corsajului şi grija minuţioasă acordată unei toalete de dimineaţă purtate cu o eleganţă de regină, cu dezinvoltură tinerească. Pieptănată îndrăzneţ, cu părul ei lung, nevopsit, împletit în cozi răsucite pe cap în formă de turn, Éléonore îşi arăta cu mîndrie gîtul alb ca neaua, pieptul şi umerii de o linie încîntătoare, braţele goale, orbitoare şi mîinile celebre. Modeste, ca toate adversarele contesei, recunoscu în ea una dintre femeile despre care se spune : „Este mai presus de noi toate !“ Şi, într-adevăr, în Éléonore recunoşteai una din cele cîteva mari doamne astăzi atît de rare în Franţa. A încerca să explici ce este maiestuos în portul capului, fin, delicat, în cutare sau cutare curbură a gîtului armonios în mişcări, de ţinută demnă, nobil în acordul perfect dintre amănunte şi ansamblu, în acele artificii devenite firești care fac o femeie să pară sfîntă şi măreaţă, ar însemna să vreau să analizez sublimul. De o asemenea poezie te bucuri, ca şi de cea a lui Paganini, fără să-ţi explici cum acţionează, deoarece cauza ei este întotdeauna exteriorizarea sufletului. Ducesa înclină capul ca să le salute pe Hélène şi pe mătuşa ei. Apoi îi spuse Dianei, cu glas vesel, limpede, fără urmă de emoţie :

— Nu-i timpul să ne îmbrăcăm, ducesă ?

Şi îşi făcu ieşirea însoţită de nora ei şi de domnişoara d'Hérouville, care îi dăduseră braţul. Se îndepărtară şuşotind cu fata bătrînă, care o strînse la piept spunîndu-i : „Eşti fermecătoare !“, ceea ce însemna : „Îţi

sînt recunoscătoare din tot sufletul pentru serviciul pe care ni l-ai făcut". Domnișoara d'Hérouville reveni în salon pentru a-și îndeplini rolul de iscoadă și încă de la prima ei privire Canalis constată că ultimele cuvinte rostite de ducesă nu fuseseră o simplă amenințare. Ucenicul într-ale diplomației se simți prea nepriceput pentru o luptă atît de teribilă și inteligența îl ajută măcar atît, să adopte o atitudine nesinceră, dacă nu demnă. Cînd Ernest reapăru aducînd batista Modestei, îl luă de braț și îl duse afară, pe pajiștea din fața peronului.

— Dragă prietene, îi spuse, sînt nu cel mai nefericit, ci cel mai ridicol om de pe fața pămîntului. De aceea am și recurs la tine ca să scap din viesparul în care mă vîrisem. Modeste este un demon. A văzut în ce încurcătură mă aflu și rîde de mine, mi-a pomenit de două rînduri dintr-o scrisoare a doamnei de Chaulieu, pe care am făcut prostia să i le încredințez; dacă le-ar arăta, n-aș mai putea să mă împac niciodată cu Eléonore. Așa că cere-i imediat hîrtia aceea Modestei și spune-i, din partea mea, că n-am nici o intenție față de ea, nici o pretenție. Mă bizui pe delicatețea ei, pe cinstea ei de fată că se va purta cu mine ca și cum nu ne-am fi văzut niciodată; o rog să nu mi se adreseze, o implor să-mi acorde toată asprimea ei, fără a îndrăzni să cer maliției sale un fel de mînie geloasă care ar sluji de minune intereselor mele... Du-te, te aștept aici.

Revenind în salon, Ernest de la Brière zări un tînăr ofițer din compania de gardă d'Havré, vicontele de Sérizy, care tocmai sosise de la Rosny ca să anunțe că *Madame* era nevoită să participe la deschiderea sesiunii. E cunoscută importanța acestei solemnități constituționale, la care Carol al X-lea și-a rostit discursul înconju-

rat de întreaga sa familie, soția prințului moștenitor și *Madame* asistînd în tribuna lor. Alegerea ambasadorului însărcinat să exprime regretele prințesei era o atenție față de Diane : se spunea că e adorată de acest tînăr fermecător, fiu de ministru, în mod curent de serviciu la mama regelui și sortit unor înalte onoruri datorită calității sale de fiu unic și de moștenitor al unei averi imense. Ducesa de Maufrigneuse nu suporta atențiile vicontelui decît pentru a pune bine în lumină vîrsta doamnei de Sérizy, care, conform cronicii difuzate în spatele evantaielor, îi răpise inima frumosului Lucien de Rubempré.

— Sper că ne veți face plăcerea să rămîneți la Rosembray, îi spuse severa ducesă tînărului ofițer.

Deși își pleca urechea la bîrfeli, bigota închidea totodată ochii la ușurințele oaspeților ei dirijați cu grijă de către duce. Nici nu știți cît de multe tolerează aceste excelente femei sub pretextul de a readuce la turmă, prin indulgența lor, oile rătăcite.

— N-am ținut seamă de regimul nostru constituțional, spuse comisul, și Rosembray, doamnă ducesă, pierde o mare cinste...

— Abia ne vom simți mai în largul nostru ! spuse un bătrîn înalt și uscățiv, în vîrstă de aproximativ șaptezeci și cinci de ani, îmbrăcat în postav albastru, care, cu permisiunea doamnelor, își păstrase în cap casceta de vînătoare.

Personajul acesta, foarte asemănător la chip cu ducele de Bourbon, nu era altul decît prințul de Cadignan, marele maestru de vînătoare, unul dintre ultimii mari seniori francezi.

Tocmai cînd la Brière încerca să treacă în spatele canapelei pentru a-i cere Modestei o scurtă întrevedere,

îşi făcu apariţia un bărbat de treizeci şi opt de ani, scund, gras şi cu o înfăţişare comună.

— Fiul meu, prinţul de Loudon, îi spuse ducesa de Verneuil Modestei, care nu putu să-şi reţină expresia de uluială ce se întipări pe faţa ei tînără cînd văzu cine purta numele făcut celebru de generalul cavaleriei vendeene şi prin vitejia sa şi prin supliciul său de martir.

Actualul duce de Verneuil era un al treilea fiu luat de tatăl său în emigraţie şi singurul supravieţuitor dintre cei patru copii.

— Gaspard ! spuse ducesa, chemîndu-şi fiul lîngă ea.

Tînărul prinţ se prezentă la ordinul mamei sale, care reluă arătîndu-i-o pe Modeste :

— Domnişoara de la Bastie, amice.

Moştenitorul prezumtiv, a cărui căsătorie cu fiica unică a lui Desplein era hotărîtă, o salută pe tînără fără să pară, cum fusese tatăl său, fermecat de frumuseţea ei. Modeste avu prilejul să compare tineretul de azi cu bătrînii de odinioară, deoarece bătrînul prinţ de Cadignan îi şi adresase două-trei cuvinte încîntătoare, arătîndu-i astfel că aduce femeii acelaşi înalt omagiu ca şi regalităţii. Ducele de Réthoré, fiul mai vîrstnic al doamnei de Chaulieu, remarcabil prin acel ton care îmbină impertinenţa cu nepăsarea, o salutase pe Modeste, ca şi prinţul de Loudon, aproape cu grosolănie. Cauza acestui contrast între fii şi taţi rezidă poate în faptul că moştenitorii nu se mai simt de talia străbunilor lor şi se lipsesc de povara puterii. Taţii continuă să aibă politeţea inerentă măreţiei lor dispărute, ca piscurile încă aurite de soare cînd totul în jur s-a cufundat în întuneric.

În sfîrşit, Ernest izbuti să-i strecoare două vorbe Modestei, care se ridică.

— Drăguța mea, spuse ducesa crezînd că Modeste se duce să se schimbe, vei fi condusă la apartamentul dumitale.

Însoțind-o pe Modeste pînă la scară, Ernest îi transmise cererea nefericitului Canalis și încercă să o înduioșeze zugrăvindu-i neliniștile lui Melchior.

— Iubește, înțelegeți! Este un sclav care credea că poate să-și rupă lanțurile.

— Dragoste la calculatorul ăsta feroce?... replică Modeste.

— Domnișoară, abia pășiți în viață, nu-i cunoașteți strîmtorile. Unui bărbat care se pune sub dominația unei femei mai în vîrstă decît el trebuie să i se ierte toate inconsecvențele, deoarece el n-are nici o vină. Gîndiți-vă cîte sacrificii i-a adus Canalis acestei divinități! Acum, prea a semănat mult ca să disprețuiască recolta, ducesa reprezintă zece ani de îngrijiri și de fericire. Dumneavoastră l-ați făcut pe acest poet, să uite totul, din nefericire, e mai mult vanitos decît mîndru. N-a știut ce pierde decît revăzînd-o pe doamna de Chaulieu. Dacă l-ați cunoaște pe Canalis, l-ați ajuta. Este un copil care își ratează viața pentru totdeauna!... Spuneți despre el că este un calculat. Dar calculează tare prost, ca toți poeții de altfel, oameni ai impulsurilor, copilăroși, orbiți și atrași de tot ce strălucește!... I-au plăcut caii și tablourile, a îndrăgit gloria: își vinde pînzele ca să aibă armuri, mobile din vremea Renașterii și a lui Ludovic al XV-lea, iar acum aspiră la putere. Nu sînteți de acord că jucăriioarele lui au ceva măreț?

— Ajunge, spuse Modeste. Veniți — continuă ea zărindu-și tatăl și chemîndu-l, printr-un semn cu capul, ca să-i ceară brațul — am să vă dau cele două rînduri; le

veți duce marelui om, asigurîndu-l de toată bunăvoința mea față de dorințele sale. Cu o condiție însă. Vreau să-i prezentați toate mulțumirile mele pentru plăcerea pe care am avut-o văzînd interpretată numai pentru mine una din cele mai frumoase piese ale dramaturgiei germane. Acum știu că nu *Faust* este capodopera lui Goethe, nici *Contele Egmont*...

Și, cum Ernest o privea buimac pe malițioasa fată, ea continuă :

— ...Ci *Torquato Tasso* ! Spuneți-i domnului de Canalis s-o recitească, adăugă ea zîmbind. Țin să-i repetați aceasta prietenului dumneavoastră cuvînt cu cuvînt, deoarece nu-i o epigramă, ci justificarea comportării sale, cu singura diferență că, datorită nebuniei Eléonorei, va deveni, spre bătrînețe, foarte cumpănit.

Prima cameristă a ducesei îi conduse pe Modeste și pe tatăl ei în apartamentul care le fusese rezervat, unde Françoise Cochet pusese totul în ordine, și a cărui eleganță, al cărui rafinament îl uimiră pe colonel, cu atît mai mult cu cît află de la Françoise că în castel erau treizeci de apartamente pentru oaspeți rînduite cu același gust.

— Uite, așa concep eu un domeniu, spuse Modeste.

— Contele de la Bastie o să-ți construiască un castel la fel, răspunse colonelul.

— Poftim domnule, spuse Modeste dîndu-i hîrtiuța lui Ernest, mergeți de-l liniștiți pe prietenul nostru.

Această expresie, „prietenul nostru", îl izbi pe referendar. O privi pe Modeste încercînd să vadă dacă era ceva serios în comuniunea de sentimente pe care părea s-o accepte. Iar tînăra, înțelegîndu-i întrebarea, îi spuse :

— Ei haide, duceți-vă, prietenul dumneavoastră vă așteaptă.

La Brière roși puternic și ieși într-o stare de îndoială, de frămîntare, de tulburare mai cruntă decît disperarea. Apropierea fericirii este, pentru adevăraţii îndrăgostiți, asemănătoare cu ceea ce poezia catolică a numit atît de bine intrarea în paradis, pentru a exprima un loc întunecat, anevoios, străbătut și unde răsună cele din urmă strigăte ale unei neliniști supreme.

O oră mai tîrziu, așteptînd să fie poftită la cină, ilustra societate era reunită în salon, unii jucînd whist, alții discutînd, iar femeile văzîndu-și fiecare de lucrul ei de mînă. Marele maestru de vînătoare îl întrebă pe domnul Mignon despre China, despre campaniile sale, despre Portenduère, l'Estorade și Maucombe, familii provensale. Îi reproșă că nu cere să slujească în armată, asigurîndu-l că nimic nu era mai ușor ca numirea lui, în gradul său de colonel, în gardă.

— Un om cu originea și averea dumneavoastră nu îmbrățișează vederile actualei opoziții, spuse ducele zîmbind.

Nu numai că această societate de elită îi plăcu Modestei, dar în timpul ședерii ei la castel avea să-și șlefuiască manierele, ceea ce, fără această revelație, n-ar fi reușit toată viața. Arătați-i unui om născut să fie mecanic un orologiu și, fără îndoială, îi veți revela întreaga mecanică : pe loc el va face să înmugurească germenii care dormitează în el. La fel, Modeste știu să-și însușească tot ceea ce dădea distincție duceselor de Maufrigneuse și de Chaulieu. Acolo unde niște burgheze n-ar fi reușit altceva decît să devină ridicole prin imitarea

acestor maniere, pentru Modeste totul fu prilej de învățătură. O tînără de familie bună, cultă și capabilă ca Modeste se puse firesc la unison și descoperi ceea ce deosebește lumea aristocratică de lumea burgheză, provincia de foburgul Saint-Germain ; ea sesiză nuanțele aproape insesizabile, înțelese, în sfîrșit, în ce constă grația unei mari doamne și nu dispera să o dobîndească. Totodată, ea constată că tatăl său și la Brière se prezintă în acest Olimp infinit mai bine decît Canalis. Marele poet, renunțînd la adevărata și incontestabila sa forță, cea a spiritului, nu mai fu decît un consilier-raportor care năzuiește la un post de ambasador și urmărește obținerea colierului de comandor, obligat să placă tuturor acestor constelații. Ernest de la Brière, lipsit de ambiții, rămînea el însuși ; în timp ce Melchior, devenit un puști, ca să folosim un termen vulgar, îi făcea curte prințului de Loudon, ducelui de Réthoré, vicontelui de Sérisy, ducelui de Maufrigneuse, ca un om lipsit de francheța colonelului Mignon, conte de la Bastie, mîndru de meritele sale militare și de stima împăratului Napoleon. Modeste remarcă preocuparea continuă cu care omul de spirit căuta o vorbă de duh ca să provoace rîsul, o expresie memorabilă ca să uluiască, un compliment ca să-i măgulească pe potentații printre care voia să se mențină.

Pe la mijlocul serii, Modeste se așeză într-un colț al salonului împreună cu comisul : îl dusese acolo pentru a pune capăt unei lupte pe care nu mai putea s-o încurajeze fără să-și piardă propria ei stimă față de sine.

— Domnule duce — îi spuse ea, dacă m-ați cunoaște ați ști cît sînt de mișcată de grija pe care mi-o arătați. Tocmai datorită stimei adînci pe care o am pentru caracterul

dumneavoastră, datorită prieteniei pe care o inspiră un astfel de suflet, n-aș vrea să vă rănesc cîtuși de puțin amorul propriu. Înainte de sosirea dumneavoastră la Le Havre iubeam sincer, profund și pentru totdeauna, o persoană demnă de a fi iubită și pentru care afecțiunea mea continuă să fie o taină; să știți, însă, iar în această privință sînt mai sinceră decît sînt de obicei tinerele fete, că de n-ar fi fost angajamentul meu voluntar, pe dumneavoastră v-aș fi ales, într-atît m-au impresionat calitățile nobile și frumoase pe care le aveți. Ceea ce mă obligă să vă vorbesc astfel sînt cele cîteva cuvinte scăpate de sora și de mătușa dumneavoastră. Dacă o socotiți necesar, mîine, înainte de a se porni vînătoarea, mama mea mă va fi rechemat lîngă ea, printr-un mesaj, sub pretextul unei grave indispoziții. Nu vreau să iau parte, fără să vă am consimțămîntul, la o serbare pregătită prin grija dumneavoastră și unde secretul meu s-ar putea să-mi scape, jignindu-vă pretențiile îndreptățite și mîhnindu-vă. Mă veți întreba de ce am venit aici? Puteam să nu accept. Fiți atît de generos și nu-mi socotiți inevitabila curiozitate o crimă. Nu aceasta este ceea ce aveam mai delicat să vă spun. Aveți în tatăl meu și în mine prieteni mai de nădejde decît credeți. Cum averea a fost primul mobil al gîndurilor cu care ați venit spre mine și fără a vrea să mă folosesc de aceasta ca de un calmant pentru durerea pe care, curtenitor, trebuie s-o arătați, aflați că tatăl meu se ocupă de afacerea d'Hérouville: prietenul său Dumay o socotește realizabilă, a și întreprins demersuri pentru constituirea unei companii. Gobenheim, Dumay, tatăl meu oferă un milion și jumătate de franci și se obligă să obțină restul prin încrederea pe care o vor inspira capi-

taliștilor participînd la afacere cu o investiție atît de serioasă. Dacă nu am onoarea de a fi ducesa d'Hérouville, sînt aproape sigură că vă ofer posibilitatea să o alegeți, într-o bună zi, absolut liber, în sfera înaltă unde este. Oh ! lăsați-mă să termin, spuse ea la un gest al ducelui...

— După emoția fratelui tău, tocmai îi spunea domnișoara d'Hérouville nepoatei sale, e de dedus că ai o cumnată...

— ...Domnule duce, acest lucru l-am hotărît în ziua primei noastre plimbări călare, auzind cum vă deplîngeați situația. Iată ce vreau să vă dezvălui. În acea zi s-a hotărît soarta mea. Dacă n-ați cucerit o soție, în schimb v-ați găsit, la Ingouville, niște prieteni, dacă binevoiți să ne acceptați în această calitate...

Micul discurs, gîndit dinainte de Modeste, fu rostit cu atîta suflet, cu atîta farmec, încît comisului îi dădură lacrimile ; el luă mîna Modestei și o sărută.

— Rămîneți aici pe timpul vînătorii, răspunse ducele d'Hérouville ; lipsa mea de merite mi-a dat obișnuința acestor refuzuri ; dar, primind prietenia dumneavoastră și a colonelului, îngăduiți-mi, înainte de a accepta devotamentul prietenilor pe care îi aveți, să mă asigur, prin specialiștii cei mai competenți, că desecarea mlaștinilor d'Hérouville nu implică riscuri pentru compania despre care îmi vorbiți și poate să-i aducă beneficii. Sînteți o ființă nobilă și, cu toate că pentru mine e sfîșietor să nu vă fiu decît prieten, mă voi mîndri cu acest titlu și am să v-o dovedesc întotdeauna, în orice împrejurare.

— În orice caz, domnule duce, să păstrăm secretul ; alegerea mea va fi cunoscută, dacă nu mă înșel singură, abia după însănătoșirea deplină a mămei mele, deoarece

vreau ca viitorul meu soț și cu mine să fim binecuvîntați de primele ei priviri...

— Doamnelor, spuse prințul de Cadignan înainte de a ne duce la culcare, am aflat că unele dintre dumneavoastră au intenția să vîneze mîine împreună cu noi ; or, cred de datoria mea să vă previn că, dacă vreți să o faceți pe Dianele, trebuie să vă sculați vînătorește, de cum se luminează. Plecarea este la ora opt și jumătate. Am văzut, de-a lungul vieții mele, că femeile manifestă adesea mai mult curaj decît bărbații, dar numai pentru cîteva clipe. Și veți avea cu toatele nevoie de o anumită doză de încăpățînare ca să rămîneți în șa o zi întreagă, excepțînd popasul pe care-l vom face, pentru a gusta ceva, ca adevărații vînători, în fugă... Ei bine, mai aveți toate intenția să vă arătați perfecte amazoane ?...

— Prințe, eu, una, sînt obligată, observă cu finețe, Modeste.

— Răspund de mine, spuse ducesa de Chaulieu.

— Pe fiica mea, Diana, o știu, e demnă de numele ei, replică prințul. Așadar, rămîneți cu toatele pe poziție... Totuși, pentru doamna și domnișoara de Verneuil, pentru persoanele care vor rămîne aici, voi face astfel încît să încolțim cerbul la capătul eleșteului.

— Fiți liniștite, doamnelor, gustarea în fugă va avea loc sub un splendid cort, spuse prințul de Loudon, după ce marele maestru de vînătoare părăsi salonul.

Dimineața, în zori, totul prevestea o zi frumoasă. Cerul, voalat de un abur ușor cenușiu, lăsa, din loc în loc, să se întrevadă albastrul lui pur și avea să fie în întregime limpezit, spre amiază, de o briză dinspre nord-vest, care de pe acum fugărea mici nori de vată. În timp ce

se depărtau de castel și se îndreptau primii, neavînd doamne în seamă, spre locul de întîlnire, marele maestru de vînătoare, prințul de Loudon și ducele de Rhétoré văzură înălțîndu-se, din aburul dimineții, hornurile castelului și masa lui albă proiectate pe frunzișul brun-roșcat al copacilor, caracteristic sfîrșiturilor de toamnă, atît de frumoase în Normandia.

— Au noroc doamnele, i se adresă prințului ducele de Rhétoré.

— O, cu toată fanfaronada lor de ieri, cred că o să ne lase să vînăm fără ele, răspunse marele maestru de vînătoare.

— Da, dacă n-ar avea fiecare cîte un curtezan, replică ducele.

Deodată, acești vînători pasionați — prințul de Loudon și ducele de Rhétoré făcînd parte din rasa Nemrozilor și fiind socotiți cei mai buni țintași din foburgul Saint-Germain, auziră zarva unei sfade și porniră în galop spre răspîntia fixată ca loc de întîlnire, la una din intrările în pădurea Rosembray, marcată printr-o piramidă îmbrăcată în mușchi. Iată și cauza conflictului. Prințul de Loudon, atins de anglomanie, pusese la dispoziția marelui maestru un echipaj de vînătoare pe de-a-ntregul englezesc. Deci, de o parte a răspîntiei se instalase un tînăr englez scund, blond, palid, cu un aer insolent și flegmatic, care vorbea aproape bine franceza și al cărui costum se distingea prin curățenia caracteristică tuturor englezilor, chiar și celor din clasele cele mai de jos. John Barry purta o redingotă scurtă, strînsă pe talie, de postav stacojiu, cu nasturi de argint avînd pe ei armele familiei de Verneuil, pantaloni albi de piele, cizme cu carîmbul

răsfrînt, o vestă în dungi, un guler și o caschetă de catifea neagră. În mînă ținea o biciușcă de vînătoare, iar pe șoldul stîng îi atîrna, de un șnur de mătase, un corn de aramă. Acest prim gonaci era însoțit de doi cîini mari de rasă, buni alergători, adevărați *fox-hound*, albi cu pete brun-deschis, cu picioare lungi, nas fin și urechi mici în vîrful capului îngust. Acest gonaci, unul dintre cei mai celebri în comitatul de unde prințul îl adusese cu mare cheltuială, comanda un echipaj alcătuit din cincisprezece cai și șaizeci de cîini de rasă englezească, a căror întreținere îl costa enorm pe ducele de Verneuil, el însuși prea puțin atras de vînătoare, dar îngăduitor față de acest capriciu regal al fiului său. Subordonații, oameni și cai, stăteau la oarecare distanță, într-o liniște desăvîrșită.

Or, ajungînd la teren, John se văzu precedat de trei gonaci în fruntea a două haite regale, sosite cu trăsura, cei mai buni gonaci ai prințului de Cadignan, care, prin fizionomia și prin costumele lor franțuzești, contrastau total cu reprezentantul insolentului Albion. Acești favoriți ai prințului, toți trei purtînd pe cap pălării în trei colțuri cu borul întors, foarte plate, foarte evazate, sub care își schimonoseau fețele arse de soare, tăbăcite, brăzdate, parcă luminate de ochii lor scînteietori, erau izbitor de uscați, de slabi, de nervoși, așa cum sînt oamenii pe care îi macină pasiunea vînătorii. Înzestrați cu goarne mari, à la Dampierre, împodobite cu șnururi de serj verde care nu descoperă decît pavilionul de aramă, își potoleau cîinii cu privirea și cu glasul. Demnele animale, care formau o adunare de supuși mai fideli decît cei cărora li se adresa atunci regele, erau toate pătate cu alb, cu brun, cu negru și își avea fiecare fizionomia lui, aidoma solda-

ților lui Napoleon. Cel mai mic zgomot le aprindea o flacără în ochii ce sticleau ca diamantele. Unul, venit din Poitou, era scurt, cu pieptul larg și cu urechi lungi. Altul, venit din Anglia, alb, subțire ca un ogar, cu stomacul supt, era croit pentru alergare. Toți cei tineri — nerăbdători și gata de zarvă, în timp ce bătrînii, însemnați de cicatrici, destinși, calmi, cu capul lăsat pe labele din față, ascultau pămîntul asemeni sălbaticilor.

Văzîndu-i venind pe englezi, cîinii și oamenii regelui se uitară unii la alții întrebători, fără să scoată un cuvînt.

— Așadar nu vom vîna singuri?... Nu cumva serviciul majestății sale este compromis?

După cîteva glume, o dispută s-a încins între domnul Jacquin La Roulie, bătrînul șef al gonacilor francezi și tînărul insular.

Cei doi prinți ghiciră de la distanță motivul acestei altercații și grăbindu-și calul, marele maestru de vînătoare îi puse capăt întrebînd pe un ton imperios:

— Cine a bătut pădurea?

— Eu, monseniore, răspunse englezul.

— Bine, spuse prințul de Cadignan, ascultînd raportul lui John Barry.

Atît oamenii cît și cîinii se arătară respectuoși față de marele maestru de vînătoare, de parcă i-ar fi cunoscut în egală măsură funcția supremă. Prințul stabili un plan al zilei, deoarece o vînătoare se aseamănă cu o bătălie, iar marele maestru de vînătoare al lui Carol al X-lea era un Napoleon al pădurilor. Datorită ordinei admirabile pe care o introdusese în problemele administrative, maimarele vînătorilor putea să se ocupe exclusiv de strategie și de știința înaltă. El știu să-i atribuie echipajului prințu-

lui de Loudon locul potrivit în planul zilei, rezervîndu-l, ca pe un corp de cavalerie, pentru abaterea cerbului înspre eleșteu, dacă haitele regale aveau să-i împlinească gîndul, reușind să-l gonească în pădurea regală, care închidea zarea în fața castelului. Marele maestru de vînătoare se pricepu să menajeze și amorul propriu al bătrînilor săi slujitori, încredințîndu-le treaba cea mai grea, și pe acela al englezului, pe care îl folosea în specialitatea lui, dîndu-i prilejul să arate tot ce pot ciinii și caii săi. Cele două sisteme urmau să se completeze reciproc și să se întreacă în minuni.

— Monseniorul ne ordonă să mai așteptăm ? întrebă respectuos La Roulie.

— Te înțeleg, bătrîne ! replică prințul. — E tîrziu. Dar...

— Sosesc și doamnele, căci Jupiter adulmecă aerul, spuse al doilea hăitaș văzînd cum adulmecă aerul cîinele său favorit.

Și într-adevăr, cei trei seniori văzură în depărtare un escadron format din șaisprezece cai, în fruntea căruia străluceau vălurile verzi a patru doamne. Modeste, acompaniată de tatăl ei, de marele comis și de la Brière, era prima, alături de ducesa de Maufrigneuse, pe care o însoțea vicontele de Sérisy. Apoi venea ducesa de Chaulieu, flancată de Canalis, căruia îi zîmbea fără urmă de pică. Ajungînd la răspîntie, unde vînătorii, cu hainele lor roșii și cu goarnele lor de vînătoare, înconjurați de cîini și de hăitași, alcătuiau un tablou demn de penelul unui Van der Meulen, ducesa de Chaulieu, care călărea admirabil în ciuda rotunjimilor sale, se nimeri lîngă Modeste și socoti de demnitatea ei să nu se arate răutăcioasă față de tînăra căreia, în ajun, nu-i adresase nici un cuvînt.

Cînd marele maestru de vînătoare își încheie complimentele la adresa unei punctualități fabuloase, Éléonore catadicsi să remarce minunatul mîner de cravașă care scînteia în mînuța Modestei și i-l ceru, cu grație, să-l vadă.

— E tot ce cunosc mai frumos în acest gen, spuse ea, arătîndu-i acea capodoperă Dianei de Maufrigneuse. — De altfel, este în armonie cu tot restul persoanei, continuă ea, înapoindu-l Modestei.

— Recunoașteți, doamnă ducesă, răspunse domnișoara de la Bastie, aruncîndu-i lui la Brière o privire tandră și malițioasă, în care îndrăgostitul putea să citească o mărturisire, că din partea unui logodnic este un dar tare ciudat...

— Eu — spuse doamna de Maufrigneuse — l-aș lua ca o declarație a drepturilor mele, în amintirea lui Ludovic al XIV-lea.

Lui la Brière îi dădură lacrimile și scăpă frîul din mînă, gata să cadă. O nouă privire a Modestei îl readuse însă în puteri, ordonîndu-i să nu-și trădeze fericirea.

Porniră la drum.

Ducele d'Hérouville se adresă cu glas scăzut tînărului referendar :

— Sper, domnule, că o veți face fericită pe soția dumneavoastră, iar dacă pot să vă fiu de folos în vreo privință, dispuneți de mine, deoarece aș vrea să pot contribui la fericirea a două ființe atît de încîntătoare.

Această zi măreață, în care își aflară soluția interese sentimentale și materiale atît de importante, îi ridică marelui maestru de vînătoare doar o singură problemă, aceea de a ști dacă cerbul va traversa eleșteul pentru a veni să moară la capătul peluzei din fața castelului. Fe-

ricitul bătrîn îşi văzu împlinite toate dorinţele : realiză o vînătoare splendidă, iar doamnele îl scutiră de prezenţa lor în a treia zi, care fu ploioasă.

Oaspeţii ducelui de Verneuil rămaseră cinci zile la Rosembray. În ultima zi „*Gazette de France*“ anunţa că domnului baron de Canalis i s-a conferit gradul de comandor el Legiunii de onoare şi că a fost numit ambasador la Karlsruhe.

În primele zile ale lunii decembrie, cînd doamna contesă de la Bastie, operată de Desplein, putu, în sfîrşit, să-l vadă pe la Brière, ea îi strînse mîna Modestei şi-i şopti la ureche :

— L-aş fi ales...

Către sfîrşitul lunii februarie, toate contractele de cumpărare fură semnate de bunul şi priceputul Latournelle, mandatarul domnului Mignon în Provenţa. Tot pe atunci, familia la Bastie obţinu din partea regelui remarcabila onoare a semnăturii sale pe contractul de căsătorie şi transmiterea titlului şi blazonului familiei la Bastie lui Ernest de la Brière, care fu autorizat să poarte numele de viconte de la Bastie la Brière. Domeniul la Baştie, reconstituit astfel încît să aducă o rentă de peste o sută de mii de franci, era transformat în majorat prin scrisori patente pe care Curtea regală le înregistră spre sfîrşitul lunii aprilie. Martorii lui la Brière fură Canalis şi ministrul căruia îi slujise timp de cinci ani ca secretar particular. Martori ai miresii fură ducele d'Hérouville şi Desplein, căruia familia Mignon îi păstră o îndelungată recunoştinţă, după ce i-o arătase prin dovezi magnifice.

Poate că mai tîrziu, în cursul acestei lungi istorii a moravurilor noastre, ne vom reîntîlni cu domnul şi cu

doamna de la Brière la Bastie. Cunoscătorii vor remarca atunci cît este căsnicia de dulce și de ușor de dus cu o femeie cultă și spirituală, deoarece Modeste, care a știut să evite ridicolul pedantismului, a continuat să fie mîndria și fericirea atît a soțului, cît și a familiei sale și a tuturor celor ce alcătuiau societatea ei.

Paris, martie-iulie 1844

În colecția
«ROMANUL DE DRAGOSTE»
au apărut:

50	John Galsworthy	În așteptare
51	John Galsworthy	Pustietate în floare
52	Laurențiu Fulga	Moartea lui Orfeu
53	Alphonse Daudet	Sapho
54	Anka Kowalska	Sîmburele
55	Guy de Maupassant	Mai tare ca moartea
56	Somerset Maugham	Vălul pictat
57	Walter Scott	Mireasa din Lammermoor
58	Veniamin Kaverin	În fața oglinzii
59	Ada Orleanu	Bun rămas, crînguri de alun
60	Sergiu Dan	Surorile Veniamin
61	*Gustave Flaubert*	*Salammbô*
62	John Galsworthy	Dincolo de riu
63	Doamna de La Fayette Benjamin Constant	Principesa de Clèves • Adolphe
64	Stendhal	Armance
65	André Gide	Isabela • Simfonia pastorală
66	Mihail Sadoveanu	Venea o moară pe Siret
67	Erich Maria Remarque	Arcul de Triumf
68	Radu Petrescu	Matei Iliescu
69	Dimităr Dimov	Locotenentul Benz
70	John Galsworthy	Floarea întunecată
71	Józef Ignacy Kraszewski	Contesa Cosel
72—73	Alexandre Dumas	Cele două Diane